

Overzicht van de voornaamste gevallen, welke in het heel- en vroedkundig academisch ziekenhuis te Groningen van 1809-1810 zijn waargenomen

<https://hdl.handle.net/1874/202119>

OVERZIGT,
VAN
DE VOORNAAMSTE GEVALLEN,
WELKE IN HET
HEEL- EN VROEDKUNDIG AKADEMISCH
ZIEKENHUIS
TE
GRONINGEN,

VAN DEN JARE 1809 TOT AAN HET EINDE VAN HET
AKADEMISCH JAAR IN 1810 ZIJN WAARGENOMEN;

DOOR

JOHANNES MULDER,

*Art. Fab. Mag. Philos. et Med. Doctor, Hoogleraar in de Ontleed-,
Natuur-, Heel- en Verloskunde te Groningen, Lid van de Provin-
ciale Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezigt, Lid
van verscheiden Geleerde Genootschappen en Correspondent van het
Koninklijk Hollandsch Instituut, eerste klasse.*

UIT DE NAGELATENE PAPIEREN UITGEGEVEN, MET EENE
UITWERLDING UIT DEZELVE EN UIT DE SCHRIFTEN VAN
ZIJNE LEERLINGEN, EN MET EEN LEVENSBERIGT VOORZIEN;

DOOR DESZELFS ZOON

CLAAS MULDER,

*Math. Mag. Philos. Nat. et Med. Doctor, Hoogleraar in de Kruid-,
Schei- en Artsnijmenskunde te Franeker, Lid van de Provinciale
Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezigt in Vriesland,
Corresponderend Lid van het geneeskundig Genootschap te Hoorn.*

MET EENE PLAAT.

TE AMSTERDAM, BIJ
C. G. S U L P K E,
1824.

*Certo animus in actione consistit, omne reformidat otium,
desidiam respuit, aversatur inertiam: unde nulla major
homini laetitia exoriri potest, quam ut, inventa materia,
in qua ingenii sui vires exercent, hanc graviter tractet,
sibi que hoc procedere sentiat; denique suos labores in
publicum emittat, et fructus capiat uberrimos, dum alios
delectet, plurimis prosit, semet ipsum laudibus illustre.*

ANDREAE BONN,

Oratio de simplic. nat. etc. (1771) pag. 28.

AAN

DE VRIENDEN VAN MIJNEN VADER, WIEN DOOR
DENZELVEN DE ZORG VOOR ONZE JEUGD EN
BELANGEN WERD AANBEVOLEN,

CORNELIUS EKAMA,

Art. Lib. Mag. Philos. Doctor,
Hoogleeraar in de Wis- en Natuurkundige Facul-
teit aan de Hooge School te Leiden, Lid van
het Koninklijk Nederlandsch Instituut en van
andere geleerde Genootschappen.

BOUWE RINGNALDA,

V. D. M. bij de Hervormde Gemeente te Achlum
in Vriesland,

MIJNEN GEACHTEN BEHUWD-OOM.

EN

EN

KAA

DIRK NIEUBUUR,

Medicinae Doctor te Harlingen, Lid van de plaatselijke Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toevoorzigt aldaar, Lid van den raad dier Stad.

UIT DANKEAARHEID VOOR HETGEEN
ELK HUNNER TER BEVORDERING VAN
MIJN WELZIJN EN GELUK GEDAAN
HEEFT OF NOG DOET, OPGEDRAGEN
DOOR HUNNEN

Dv. Dienaar en Vriend,

CLAAS MULDER.

VOORREDE.

Dat de Geneeskunde in het algemeen, en de Heel- en Verloskunde in het bijzonder op eene getrouwe en naauwkeurige waarneming van al datgene rust, hetwelk in het dierlijke ligchaam eene ziekte of eenig gebrek veroorzaakt, van datgeen, hetwelk gedurende den loop der kwaal gedurig voor- of nadeeligs geschiedt, hetzij door de werking van de natuurlijke inwendige krachten, hetzij door die van aangewende geneesmiddelen of handdadig hulpbetoon: dat hierop gemelde wetenschap rust, lijdt geen' twijfel. Immers uit die onbevooroordeelde en juiste waarnemingen leiden wij een rigtsnoer voor onze handelwijze bij volgende gevallen af: uit dezelve leeren wij de vermoedelijke, ja dikwerf zekere uitkomst van den loop der kwalen en van de werking der genees- en heelmiddelen kennen: uit dezelve besluiten wij, ook afgezien van de bijzondere denkbeelden, die de mededeeler der waarnemingen bij dezelve zich vormt of uit, tot hetgeen de Natuur onder zekere omstandigheden al of niet bewerkstelligt en dult. Het is dan ook uit dien hoofde, dat te allen tijde zoodanige waarnemingen gretig

door de ware beoefenaars der wetenschap zijn ontvangen geworden, en eene menigte van soms zeer vernuftige stelsels en bespiegelingen hebben overleefd en altijd zullen overleven.

Onder de voortreffelijkste waarnemingen, die in lateren tijd het licht hebben gezien, behooren een aantal gerangschikt te worden, welke in de Nosocomia van Academiën gedaan zijn. Daarvan zouden verscheidene, vooral uitlandsche Tijdschriften kunnen getuigen: daarvan geven uitmuntende inaugureele dissertaties aan onze Hoogeschole doorlaande blijken: daarvan strekken ook de waarnemingen van den boven mijnen lof zeer ver verhevenen Hoogleeraar THUESSINK ten bewijze. — Ook mijn onvergetelijke en voortreffelijke Vader had zich voorgesteld, om hetgeen hij in het Heel- en Verloskundig ziekenhuis opmerkelijks waarnam, ter uitbreiding van zijn geliefdkeest vak aan de Kunstgenooten mede te deelen. Tot eene uitvoerige schets van een eerste gedeelte van zulke waarnemingen, verstrekte het nu aangebodene Overzicht, door mijnen Vader opgesteld en aan de studerende jeugd te Groningen medegedeeld. De verdere bearbeiding of uitbreiding werd hem, helaas! niet vergund.

Nogtans besloot ik, uit hoofde van boven vermeld nut, van zoodanige getrouwe waarnemingen, om deze van mijnen Vader in het licht te geven, zoo als zij waren: niet anders kunnende besluiten, dan dat ook dezelve hare nuttigheid zouden hebben. Ik behoeft immers de bevoegdheid van
mij

mijnen dierbaren *Vader* om waar te nemen hier niet aan te wijzen; en voor de naauwkeurigheid durf ik gerustelijk instaan, dewijl het bezoeken van het *Academisch ziekenhuis* onder de aange-naamste en meest gezochte bezigheden van den-zelven behoorde, zoo als ik mij zeer wel herinner.

Het mededeelen van het *Overzigt alléén* oordeelde ik evenwel te weinig en heb dus gemeend eene uitbreiding aan hetzelfde te moeten en te mogen toevoegen. Te geruster doe ik dit, daar ik dezelfde deels konde trekken uit eigene andere handschriften van mijnen *Vader*, deels uit voortreffelijke en onder zijn opzigt bewerkte *Dissertatiën* van eenige roemwaardige leerlingen. Die gedeelten dus, welke uit deze bronnen geput zijn, dragen (om zoo te spreken) den stempel der eigene goedkeuring van mijnen *Vader*, bevatten zijne gevoelens. Het overige door mij bijgevoegde wil ik in waarde daarmede geenszins vergeleken hebben. *Want: 1°.* heb ik in de *Heelkunde* volstrekt geen' eigene ervaring en heb mij met dat vak nooit dan ter loops of onregelmatig bezig gehouden; waaruit volgt, dat mijne redenering of gevolgtrekkingen in hetzelfde, gegrond zijn en afgeleid worden uit de waarnemingen en opmerkingen, die ik bij tijd en wijle bij anderen las. *2°.* Is hetgeen ik bijvoegde meest tot het theoretisch gedeelte betrekkelijk, hetwelk men gerust kan verwerpen zonder dat de waarnemingen daarbij in het minste lijden. Zoo is het b. v.

met de voordragt der theorie van de wording der hazenlippen gelegen. In het algemeen zal men kunnen zien, dat mijne bijvoegselen meereendeels de strekking hebben, om eenige denkbeelden en gevallen en opmerkingen bekend te maken, die ik vooronderstellen mag, dat niet algemeen aan alleen Hollandsch lezenden bekend zullen zijn en toch hunner overweging en aandacht niet onwaardig schijnen. Ik geloof zelfs dat men door dergelijke beschouwingen tusschen waarnemingen te plaatsen, dezelve gemakkelijkst kan verspreiden onder eene klasse van Geneesheeren, die zich anders zelden met dezelve bezig houden. Ik geloof tevens dat die beschouwingen aldus te gereder ter toetse worden gebragt, dewijl onder die Lezers niet zelden goede praktische tegenwerpingen ontstaan. Eindelijk meen ik ook aan de geheele uibreiding zoodanige inrigting gegeven te hebben, dat deszelfs lezing niet dan leerzaam voor de studerenden bij ons kan zijn.

Zie hier dan, goedgunstige lezer! de voornaamste reden tot de uitgave van dit werkje en de wijze, waarop dezelve volvoerd is. Dat dezelve de goedkeuring van velen moge wegdragen: voor velen van nut zij, en het door mij bijgevoegde mijns Vaders werk niet geheel tot oneere zal verstrekken, is mijn voornaamste wensch.

Bij de vermelde redenen moet ik evenwel nog voegen, dat het mij toescheen voor de bezitters van de werkjes van de Heeren TER BORCH en HENDRIKSZ eene aangename aanvulling te zullen zijn. Immers

de eerste deelde de Heelkundige gevallen mede, die door Z. E. gedurende de vacature na den dood van den Hoogleeraar MUNNIKS in het Academisch inwendig ziekenhuis zijn waargenomen. Toen namelijk bestond er geene afzonderlijke Heel- en Vroedkundige inrigting, maar werden van tijd tot tijd Heelkundige gevallen in het gemelde ziekenhuis behandeld. De Hoogl. HENDRIKSZ deelt daarentegen in zijne twee werkjes datgene mede, hetwelk in het afzonderlijk Heel- en Vroedkundig ziekenhuis, na den dood van mijnen Vader, door Z. E. is waargenomen. Tusschen dezen nu voegen de waarnemingen van mijnen Vader zich in, zijnde bij en na de oprigting dier stichting, op zijn' aandrang en onder zijn opzigt bewerkstelligd, gedaan. Allen vormen derhalve één reeks: leveren als hetware de geschiedenis van het Groninger Heel- en Verloskundig Nosocomium op.

Vóór de waarnemingen heb ik een levensberigt van mijnen hooggeachten Vader gevoegd, wetende dat dezelve door zijne goede vrienden verlangd werd. Trouwens, het is bij het lezen van waarnemingen niet onverschillig of men wete van wien dezelve zijn, of niet. Ik kon en behoefde in dit berigt niet als Lofredenaar op te treden; ik heb alleen daadzaken aangevoerd of het oordeel van anderen opgegeven.

Mijn waarde Broeder, student alhier, heeft de bijgevoegde plaat met de meeste naauwkeurigheid, met die van WACHTER vergelcken, naar de

de voorwerpen in onze *Verzameling aanwezig*, vervaardigd. Ik oordeelde dezelve gewigtig genoeg om meer algemeen verspreid te worden, dan die van den voortreffelijken WACHTER kan zijn. Deze plaat heldert voornamelijk het gezegde over de uitgenomene knie en de gevolgde vereeniging der beeneinden duidelijk op.

Ik hoop dat men ook van deze waarnemingen zal kunnen zeggen, wat LINNAEUS van inlandsche gewassen zegt:

Lecta in NATALI oblectant!

I N H O U D.

LEVENSBERICHT VAN JOH. MÜLDER EN <i>Historia morbi</i>	bl. 1.
OVERZICHT OVER DE VOORNAAMSTE REEL- EN VROLD- KUNDIGE GEVALLEN. <i>Inleiding</i>	— 1.
WONDEN	— 5.
ZWEREN	— 10.
GEZWELLEN	— 12.
WANSTALLIGHEDEN	— 23.
BEENZIETLEN	— 24.
HEELKUNDIGE KUNSTBEWERKINGEN	— 29.
VERLOSKUNDIGE GEVALLEN	— 31.
UITEREIDING VAN HET OVERZICHT. <i>Inleiding</i>	— 37.

HEELKUNDIGE GEVALLEN.

§ 1. WONDING VAN PESEN EN SLAGADER	— 38.
§ 2. UITNEMEN VAN BEURSGEZWELLEN	— 49.
§ 3. HUIDZWEER DER ENKLAUWEN EN WERKING DER HOUTSKOOL	— 43.
§ 4. BEHANDELING VAN DEN KANKER EN BEOORDEE- LING DES <i>Arsenicums</i> DAARTEGEN	— 48.
§ 5. UITGEBREID SPEKGEZWEL UIT HET EKKEN WEGGENOMEN	— 57.
§ 6. WATERHOOFDEN EN VERLETTERING DER HERSENEN. —	59.
§ 7. ZOGGEZWEL	— 72.
§ 8. VLEESCHBREUKEN: <i>castratie</i> : 3 genezen	— 73.
§ 9. HAZENLIPPEN: OPERATIE EN GENEZING: VER- KLARING VAN DERZELVER ONTSTAAN	bl. 78.
§ 10. BEENDREUKEN	— 88.
§ 11. OPERATIE DER CATARACT: DE MANIER MET MESJES AANBEVOLEN: BEDENKINGEN TEGEN DIE MET SNEPPERWERKTUIGEN	— 104.

§ 12.

§ 12. VORMING VAN EENEN KUNSTIGEN OOGAPPEL. —	130.
§ 13. UITROELING VAN HET KNIEGEWRICHT: UIT- VOERIGE BESCHOUWING DAARVAN.	— 143.
§ 14. UITNEMEN VAN HET BENEDENEINDE DES KUITBEENS: DENKBEELDEN OVER HET UITNEMEN VAN BEENSTUKKEN IN HET ALGEMEEN	— 187.
VERLOSKUNDIGE GEVALLEN.	
§ 1. NATUURLIJKE GEVALLEN, ENZ.	— 219.
§ 2. VERNAAUWING VAN HET BEKKEN: — MOE- DERKOEK OP DEN BAARMOEDERMOND.	— 224.
§ 3. OMSLINGERING VAN EENETE LANGENAVELSTRENG. —	227.
§ 4. ONZEKERHEID DER ZWANGERHEIDSKENTEEKE- NEN: ONTVEINDE ZWANGERHEID, ENZ.	— 229.
§ 5. VERLOSSING VAN EEN DOOD EN VERROT KIND. —	232.
§ 6. GEVOLGEN VAN EENEN TE GROOTEN MOEDER- RING EN VERLOSSING VAN DENZELVEN	— 236.

VERKLARING DER PLAAT.

- Fig. 1. DE UITGENOMENE KNIE.
- a. AFGEZAAGD DIJEBEEN.
 - b. PEES VAN DE VIERHOOFDIGE SPIER.
 - c. AFGEZAAGD SCHEENBEEN.
 - d. BAND VAN DE KNIESCHIJF.
- Fig. 2. DE NIEUW GEVORMDE OF GENEZENE KNIE, VAN
VOREN GEZIEN.
- aa. BEENWEER.
 - b. BEENBEDERFACHTIG GEDEELTE DES SCHEENBEENS.
 - c. KNIESCHIJFACHTIG GEDEELTE.
- Fig. 3. HETZELFDE VAN TER ZIJDE.

LEVENSBERIGT

VAN

JOHANNES MULDER;

DOOR

CLAAS MULDER;

LEVENSBERICHT

Indien men nogtans de zonderlingheid van dit bestaan
mogte afkeuren, zal ik mij ontschuldigen met de voor-
beelden der oudheid, van leerlieden die de daden hunner
ouders en meesters uit dankbaarheid beschreven hebben.

A. G. CAMPER.

Levensschets van P. CAMPER.

1800

bl. 6.

CLAS VAN DER

LEVENSBERIGT

VAN

JOHANNES MULDER.

*Abest tamen, ut ubivis nostra in
Patria negligenter aeque ac turpiter
tractetur Chirurgia; abest, ut ad
unum omnes Chirurgi suorum disci-
pulum institutionem eadem ratione
negligant, vel ut suam ob imperitiam
peritos formare Chirurgos omnes ne-
queant.*

P. J. VAN MAANEN,

Orat. de Stud. Med. pag. 35.

JOHANNES MULDER was het enige kind van CLAAS MULDER, geacht koopman en burgermeester der stad Franeker, en van AALTJE STAALSTRA. Hij werd te Franeker, op den 15^{den} Mei, des jaars 1769, geboren. Na aldaar zich op de Latijnsche en Grieksche talen en wat tot voorbereiding zijner verdere studiën konde strekken, toegelegd te hebben, werd hij in 1785 onder de studerenden aan de van ouds beroemde Hoogeschool, in zijne geboortestad, opgenomen. De voortreffelijke leermeesters welke den wel voorbereiden jongeling hier

beurte vielen, waren ADOLPHUS YPEY in de mathematische wetenschappen, EVERWINUS WASSENBERG en THEODORUS VAN KOOTEN in de Letteren, A. CHAUDOIR in de Natuurlijke Wijsbegeerte vooral, de genoemde YPEY in de Ontleed- en Natuurkunde van den mensch, de Schei- en Kruidkunde, en eindelijk DE LILLE in de Ziektekunde en uitoefenende Geneeskunde. Hier legde hij zich voornamelijk op al die takken van wetenschap toe, welke in het naauwste verband staan met de Geneeskunde en zonder de welke noch de verrigtingen des gezonden, noch de verschijnselen van het zieke ligchaam regt kunnen begrepen worden. De beroemde, nu onlangs te *Haarlem* overledene CHAUDOIR was voornamelijk hierin zijn gids en trouwe raadsman, de opvolger en bij zondere vriend van den onvergetelijken s. J. BRUGMANS, wiens naam ik niet dan met diep ontzag uitspreek, wiens lessen ik niet dan met steeds klimmende bewondering mij herinner! Helaas ook deze is niet meer!

Doch om tot ons onderwerp terug te keeren. Onder dien leidsman gaf MULDER in 1789 op den 25 Junij de eerste openbare bliken van de wijze, waarop hij zijnen tijd besteedde door het verdedigen van drie uitgewerkte stellingen. I. Over de *Psychologische* beschouwing van den mensch. II. Over eenige verschijnselen der uitdamping. III. Over der Komeetenaard.

Ik maak van deze *Theses* hier geen gewag, omdat dezelve icts bijzonder opmerkenswaardigs bevatten, maar alleen, dewijl men uit dezelve ziet, met wel-

welke onderwerpen mijn Vader zich gedurende zijne studien ook bezig hield, niet vergetende dat de Natuur één geheel is en men des te gelukkiger in het verklaren van enkele verschijnselen zal zijn, naarmate men het geheel meer kent.

Aldus zijnen loopbaan ijverig vervolgende werd hij in 1790, na afgelegd *Examen* bekwaam geoordeeld om den graad van *Art. Lib. Mag. et Philosophiae Doctor* te ontvangen, welke hij verkreeg op den 22 September van dat jaar, openlijk verdedigende zijne *Dissertatio de Calore et modo, quo specificè corporibus inest*. In deze *Dissertatie* vindt men de leer van de warmtestof (*Caloricum*), als oorzaak der warmte kort en duidelijk voorgesteld, en meer bijzonder bepaald hoedanig men de eigene maat van die stof, welke aan ieder ligchaam toebehoort, te beschouwen hebbe.

Na deze loopbaan aan *Franekers* Hoogeschool begaf zich mijn Vader naar *Leyden*, om aldaar ook nog uit andere bronnen zijnen dorst naar wetenschap te lesschen. Voornamelijk was hierbij het oogmerk om zich in den geheelen omvang der Geneeskunde te oefnen en te volmaken. En wat wonder, dat de keuse te dien einde op *Leyden* viel, waar geen één Hoogleeraar in de Geneeskundige vakken leeraarde, welke men niet een licht der eerste grootte zoude mogen noemen! Daar was toen juist een' vereeniging van geleerdheid en schranderheid, die men niet gemakkelijk bijeen vindt. Of wil iemand dit mijn gezegde ontkennen, nadat ik EDUARD SANDIFORT, SEBALD JUSTINUS

BRUGMANS, J. F. VOLTELEN, NICOLAAS OOSTERDIJK, NICOLAAS PARADIJS en MEINARD SIMON DU PUI genoemd heb. De eerste door verscheidene bondige werken beroemd onderwees de Ontleed- en Natuurkunde van den mensch. VOLTELEN die zoo vroeg der geleerde wereld werd ontrukkt, doch wiens geleerdheid en helderheid van geest genoegzaam uit zijne *Pharmacologia universalis* blijken, was de gids in de beoefening der *Materies Medica* en Chemic: terwijl de schrandere BRUGMANS, hoe langer hoe meer de roem zijns Vaderlands, zijnen Vrieschen Landgenoot in de Natuurlijke Geschiedenis en Kruidkunde voortgeleide. De Ziektekunde, de uitoefenende Geneeskunde ten opzichte der inwendige ziekten, en de dadelijke behandeling van zieken werd beoefend en geleerd onder OOSTERDIJK en PARADIJS, twee echte *Practici*, zoo als zij door hunne leer en geschriften niet alleen bekend stonden, maar zich aan het ziekbed met eene waardige bedaardheid en standvastigheid vertoonden. De eerste kende ik zelf nog als zoodanig.

Alhoewel nu geen dezer vakken geheel verwaarloosd werd, ontwaakte in mijnen Vader hoe langer hoe meer de lust, om zich meer bijzonder aan die gedeelten der Geneeskunde toe te wijden, welke in uitwendige gebreken voornamelijk en bij de wording en geboorte van den mensch te stade komen, de Heelkunde en de Verloskunde. Deze beide vakken nu hadden tot voorstander den door groote geleerdheid beroemden DU PUI, welke

ke zoowel het leerstellige als uitoefenende derzelven leerde en van tijd tot tijd met dadelijke voorbeelden ophelderde. Niets was derhalve natuurlijker, dan dat mijn Vader zich meest aan de leiding van dezen zijnen toen te *Leyden* juist aankomenden Leermcester overgaf, deszelfs gewone lessen niet alleen volgende, maar ook nog bijzonder onderrigt van denzelven genietende. Het was ook onder het opzigt van dezen, dat mijn Vader zich op de dadelijke uitoefening der Heel- en Vroedkunde toegede, door zoowel bij armen binnen *Leyden*, als in het *Nosocomium Academicum* (hoewel dit toen nog vrij bekrompen was), Operatiën en voornamelijk Verlossingen te verrigten. Ik heb wel hooren verhalen, dat mijns Vaders handigheid en kennis der laatsten toen reeds zoo groot was, dat men hem in nocijelijke gevallen bij de armen gaarne zoekt. De genoemde vakken bleven dan ook het voortdurend onderwerp van beoefening en onderzoek: de vriendschap tusschen Leermcester en Leerling werd door overeenstemming van neiging in de wetenschappen meer en meer gevestigd, en duurde onafgebroken tot aan des laatsten dood vertrouwelijk voort, zoo als mij de onderlinge briefwisseling getuigt. » Bij het aanvaarden van mijn » Hoogleeraars ampt in 1791 vond ik den Heer MUL- » DER, met eene bijzondere aanbeveling van onzen » gemeenzamen vriend den Z. G. Heere G. COOP- » MANS, M. D. te *Franeker*, als *Student* aan Leiden's Hoogeschool en had het genoeg hem, » niet alleen gedurende twee jaren, onder mijne

» beste Toehoorders te tellen, maar ook vooral bij
 » een afzonderlijk onderwijs, zijne hand te vormen
 » in de moeilijkste Heelkundige Kunstbewerkin-
 » gen,» zegt de Hoogl. DU PUI (*) van mijnen
 Vader als zijnen leerling, terwijl hij terstond na
 deszelfs overlijden aldus schreef: » mijne betrek-
 » king en vriendschap, welke ik tot en voor MUL-
 » DER had van het oogenblik dat hij mijn discipel
 » en daarna Amptgenoot was, zoo wel als zijne ver-
 » diensten in de vakken, waarin hij werkzaam was,
 » doen mij zijn verlies betreuren en houde zijn
 » vroegtijdig afsterven voor zijne naastbestaanden,
 » zijne drie kinderen, zijne vrienden, voor de Aca-
 » demie en voor de Maatschappij een verlies, het-
 » welk het meest beseft zal worden door diegenen,
 » welke gerechtigd zijn, om den overledenen in de-
 » ze verschillende betrekkingen te beoordeelen,
 » enz.» — Aan dien waardigen leermeester deelde
 daarom mijn Vader ook bij voorkeur zijne weten-
 schappelijke bijzonderheden in het vervolg mede,
 en ontving gaarne daarover deszelfs oordeel (†).
 In één woord zoo als CHAUDOIR en GEORG COOP-
 MANS (§) te *Franeker* waren, zoo was DU PUI te
Ley-

(*) In de *Alg. Konst- en Letterbode* 1810. I. Dl. bl. 151
 in de noot.

(†) Zie onder anderen *Letterbode* voor 1810. N°. 10. p. 149
 tot 154.

(§) Vader van den beroemden Hoogleraar GADSO COOPMANS.
 Men zie de Levensbeschrijving van GEORG COOPMANS in de
Nieu-

Leyden de voornaamste gids van mijns Vaders studiën.

Dat hij evenwel ook onder de andere Hoogleeraren werkzaam was, daarvan zijn mij onder anderen ten bewijze, drie bladen *theses* onder voorzitting van den grooten BRUGMANS verdedigd, in December 1790, Februarij en April 1791. Voorwaar de Leydsche Hoogeschool mag zich met alle regt beroemen op de reeks van mannen die te dien tijde onder BRUGMANS *Theses defendeerden*, die kennis aan den toenmaligen stand van wetenschappen aanduiden; zij mag zich verheffen op de namen van N. C. DE FREMERY, A. LOTICHIUS, P. J. VAN MAANEN, J. MULDER, J. A. VAN DOEVEREN, G. C. DE KONING, die zich toen aldaar oefenden en dat *disputeer collegie* uitmaakten.

Na zich aldus te *Leyden* verder bekwaamd te hebben, ontbrandde meer en meer het verlangen om grootere Hospitalen, waar de gelegenheid om veel in eenen korten tijd te zien en om de verschillende handelwijzen van voortreffelijke mannen in elk vak te leeren kennen zich aanbiedt, te bezoeken. Dit verlangen en die lust tot oefening ontving nog een' sterkeren aandrang door den raad van den geleerden COOPMANS, de eerste leidsman van mijnen Vader van dezes jeugd af aan, en van den Hoogleraar DU PUI om zich buitenslands en

voor-

Nieuwe Alg. Konst- en Letterbode. XIV. Dl. bl. 203. en di van GADSO COOPMANS, in de *Alg. Konst- en Letterbode* 1810. N°. 38. bl. 179. volg.

voornamelijk naar *Engeland* te begeven. Mijn Grootvader bewilligde dan ook volgaarne in de verdere uitbreiding van kundigheden van zijnen beminden zoon op deze wijze en bevorderde naar zijn vermogen alles, wat daartoe conigzins dienstbaar geacht werd. De brave man smaakte het genoegen goede vruchten van zijne pogingen te zien!

Deze reis dan werd in 1792 ondernomen; een tijdperk, waarin mijn Vader weder eene uitmuntende reeks van leermecsters te *Londen* te beurt viel. Het regtmatige van dit mijn zeggen beseft ieder reeds op het vermelden der namen van ORME, LOWDER, LUCAS, JOS. BANKS, CRAWFORD, SMITH, INGENIOUSZ, CRUIKHANKS, JOH. HUNTER en CLINE, met welke allen mijn Vader in betrekking stond. Ik herinner mij zeer levendig, dat mijn Vader nimmer dan met grooten lof en dankbaarheid van *Engelands* Geleerden sprak en altijd wenschte nog eens derwaarts te gaan, om de overgeblevenen nogmaals te ontmoeten. Doch dit heeft hem helaas! ook niet mogen gebeuren.

De drie eerstgenoemde Geleerden strekten hem meer bijzonder tot leermecsters: tot de overigen stond hij vooral in een vriendschappelijke betrekking die evenwel niet minder leerzaam en der kennis bevorderend was. De voortreffelijke boekeringen, de kostbare verzamelingen van Natuurlijke Voorwerpen en Werktuigen, de onderscheidene Stichtingen en Inrigtingen werden bezocht, bewonderd en te nutten einde aangewend, zoo als het *Museum Britannicum*, *Museum Leverianum*, etc.

etc. Althans meermalen hoorde ik als kind gretig naar de verhalen over die groote wereldstad, doch eensdeels is het hier de plaats niet hierover te spreken, anderdeels herinner ik er mij te weinig bepaalds van. De Hospitalen van *Guy*, van *Sint Thomas*, van *Londen* werden althans bezocht en misschien meer anderen, doch van welke ik geen opzettelijke aantekening vind. Dat dezelve en vooral dat van *Guy* dagelijks bezocht werden, blijkt duidelijk uit een *fragment*, van aantekeningen nopens aldaar waargenomene gevallen. Daar zag men toen *LUCAS*, *CHANDLER*, *COOPER*, *BIRCH*, *FORSTER* en *CLINE* werkzaam. Als een teeken van hoogachting werd dan ook mijn Vader als *Honorair Lid* van het Geneeskundig Genootschap in dit Hospitaal benoemd. Velerlei Operatien werden hier, door de voornaamste Heelkundigen volvoerd, gezien; het aanleggen van Verbanden dagelijks eigenhandig beoefend; een aantal Verlossingen verrigt; en zelfs ook eenige Operatien bewerkstelligd.

Na aldus gedurende een jaar zich onder de Geleerden te hebben opgehouden en in ervaring rijker te zijn geworden, keerde mijn Vader naar het vaderland terug. Hij begaf zich toen (in 1793) nogmaals naar de *Leydsche* Hooge school en tot zijnen voormaligen leermeester en vriend *DU PUI*, onder wiens verdere leiding de opgedane kundigheden en handigheid zich nog nader bevestigden. Hier werd nu de stof voor eene geneeskundige inwijdingsverhandeling (*Dissertatio Medica*) overwogen en uitgewerkt; en in het begin van 1794 begaf zich de
al.

aldus geoeffende leerling weder naar zijne eerste leermeesters; naar den hooggeschatten vaderstad, naar de welberoemde *Franeker* Hoogeschool om de waardigheid van *Doctor in de Geneeskunde* te erlangen. Hij werd dan tot dien graad met den meesten lof bevorderd, verdedigende in het openbaar zijne *Historia litteraria et critica forcipum et vectium obstetriciorum*, op den 8 Februarij 1794 (*). Behalve mijns Vaders leermeesters DU PUI, OOSTERDYK en LOWDER droegen door het mededeelen van instrumenten en boeken tot dit werk bij A. BONN, GEORG. COOPMANS, N. VAN DER EEM, A. VAN DE LAAR, E. J. THOMASSEN à THUESSINK, J. A. BENNET, H. A. BAKE, A. SOEK, N. GROTENDORST en zijne toenmalige mede leerlingen H. VAN DER LAAR, P. J. VAN MAANEN en SCHUURING (†).

Over de waardij van dit werk heeft, dunkt mij, de tijd genoegzaam beslist, daar hetzelfde nog steeds gezocht wordt en in geen *systematisch* Handboek der Verloskunde niet aanbevolen wordt. Behalve dien pleit voor dezelve eene Hoogduitsche vertaling door JOHANN WILLHELM SCHLEGEL, in 1798, te *Leipzig*, uitgegeven, en uit hoofde van de schaarschheid van de oorspronkelijke uitgave in *Duitschland* ondernomen. Hetzelfde bewijst eenigzins de gunstige beoordeeling in tijdschriften, maar

nog

(*) Deze Dissertatie werd in 1793 bij KONKOOP, te *Leyden*, gedrukt in 8°.

(†) Zie *L. I. Praef. pag. VI.*

nog meer de afzonderlijke uitgave van een werkje van Doctor JOH. GEORG. KLEES, getiteld: *Bemerkungen über eine neue Geburtszange.* (Frcst à M. 1794. 8°.) Deze geleerde had namelijk op zijne reis door *Holland* mijnen Vader, toen in *Leeuwarden* woonachtig, leeren kennen en zich onderscheidene malen met hem over de Vroedkundige Tangen onderhouden. In het cvngemelde werkje geeft de schrijver eene beschrijving en afbeelding van die Tang, welke mijn Vader als de beste had voorgesteld, en waarin het meest geschikte en doelmatige van vroeger uitgevondene Tangen, zijns oordeels, zamen vereenigd voorhanden was. Hij maakt de Vroedkundigen op dit werktuig opmerkzaam; vergelijkt de bruikbaarheid van hetzelfde met de grondregelen door verschillende Duitsche schrijvers opgegeven ter beoordeeling der waardij van Tangen, en eindigt met te vermelden dat hij de *Muldersche Tang* reeds met het gelukkigst gevolg gebruikt heeft (*).

Ik kan niet voorbij nog een kenmerk van de waarde van deze *inaugurele Dissertatie* op te geven, dewijl hetzelfde, dunkt mij, beslissend en ongemeen is. Toen namelijk de beroemde BERNH. NATHANAEL COTTLOB SCHREGER, Hooglceeraar te *Erlangen*, zijn eerste deel van *Tabulae Arma-mentorum ad Rem obstetriciam pertinen-*
ti-

(*) Zie behalve genoemd werkje, *Med. Chir. Zeitung*, herausg. von J. J. HARTENKEIL. 1796. I. Bd. S. 305—311.

tium (*), in den jare 1800 uitgaf, droeg die Geleerde hetzelfde aan mijnen nog jeugdigen Vader op, uit hoofde van zijne verdiensten ten opzichte der geschiedenis van de Verloskundige werktuigen, zoo als blijkt uit de volgende geleibrief bij een exemplaar van dat werk.

VIRO ILLUSTRİ D. JOANNI MULDER

S. P. D.

B. N. G. SCHREGER.

¶ *Quod primum hoc acologiae obstetriciae Specimen Tibi dicavi, si audacter fecisse videar, habeo, quo me excusem. Tantam enim egregio Tuo de forcipibus et vectibus commentario non in me solum, sed in omnium Germanorum animis, Tui reverentiam excitasti, ut publice eam Tibi testari magnopere cuperem. Accipe igitur benevolo vultu libri hujus initia, quo, quidquid armorum obstetriciorum extat, describere, diiudicare et iconibus illustrare paginis subinde edendis animus est. Certe desiderari tale opus probe scio, utrum ego is sim, qui exsequi rite possit,*
ne-

(*) Erlangae ap. J. J. PALM, in folio. c. III. Tab. aen. Dit deel bevat *Pertusoria, Bacilli ad versionem, Pelvimetra en Cliscometra.*

*nescio. Id unam me consolatur, quod ducem
Te et adiutorem in difficillimo capite habeam. —
Addere liceat epistolam de functione placentae,
quam aequi bonique consulas. Ita vale, vir
Illustris, nihilque me magis scias abs te petere,
quam ut Tuo me favori habeas commendatissi-
mum. Erlangae d. 17 Novembr. xcix.*

Alhoewel nu der vermelde Dissertatie eene groote waarde wordt toegekend als eene uitnemende bijdrage tot de geschiedenis der Verloskunde, was mijn Vader steeds bedacht om zijne gezegden en nieuw voorgestelde Tang onbevooroordeeld aan de ondervinding te toetsen. Het gevolg hiervan was dat Hij zelfs in lateren tijd en waarschijnlijk reeds in 1801 van het gebruik van zijne eigene Tang afzag, bevindende dezelve ongemakkelijk in het aanleggen, vooral wanneer het hoofd schoef geplaatst is, en daarenboven tusschen het handvat en de lepels niet stevig genoeg. Hij maakte daarna bij het verbazend aantal Verlossingen, door Hem verrigt, bijna uitsluitend gebruik van de kleine Tang van JOHNSON en van die van LEVRET.

Na aldus de akademische loopbaan voleindigd te hebben, werd mijn Vader door de Medische Faculteit der Akademie van Franeker aan Heeren Curatoren derzelve voorgedragen als iemand van ongemeene bekwaamheid en »hun in overweging gegeven, of het niet mogelijk zijn zoude, dat die uitmuntende jongeling aan de Vriesche Universiteit als *Lector Chirurgiae et Artis Obstetriciae* geplaatst

plaatst werd." (volgens Missive van Maart 1794.) De Curatoren gaven van dit verlangen voorts aan Hun Ed. Mogenden kennis. Terwijl Hij reeds in het vorige jaar door de Doctoren COOPMANS en KUTSCH bij requeste aan de Edele Mogende Heeren Staten van *Vriesland* gerecommandeerd werd, om tot het vacerende ampt van *Lands Operateur en Leeraar (Lector) in de Anatomie, Chirurgie en Vroedkunde* aangesteld te worden. Ten gevolge van welk een en ander Hun Edele Mogende op den 15 Maart 1794, mijnen Vader tot den laatsten post te *Leeuwarden* benoemden in plaats van wijlen den *Operateur DE VRIES*. De verplichtingen, aan dezen post volgens instructie verknocht, waren, om den Hove Provinciaal en alle andere Geregten, in zaken de Justitie betreffende ten dienste te staan: om openlijke lessen te houden over de Anatomie, enz. op *Cadavera*: om bijzondere lessen over Chirurgie en Obstetrie te geven: om alle armen der Provincie, welke eene gewigtige Chirurgicale of Vroedkundige Operatie ondergaan moesten, *gratis* te opereren en te behandelen: om alle *examina* van Chirurgijns, Vroedmeesters en Vroedvrouwen, met een Medicus en Chirurgus daartoe regtswege gekozen, ten overstane van ge-committeerden uit den geregte, af te nemen, wordende niemand tot de uitoefening dier vakken zonder dat examen toegelaten in deze Provincie. En uit deze opgave zal men zoo wel kunnen afleiden welke werkzaamheden op den jongen Doctor rusteden, als ook dat in *Vriesland* reeds vroeg po-

gin-

gingen werden aangewend voor de beteugeling van eene willekeurige uitoefening dier vakken, welke aan het mensdóm de gewigtigste diensten bewezen hebben en nog bewijzen.

Hij aanvaarde dezen post in Junij 1794, te *Leeuwarden*, met eene openbare les *over de Beenbreuken*. Met de bezigheden van dit ampt paarde zich nu het doen van onderscheidene operationen en vele verlossingen, benevens de behandeling van een aanzienlijk getal zieken in de bijzondere praktijk.

Toen naderhand de Agent van Nationale Opvoeding ernstig de hand sloeg aan het daarstellen van een algemeen toezigt voor de Genees-, Heel- en Verloskunde van ons vaderland, deelde ook mijn Vader zijne instructiën en denkbeelden over dit punt mede, zich tevens beklagende, dat door onderscheidene regeringen en besturen dezer Provincie de daarop in dezelve zoo heilzame bestaande verordeningen veronachtzaamd werden. » De reden hiervan is, na mijn inzien, » schrijft Hij rondborstig, » daarin te zoeken, dat onder de leden van de Geregten te veel gevonden worden, welke zelf zich door de grootspraak van onkundigen laten verblinden en dus niet schijnen te beseffen, dat uit het toelaten van kwakzalverij zoo veel kwaads kan voortvloeijen. »

Gedurende het driejarig verblijf te *Leeuwarden*, werd mijns Vaders huisselijk leven ten toppunt van genoeg en geluk gevoerd, door zijne echt-

vereeniging met HYKE SOPHIA SAAGMANS, welke op den 7 December 1794 plaats had.

Het past mij niet de vrouwelijke deugden en het zachtzinnig gemoedsbestaan van onze dierbare, onvergetelijke Moeder te schetsen. Ook was ik te jong om dezelve allen te hebben kunnen beseffen, toen zij ons zoo vroeg ontrukkt werd; maar de zachte gloed van moederlijke zorg, die zij onafgebroken koesterde zal mij nimmermeer uit het geheugen of liever uit het dankbaar hart uitgewischt worden; het stil genoegen en huisselijk geluk van mijne dierbare ouders zal mij altijd voor oogen zweven. O, onherroepelijk heerlijke avonden, die ik als kind meermalen heb doorgebracht, wanneer mijn Vader van den letterarbeid en bezigheden een poos rustende, (want het was eene zeldzaamheid dat Hij op eene zoogenaamde Studeerkamer arbeidde, meest alles overdacht en schreef Hij in den kring zijner geliefde in het gewone woonvertrek,) en mijne Moeder van hare beslommeringen zich eene poos afgevende, beide zich beijverden om ons als spelende wijzer en beter te maken! Hoe vernuftig vervaardigden zij niet ons allerlei aardigheden! Doch ik moet hier afscheiden; men vergeve mij deze uitboezeming.

Mijne Moeder dan, was geboren te *Franeke*, eene dochter van AESCHINUS SAAGMANS, *Jur. Utr. Dr.* enz. aldaar en TRIJNTJE LEIKSMA. Hare eenige zuster, AALTJE genaamd, thans nog in leven, huwde met BOUWE RINGNALDA *V. D. M. te Achlum*.

Op den 10 November van den jare 1797, werd mijn

mijn Vader van *Lecuwaarden* naar *Francker* geroepen om hier aan de beroemde *Vriesche Universiteit* het *Hoogleeraars-ampt* te bekleeden. Het onderwijs der *Ontleed-, Heel- en Verloskunde* werd aan zijne zorg toevertrouwd, tevens met voordring van zijne bovenvermelde Commissie om als *Lands-Operateur* » alle Heel- en Vroedkundige » Operaties aan de onderhoud genietende armen » van geheel *Vriesland*, in bijzijn zijner leerlingen » gratis te verrigten.” Deze laatste bepaling heeft blijkbaar niet weinig bijgedragen tot den luister van de *Francker* Hoogeschool, dewijl volgens dezelve alle opmerkelijke en soms zeldzame gevallen, die de armen der geheele Provincie, ten opzichte der Heelkunde voornamelijk opleverden, herwaards zamengebragt en ten nutte der studeerende behandeld werden. Alhoewel dus het niet bestaan van een *Akadernisch Ziekenhuis* een beletsel voor volmaking in de medische studien scheen op te leveren, werd hierin voor de Heelkunde grootendeels door die omstandigheid voorzien en werden vele Operaties bewerkstelligd. Trouwens toen ter tijde was ook te *Groningen* nog geen afzonderlijk Heel- en Verloskundig Ziekenhuis en aan de overige Akademien die inrigtingen, althans nog minder uitgebreid, dan heden ten dage.

In dit zelfde jaar ontving mijn Vader eene gouden medaille van het *Genootschap* ter redding van drenkelingen, wegens uitstekende betoonde hulp aan eenen voor dood uit het water gehaalden en herlevenden man.

Het Hoogleeraars-ampt werd op den 16 November 1797 plegtig aanvaard met het houden eener Redevoering *over de redenen, waarom de Nederlanders in het algemeen zeer weinig tot verbetering en uitbreiding van de Heel- en Verloskunde hebben toegebracht*, welke volgens een toen gegeven order in het Nederduitsch werd uitgesproken (*). De drie hoofdpunten van deze Redevoering waren: I. Het onderzoek of de Nederlanders uit hunnen aard geschikt zijn tot de uitoefening der Heel- en Verloskunde. II. Of aan dezelve genoegzame gelegenheid verschaft worde, om op eene geregelde wijze grondig in deze wetenschappen onderwezen te worden. III. Of zij, die inderdaad den naam van Heel- en Vroedkundigen verdienen, na hunne waarde beschermd en onkundigen op openbaar gezag geweerd worden. De slotsom van het eerste is: »Wij vinden de voornaamste vereischten van eenen Heel- en Vroedkundigen in »den Nederlander vereenigd. Moed en standvastigheid door een welwikkend oordeel bestuurd; — »een vast voornemen, om al het ondernomene ten »einde toe door te zetten, gepaard met eenvoudigheid in de uitvoering; — medelijden en zachtheid zonder eenigen zweem van wreedheid. Zijne »stroefheid alleen zoude eenige verhindering kunnen te weeg brengen, ware het niet, dat hij »céenmaal opgewekt om den ongelukkigen zijne hulp »te bewijzen, voor denzelfden, eene ongeveinsde »genegenheid opvatte; en zou hij dan bij het ziek-

(*) Uitgegeven te Leeuwarden bij D. V. D. SLUIS. 4to.

»en kraambed, met innig mededoogen aangedaan,
 »zijne norschheid niet afleggen?» (bl. 18.) Nadat
 in het tweede gedeelte aangetoond is geworden wat
 de Heel- en Vroedkundige behoort aan te leeren,
 wordt aldus besloten: »Het blijft derhalve onte-
 »genzeggelijk waar, dat het onderwijs der Heel-
 »en Verloskunde bij ons allezins gebrekkig is, en
 »dat, ofschoon er een aantal Handartzen, Vroed-
 »meesters en Vroedvrouwen in *Nederland* gevonden
 »worden, welke allen lof verdienen en voor geene
 »vreemdelingen behoeven te wijken, derzelver
 »getal echter over het geheel door dat van onkun-
 »digen overtroffen wordt.» (bl. 40.) In het laatste
 gedeelte wordt met grond geklaagd over de geringe
 bescherming van bekwame Heel- en Vroedkundigen
 en de te groote toegevelijkheid der overheden je-
 gens onkundigen en kwakzalverij. — Hoe veel regt
 men toen ter tijde had om den stand van zaken
 aldus te beoordeelen, kan elk bescffen die niet
 vreemd is in de geschiedenis der Heel- en Verlos-
 kunde hier te lande. Men kan hetzelfde opmerken
 uit de bondige Inwijdings-Redevoering van mijns
 Vaders vriend, den Hoogleeraar P. J. VAN MAA-
 NEN, omstreeks één jaar vroeger uitgesproken (*).
 En wanneer wij dankbaar onder de opbouwers en
 herstellers van eene gezonde leer der Heel- en
 Verloskunde op eenen F. RUYSCH, PETRUS CAM-
 PER, VAN GESSCHER, BONN, en enkele anderen

roe-

(*) Zie *Oratio de Studio Chirurgico, nostra in Patria
 melius excolendo et illustrando. Harderovici 1796. 4°.*

roemen, dan vragen wij den lezer gerustelijk af, of de geschiedschrijver nevens die namen ook niet BRUGMANS (want niemand betwistte dezen onsterfelijken man de roem van veel, zeer veel voor de Heelkunde gedaan te hebben! Men hoore over hem slechts RUDOLPHI, (*) DU PUI, VAN MAANEN, MULDER, zal ter neder schrijven? Of zijn dit geen roemwaardige *Nederlanders*?

»Hier (te *Francker*) strekte hij niet weinig tot »opkomst van deze Hoogeschool,” zegt WACHTER (†). »Hier betoonde hij zich niet alleen als »eenen besten leermeester en waren vriend van de »studerenden, maar hier deed hij zich tevens meer »bekend worden door vele bewijzen van zeldzame »kundigheid en ervarenheid, vooral in het doen »van de zwaarste kunstbewerkingen. En wie is »er, die niet weet, waar door onze MULDER zich »vooral beroemd maakte? Het was door de af- »zetting van het dijbeen uit het heupgewricht, »welke door hem in 1798 in het Dorp *Dronryp* »aan een meisje gedaan werd; en alhoewel deze »kunstbewerking te voren, voor zoo verre zulks »bekend is, eens in *Engeland* en naderhand twe-

»ma-

(*) Men zie 's mans *Bemerkungen auf einer Reise durch einer Theil von Deutschland. u. s. w.* (Berlin 1804.) I. Th. S. 126—130 en 142. Men zal dit nader bevestigd zien in de bekroonde Lofredenen op BRUGMANS, door zijne leerlingen, mijne vrienden, de Hoogl. V. D. BOON MESCH en Dr. A. CAPAPOSE, welke wij met verlangen to gemoet zien.

(†) Zie *Algem. Konst. en Letterb.* 1811. I. D. bl. 85.

»malen in *Egypte* en eens aan den *Rhyn* door
»Fransche Heelkundigen, altijd met een ongelukkig
»gevolg gedaan is, werd dit geval door de geluk-
»kigste uitkomst bekroond" (*).

Op den 30 Mei van het jaar 1800 trof *Frane-*
ker, ja *Nederland* een gewigtige slag door den
dood van den alom beroemden GEORGIUS COOP-
MANS, den uitmuntenden beschermer der Hooge-
school, den even hulpvaardigen als geleerden en
weldoenden Gencesheer, den bijzonderen leids-
man mijns Vaders! Wien moest dit scheiden, be-
halve bloedverwanten, harder vallen dan mijnen
Vader, ware hij niet geheel gevoelloos of ondank-
baar geweest? En dit was hij niet! Hoe treurig
dan ook die plicht was, volgaarne vervulde hij de
behoefte, welke *Franekers* Hoogeschool en de
menschheid vorderde, om den grijzen vriend pleg-
tiglijk te gedenken. Op den 22 September van
het jaar 1800 schetste dan mijn Vader in eene
openbare Redevoering de verdiensten van dien be-
roemden man en bragt dankbare hulde aan zijne
deugden toe, zijne nagedachtenis trachtende te ver-
eeuwigen (†). —

Er

(* Verg. *Algem. Konst- en Letterb.* 1798. N°. 248. bl. 97.
Oratio de meritis Petri Camperi in Anat. Comp. (Groning.
1808.) *Annot.* 61. pag. 81. En onze *Uitbreiding van het*
Overzigt. § 12 en 13. *Alg. Konst- en Letterb.* 1824, No. 17 bl. 261.

(†) Deze Redevoering is gedrukt te *Leeuwarden*, onder
den titel: J. MULDER, *Laudatio funebris GEORGI COOPMANS,*
Franequerae in celebri dicta Panegyri, a. d. xxii. Sept.
ciacci. (ap. D. V. D. SLUIS.) Eene vertaling derzelve is in
het

Er is een verschrikkelijke en verwoestende ziekte,
van welke VAN ROIJEN zoo krachtig zong:

Haec pueris infesta lues, fatalis adultis,

Infantes una falce scnesque metit.

Haec rapit intonso veni decus oris, et arcet

Oscula sulcatis vix repetenda genis.

Haec facit, ut virgo plenis jam nubilis annis

Sordeat, in vacuo sola cubetque toro.

Et, pingues per agros, celebres grassata per urbes,

Ditibus intentat pauperibusque necem.

Inde, quod ancipiti virtus accensa Nepotum

Auxilio varias tentet inire vias,

Et spe successus immanibus ardeat ausis

Inserere, et pestem peste cavere malam.

Haec laudata aliis, aliis damna, a medela,

Legitima nobis conditione placet.

Donec, inexhausto naturae fonte, veneni

Quod latet antidotum, proferat alma Salus ().*

En

het licht gekomen bij D. ROMAN, te Franeker in 1801. (8°)
waarbij eenige godichten op COOPMANS gevoegd zijn. In de
voorrede wordt deze *Laudatio* tegen eenen partijdigen, be-
vooroordeelden boekbeoordeelaar, verdedigd. Wij hebben die
beoordeeling niet gelezen, maar twijfelen geen oogenblik of
dezelve is *personeel* geweest, dewijl er bewijzen voor handen
zijn, dat iemand meende bij die *Laudatio* in zeker derde
beledigd te zijn geworden. Die man is zelf naderhand aller-
gunstigd van denkbeelden veranderd: en het *publiek* be-
hoefde dit niet.

(*) Zie *Carmen Elegiacum de Morbis aetatum*. (L. B. 1771,
pag. 14.

En deze wensch van dien Geleerde, dat de goede Voorzienigheid uit de onuitputtelijke bron der natuur een tegengift tegen die ziekte, de kinderpokken, mogte schenken, is vervuld in de koepokken. Het is bekend dat de Engelsche Geneesheer EDUARD JENNER de bevinding, dat menschen welke door het melken van koeijen, deze koepokken verkregen naderhand niet door de kinderpokken werden aangedaan, zich te nutte heeft gemaakt en deze toevallige ontdekking, (even als dit met de meeste zoo niet met alle geneesmiddels plaats heeft) ten nutte der menschheid heeft aangewend. Ik acht het namelijk niet wel geredeneerd, wanneer men om te betoogen, dat de aanwending der koepokstof tegen de kinderziekte niet op de ondervinding gegrondvest is, en niet, dan plotseling voorgestoten is, wanneer men om dit te betoogen (zeg ik) van JENNER af begint. Of om duidelijker te spreken, men moet, dunkt ons, de zaak aldus voorstellen. Sedert ettelijke jaren vóór JENNERS proeven, (1797) zijn er onder de landlieden van tijd tot tijd geweest, welke door koepokken werden aangedaan, en die naderhand bij meer of mindere algemeene besmettingen van kinderpokken, van deze vrij bleven: doch dit werd niet bepaaldelijk opgemerkt. Doch JENNER was de man, die dit niet slechts opmerkte, maar bepaald onderzocht, naspoorde en toepaste! Hij vestigde dus zijne proeven niet op losse bespiegelingen of geliefskoosde denkbeelden, zoo als helaas! te dikwerf gebeurt is en gebeurt, maar op de ondervinding, die toe-

vallig, neen, door Gods weldadige Voorzienigheid! ter zijner kennis kwam.

Zijne proeven zijn eigenlijk dus slechts een gevolg, een verdere voortplanting der waarneming. Of is het niet genoegzaam dat de Engelsche boeren vooral in *Glouchestershire* en *Devonshire*, dat enkele Geneesheeren aldaar, dat men in *Holstein*, *Brandenburg* en elders, ook in ons Vaderland, in *Vriesland* de koepokken als lang bekend (doch niet bijzonder aangewend) vond en tevens naspoorde dat menschen met dezelve besmet van de kinderziekte waren vrij gebleven? (*) Die waarnemingen maken de ondervinding der koepokken oorspronkelijk uit en dezelve zijn de wenken aan het menschedom gegeven. En na deze bevinding, waarom zoude men de kunstbewerking niet zoo spoedig mogelijk trachten te verspreiden, spoediger dan het gebruik van eenig geneesmiddel, omdat de kwaal zelve algemeener dan eenige andere was en bijna meer verwoestend, dan elke andere? Wij zien hetzelfde gebeuren met ieder ander geneesmiddel in dezelfde evenredigheid. *Zoo spoedig mogelijk*, zeide ik, omdat ik geenszins ontveinzen wil, dat men hier en daar wel eens *te spoedig* heeft ingecënt en daardoor menige goede koepok bedorven, welke men de tijd niet liet behoorlijk zij-

(*) Zie behalve andere schrijvers, A. O. H. TELLEGEN, *Diss. de Variolis Vaccinis*. (Gron. 1801. 8°.) pag. 3. seqq. en vooral A. COOPMANS, *Spec. Med. de Variolis Vaccinis*. Cap. I, § II. (*Worcuni Fris.* 1804.) en de aldaar aangehaalden.

zijnen loop te doorloopen en te veel havende, om stof voor andere entingen te verkrijgen. Ik houde het voor een volstrekt vereischte (en ik verzeker dit mede op eene geloofwaardige langdurige ondervinding) van eene goede beschuttende koepok-inënting, dat althans één (of meerdere) pok ongeschonden worde gelaten en geen sterke verettering (b. v. door openkrabben, enz.) onderga.

Doch ik schrijf hier niet over de waardij, aard of omstandigheden van de koepok-enting, en moet dus terugkeeren, hoewel er veel konde bijgevoegd worden, b. v. over het nadeel der cerbewijzen aan de genen, die de meeste inëntingen gedaan hebben, want die zijn *niet altijd de beste*; over de beste Genees-Staatkundige maatregels ter uitoefening van een geregelde en volkomen beschuttende koepok-inënting, enz. Nog minder verkeere iemand in den waan dat onze woorden tegen den Amsterdamschen Doctor CAPADOSE *in het bijzonder* gerigt zijn, geenzins. Ik acht dien kundigen man te hoog, om zoo even van ter zijden met een paar pennestrecken een enkele tegenwerping te maken, ik zoude, wilde ik openlijk tegen dezen mijnen welmeenenden vriend optreden, dit in den geheelen omvang der zaak doen. Ons doel dan was eenig alleen om ons gevoelen aan den dag te leggen, dat men wel degelijk gewigt moet hechten aan waarnemingen, welke bevestigen dat menschen, die zonder menschen toedoen (mag ik zoo eens zeggen) koepokken gekregen hebben, aan de ware kinderszichte niet geleden hebben, hoewel in erge besmet-

smetting verkeerd hebbende; dat men van die waarnemingen eigenlijk behoort te beginnen; dat men op dezelve door JENNER opmerkzaam gemaakt veilig konde voortbouwen, doch zoo als in alle dingen, met mate en verstand; eindelijk, en wat hier te pas komt, dat ook dit door mijnen Vader, naar zijn vermogen, geschied is en bevorderd. Immers dan hetgeen in *Engeland* en elders geschied was rijpelijk overwogen te hebben, (en dit was hier te lande algemeen het geval, waarom ook COOPMANS zegt: » de nieuwe uitvinding werd in ons vaderland langzaam aangenomen en Dr. LEVY DAVIDS, te *Rotterdam*, maakte zijne waarnemingen niet bekend dan lang nadat hij de eerste proef genomen had,» etc. (*),) nadat in *Rotterdam* en *Groningen* gunstige uitkomsten waren gezien, wende mijn Vader alles aan om de betugeling van de kinderpokken te helpen bewerkstelligen en verrigte de inënting aan zijnen vriend, den beroemden VAN DER KOOI, en daarna aan mijne zuster, het eerst in deze Provincie, met stof door Dr. DIBBETZ medegedeeld. Daar evenwel deze niet vatte, werd de kunstbewerking herhaald met stof uit *Groningen*, van den Hoogleeraar THUSSINK ontvangen; en nu gelukte het naar wensch en weldra werd deze verrigting

(*) Zie *Diss. l. pag. 15. § viii.* Verg. TELLEGEN, pag. 5 en 6; en *Letterb. 1800. N°. 342. bl. 21.* *Geneesk. Magazijn. I. Dl. 2 St. p. 27.* Men weet dat ook de inënting met natuurlijke pokken in geen land langer en hardnekkiger tegenstand vond dan onder ons,

in *Vriesland* algemeen bevorderd. Voornamelijk had dit plaats nadat mijn Vader op den 28 November 1800 eene openbare les *over de koepokinenting* gehouden en tot dezelve zijne Vriessche landgenooten aangemoedigd had (*).

Onvermoeid was hij dan ook bezig om zoodanige waarnemingen op te spooren, van welke wij boven gewaagden: en zie hier de uitslag dier navorsching aan de Geneeskundige Commissie in *Vriesland* medegedeeld. »Reeds kort nadat ik eerst in *Vriesland* de koepokken inentte, wierd ik vrij waarschijnlijk sporen ontwaar van voorheen bij de koeijen alhier plaats gehad hebbende ware pokken aan de uijers, en wel inzonderheid op het *Bildt* en in *Menaldumadeel*, doch konde daar geene voorwerpen onder menschen vinden, die, door het melken besmet, naderhand voor de kinderkirke beschut waren geweest. — Met meerdere zekerheid, ja met volkomene zekerheid, ontdekte ik zulks na dien tijd in de omstreken van *Bolsward* en *Sneek*, in welke men mij verscheidene menschen wist te noemen, die door de koepokken voor de menschenpokken beveiligd waren gebleven, zoo als met een enkel woord in de *Dissertatie* van den heer COOPMANS (†) vermeld staat.» — »Nu onlangs, toen de koeppokken zich wederom in de

na-

(*) Zie *Diss.* van COOPMANS, pag. 17. en anderen. In die les wordt een korte schets der geschiedenis van de inenting met natuurlijke pokken en van die met koepokken gegeven; enz.

(†) *Diss.* l. pag. 3. Nota d.

nabijheid der stad *Sneek* bij de koeijen openbaarden, wierd het meer en meer belangrijk dit laatste naauwkeurig te onderzoeken, en zulks heb ik op Ulr. verzoek terstond werkstellig gemaakt, doch lang moeten wachten eer ik zoo stellig onderrigt was, als ik in dezen noodig oordeelde en nu door dezen mededeele." — » In het jaar 1778 of 1779 zijn er in *Bolswarder Nieuwland* verscheiden menschen, door het melken van koeijen, die zweren aan de uijers hadden, waaraan men toen geen naam wist te geven, besmet geworden." —

» HERMANUS ONEIDES had het zeer erg, hij kreeg een dikken arm, en een duim, waarin het zich wel inzonderheid zettede, wierd geheel zwart (*); hij trouwde naderhand: zijne vrouw kreeg de kinderziekte, en het zoontje, waarvan zij in die tijd verlost werd, was geheel vol pokken, zoo dat het stierf. De man paste zijne vrouw en kind op, hielp haar in vele opzigten, stelde zich geheel aan de besmetting bloot, en bleef gezond zonder cenig letsel." — » HENDRIK en JACOB ONEIDES hebben ook dat ongemak van de koeijen gehad, doch hare zuster TRIJNTJE, toen niet melkende, bleef vrij." — » Deze TRIJNTJE is nu voor twee jaren met koepokstof geent, waarvan het uitwerksel naar gewoonte zich vertoonde en geregeld

(*) Een bewijs, dat het niet onverschillig is in welke *dosis* deze stof op het menschelijk ligchaam inwerkt, maar daarin raet *alle* medicamenten overeenkomt, dat het in *te groote dosis* aangewend nadeelige gevolgen oplevort. Er zijn geen medicamenten, die geen vergiften tevens zijn.

geld afliep. — HENDRIK entte toen zich zelven van TRIJNTJE in, doch ondervond daarvan niets dan eene geringe ontsteking, die spoedig verdween." — » JAN CAREL ONEIDES, ULBE HARTJES en vrouw, HARKE RINTJES, DIRK MEINTEN, en de vrouw van YEKE THEODORUS YEKEMA hebben alle zeere handen door het melken, en naderhand de natuurlijke kinderziekte in hunne huizen gehad, geen van allen heeft ergens echter iets van geweten; de vrouw van YEKEMA heeft ten minsten wel acht of negen opgepast, en op geenerhande wijze getracht de besmetting te vermijden; — zoo veel heb ik met zekerheid kunnen opsporen enz" (*).

Vóór de ontdekking van dit voorbehoedmiddel was mijn Vader een ijverig voorstander van de inenting met natuurlijke pokken.

In den jare 1801 lag mijn Vader de waardigheid van *Rector Magnificus* der Hoogeschool, hem het vorige jaar opgedragen, neder, met het houden eener Redevoering *de cura erga insanabiles*. Deze Redevoering is niet in het licht verschenen. Toen in dat zelfde jaar door den Agent van Nationale Opvoeding en de Raad van Binnenlandsche Zaken de *Departementale Commissie van Geneeskundig Bestuur* (naderhand Departementale Commissien van Geneeskundig onderzoek en Toezicht) werden aangesteld, werd mijn Vader dadelijk als lid derzelve verkozen. Ook in deze betrekking

(* Men leze het nauwkeurige en leerrijke *Verslag der Commissie van Geneesk. Onderzoek, enz. in Vriesland in het Geneesk. Magazijn, IV. Dl. 2 St. pag. 2—19.*

king was hij voor het heil van zijne medemenschen volijverig werkzaam, zoo als onder anderen uit eene hoogstvereerende missive van die Commissie aan mijnen Vader den 27 October 1807 gezonden, ten volsten blijkt. » Op het nadrukkelijkst en als in naam van *alle* ingezetenen van dit Departement, die door het vertrek van UHGel. in sommige haghelijke omstandigheden van voldoende hulp en raad volstrekt verstoken zouden kunnen worden, is het dat wij U. H. Gel. solliciteeren voor de beroeping naar *Groningen* te bedanken, enz.” aldus schreef die Commissie. En het komt ons niet minder vereerend voor, dat eene Commissie uit dat ligchaam zich bij den Heer Landdrost voegde, ten einde Hoogstdezelve te verzoeken zijne veel vermogende intercessie bij Z. M. den Koning te willen gebruiken, om door gepaste arrangementen mijnen Vader aan *Franekers* Hoogeschool te doen verblijven.

Het in ons Vaderland zoo verdienstelijk Genootschap ter bevordering der Heelkunde meestal zoodanige Prijsvragen voorstellende, welke eenen gewichtigen invloed op de uitoefenende Heel- en Verloskunde hebben, maakte ook de aandacht bijzonder gaande op het leerstuk *van het afhalen der Nageboorte*. Hetzelve verlangde te weten wat de ondervinding leerde nopens de gevallen, in welke de Nageboorte kunstmatig moet afgehaald worden, en in welke de uitdrijving aan de Natuur behoort te worden overgelaten. Mijn Vader spoorde na wat de ondervinding aan de kundigste mannen

van

van HIPPOCRATES, CELSUS, MOSCHION tot BAUDE-
 LOCQUE en de nieuwere geleerd had, en maakte
 het besluit op, dat zoowel zij dwaalden die altijd,
 als die nimmer de afhaling aanbevelen; dat men
 hier, even als overal in de geneeskunde, naar be-
 paalde en oogenblikkelijke indicatiën behoort te
 handelen: dat zoo wel genoemde als eigene onder-
 vinding doen vragen » is niet doorgaans de mid-
 denweg de beste?" De Verhandeling, die dit een
 en ander bevat, werd door dat Genootschap waar-
 dig gekeurd om met de zilveren medaille te worden
 bekroond. De 'gouden Ecreprijs werd over hetzelfde
 onderwerp behaald door den beroemden VAN WY (*).

Van tijd tot tijd werd nu ook mijn Vader door
 verschillende genootschappen, die tot de weten-
 schappen welke hij beoefende betrekking hadden,
 met het lidmaatschap vereerd. Het *Utrechts Ge-
 nootschap van Kunsten en Wetenschappen* deed
 dit in 1805: dat *ter bevordering der koepok-inën-
 ting te Rotterdam*, in Nov. 1806: dat *ter bevor-
 dering der Heelkunde te Amsterdam* in Sept. 1806:
*de Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen
 te Haarlem*, in Mei 1808: terwijl het *Koninklijk
 Instituut van Wetenschap, Letterkunde en schoone
 Kun-*

(* Zie: *prijsverhand.* door genoemd Genootsch. bekroond, VI
 Deel, 2 St. (Amst. 1807.) De vraag was ter beantwoording opge-
 geven tegen 1803, en het getal der ingezondene verhandelingen
 was tien. Wanneer velen beweren *altijd* zonder nadeel de
 nagehoorte *af te halen*, dan gelooven wij, dat zij ook zeer me-
 nigvuldige maten niets doen dan dezelve slechts uit de sche-
 de *weg te nemen* en derhalve het wezenlijkste gedeelte der
 uitdrijving aan de Natuur reeds hadden overgelaten. Zij doen
 dan hier bijkans meer dan behoefde. Maect men ook dit onder-
 scheid niet opmerken?

* * *

Kunsten in April 1809 het *Corresponderend Lijfmaatschap* aanbood. Doch ik loop aldus den leidraad der tijdsopvolging vooruit. —

Op het voetspoor van zoo vele beroemde mannen, die in het Geneeskundige vak uitblonken, op het voetspoor vooral van den onsterfelijken PETRUS CAMPER trachtende voort te streven, konde het niet anders of mijn Vader, moest met zijne nasporingen over het menschelijk ligchaam, dat der dieren parén. Want wat HALLER en anderen verzekeren, dat de kennis van het maaksel des menschen duister blijft en onvruchtbaar, bijaldien men onkundig is van dat der dieren, lijdt geen' twijfel. Daarenboven hoeveel aangenaams, hoeveel aanlokkelijks heeft deze nasporing niet, die vergelijkenderwijs tot de kennis der doeleinden van elk deel en elken vorm geleidt!

O nimmer, nimmermeer zal ik het vergeten, toen ik als jonge knaap den besten Vader volijverig hoorde uitweiden over dit of dat dier: nooit zal het genoeg mij uit het geheugen gewischt worden, hetwelk BRUGMANS in ons tooverde, wanneer hij in één blik zoo vele schepselen in alle deelen doorzag en die blik ons met krachtige woorden terug gaf! — Doch laat ik terug komen: maar ik heb in mijne uitboezeming reeds gezegd, wat ik melden wilde, dat namelijk mijn Vader zich ook met vergelijkende Ontleedkunde bezig hield. Hiervan getuigen zijne lessen over de Ontleedkunde en vooral die over de *Physiologie* of zoogenoemde Natuurkunde van den mensch, welke met opmerkingen vervuld zijn, die oneigen zijn aan dengenen, die alléén den mensch naspoort (of liever meent na

te sporen) en de dieren verwaarloost. Hiervan getuige de verzameling, die de Overledene zich van tijd tot tijd aanschafte en bereidde zoo van geheele geraamten, als van bijzondere gedeelten der dieren en van zoogenaamde monsters. Deze verzameling is een luisterrijk gedenkteeken voor 's mans kunde, vaardigheid en juist oordeel! Zij bevat behalve die voorwerpen een' niet onaanzienlijken voorraad van pathologische praeparaten, over dewelke mijn Vader plan had *observationes anatomico-pathologicae* uit te geven.

Maar, wanneer men nu den inwendigen bouw der dieren naspoort, dan kan het niet anders of men komt als van zelve tot den uitwendigen vorm: men komt te zekerder tot die kenmerken, door dewelke het eene schepsel eigendommelijk van het andere onderscheiden is. Deze waarheid hebben voornamelijk de opmerkingen van eenen BLUMENBACH, CUVIER en anderen, luid gelaard. Natuurlijk beoefende dan ook mijn Vader de systematische Natuurlijke geschiedenis, doch meer bijzonder die der gewervelde dieren. Van hier dan ook dat zijne verzameling zich hoe langer hoe meer uitbreidde en vooral in de laatste jaren aanzienlijke aanwinsten in opgezette dieren en vogelen deed. Van hier dat hij eenen niet geringen ijver voor die studien onder de kweekelingen van *Franeker's* onvergetelijke Hooge School ontwarende, volgaarne aan derzelve verlangen voldeed en voor meer dan vijftig van dezelve bijzondere lessen over die takken van wetenschap vrijwillig hield (*).

Aan

(*) Deze verzameling is thans als het ware in hare geboorte-

Aan dit een en ander was dan ook het werkje, getiteld: *Overzicht over de gewervelde dieren* (*): zijnen oorsprong verschuldigd. Doorgaans is in dit werkje de verdeling der Fransche geleerden gevolgd, doch in sommige opzichten van dezelve afgeweken. » Onder anderen zal men, zoo ik meen » eene nieuwe rangschikking bij de zogende die- » ren aantreffen, » (schrijft mijn Vader (**)) » waar- » door de *gevliesde* van de overigen geheel zijn af- » gezonderd; iets, hetwelk ik in eene openbare Ont- » leed - Natuurkundige les over den *Galeopithecus* » of *vliegende kat*, in het begin van het jaar 1803, » heb voorgesteld, en meer ontwikkeld, zoo mij » het leven gegund wordt, hope openbaar te ma- » ken. » Dit heeft, helaas! den vurigen voorstander der wetenschap niet mogen gebeuren!

Geene gelegenheid liet hij voorbijgaan om nuttig of werkzaam te zijn voor zijne leerlingen en voor het Algemeen, en hieraan zijn verscheidene openbare lessen hunnen oorsprong verschuldigd. Hier- toe behooren die over eene kraamvrouw, die over eene hoog zwangere vrouw, die over een misvormd kalf, die over eene menschelijke misgeboorte enz.

stad teruggekeerd, zijnde te mijnen huize in den verlede- nen jare weder uiteengezet. Dezelve had tot nu toe onder het opzicht van den Hoogl. ERAMA berust, die zorgde dat dezelve behouden bleef. Alleen de opgezette dieren en vogelen zijn in dertijd te *Groningen* aan den Heer LEVE verkocht ge- worden.

(*) Te *Franker* bij D. ROMAR, 1807, doch thans niet meer in den boekhandel verkrijgbaar, zoo ik verneem.

(**) Zie bovengenoemd werkje, *Voorrede*, pag. VI en VII, en pag. 35.

enz. te *Leeuwarden* en vooral te *Franeker* gehouden. Daarenboven ging geen winter voorbij, waarin hij niet eene reeks van openbare, hetzij heekkundige, hetzij andere lessen hield.

Op deze hoogte nu stond de roem van onzen geachten Vader toen de Groninger Hooge school, door het verlies van den Hoogleeraar MUNNIKS in rouw gedompeld, hem als opvolger van dezen geleerden begeerde. De beroemde VAN MANEN was eerst derwaarts beroepen, doch bleef volgens 's Konings hegeerte op zijnen toenmaligen standplaats (*). — Aan den eenen kant stond het geliefkoosd *Vriesland* en *Franeker's* aloude roem, de vrienden en naauwste betrekkingen, enz., aan den anderen kant de gelegenheid tot meerdere uitbreiding van den nuttigen werkkring, het vooruitzigt op een Heel- en Verloskundig ziekenhuis, de aandrang en ongeveinsde betuiging van achting en vriendschap van roemwaardige mannen als een DRIESSEN en THUESSINK zijn, enz. Eindelijk de beslissing was vóór *Groningen*: en het beroep van den 5 October 1807 (**), als *Hoogleeraar in de Ontleed- en Natuurkunde van den Mensch en de Dieren, en in de Heel- en Verloskunde* werd aangenomen. Nog in dat zelfde jaar werd de reis derwaarts voltrokken.

» Naauwelijks was hij hier, of men kon in alles » 's mans aanwezen duidelijk genoeg ontdekken!"
zegt

(*) Zie *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten, in het Koninkrijk Holland*, II. Dl. 1 St. bl. 95.

(**) Het besluit des Konings tot de beroeping was van 29 September 1807.

zegt WACHTER. De akademische lessen werden terstond opgevat en door een aanzienlijk getal leerlingen vlijtig bijgewoond. Daarenboven werd reeds dadelijk ten sterksten aangedrongen op de vervulling der voorwaarde, welke mijn Vader uitdrukkelijk bij het aannemen des beroeps gemaakt had, namelijk het oprigten van een *Heel- en Verloskundig ziekenhuis*. Aanvankelijk werd hetzelfde ook reeds daargesteld in drie of vier zalen van het *Inwendig ziekenhuis* onder den beroemden THUËSSINK zoo zeer bloeiende, met oogmerk om vervolgens meer uitgebreid te worden en eene geheel afzonderlijke huishouding te erlangen. In die inrigting zag men nu reeds een aantal gebreken behandelen en gewigtige kunstbewerkingen verrigten: in dezelve bewonderden leerlingen en deskundigen de stoutheid en handigheid des Operateurs, en de lijdens zegendes hem niet zelden als hunnen redder en vriend! Wat hij hier in korten tijd verrigtte en hoe dit geschiedde leide men uit het *Overzicht* af, hetwelk wij mededeelden. Aan de legersteden der lijdens werden dezelve op bepaalde tijden met de studeerenden behandeld en dezen gelegenheid gegeven om ook zich zelf te oefenen. Wat het Verloskundig onderwijs aangeht: er werd geene verlossing volvoerd dan of door of onder onmiddellijk opzigt van mijnen Vader, die zich meermalen getroostte een vrij langen tijd in het kraamhuis door te brengen om den jongen beoefenaren dier kunst op den geheelen loop der baring opmerkzaam te maken. Gedurende dien tijd gaf dan ook mijn Vader aan zijne aanwezige oudste leerlingen vragen ter beant-

woording op, die het onderhevige geval, deszelfs vermoedelijken loop (*prognosis*) en manier van behandeling betroffen. Van deze leerzame oefening die schriftelijk geschiedde, weet ik niet dat men elders, althans hier te lande, de weêrga vindt: en niemand zal deszelfs uitgebreid nut ontkennen! In hoe vele gestichten worden de barenden niet of alleen aan de jonge beoefenaars of aan vroedmeesters, zelfs vroedvrouwen overgelaten, die niets meer doen dan in tegenwoordigheid van den leerling eene verlossing volvoeren? Wij gelooven niet dat iemand ons het regt zal betwisten om den dierbaren man de grondlegger van een verbeterd Heelen Verloeskundig onderwijs in *Vriesland* en *Groningen* te noemen! (*) — De vurige wensch om nuttig te zijn voor zijne leerlingen en evenmenschenden deden hem, raadplegende met zijnen voortreffelijken vriend THUESSINK, eene geheel nieuwe inrigting van het gebouw des ziekenhuis voorslaan ter uitbreiding van hetzelfde, doch waarvan hij de uitvoering niet heeft mogen beleven. Hij wenschte onder anderen behalve de lijders, die volkomen behoeftig waren, nog de zoodanige in een afzonderlijke zaal op te nemen, welke ten voordeele der inrigting een gering kostgeld zouden betalen: terwijl anderen op bepaalde uren in het *Nosocomium* zouden mogen komen ten einde hunne gebreken te doen verbinden en behandelen, die geen gedurig verblijf in de stichting behoeften: en eindelijk nog anderen van de inrigting niets zouden genieten dan

ge-

(*) Zie WACHTER *A. K. en L. Bode*, bl. 87 en 101. HENDRIKS. *Oratie*. p. 35.

geneesmiddelen, doch in hunne eigene huizen door studenten, onder opzicht van den Hoogleeraar zouden behandeld worden. Zie hier de werkring die hij zich voorstelde: zie hier de grondslag van die schoone en doelmatige Heel- en Verloskundige inrigting, waarop Groningers Hooge school, onder het voortreffelijk bestuur van mijns Vaders vrienden en opvolgers BAKKER en HENDRIKSZ nog roem draagt. » En hoe vele blijken gaf hier onze MULDER » een allervoortreffelijkst mensch te zijn? Kan er » wel grooter vriendelijkheid, ja, wel grooter medelijdendheid uitgedacht worden, dan die, waarmede hij zijne dikwijls arme lijdende natuurgenootten behandelde. Met de grootste onverschrokkenheid, standvastigheid en handigheid tastte hij de » hagchelijkste gevallen aan.» Aldus laat een ooren ooggetuige, WACHTER zich uit.

Doch ik heb nog geene melding gemaakt van de Inwijdings-redevoering op den 15 Junij 1808 bij de aanvaarding van het Hoogleeraars ambt te Groningen. Dezelve had ten doel *de verdiensten van PETRUS CAMPER in de vergelijkende Ontleedkunde* te schetsen; een onderwerp rijk in stof en zeker doelmatig voor de plegtigheid, die plaats had. CAMPER die op Groningen zoo eene groote bevreemding had, en wien Groningen wederkeerig met geheel Europa vereerde en hoogachtte; CAMPER van welchen ROUX zegt, dat zijne Heelkundige roem geheel Nederland vervulde: deze was het onderwerp, waarover hij sprak, die met Heel- en Verloskunde ook de vergelijkende Ontleed- en Dierkunde paarde. Is het noodig dat ik ontvouwe hoe dit werk in de Redevoering verrigt werd, hoe het in de aanteeke-

keningen op dezelve voltooid werd, hoe het doorstraalt in de beschrijving van dat gedeelte van CAMPERs kabinet, hetwelk betrekking tot het onderwerp had (*)? Dit is mijne taak niet: maar ik beroep mij op de goedkeuring van eenen J. MEERMAN, A. BONN, en anderen, behalve de beroemde A. G. CAMPER, die dezelve schriftelijk betuigden: ik beroep mij op de toejuiching der Toehoorders. » Bij het uitspreken dezer Redevoering leerde men tevens MULDER als een voortreffelijk redenaar kennen,» zegt WACHTER (**). De Hoogl. MUNTINCHE noemt die Redevoering » een » nieuw bewijs van het geleerd en uitstekend vernuft van MULDER, zich vormende naar het beeld » van *Camperiaansche* volmaaktheid in de kunst» (†). De Hoogl. HENDRIKSZ zegt: » zoude ik dezen verhevenen opvolger van MUNNIKS, een Vries van » geboorte, dit grootste licht der Groninger Hoogeschool, dezen smaakvollen lofredenaar van CAMPER, dit ware beeld van *Camperiaansche* » erarenheid, kunde in de kunst en roem, naar » verdiensten prijzen: ik zoude MULDER openlijk » voor een tweeden CAMPER uitroepen» (§). » Be- » knopt-

(*) Deze Oratie is te Groningen bij TH. SPOORMAKER in 4°. uitgegeven en naderhand vertaald door G. H. WACHTER, PZ. in 8°. bij BÖMELINGH.

(**) Zie: *Algem. K. en L. Bode*, 1811, I. DL., bl. 87.

(†) Zie: *Acta saecularia Acad. Groninganae* (Groningen 1814) pag. 116 seq. Cf. et pag. 52, — *novum exhibit eruditi et elegantis ingenii MULDERIANI, se ad CAMPERIANAE in arte perfectionis imaginem fingentis, testimonium.*

(§) Zie: *Oratio de Chirurgorum nostratium laudibus, optimis excolendae artis chirurgicae incitamentis.* (Groningen 1820) pag. 14. Cf. pag. 35.

» knoptheid en naauwkeurigheid, klaarheid van voordragt, duidelijkheid van betoog, kracht van zeggen, zuiverheid van taal en eene fraaijen en deftigen stijl vindt men hier zamen vereenigd." Dus laten de schrijvers van het Geneeskundig Magazijn zich uit (*). — De aantekeningen bij deze Oratie meen ik voornamelijk te mogen aanvoeren als zoo vele kenteekenen van kunde en belezenheid in de vergelijkende Ontleed- en Natuurkunde.

Door verhuizing uit de Provincie *Vriesland* kwam mijn Vader natuurlijk zijn ontslag uit de Commissie van Geneeskundig Onderzoek en Toezicht aldaar, doch werd in Januarij 1803 aangesteld als Lid dier Commissie in *Groningen*.

Behalve de overige Akademische lessen werden ook hier te *Groningen* lessen over de Natuurlijke Geschiedenis en Ontleedkunde der Dieren gehouden, en met voorbeelden uit het kabinet of versche praeparaten opgehelderd. Het zijn deze lessen geweest, die ik nog van mijnen Vader mogte bijwonen! Talrijk was altijd de schaar, die bij dezelve uit de onderscheidene *Faculteiten* der studenten niet alleen zamen vloeide, maar ook van andere Geleerden, waaronder ik mij de tegenwoordige Hoogleeraren VAN SWINDEREN en HENDRIKSZ herinner. En draagt het tot den roem van eene leeraar bij voortreffelijke leerlingen gevormd te hebben, dan noem ik onder anderen van mijnen Vader eenen ENS, BANGA, BAKKER, WACHTER, MESDAG, CRULL.

Ook

(*) Zie het Vde Deel, 2de Stuk, bl. 434. en volg.

Ook hier werden openbare lessen gehouden, die leerzaam en voortreffelijk, naar de getuigenis van Hoorders, waren. Zoo werd in October 1808 eene over de *keizerlijke snede* gehouden, » waar- » bij een niet klein getal van Tochoorders tegen- » woordig was, die alle opgetogen de gehoorzaal » verlieten" (*). Bij gelegenheid van de geboorte van eene zeer opmerkenswaardig menschelijke dubbelde vrucht, hield hij eene les over de monsters in het algemeen en over dit in het bijzonder. De niet onbelangrijke verzameling van misgeboorten van dieren en menschen kwam hierbij uitnemend te stade. » Onbegrijpelijk was de juistheid, waarmede » hij alles behandelde."

De beide nuttige Inrigtingen binnen Groningens beroemde Akademiestad, het *Natuur- en Scheikundig Genootschap* en de *Akademie voor Teeken- Bouw- en Zeevaartkunde* verloren eenen ijverigen voorstander en beschermer bij den dood mijns Vaders. Hij was in de eerstgenoemde vakken, hoewel zich niet in het bijzonder op dezelve toeleggende, geen vreemdeling, zoo als uit aantekeningen over dezelve, voornamelijk omtrent dingen, die op de Genees- en Heelkunde invloed hebben, blijken kan. Hij was *Lid van verdiensten* van dat Genootschap en begiftigde hetzelfde naar zijn vermogen met eenige Natuurkundige werktuigen. Dankbaar herinner ik mij nog, dat hij mij meermalen tot de openbare vergaderingen geleidde en dezelve deed bijwonen. Hoe veelvuldig zijne bezigheden ook

(*) WACHTER in *A. K.* en *L. Bode* bl. 87. en 100.

waren, hij telde het onder zijne aangename uitspanningen dezelye altijd te bezoeken.

De tweede genoemde stichting was in verval, toen mijn Vader in *Groningen* kwam, doch zoowel door zijne kennis en bedrevenheid in de Teekenkunde, als het besef van pligt om het goede en schoone in de Maatschappij te bevorderen, spoorde hem aan, om den post van *Direkteur dier Akademie* op zich te nemen en te beproeven wat hij in dezen konde uitwerken. Hij vereenigde dan zijne krachten met die der overigo Direkteuren en had het genoeg de Inrigting te zien herstellen en zich uitbreiden. Hij begiftigde ook dezelve met zeer fraaije stukken tot de Teekenkunde dienstig.

Zóó was hij dan werkzaam in zijnen kring en naar zijn vermogen, volhardende en standvastig in hulpvaardigheid jegens zijnen evenmenschen. 's Morgens hield hij nog zijne gewone Heelkundige lessen en trachtte in het ziekenhuis aan eene vrouw het gezicht weder te geven door de *operatie der cataract*, toen hij 's namiddags zelf eene kunstbewerking onderging namelijk, de doorboring van het hol van *Highmor*, zijnde in hetzelfde eene verzwering ontstaan, zoo als uit onderstaande *Historia morbi* blijkt. Op den 3^{den} November werd die kunstbewerking gedeeltelijk door hem zelve, gedeeltelijk door zijnen vriend HENDRIKSZ gelukkig volvoerd. Den 5^{den} November bevond hij zich zóó wel, dat hij de Anatomie-kamer bezocht, om de aldaar werkende studenten te onderrigten. Doch op dienzelfden dag verergerde de toestand des dierbaren lijders: er ontstonden hoe langer hoe

hoe meer koorts en verzwakkende toevallen, zoodat hij den 18^{den} November 1810, zacht ontsliep (*).

Treurig klonk deze mare door Groningens be- roemde stad: treurig was dezelve voor Ambtgenooten, leerlingen, vrienden, lijders en behoefstigen! Maar boven allen waren wij, zijne drie nog zoo jonge kinderen diep, zeer diep in rouwe gedompeld, toen wij als onnoozele weezen daar rondom het dierbaar overschot stonden (†)! Reeds vóór ongeveer vijf jaren was onze onvergetelijke, zachtzinnige, deugdzaame Moeder ten grave gedaald en nu was ook Hij, die ons alles was, niet meer! Doch dank hebbe de goede Voorzienigheid, wij zijn verzorgd geworden en tot dusverre nog hier op aarde bijéén! Vergeten wij het nooit wie onze Vader was, en laten wij plegtiglijk voornemen zóó te leven en te handelen, dat men ons niet zal kunnen toeroepen: ziedaar ontaarde kinderen van de beste ouders!!

Het Natuur- en Scheikundig Genootschap bragt eene plegtige en hartelijke hulde aan de verdiensten van den grooten man toe, doordien een der waardigste leerlingen van denzelven G. H. WACHTER, thans *Med. Dr. en Lijf-Chirurgijn van Z. M.*
den

(*) In de *Letterbode* 1811, I. Dl. bl. 104 staat abusieflijk 11 November, en de dag der Operatie 27 October. — Zie *Letterbode* 1810, II. Dl. bl. 337.

(†) Ik had toen den ouderdom van 14 jaren even bereikt: mijne zuster thans gehuwd aan den Heer W. A. WILLEMS, Genees-, Heel- en Vroedmeester te *Joure*, den leeftijd van 10 jaren: mijn broeder, thans student in de Philos. en Med. aan het *Athenaeum* alhier, den ouderdom van nog geen 6 jaren.

den Koning, enz., eene Lijkrede op den overledenen hield, uit welke wij ten slotte nog het volgende overnemen (*).

» Bij niemand konde men grootere dienstvaardigheid vinden dan bij hem. Op welk uur van den dag, ja van den nacht, wij om zijne hulp kwamen, nimmer weigerde hij ons deze, niettegenstaande zijne groote en veelvuldige bezigheden hem dit wel eens moeilijk maakten. Nimmer konden wij te veel van hem vergen. Altijd was hij even vriendelijk, altijd even gereed, om aan onze verzoeken te voldoen. Zijne vlugheid van geest was onbegrijpelijk, welke wij dikwijls hebben moeten bewonderen, en deze maakte, dat zijne vele werkzaamheden hem weinig hinderden. Hij was milddadig jegens zijnen behoeftigen medemensch.»

» Hoe leerzaam, hoe aangenaam was het niet in zijn gezelschap te zijn. Hij onderhield ons meestal over zulke onderwerpen, welke hij voor ons nuttig rekende. In dit alles leerden wij onzen MULDER niet alleen als den besten Leermester, maar ook als een' opregt vriend kennen. Nimmer krijgen wij zulk een Leermester, nimmer vinden wij eenen MULDER weder. Met hoe veel bescheidenheid, met hoe veel vriendelijkheid verbeterde hij onze mislagen? Op eene bedaarde, doch tevens grondige wijze wist hij aan diegenen, welke een gedrag hadden, niet met zijne beginselen overeenkomende, het kwade hiervan voor oogen te houden: en hield zich

(*) Zie de omstandigheden van deze plegtigheid, aan welke hartelijke deelneming zoo veel luister bijzette, in de *Estler-Bode*, 1810, II. Pl. Bl. 388 volg.

zich evenwel nooit op met die beuzelachtigheden, welke niet zelden den grooten man onwaardig zijn."

Behalve eenige studenten vervaardigde Mr. M. VAN HEYNINGEN BOSCH doelmatige dichtregelen op den overledene, welke laatste in 's mans *Nagelaten Gedichten* (*) voorkomen.

Het stoffelijk overschot van den overledenen, is volgens zijne uitdrukkelijke begeerte van *Groningen* naar *Franeker* overgevoerd en aldaar in alle stilte bijgezet in het graf in de Groote Kerk, waar zijne dierbare Gade en zes vroeger overledene kinderen rustten.

(*) Te *Groningen* bij R. J. SCHIERBEEK, 8°. 1824, uitgegeven.

HISTORIA MORBI,

QUO DEFUNCTUS EST

Vir Cl. JOH. MULDER (*).

» **N**ovisse morbum, quo Cl. JOH. MULDER defunctus est, inter alia ad conservandam viri meritissimi memoriam omnia etiam pertinere putantes ejus Historiam, quorum curae se commiserat aeger hic conscriptam exhibemus.”

» Fuit vir Clar. corpore tener, gracilis, in sudores proclivis et quamvis narium haemorrhagiis et lumborum doloribus subinde obnoxius esset, in universum tamen felici sanitate frui solitus.”

» Ast medio mense Septembris elapsi (1810) gravi coryza afficiebatur, quam tamen non tanti fecit, quin labores Academicos, nominatim eadaverum sectiones et demonstrationes Anatomicas, promovere alacriter et strenue prosequeretur.”

» Interim suppuratio in antro Highmori oborta est, de qua aeger ex sede doloris fixo et evacuatione materiae purulentae foetidacque per narem
dex-

(*) Deze ziekte-geschiedenis meenden wij onvertaald zoodanig te moeten mededeelen, als dezelve ons in der tijd ter hand gesteld is. De kiescheid vorderde dit mede.

dextram, circa medium Octobris se persuasum, verum simul et non parum sollicitum habere coepit. Incremento malo accedebat xxxi Oct. die febris, quae per noctem protracta, postero quidem die copioso sudore solvebatur; verum biduo post ii Nov. ad vesperam denuo, nec leviori paroxysmo redibat."

» In hoc rerum statu aeger die iii Nov., scilicet die saturni, datis primum lectionibus et demonstrationibus solitis, post meridiem ad operationem hoc in casu indicatam, nempe, ut extracto tertio dente molari, et per alveolam acu tricuspide immisso perforetur maxilla, et puri inclusio exitus praebeatur, instituendam procedebat. Amicus ipsi Chirurgus P. HENDRIKSZ hanc operationem feliciter peregit et magnam copiam materiae purulentae evacuatam aeger bene sese habere profitebatur."

» iv Nov. Febris ad tertianae modum reversa et per copiosum sudorem iterum terminata fuit."

» Debilitatus inde aeger nihilominus sequenti mane (v Nov.) non dubitavit scholam anatomicam pro more adire, ut saltem dissecantibus Discipulis praesensset: ast brevi excidit ausis! Nam gravi febris insultu etiam hoc, quem liberum putabat, die correptus domum transportari debuit. Iam accedebant cum animi dejectione, faucium siccitas, sapor depravatus, lingua crusta mucosam obsessa, oculorum flavedo, praecordiorum anxietas, cum alvi constipatione; quare potionem ex fruct. *Tamarindorum* cum sale *Polychr.*, *Extr. gram.* et

spir-

spir. n. dulc. paratam assumsit. Cum vero sub
hujus usu anxietates et spasmi augebantur amicum
sibi Medicum, M. J. BUSCH in auxilium vocavit,
qui propter morbi indolem pituitosam et intesti-
norum spasmodicas affectiones *Pilulam Rufi* ad
promovendas sedes omni trihorio sumendam suasit.
Interim per aditum in Antri Highmori perforatione
factum bis de die administrabatur injectio ex

R. Mell. rosar. *unc. i.*
Tinct. Myrrh. *dr. i.*
Aq. coct. *unc. viii.*
m. d. u.

eo effectum ut dolor jam prorsus abesset et jus cum
materia injecta evacuatum, meliorem notam prae-
se ferret.

» VI Nov. Primo sine molestia insignem quanti-
tatem muci, albumini ovi similis, per anum de-
miserat, dein sedes naturales magno cum levamine:
quamvis satis tranquille tamen continuo febricitaba-
bat: naribus coryza adhuc obturatis per os apertum
respirans inde faucium siccitas repetebat, uti et
saporem amarum et ingratum a materia injecta ex
antro Highmori per nares in fauces per situm cor-
poris supinum destillante: lingua parum obsessa
et humida erat.

» VII Nov. Insecutae fuerunt heri adhuc quatuor
sedes, ad vesperam febre exacerbata, somno caruit,
sudavit multum, queritur de cephalalgia et artuum

om-

omnium sensu molesto, urina albida, turbida, quae cum caeteris praegressis idaeam de morbi indole catarrhali seu pituitoso confirmant. Praescripta fuit mixtura leniter diuretica et digestiva, ex

R/. Liq. Petrosel. *unc.* vi.
Extr. tarax. *dr.* ii.
Sal. Polychr. *ss.*
Magn. alb. aa *dr.* i.
Syr. rad. ap. *unc.* i.
m. d."

» VIII Nov. Morbus in eodem statu, sed queritur aeger de somno phantasmatis et somniis turbato. Ideo, praeter mixturam repetendam, praescribitur pulvis, ex sale seilat. *Homborg. et saccharo* aa *dr.* i. in vi dividendus et omni trihorio assumendus."

» IX Nov. Satis placido somno refocillatum, jam per nares a catarrho liberos spiritum ducere, simul et oris siccitatem et saporem ingratum disparuisse gaudentem et tranquille decumbentem offendimus aegrum: linguam porro puram et humidam, urinam sedimentum deponentem, cutem modice madidam, nec adeo febricitantem, sedes naturales invenimus. Atque abhinc, nono scilicet morbi die, ad xiv usque morbus non modo non invalescere, verum etiam felicem exitum spondere visus est: cephalalgia, phantasmata, anxietates, et arrium sensus molestus disparuere: appetebat

et facile ferebat eupepta alimenta, etiam subinde haustulum vini aquâ dilutum. Utebatur jam ad vires sustentandas, quae febricitatione et aliquâ alternis diebus exacerbatione cum sudore continuo debilitari querebatur, *Decoct. Cort. Peruv.* cum *syr. cort Aurant.*, quod x Nov. praescriptum in xv usque continuavit. Ulcus praeterea in antro Highmori de die in diem ad sanationem appropinquabatur, ita ut facta injectione fere nihil evacua- retur et ab hac parte omnis incommodi immunis esset aeger."

» xiv Nov. Finito morbi die xiv^o minus bene ex voto valebat; cephalalgia, insomnia, sollicitudines, febris magis exacerbata aegrum sollicitabant."

» xv Nov. Ita et hodie: immo sollicitum et mente agitatedum, perque totam noctem de rebus disponendis occupatum fuisse, percepi: atque his quantoties peractis ad vesperam vehemens insecuta est febris cum pulsu tenso, duro, irregulari, sanguinis ad superiora congestione, lacrymatione involuntariâ, praecordiorum anxietate, caeterisque."

» xvii Nov. Mane valde debilitatum offendi, satis tamen tranquillum: lingua pura, humida, cuti molli et madida, sed pulsu celeri et parvo. A meridie sanguis denuo et abundanter defluere coepit, forma liquida, relaxato ani sphinctere. Sumpsit heri et hodie *Emulsa et acidum vitroili*, sed incassum."

» Die xviii Nov. mane facies collapsa, sudores fri-

frigidi, pulsus vix perceptibilis, abdomen tensus, continuus meri sanguinis effluxus, urina cruda, utut mente constare videbatur aeger, mortum appropinquare indicabant. Ad horam vespertinam septimam quasi syncope, iterumque bihorio post, correptus, viribus omnibus solvebatur et post semihoram tanquam placido somno animam reddidit."

» Die xx Novembris sectio cadaveris instituebatur. Praeter elasticum tumorem abdominis externe nihil praeternaturale conspici poterat. Abdomine aperto, intestina valde aëre elastico extensa in conspectum veniebant et praesertim colon. — Remotis intestinis in dextro hypochondrio sub hepate circiter *unc. ii* liquidi sanguinolenti reperiabantur. Vesicula fellis valde distenta et tenui bile repleta eo loco, ubi ductus communis in duodenum inseritur, corpusculum durum tanquam glandula indurata inveniebatur, cujus pressione exitus bilis impeditus fuisse videtur; porro in lumborum regionibus aliquid liquidi limpidi aderat. Caeterum externa intestinorum superficies sese in statu naturali offerebat, nisi quod in interna illi superficie tubercula excrescentia, nivescentia, dura, hic illic sparsa apparebant: qua parte illi in longitudinem dissecta, illae excrescentiae tanquam molliores verrucae sese ostendebant: non vero magni momenti nobis visae sunt. Tandem nulla sanguinolenta materia in intestinis reperiebatur, nisi in externa Coli parte, ubi flexuram sigmoideam format: ab hocce loco per totum rectum ad anum usque superficies in-

ter-

terna aequaliter sanguine muco commixto oblecta
erat; nullibi tamen aliquod vestigium vasorum
rupturae vel alicujus degenerationis monstrans,
adeo ut omnis illa sanguinis evacuatio per anasto-
mosin pathologicam contigisse et ex abnormi naturae
molimine derivanda videatur.

OVERZIGT,

DE VOORNAAMSTE GEVALLEN,

WELKE IN HET

HEEL- EN VROEDKUNDIG AKADEMISCH

OVERZIGT,

VAN

DE VOORNAAMSTE GEVALLEN,

WELKE IN HET

HEEL- EN VROEDKUNDIG AKADEMISCH

ZIEKENHUIS

TE GRONINGEN ZIJN WAARGENOMEN.

OVERZIGT,

VAN

DE VOORNAAMSTE GEVALLEN,

WELKE IN HET

HEEL- EN VROEDKUNDIG AKADEMISCH
ZIEKENHUIS

TE

GRONINGEN,

VAN DEN JARE 1809 TOT AAN HET EINDE VAN HET
AKADEMISCH JAAR IN 1810 ZIJN WAARGENOMEN.

Hetgeen de beroemde HUFELAND, over de Genees- en Heelkundige Ziekeninrigting te *Jena* sprekende, omtrent *Duitschland* aanmerkt, kan ook meer en meer op ons land worden toegepast, » het is onloochenbaar, dat in later tijden zeer » vermenigvuldigde en verbeterde Hospitaal- en » Klinische stichtingen ongemeen veel bijgedragen » hebben ter volmaking van onze kunst, en men » heeft reden zich te verblijden, dat er nu schier » geene Universiteit of Akademie (in *Duitschland*) » meer is (*), waarbij niet door eene of andere » ni-

(*) Ook bij ons te lande is dit thans het geval. Met dankbaarheid herdenk ik aan die inrigting te *Leiden*, waar het

Fig. 1.

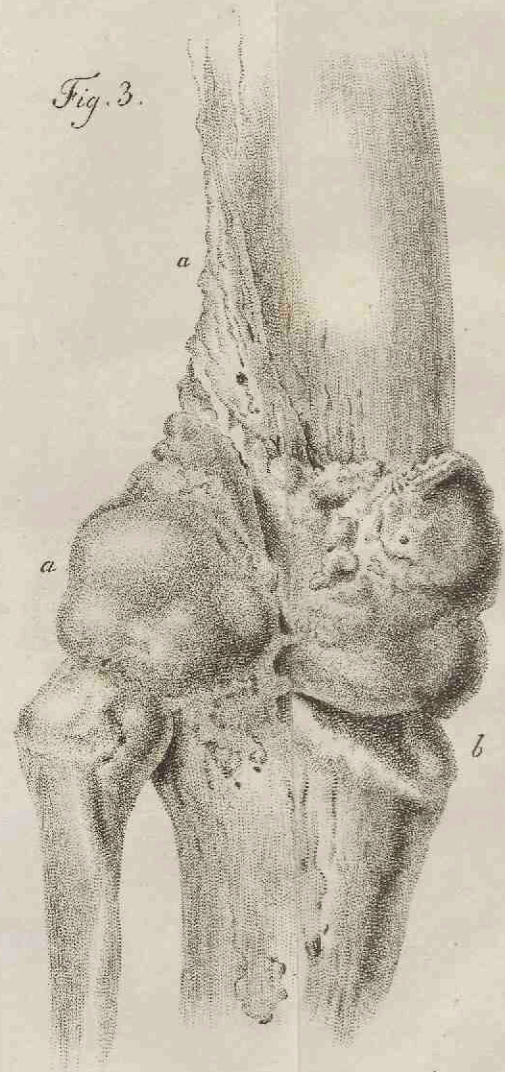

R. Saaymans Mulder. ad. obj. del.

Fig. 2.

Fig. 3.

D. Sluyter. sculp.

» inrigting van dien aard voor dit gewichtig deel
» van het oefenend onderwijs gezorgd is.” (*) Bij-
zonder geldt ondertusschen omtrent deze Groninger
Akademie het zeggen van dien zelfden beroemden
Geleerde, » dat de uitoefenende Geneeskunde
» sedert de oprigting van het Akademisch Zieken-
» huis, onder het toezigt van den beroemden
» THUESSINK, meer en meer gewonnen heeft, en
» dat dit door het aanzienlijk getal bekwame Ge-
» neesheeren, welke hier gevormd zijn, vooral be-
wezen wordt.” (†)

Het is al verder zoo, als HUFELAND in het eerst
genoemde stuk met verscheidene redenen betoogt,
dat klinische stichtingen, waarbij de zieken in
hunne eigene woning door de studerende jeugd
onder geleide en opzigt van den Hoogleeraar be-
handeld worden, boven Hospitaalstichtingen, waar-
bij de lijders in één huis bij elkander geplaatst,
on-

geluk mij te beurt viel om OOSTERDIJK, DU PUI, JPREU en
KRAUS de lijders te zien behandelen. Dit *Nosocomium* is
sedert weinige jaren veel uitgebreid geworden.

C.

(*) Zie: *Berigten van de Genees- en Heelkundige Zieken-
stichtingen te Jena, benevens eene vergelijking van de Kli-
nische en Hospitaalstichtingen over het algemeen, uit het
Hoogduitsch vertaald, te vinden achter HEILBRON'S Adres en
vertoog ter verbetering van de Genees- en Heelkunde in ons
Gemeenebest aan de Nat. Verg. overgegeven. (In den Haag 1797.)
Bijlage c. pag. 105.*

(†) Zie: *Bibliothek der pract. Heilkunde, herausgeg. von
HUFELAND und HIMLY. (Berlijn 1810) Zweiter Stück, S. 41.*

onder een meer onmiddellijk opzigt gesteld zijn, de voorkeur verdienen: doch er zijn ook aan den anderen kant voldoende redenen, waarom men bij het Akademisch onderwijs niet wel anders dan Hospitaalstichtingen kan aanwenden, al was het, om niet meer te noemen, alleen om deze reden, dat men in een aanmerkelijk veel korter tijdsbestek vele en verschillende ziekten en gebreken kan waarnemen. Terwijl daarentegen klinische stichtingen de studerende jeugd, zoo zij op zich zelve wezenlijk nuttig zullen zijn en de noodige verscheidenheden zullen opleveren, te veel van dien tijd rooven, welke zij tot het bestuderen van de Akademische Lessen ten hoogste nodig hebben. Door het laatste gezegde ondertusschen erkent ook HOFELAND zelf, dat ook door Hospitaalstichtingen bekwame Geneesheeren gevormd kunnen worden, en dat derhalve deze ook hunne wezenlijke verdiensten hebben.

Hoezeer nu de inrigting van het *Nosocomium clinicum* een aanzienlijk deel heeft in het bevorderen van den bloei dezer Hoogeschool, zoo ontbrak toch aan dezelve iets, hetwelk voor den toekomstigen Geneesheer allernuttigst, en voor aanstaande uitoefenaars der Geneeskunde onontbeerlijk is, te weten de behandeling van uitwendige gebreken en van barende vrouwen, alsmede van kraamvrouwen en ziekten van jonge kinderen. Ook dit ontbrekende is echter door een allernuttigst besluit van den vorigen Koning (LODEWIJK) daargesteld, en sedert het begin van het jaar 1809

aan het inwendig ziekenhuis toegevoegd; terwijl volgens een nader besluit, nu onlangs genomen, het een en ander verder uitgebreid, afzonderlijk ingerigt en zoo veranderd zal worden, als het mijnen hooggeachten Ambtgenoot, den Hoogleeraar THUESSINK nevens mij voor den bloei der Hoogeschool, voor het nut der studerende jeugd en voor het welzijn van het lijdend menschedom het meest geschikt voorkwam. Hetwelk wij billijk hopen, dat in het begin van het volgend Akademisch jaar tot stand gebragt zal worden.

Ofschoon nu het Akademisch Ziekenhuis over het geheel, en het Heel- en Verloskundig gedeelte bijzonder voor verdere verbetering vatbaar is, zoo zijn wij toch reeds in de gelegenheid geweest om een aanzienlijk getal Heelkundige gebreken waar te nemen, vele belangrijke kunstbewerkingen te verrigten en onderscheidene Vroedkundige gevallen en verlossingen bij te wonen. Een overzicht van dit een en ander tot op dezen tijd, heb ik gedacht voor Ul. niet onnut, ten minste niet onaangenaam te zullen zijn. Doch dit overzicht zal niet dan zeer kort kunnen zijn, daar dit Akademische jaar ten einde loopt en de nog overige tijd geene uitbreidingen van cenig aanbelang gedooft. Het zal dus weinig meer dan eene optelling van gebreken en verlossingen zijn, welke ons zijn voorgekomen, met eene opgave van datgene, hetwelk tot genezing aangewend of tot bevordering en besturing der geboorte in het werk gesteld is.

W O N D E N.

Ofschoon wij geene eenvoudige, hetzij ongelukkig, hetzij met boosaardig opzet toegebragte gesnedene wonden, welke door de *eerste intentie*, zoo als men het noemt, dat is, alleen door aanhechting van de min of meer van elkander gewekene randen genezen konden worden, gezien hebben, heeft het ons echter aan geene gelegenheid ontbroken, bij velcrhande kunstbewerkingen deze allereenvoudigste genezing der wonden waar te nemen. Dikwijls hebben wij door de *drooge hechting*, dat is, door kleefpleisters, niet zelden ook door *bloedige hechtingen*, en wel inzonderheid door de *afgebrokene, gepende en omgewondene hechtingen* de genezing langs dezen weg bevorderd; en bij het aanwenden van alle deze kunnen opmerken, dat de genezing daardoor aanmerkelijk bespoedigd wordt; dat derhalve die gene, welke de hechtingen genoegzaam geheel voor onnut houden, verre van het spoor afdwalen en veelcer de natuur tegenwerken, dan hare dienaars verdienen genoemd te worden, zoo als toch anders de Heelmeester, gelijk de Geneesheer, steeds behoort te zijn.

Dat de *plaatsing des deels* niet minder dikwijls, als eene gepaste aaneenhechting der randen, tot de genezing der wonden kan toebrengen, hebben wij gezien in een' man, bij wien door eene *gehouwene* wonde de uitstreckkende pezen der vingers doorkliëfd waren. Door de hand in eene achterover

gebogene rigting te plaatsen, hebben wij deze wonden gelukkig genezen, ofschoon dezelve eerst door zeker' Heelmeester niet naar de regels der kunst behandeld was, maar uitgestrekt, ja zelfs cenigermate gebogen verbonden, waardoor de door-gesnedene pezen van elkander verwijderd werden en de wonde openstond.

In dien zelfden lijder hebben wij insgelijks kunnen waarnemen, hoeveel een *gepast verband*, tot stuiting van den bloedvliet en tot genezing van eene toegebragte wonde kan medewerken. Een der slaap-slagaders namelijk was gekwetst, welke door een los verband gedekt was, toen wij den lijder in het ziekenhuis innamen, en daardoor gedurige bloedstorting opleverde. Een knoopverband, zoo als ik in de Heelkundige lessen, tot stuiting hiervan gewoon ben aan te prijzen, voldeed ook hier uitnemend aan het oogmerk. (*) De bloeding had geene plaats meer en de wonde genas spoedig.

Hoe men door *binding* van een gekwetst bloedvat de bloeding stuit, hebben wij wederom bij vele kunstbewerkingen gezien, waarbij veelal het door-gesneden vat met het *tenaculum* van BROMFIELD opgenomen, en met gewaste draden afgebonden is, doch soms door naald en draad onderschept. Men heeft kunnen opmerken, dat het eerste boven het laatste, zoo het geschieden kan, de voorkeur verdient, daar men dusdoende het bloed-

(*) Zie beneden §. 1.

vat geheel van andere deelen afgezonderd kan afbinden, en de zenuwtakken, welke soms gevaarlijke toevallen veroorzaken, vermijden, alsmede vleeschbundels in den omtrek gelegen, welke mede in den band begrepen, welcens aanleiding geven, dat deze bij het ontstaan van verettering afglippen voor dat het bloedvat gesloten is, waardoor de bloedstorting zich op nieuws openbaart, daar zich nu het einde van het geopend bloedvat meer binnenwaarts dan eerst bevond. — Het gebruik van het *Tourniquet* tot het bedwingen van bloedvlieten is dikwijls bij kunstbewerkingen, vooral bij afzettingen, gebleken.

Een' enkelen keer heeft men kunnen zien, hoeveel een wel aangelegd vereenigend verband tot genezing van eenvoudig gesnedene wonden toebrengt.

Dikwijls hebben wij ook bij Kunstbewerkingen kunnen opmerken, hoe de Natuur door de *tweede intentie*, dat is door verettering, wonden geneest; hoe uit den grond alsdan van tijd tot tijd vleeschgraantjes opgroeijen en hoe vervolgens het likteeken regelmatig gevormd wordt.

Van *gescheurde wonden*, waarin pezen en zenuwen en banden begrepen waren, hebben wij onlangs in een jongentje een voorbeeld gezien, die door den slinger van eene pomp van sommige der eerste leden van de vingers geheel, van andere gedeeltelijk beroofd was en nu bijna genezen is. De ontsteking was naar evenredigheid der beleediging niet hevig, de verettering traag; doch na

het aanleggen van weekmakende pappen meer geregeld en toereikende om de genezing te bevorderen.

Wonden van bijzondere deelen des ligchaams, welke hierdoor eene bijzondere behandeling vorderden of eigene toevallen veroorzaakten, hebben wij niet in ons Ziekenhuis gezien; doch in ons Militair Hospitaal gelegenheid gehad, de toevallen van de *drukking van het hersengestel*, door het uitgevaat bloed en uitgebreide *verbreking der Bekkeneelsbeenderen* waar te nemen. Bij het eene voorwerp ontstonden de teekenen van drukking langzaam, daar het bloed niet op eens, maar van tijd tot tijd werd uitgestort. — Bij de andere was de ontlasting oogenblikkelijk en zoo algemeen, dat bijna geen deel der hersenen zonder eenige drukking was, en na de *Panboring (Tepanatio)* door den zeer ervaren VON EMDE in het werk gesteld, zoowel als onder deze bewerking het bloed in eene aanzienlijke hoeveelheid uitvloeide. 's Daags na de kunstbewerking stierf deze; de andere welke geene aanwijzing voor de Panboring opleverde, leefde langer. Bij dien, welke de operatie onderging, strekte zich de beenbreuk niet veel verder uit dan tot den omtrek, alwaar de bewerking geschied is; bij de andere was vóór den dood geene breuk ontdekt, doch alle reden van vermoeding, dat er eene tegenscheur in den grond des bekkeneels zoude aanwezig zijn. Bij het openen van het lijk bleek, dat de grond van het Bekkeneel geheel dwars doorgescheurd was, zoodat het

on-

onderste gedeelte van het hoofd, van alle zachte deelen onthloot zijnde, geheel door die scheur in twee afzonderlijke stukken verdeeld zich voordeed.

Dat *Hoofdwonden*, welke zich niet dieper dan de algemeene bekleedselen uitstrekken, ook door een scherpstrijdend werktuig aangebragt, soms eene bleekroode roosaardige, niet zeer pijnlijke en ligt indrukbare zwelling van den ganschen omtrek van bekkeneel en aangezigt, gepaard met hoofdpijn en eene geringe koortsachtige ongesteldheid te weeg brengen, zoo als VAN GESSCHER (§ 86 van zijne *Beginselen der Algemeene oef. Heelk.*) onder anderen, opmerkt, hebben wij gezien in een jong man, van welke wij een vrij uitgebreid beursgezwel, uit het bovenste ooglid van den buiten ooghoek hadden weggenomen. Andere soortgelijke bewerkingen en aan het bovenste ooglid en aan het voorhoofd, zijn door geenerhande toevallen gevolgd, maar door de *eerste intentie* genezen. (*).

Onder de gevaarlijkste toevallen, waarmede wonden, vooral die der zenuwen, soms gepaard gaan, behooren, de *regtstijvigheid*, *voor- en achter-overkromming* en de *mond klem* als de gevaarlijkste beschouwd te worden. De beginselen hiervan hebben wij tweemaal, eens na eene afzetting van het been boven de knie en eens na de uitroeiing van het kniegewricht waargenomen. Bij beide heeft de handelwijze van den Geleerden STUTZ bij uitnemend-

(*) Zie beneden: §. 2.

mendheid aan het oogmerk voldaan, welke bestaat in het beurtelings toedienen van *Opium* en *sal tartari*. (*) Dikwijls is het noodig met het gebruik van de gezegde inwendige middelen dat van een met eenig bijtmiddel eenigermate bedeed bad te paren. Doch het aanwenden hiervan was bij onze lijderessen niet mogelijk. (+)

Z W E R E N .

Eenvoudige zweren, als gevolg van door de eerste intentie niet genezene wonden hebben wij bij velerhande kunstbewerkingen en bij zamengestelde beenbreuken, kunnen waarnemen. Wij hebben dikwijls kunnen opmerken, hoe zich *welgestelde etter* door witheid, gematigde dikte en reukeloosheid, of, zoo men wil, zachten dierlijken geur, van *slechte*, miskleurige, stinkende en door

(*) Zie onder anderen: MURSINNA, *Journ. für die Chir. etc.* II. Bd. 1 st. HARTENKIEL, *med. chir. Zeitung*, 1800. N°. 6 en 10 en de vertaling daarvan in de *Verhandelingen en Waarnemingen ter bevord. van Genees-, Heel- en Verloskunde*. Leiden, 1801. I. Dl. p. 26, 53, enz.

(+) Men leze ook hierover de gezegde *Verhandelingen* en LODER, *Journ. für Chirurgie, Geburtsch. u. Gerichtlich. Arzneikunde*. IV. Bd. 2 st. Waarmede men en over de *tetanus* in het algemeen, en over ons geval in het bijzonder zal kunnen vergelijken: WACHTER, *de articulis exstirpendis imprimis de genu exstirpato in Nosocomio Chirurgico Acad. Groning.* pag. 40 et 121. seqq. (Groning. 1810. 8°.)

doorgaans dunne stof onderscheidt, en hoe de eerste een balsem als het ware oplevert, waardoor de zweer genezen wordt, de laatste daarentegen nadeel doet, de uitgebreidheid der verzweringen vergroot, de krachten der lijdens uitput.

Vele bijzondere soorten van verzweringen hebben wij niet gezien. Uit de *zamengestelde zweren* hebben wij alleen de *pokkige* en *venerische* gezien, waarvan een den geheelen *penis* van een reeds eenigzins bejaard man bijna geheel innemende de opmerkelijkste was, bij welke men den uitmuntenden dienst, dien men van uit- en inwendig gebruikte kwikbereidingen te wachten heeft, konde waarnemen. Voor de volkomene genezing is deze lijder naar elders vervoerd en daar genezen.

Dat verzweringen dikwijls bedriegelijk zijn, en dat men bij de behandeling van twijfelachtige gevallen steeds op venussmet bedacht moet zijn, is algemeen bekend. De noodzakelijkheid hiervan hebben wij ook kunnen opmerken in een jong man, die eene uitgebreide verzwering aan de onderlip vertoonde, door een jong Geneesheer als een scheurbuikige zweer behandeld, doch onder deze behandeling aanmerkelijk verergerd. Het vermoeden van eene venerische ongesteldheid, uit het speekachtig, effen, glanzig aanzien van de zweer, en pijnlijkheid door het hoofd en ledematen, vooral in den nacht zich verheffende, ontstaan, deed ons terstond kwikmiddelen aanwenden, en hierdoor werd de genezing spoedig bevorderd.

Eene *huidzweer der enklaauwen* is door het gebruik

bruik van de *Carbo vegetabilis* spoedig genezen, welke meermalen bij onzuivere zweren eenen uitnemende dienst deed. Ofschoon het doorgaans het beste zij deze kool in een gesloten vat te bewaren, zoo heb ik echter buiten het *Nosocomium* gezien, dat ook niet zoo naauwkeurig bewaarde kool een zeer goeden dienst gedaan heeft. (*).

G E Z W E L L E N.

Uit de *haastige gezwellen* hebben wij voorbeelden van al de hoofdsorten gezien. *Ontsteking, Roos, Ettergezwellen* en *Verstervingen*.

Ontsteking van een been en vrouwen borsten zijn door stovingen en pappen opgelost; bij andere vrouwen is de ontsteking der borsten tot *verettering* overgegaan, bij eene het gezwel met een *apostomie lancet* geopend, bij eene andere door de Natuur zelve. De eerste is spoediger genezen, dan de laatste; en in het algemeen worden die ettergezwellen, welke zoodra men de vochtgolving en het aanwezen van etterstof duidelijk ontdekken kan, geopend worden, spoediger hersteld, dan andere, bij welke de doorbraak vertraagd zijnde, dikwijls aanmerkelijke verzakkingen plaats grijpen, uitgebreide holligheden gevormd worden, beenbe-

*) Zie beneden: §. 3.

derf veroorzaakt en dikwijls algemeene verzwaking en ongesteldheid te wege gebragt wordt, onder welke de lijdcr eindelijk geheel bezwijkt. Dit laatste had bij twee van onze lijdcrs plaats, welke uithoofde van zeer uitgebreide ettergezwellen in het achterst onderste gedeelte van den trunk, onze hulp verzochten, uit welke beide na het openen van het gezwel eene groote hoeveelheid etter van eene slechte hoedanigheid ontlast werd. Bij beide was eene zeer groote holligheid, zich onder de bilspieren en andere omliggende deelen van het bekken uitspreidende; bij beide strekte zich dezelve tot de lendenen, misschien binnenwaarts, uit; bij beide waren beginselen van beenbederf. Bij een van hen, eene vrouw nu onlangs overleden, had eene toevallige roos plaats, welke meermalen veroorzaakt wordt, gelijk ook VAN GESCHER §. 315 opmerkt, door opsluiting van etter in eene naburige verzwering, in dit geval scheen echter kwaadsappigheid tevens tot dezelve aanleiding gegeven te hebben.

Versterving hebben wij bij eene zeer zware zamengestelde beenbreuk zien ontstaan, waarbij misschien de afzetting te lang was uitgesteld. Zeer zelden ziet men zulk eene algemeene neiging tot versterving, als hier. Een paar dagen na de afzetting, welke wij als het eenigst, ofschoon nu zeer twijfelachtig middel, in het werk gesteld hebben, vertoonde zich dezelve door eene kwade gesteldheid der uit het aangedane deel opgeslorpte vochten en zwakheid ontstaan. Het niet afgezette been

been werd eerst en vervolgens beide de handen door versterving aangetast; er was insgelijks eene uitgebreide verstervene plek aan de lendenen en achterdeelen van het bekken. Het sterk gebruik van de *Cort. Peruv.* en *Rad. arnic.* in en uitwendig deed veel goeds, doch was geenszins toereikende om het kwaad te overwinnen. De lijder stierf. Men had hierbij inzonderheid gelegenheid om den zoo kennelijken reuk der versterving op te merken.(*).

Van de *langdurige Gezwellen*, hebben wij vele voorbeelden gezien en genezen, te weten *knoest- en kankergezwellen*, *beursgezwellen* van verschillende aard, als *pappegezwellen*, *honiggezwellen*, *boongezwellen*, voorts een *spekgezwel*, en uit de *watergezwellen* het *zuchtgezwel* en het *waterhoofd*, uit de *vleschgezwellen* het *sponsgezwel der gewrichten*, uit de *zoggezwellen*, het *eigenlijk zoggezwel der borsten* en *zogverplaatsing*, en eindelijk vele soorten van *onware breuken*, als *water- en vleschbreuken*.

De *kankerachtige gezwellen*, welke wij gezien hebben, bepaalden zich inzonderheid tot de lip, waarvan wij meer dan een weggenomen hebben, de randen aan elkander gehecht door de omgewondene hechting en de wonde genezen. Bij één echter van deze lijders, bij wien reeds het ongemak

(*) Men leze de schoone *Abhandl. über den Brand*, von CAMILLO BONIOLI, in de *Italiën. Bibliothek*, I, Bd. 1 St. S. 106. u. s. w. (1799).

mak eene aanmerkelijke uitgebreidheid verkregen had, is, ofschoon de genezing, eerst voorspoedig scheen te zullen afloopen, het kwaad op nieuws weer uitgeborsten en zoodanig verspreid, dat het zich over de geheele onderlip en kin en een gedeelte van de keel verspreidt. Zoodat hier niets dan een ellendige dood te wachten is. Om echter te zien, wat nog door de *Arsenikale pleisters* van KATZENBERGEN en VAN WIJ kan worden uitgevoerd, welke men volgens het eigen zeggen van den zeer ervarenen VAN WIJ toch niet anders dan in wanhopige gevallen moet aanwenden, alwaar men het mes op geenerhande wijze meer gebruiken kan, heb ik den lijder gisteren in het *Nosocomium* ingenomen en zal heden de gezegde pleisters aanleggen. (*) Ik had tevens gehoopt dit zelfde middel aan eene vrouwenborst te kunnen beproeven, doch deze lijderes blijft steeds te ongesteld, om herwaarts van hare woonplaats vervoerd te worden en deze behandeling te ondergaan.

De

(*) De pleister bestaat in:

R. Cerac. flavae.

Sevi ovilli. aa. dr. ij.

Olei olivar. dr. i.

G. Ammon. in aceto vini solut. dr. iii.

Therob. ven. dr. β.

Liquat. et refriger. admisce.

Cinnabaris. dr. i.

Arsen. alb. crijst. dr. iii.

m. exacte ut f. l. a. Empl.

Somtijds wordt de *dosis arsenici* nog vergroot. Zie voorts beneden: §. 4.

C.

De *beursgezwellen* meest op de oogleden en aan het voorhoofd hebben wij door uitsnijding en het daarna aanleggen van eene drooge hechting, doorgaans spoedig genezen; bij een was door de reeds vermelde *roosaardige* ontsteking eenige vertraging.

Twee zeer groote *boongezwellen* op het kniegewricht hebben wij onder het gebruik van een *linimentum volatile* en van een welsluitend verband nat gehouden met eene waterige ontbinding van *Sal amoniacum* in den tusschentijd, volgens het voorschrift van VAN GESSCHER (*Hedend. alg. oef. Heelk.* I. Dl. §. 655.) aanmerkelijk zien verkleinen, doch niet geheel verdwijnen.

Het *spekgezwel*, hetwelk wij weggenomen hebben, was vooral wegens de plaats, welke het innam, bijzonder opmerkenswaardig. Het vulde namelijk grootendeels de holte van het bekken, belette de ontlasting van pis en afgang, en zoade, in gevalle van zwangerheid, ook in het vervolg de geboorte van een kind verhinderd hebben. Het was naar buiten aan de eene zijde van den bilnaad slechts door eene kleine verhevenheid zichtbaar, doch door het onderslaan langs de scheede duidelijker te bemerken. Het werd met veel moeite, evenwel geheel en zonder aanmerkelijke bloedstorting weggenomen. Eerst scheen alles na de bewerking gunstig, doch spoedig naderhand volgde er hevige ontsteking, welke zich zekerlijk in de omleggende ingewanden heeft uitgestrekt, en zoo als uit het verder beloop was op te maken,

tot versterving was overgegaan. Het onderzoek van het lijk is door den man niet toegestaan. Men kan dit opmerkelijk geval meer opzettelijk beschreven vinden door MESDAG. (*) Bij den beroemden TULP vindt men een geval, hetwelk hiermede het naast overeenkomt en het eenigste ook hetwelk mij voor als nog bekend is; in welk geval echter geene kunstbewerking gedaan is; zijnde de vrouw, nadat alle ontlastingen geheel verstoppt waren, ellendig gestorven.

Het *zuchtgezwel*, hetwelk bijzonder onder onze behandeling gevallen is, had in den balzak plaats; welke daardoor eene aanzienlijke uitgebreidheid verkregen had. Door inkervingen werd eene aanmerkelijke hoeveelheid vochts ontlast, welke herhaalde keeren in het werk gesteld zijn. Zonder het gebruik van inwendige middelen werd echter het ongemak niet geheel weggenomen, maar na het gebruik van de *squilla* gepaard met afgangverwekkende middelen verdween het geheel, zoodat de lijder volkomen hersteld het *Nosocomium* verliet.

Het *waterhoofd*, hetwelk wij eenigen tijd gelegenheid gehad hebben te zien, doch waar tegen, als volstrekt ongeneesbaar, geene middelen zijn aangewend, was wegens de uitgebreidheid van het ongemak, en verscheidene bijzonderheden na den dood

(*) Zie zijne *Diss. inaug.* p. 21. waarover beneden § 5. nader gehandeld wordt.

dood bij de ontleding waargenomen, zeer opmerkenswaardig. De *lange middellijn* van het hoofd was 9 duim, de *schuinsche* 10 d., de *grootte dwarsche* 8 d., de *kleine dwarsche* 7 d., de *omtrek* 28½ d., toen hetzelfde met de moeder, welke in het *Nosocomium* verlost zoude worden, werd ingenomen. Ecnige weken naderhand, toen het stierf, waren de afmetingen en in groote en in evenredigheid tot elkander eenigermate veranderd. De *lange middellijn* was 9 d. de *sch.* 10¼ d., de *kl. dw.* 8 d., de *omtrek* 29 d. De *regte middellijn* van het hoofd, welke nu, nadat het hoofd van de tronk was afgescheiden, insgelijks gemeten konde worden, was 9¼ duim. De hoek van CAMPER = 125°. — Voor dat de afscheiding des hooftds van den tronk geschiedde, ontlastte ik het water uit hetzelfde door middel van een *troiquars* hetwelk 11¼ pond woog. Het gewigt van het geheele kind was 22¼ pond: de lengte van den kruin tot de voetzolen 28¼ d. Nadat de algemeene bekleedselen van het hoofd waren weggenomen, bevonden wij dat de beide deelen van het voorhoofdbeen, welke in kinderen veelal gescheiden zijn, grootendeels aan elkander verbonden waren, maar in het linker zijdelingsgedeelte, alwaar bij het leven eene zeer doorschijnende zwelling uitstak, was eene opening in het been, 2 duimen breed, en 4 lang, welke waarschijnlijk aan eene beenbreuk was toe te schrijven: dat onder een dun vlies, waarmede die opening overdekt was, een beenstuk, te naastenbij van diezelfde af-

afmeting omtrent een duim diep in de holligheid van het bekkeneel was ingedrukt. De groote fontanel was verbazend uitgebreid, de kleine genoegzaam geheel met het achterhoofdsbeen door middel van vele *Wormiaansche* beenderen zamenhangende. Bij de ontleding van het overige ligchaam, hetwelk uitwendig, behalve dat de ruggegraat zich gekromd vertoonde, welgesteld scheen te zijn, vertoonden zich verscheidene ribben onder een' scherpen hoek, sommigen zelfs op meer dan ééne plaats binnenwaarts als gebogen of ingedrukt. Bij een nader onderzoek bleek dat al deze hoeken hoogstwaarschijnlijk genezene beenbreuken waren, waarvan ook in vele beenen van de ledematen vervolgens sporen gevonden werden: zamengenomen 22 zulke herstelde beenbreuken opleverende. Men zal dit nader kunnen zien bij SCHMIDT AUF ALSTADT en, wat den hoek van CAMPER en andere afmetingen aangaat, bij CRULL. (*).

Het sponsgewzel der gewrichten hebben wij meermalen gezien. In den beginne kan men dit ongemak somtijds genezen, doch dit gebeurt zeer zelden. In één geval hebben wij door het smeren met *Linimentum volatile* het gewzel aanmerkelijk zien verkleinen, evenwel in geenen deele geheel verdwijnen. In een ander geval was het on-

(*) Zie: *Specimen inaug. de laesione cerebri in suppurationem abeunte*. pag. 16. en *Diss. de Cranio ejusque adfaciem ratione*. pag. 8. nota d. — Zie voorts beneden §. 6.

gemak reeds ver gevorderd, het was opengebroken, ontlastte een scherp stinkend vocht, leverde eene ontembare uitgroeiing van welig vleesch op, met één woord, was zoo, als VAN GESSCHER (§ 451.) zegt, dat het eindelijk wordt, wanneer de lijder, dan eens vroeger, dan eens later, aan een algemeen verval van krachten sterft. De afzetting is in dezen het eenigst zekere middel om den lijder te behouden, zoo dezelve tijdig in het werk gesteld wordt. In dit laatstgenoemde geval waren de krachten reeds aanmerkelijk verminderd en het gansche gestel te zeer aangedaan dan dat men van eene goede uitkomst eenigermate zich kon verzekeren. Het meisje stierf ook eenige dagen na de kunstbewerking.

Het *Zoggezwel der Borsten* hebben wij bij twee kraamvrouwen waargenomen, bij de eene door het onvoorzigtig ontblooten van den boezem, bij de andere door het niet behoorlijk uitzuigen der borsten veroorzaakt. Het eerstgenoemde is opgelost; het laatste tot verzwering overgegaan. (*)

Zogverplaatsingen in geringen graad hebben wij bij verscheidene kraamvrouwen gezien en volgens de voorschriften veelal van den beroemden VAN DER HAAR genezen. Doch het meest opmerkelijk voorbeeld van zogverplaatsing hebben wij waargenomen in die vrouw, welke de uitroeiing van het kniegewricht ondergaan hebbende, eenige weken daarna van tweelingen verlost werd. (Men zie WACHTER, *L. l. p.* 52 en 138.) » Door

» lan-

(*) Zie beneden § 7.

» lange en veelvuldige opmerking,” zegt de be-
roemde VAN DER HAAR (*), » waarop men zoo ik
» meen veilig kan vertrouwen, heb ik dikwijls, ja
» honderde malen, bij *slepende ziekten*, gezien,
» dat het *voornacht, nanacht, voor- en na den*
» *middag water*, niet teekende, dik noch troebel
» werd; maar wel dat water, hetwelk 's avonds,
» tusschen 5 en 8 uren gemaakt werd.” — » Het
» verbaast mij (gaat hij voort), dat onze Artsen
» daarop zoo zeldzaam achtslaan. Ik kan, met
» veel vrijmoedigheid zeggen, dat ik menigmaal,
» juist uit dit water, den waren aard der ziekte
» heb leeren kennen, en verborgene, diepe, in-
» wendige verzweringen heb ontdekt.” — Dit zelfde
verzekert vervolgens de scherpzinnige VAN DER
HAAR insgelijks waargenomen te hebben bij zog-
verplaatsingen. En deze waarneming hebben wij
bij onze kraamvrouwen ook bevestigd gezien.

Van de *onware Breuken* hebben wij verschei-
dene voorbeelden gezien. Sommige *waterbreuken*
hebben wij *palliatief* genezen en dus van tijd tot
tijd het water door de *troiquarts* ontlast; anderen
radicaal genezen. Tot *radicale* herstelling hebben wij
tweederlei wegen ingeslagen, te weten de *inspuiting*
van eenig vocht, na de gedane aftapping, en de
insnijding. Wij hebben gezien, dat langs beide
wegen het oogmerk bereikt is geworden, dat
beide volkomen genezen zijn; doch tevens dat
deze

(*) In de 125 *Waarn.* achter zijne *Proeven oyer de Harse-
nen en Zenuwen*, Amst. 1788. — Zie beneden: § 12. C.

deze genezing door de insnijding veel regelmatig, veel zekerder geschiedde, dan door de inspuiting, welke eene geweldige ontsteking veroorzaakte.

Drie *vleeschbreuken*, bij eene van welke een *bijbal* ontaard was, bij de twee andere de bal zelf tevens en vooral aangedaan, zoodat een van deze meer dan 2 pond woog, zijn gelukkig door het wegnemen van het ontaarde deel hersteld. Bij die, welke het laatst de bewerking ondergaan heeft, is, wel is waar, de wonde nog niet volkomen genezen, evenwel zoo verre, dat er geen twijfel meer aan eene volkomene herstelling overig is. De braking, welke meermalen na deze kunstbewerking wordt waargenomen en doorgaans, gelijk onder anderen COOPMANS (*) aanmerkt, een zeer slecht voorteecken oplevert, was bij dezen laatstgenoemden lijder in de eerste dagen na de kunstbewerking vrij hevig, en de geweldige schokken, daardoor te weeg gebracht, veroorzaakten eene sterke bloeding, doch dit alles hebben wij overwonnen, en den lijder tot die hoogte hersteld, waartoe hij nu gekomen is. De beide andere zijn zeer spoedig, in den tijd van 3 en 4 weken geheel hersteld en genezen. Buiten het *Nosocomium* heeft men gelegenheid gehad de kunstbewerking van de *vleeschbreuk* door de kundige Heelmeesters HENDRIKSZ en VON EMDE niet minder gelukkig verrigt te zien, en door eene volkomene genezing insgelijks spoedig hersteld. Bij beide had

kort

(*) *Neurologia*, § 318.

kort na de bewerking bloedvliet plaats, welke bij den eerstgenoemden door plaatselijke drukking bij den laatsten door afbinding gestuit is.

Van *uitzakkingen* hebben wij geen voorbeeld gezien.

WANSTALLIGHEDEN.

Uit de aangeborene gebreken of wanstalligheden, welke heilkundige hulp vorderen en daardoor ten minste grootendeels verholpen worden, zijn ons *aaneengegroeide vingers* en *hazelippen* voorgekomen.

Bij het eerste geval waren de vingers niet slechts, zoo als doorgaans plaats heeft, zijdelings aan elkander gegroeid, maar over en door elkander geplaatst. Evenwel zijn zij aan de eene hand allen geheel van elkander gescheiden, aan de andere in zoo verre, dat de middelste en ringvinger met elkander verbonden gebleven zijn, en zulks, omdat zij slechts tot het tweede lid konden gescheiden worden, hetwelk met het nagellid hier slechts enkelvoudig is. Aan de meeste vingers ontbraken de nagels. Het kind is bijna genezen.

Het getal van *Hazelippen* door ons genezen en behandeld is zes, en onder dezen aanmerkelijk van elkander verschillende, zoowel in hoedanigheid en aanzien, als in ouderdom der voorwerpen, waarin dezelve plaats hadden.

Een volwassen jongeling en een kind van drie weken leverden de eenvoudigste Hazelippen op, zonder splijting van het verhemelte, alleen eene *scheiding des geheels* in de bovenlip. Zij waren binnen weinige dagen genezen. Al de anderen waren zamengesteld; één leverde eene enkele verdeling der bovenlip met splijting van het verhemelte op, de overigen hadden eene dubbele hazelip, zoodat aan weerskanten eene van eenwijking plaats had en tusschen deze een eilandje, als het ware, van been en een gedeelte der lip vooruitstekende. Bij één kind, hetwelk reeds enige jaren oud is, hebben wij dit middelstuk van het been, waarin reeds twee groote tanden vooruitstaken, weggenomen; bij de andere is het behouden gebleven, doch heeft, in een van dezen, het gedurig uitscheuren der hechting, tevens met het gedurig lastig schreeuwen, veroorzaakt. Eindelijk echter is ook dit, gelijk de andere hersteld. Bij allen hebben wij alleen van het mes, niet van de schaar gebruik gemaakt. Ook hebben wij niet noodig gehad van een voorbereidend verband gebruik te maken. (*)

BEENZIEKTEN.

Eenvoudige en zamengestelde Beenbreuken komen hier in de eerste plaats in aanmerking.

(*) Zie banden: § 9.

Eene

c.

Eene eenvoudige breuk van de groote en kleine Ellepijp, eene van de groote alleen, en eene van het Elleboogsuitsteeksel zijn aan de bovenste ledematen waargenomen en genezen. In het eerste geval heeft de handspalk van VAN DER HAAR een' uitnemenden dienst gedaan, in het tweede hebben wij van eene gewone regte spalk gebruik gemaakt, omdat wij geen spalk van VAN DER HAAR voor dit onvolwassen voorwerp bij de hand hadden. De breuk van het Elleboogsuitsteeksel is in eene uitgestrekte rigting genezen, en deze uitrekking bevorderd door een lange regte spalk tegen den binnen arm.

Zamengestelde beenbreuken van de bovenste ledematen hebben wij niet gezien. — Aan de onderste ledematen hebben wij gelegenheid gehad eene eenvoudige beenbreuk van het *scheen* en *kuitbeen* waar te nemen, welke zich gemakkelijk liet herstellen en genezen. Ook hierbij hebben de spalken van VAN DER HAAR een' bijzonderen dienst gedaan, alsmede de plaatsing van het deel in eene half gebogene rigting, waarvan de reden in de Heelkundige lessen is opgegeven. (*).

Eene andere eenvoudige *scheen-* en *kuitbeensbreuk* was door eene verkeerde behandeling, door het aanleggen van verbazend korte en zeer smalle stukjes hout, welke nauwelijks den naam van spalken verdienen, en door het been in eene regte

(*) Zie benden § 10.

regte strekking te plaatsen, niet genezen. Eenige weken na het ongeval kwam de lijder onder onze behandeling; de schuin afgebrokene beeneinden waren elkander ten minste twee duim voorbij geschoven en niet vereenigd: gelijk de punt van het benedeneinde voor tegen de algemeene bekleedselen aandrong, zoo bemerkte men die van het boveneinde, achter door de kuitspiereu gedrongen, insgelijks tegen de huid. Daar deze uiteinden der afgebrokene beenderen buiten twijfel met *Callus* eenigermate overdekt waren, was het niet mogelijk zonder het doen van eene insnijding en het afzagen der beenderen het been eene behoorlijke rigting te verschaffen. Na het doen van eene langwerpige snede echter, en het losmaken der beeneinden van de omliggende spieren, waarin zij bevestigd waren, beproefden wij de uitrekking of het mogelijk ware de beeneinden, zonder zaag te gebruiken, tegen elkander te plaatsen. Dan dit mislukte, zoodat wij genoodzaakt waren de beide afgebrokene einden met de zaag weg te nemen. Dit verrigt zijnde, werd de wonde met pluksel gedekt en een verband voor beenbreuken geschikt aangelegd. In de eerste dagen scheen zich alles gunstig te zullen schikken, doch weldra veroorzaakte de overvloedige verettering, zoo als wij reeds vreesden, eene aanmerkelijke moeilijkheid, welke gedurige verbandsverandering vorderde, waardoor de bevestiging der beenderen niet weinig vertraagd werd, vooral daar de beenderen gedurig wederom die plaats innamen,

waar:

waarin wij dezelve eerst gevonden hadden. Het ongeduld van den lijder heeft ons niet toegelaten de geheele genezing te bewerken, zoodat hij naderhand (buiten het *Nosocomium*) zich aan de behandeling van iemand anders heeft overgegeven.

Eene zamengestelde *beenbreuk van het scheenen kuitbeen*, met eene verschrikkelijke verbrijzeling van beide deze beenderen in een bejaard man, viel vervolgens onder onze behandeling eenige dagen na het ongeluk. Men had, ofschoon de aard van het ongemak zulks niet scheen aan te duiden, getracht deze beenbreuk te genezen, doch vergeefs. Eene uitgebreide verettering en beginselen van versterving deden het ergste vreezen. Dit echter niet tegenstaande en hoezeer zich ook de ontsteking tot dien graad, dat zij tot versterving dreigde over te gaan, verre boven de knie uitstrecte, ondernam ik de afzetting, welke gelukkig volvoerd werd. Doch de versterving vertoonde zich spoedig op verscheidene plaatsen en had dat gevolg, hetwelk reeds boven (*pag 15*) is opgegeven.

Eindelijk hebben wij de gevolgen gezien van eene *verbreking van een der Halswervelen*, te weten algemeene verlamming van alles, hetwelk beneden de breuk gelegen was. Wij zagen de lijder eerst eenige weken na het ongeval. Wij trachteden na het doen van eene insnijding, het ingedrukt beendeel te herstellen, en naderhand door bijtmiddelen eene afscheiding te bewerken, doch vergeefs. De lijder stierf. (*)

Ver.

(*) Zie beneden §. 10, laatste gedeelte;

Verlamming als een gevolg van eene kromming des ruggegraats hebben wij op de manier van POTR, met etterdragten genezen in één meisje van omstreeks twintig jaren. — Door sommigen is onlangs ook dezelfde handelwijze bij verlammingen der onderste ledematen van andere oorzaken afhankelijk aangeraden, doch dit hebben wij bij een' man vergeefs beproefd. Nadcrhand hebben wij de Electriciteit aangewend, vervolgens een warm bad en eindelijk onderscheidene Geneesmiddelen, doch alles vruchteloos. Allengs zwakker geworden, werd hij nu twee dagen geleden koortsig en gaf gisteren, tegen den avond, den geest.

Eene verouderde *ontwrichting van den schouder*, welke reeds verscheidene weken ontwricht, doch als zoodanig niet beschouwd noch behandeld was, werd door herhaalde pogingen tot herstel, met het werktuig van VAN HUSSEM aangewend, volkomen hersteld. Eene andere, insgelijks verouderde ontwrichting bij een' zeer sterk gespierd man, werd op eene gelijke wijze behandeld, ja het werktuig nog veel sterker opgewonden, doch vergeefs. Bij een' derden, die meermalen eene ontwrichting van den schouder ondervonden had, welke men doorgaans spoedig en gemakkelijk zonder werktuigen had weten te herstellen, was zulks nu volstrekt onmogelijk, door het werktuig van VAN HUSSEM konden wij ook niets uitwerken.

Zelfs ondervonden wij bij deze gelegenheid, dat ingevalle de rigting van de uitstreckende kracht niet regt, maar cenigermate schuins achterwaarts

be;

behoort te zijn, de gewone handelwijze door helpers meer kan doen, dan werktuigen, dewijl wij zoodoende het opperarmbeen eenigermate konden verplaatsen, doch met het werktuig in geenen opzigte.

Eene onvolkomene ontwrichting van den Schouder werd na geringe pogingen van uit- en tegenrekking volkomen en spoedig hersteld.

Eene onvolkomene ontwrichting van den Elleboog werd insgelijks gemakkelijk hersteld.

Eene eenigzins verouderde ontwrichting van de groote en kleine ellepijp met de voorhand, werd na herhaalde pogingen ten naastenbij hersteld.

HEELKUNDIGE KUNSTBEWERKINGEN.

De *Panboring* heeft men, gelijk reeds boven (p. 8 .) gezegd is, gelegenheid gehad in het *Militair Hospitaal* door den Heelmeester VON EMDE verrigt te zien.

Vier operatiën van de Cataract zijn door mij in het *Nosocomium* verrigt met een gelukkig gevolg. Men heeft hierbij onder anderen kunnen opmerken, dat doorgaans het gebruik van oogspiegels overtollig is niet alleen, maar dat zelfs dat der vingers van een' ervaren helper meerder dienst kan doen. (*)

Over

1. (*) Over de operatie van de *Caratakt* in het algemeen, zullen wij beneden § 11. uitvoeriger handelen.

Over de *kunstabewerking van de Hazelip* hebben wij reeds gesproken (p. 24.); alsmede van het *wegnemen van beursgezwellen* aan den omtrek van het hoofd, vooral aan het bovenste ooglid, en van *kankerachtige gezwellen* aan de onderlip. (p. 14 — 16.)

Van onderscheidene *bewerkingen aan den tronk*, wegens *gezwellen* van verschillenden aard ondernomen en verrigt, hebben wij bij het vermelden dier ongemakken gesproken.

Eene *afzetting in het midden omtrent der voorarm* werd zeer gelukkig verrigt en binnen weinige weken volkomen genezen. Eene kwaadaardige wrat, welke over den geheelen rug van de hand zich verspreid en eene zeer vuile, stinkende verzwering ten gevolge gehad had, met eene geheele ontanding der voor- en nahand, gaf tot deze afzetting aanleiding. De vingers en duim waren in de nabijheid van de hand verbazend sterk gezwollen, doch aan het einde veeleer verdund en als spits toeloopende, hetwelk aan dit deel een bijzonder aanzien gaf. — Slechts eenmaal heb ik een gelijk geval in mijne bijzondere praktijk gezien, doch den lijder die de afzetting hardnekkig weigerde, ellendig zien omkomen.

Eene afzetting wegens beenbederf in het kniegewricht, eene andere wegens een sponsgezwel, van dat gewricht en eene derde wegens eene verbrijzeling van het geheele been, liepen ongelukkig af, waarvan de reden reeds boven te harer plaatse vermeld is.

Ein-

Eindelijk de *Uitroeiing der Gewrichten*, die in het schouder gewricht eens gelukkig voorhenen elders verrigt was, heeft ons tot velerhande leerzame opmerkingen aanleiding gegeven, welke wij allen hier niet behoeven te vermelden, daar zij breedvoerig in de reeds meermalen aangehaalde verhandeling van WACHTER zijn opgegeven. — Behalve de uitroeiing van het kniegewricht, welke voorhenen door PARK in Engeland was in het werk gesteld, hebben wij ook *van het ondereinde van het kuitbeen een stuk*, ter lengte van vijf duimen, *weggenomen*. Beenbederf had tot beide bewerkingen aanleiding gegeven. De laatstgenoemde is nog niet genezen. Bij de eerste hebben wij na den dood gelegenheid gehad de uitmuntende pogingen der natuur tot herstelling van al het verlorene te bewonderen, daar, deze niet alleen beenweer had opgeleverd tot aanhechting der beeneinden, maar zelfs aan den voorkant eene verhevenheid had gevormd, bijna gelijk aan eene knieschijf, tot aanhechting van de pezen der dijspier. (*)

VERLOSKUNDIGE GEVALLEN.

Gelijk de Heelkundige gebreken, welke onder onze behandeling vielen, eene voor ons, om meer dan

(*) Zie omtrent deze beide gewichtige operatiën beneden, §. 12 en 13.

dan eene reden aangename verscheidenheid opleverden, zoo was het ook met de Verloskundige gevallen, waarvan men zulks anders minder te verwachten had, omdat de allezins gunstige Natuur verre weg de meeste verlossingen regelmatig en gemakkelijk doet afloopen, zoodat men doorgaans onder een verbazend groot getal van dezelve eerst datgene aantreft, hetwelk ons gedurende dit jaar in een klein getal is voorgekomen.

Wij hebben namelijk niet alleen *natuurlijke verlossingen* gezien, maar ook *moeijelijke*, welke door werktuigen moesten volvoerd worden, en andere, welke, in zoo verre zij niet met de handen konden bestuurd en volbragt worden, *tegen-natuurlijk* afliepen; terwijl onder die *moeijelijke* zich wederom een aanmerkelijk verschil voordeed.

Een paar *natuurlijke* verlossingen liepen zeer spoedig en zeer gemakkelijk af, anderen waren in het algemeen traag. De redén van deze traagheid was, zoo het mij voorkomt, veelal in de verschillende gemoedsaandoeningen der barende te zoeken, welke op den voortgang der verlossing steeds eenen aanmerkelijken invloed hebben. Weshalve het voor den Verloskundigen van het uiterste aanbelang is, de hartstogten van de barende, en ook die der omstanders en naastbestaanden allezins in bedaren te brengen. Men leze hierover VAN SOLINGEN, *Redevoering over de verpligtingen der Verloskundigen in het bestuur der hartstogten, bij de geboorte van den Mensch.* (Middelb. 1818.)

Driemaal werd het kind in de uitgang van het
bek-

bekken beklemd, zoo dat zich, gelijk dan door-
gaans plaats heeft, eene aanmerkelijke zwelling op
het achterhoofd vertoonde en het gebruik van de
Tang noodzakelijk werd. Bij twee van deze ge-
vallen konde de verlossing met de Tang van JOHN-
SON regelmatig en zonder groote moeite ten einde
gebracht worden. Het derde geval was veel moei-
lijker en bijzonder opmerkenswaardig. De uit-
gang namelijk van het bekken, was zoodanig ver-
naauwd, dat men in den eersten opslag eene aller-
moeijelijkste verlossing zoude te gemoet zien,
wanneer men namelijk alleen op de afmetingen
der middellijnen lette. De regte middellijn na-
melijk van de uitgang des bekkens was = 2½ duim,
de dwarse = 5 d., eene afmeting welke anders de
doorboring van 's kinds hoofd zoude vorderen. (*).
Bij een naauwkeurig onderzoek echter bleek het,
dat deze vernaauwing inzonderheid aan eene bij-
zondere vereeniging van het staartbeen met het
heiligbeen was toe te schrijven. Dat voorts het
staartbeen buitengewoon lang was en bijzonder
bewegelijk. Deze bewegelijkheid en lengte van
dit beentje gaf hoop, dat de regte middellijn door het
achteruitwijken daarvan aanmerkelijk zoude kunnen
vergroot worden, wanneer het kind met kracht,
doch regelmatig naar buiten gehaald werd. Met
de Tang van LEVRET gelukte deze verlossing vol-
ko-

(*) Men vergelijke MESDAG, *l. l.* pag. 83. §. 5. alwaar men
in plaats van 3½ duim leze 2½ duim. — Voorts zie men
beneden.

komen, doch vereischte vrij wat kracht en moeite. Men vergelijke hiermede MESDAG (*l. l. pag. 61*), die ook dit geval vermeldt.

Bij eene door gebrek aan vlagen aanmerkelijk vertraagde verlossing, waarbij het kind gevaar liep onder den langen arbeid te bezwijken, maakten wij van de Hefboom van LOWDER gebruik; plaatsten dezelve eerst op het achterhoofd van het kind, om hetzelfde onder de boog der schaambcenderen te doen doorgaan en vervolgens op het voorhoofd, om ook dit en vervolgens het geheele ligchaam te doen geboren worden.

Eens zijn wij genoodzaakt geweest het kind, ofschoon eene zeer gunstige ligging hebbende te keeren, en zulks omdat zich de koek voor de baarmoeder-mond vertoonde, hetwelk zich door de gewone teekens openbaarde. Bij het voorzigtig binnenvoeren van de hand was het mogelijk de koek aan de eene kant een weinig af te pellen van de omtrek der mond van de baarmoeder; vervolgens tusschen de vliezen en de baarmoeder in te dringen, en zoo de ligging van het kind reeds merkelyk te veranderen, vóór dat de vliezen gebroken waren. Dit toen gedaan zijnde, viel het niet moeijelijk de beenen te vatten, de koek verder aan den kant te schuiven en het kind ter wereld te brengen.

Meermalen ontmoetten wij omslingeringen van de *streng*, om eenig deel van het kind. Bij ééne verlossing werd hierdoor het kind, bij de geboorte van het hoofd geheel terug gehouden en konde,
of-

ofschoon anders niets de verlossing hinderde, niet volvoerd worden, voor dat die omslingeringen om hals en ledematen ontwikkeld waren.

Dat van die vrouw, welke de uitroijing van het kniegewricht onderging, twee onvoldragene vruchten geboren zijn, kan men bij WACHTER nazien. (*) Beiden werden door de Natuur uitgedreven. Het eene kwam met het hoofd voor, het andere met de beenen. Van het eene waren de vlicsen gebroken, het andere werd in het ongeschonden eij ter wereld gebracht.

Eene *miskraam* hebben wij gelegenheid gehad in het *Nosocomium clinicum* waar te nemen. En in eene daar onverwacht gestorvene Vrouw, hebben wij de bezwangerde baarmoeder en gedeeltelijk daaruit geborene vrucht ontleedkundig nagespoord.

Bij alle onze verlossingen volgde de *Nageboorte* spoedig en gemakkelijk op het kind. In vele koecken hadden wij gelegenheid de opslorpemde vaten waar te nemen. — Het getal der meisjes, welke bij ons geboren werden, was bijna eens zoo groot, als dat der jongens. — Het gewigt van de voldragene kinderen was van $8\frac{1}{2}$ pond tot 8 pond: de geheele lengte van $16\frac{1}{2}$ tot 19 duim. — Alle kinderen zijn levend en ongeschonden geboren: van die, welke met werktuigen gehaald zijn, waren sommigen eerst slaauw. Ook hebben de kraamvrouwen geene bijzondere toevallen of ongemakken op-

(*) Zie: *Diss.* p. 136, *seqq.* §. 7. en beneden. § 12.

opgeleverd, zogverplaatsingen en zoggezwellen uitgezonderd, waarover in het heekkundige gedeelte reeds gesproken is.

Eindelijk hebben wij de zeldzame gelegenheid gehad, in eene vrouw, welke in de vierde maand zwanger was, eene achteroverkanteling van de baarmoeder en daarmede gepaard gaande pis-opstopping waar te nemen, eu volkomen te herstellen.

Dit nu is wel het voornaamste, dat onze opmerking verdiende, hetwelk voor vele aanmerkingen, uitbreidingen en bijvoegselen vatbaar zoude zijn, indien de tijd zulks toeliet. Dan wij zijn thans genoodzaakt af te breken, en laten dat een en ander tot eene meer geschikte gelegenheid over.

UITBREIDING

VAN HET

MEDEGEDEELDE OVERZIGT.

Uit het slot der mededeeling van de Heel- en Verloskundige gevallen aan de studeerende jeugd te *Groningen*, op het einde van het Akademiejaar in 1810, kan men opmaken, dat wijlen mijn geachte Vader het oogmerk had, die gevallen met aanmerkingen, uitbreidingen en bijvoegselen te voorzien. Wij weten ook vrij zeker, dat dezelve op de wijze, als de beroemde Waarnemingen van den Hoogleeraar THUESSINK zijn ingerigt, zouden in order gebracht en uitgegeven worden. Gelukkig hebben wij eenige sporen hiervan onder de nagelatene papieren gevonden: en vinden omtrent die gevallen door uitmuntende Leerlingen van mijn' geëerden vader naauwkeurige aantekeningen en opmerkingen, in hunne Akademische geschriften. En deze zijn de bronnen uit welke wij deze uitbreiding voornamelijk putten, voegende hier en daar eenige eigene aantekeningen bij. Onze welmeenendste dank zij aan die Leerlingen (waarvan, helaas! reeds eenige door een vroege dood aan de

Maatschappij zijn onttrokken), thans in verschillende betrekkingen werkzaame en nuttige mannen, toegebracht voor de naauwkeurigheid hunner aantekeningen, waaraan wij nu zoo veel te danken hebben.

HEELKUNDIGE GEVALLEN.

§ 1.

Van hoeveel nut in het algemeen een gepast en wel aangelegd verband zij, weet elk die eenigzins in de Heelkunde bedreven is, doch in het bijzonder is dit ook waarheid ten opzichte der wonden, vooral van slagaders. Het verband bepaalt namelijk in het algemeen de rigting en houding van de deelen der wond; brengt gedeelten nader bij een, of scheidt dezelve van een, naar gelange der omstandigheden. Het genezen der gehouwene wond strekt hier ten voorbeelde: en nog meer toont de genezing der bloedvliet het nut van eene gepaste drukking. Eene *gepaste* drukking, zeggen wij met opzet, want wij mogen bij deze gelegenheid herhalen, hetgeen mijn Vader jaarlijks leerde, dat niet altijd en overal drukking te pas komt, omdat ook nu nog misschien door sommigen hier tegen gezondigd wordt. » Wanneer bij eene ongelukkig volbragte aderlating een armslagader gekwetst is, dan hebben velen de gewoonte de arm

met

met een rondgaand windsel overal te steunen en op de plaats der kwetsing eene aanmerkelijke drukking te veroorzaken, door drukdoeken of eene harde zelfstandigheid, b. v. een stuk geld, enz. Maar zal deze drukking eenig nut aanbrengen, dan moest ook de onderliggende slagader toegedrukt worden, zullende anders het bloed steeds uit dezelve tusschen de nabij gelegene deelen uitvloeijen en wel deze vloed te meer toenemen, naarmate de aders gedrukt worden.” » Doch al werd nu de slagader toegedrukt en de bloeding gestuit, dan zouden nog erger gevolgen kunnen voortspruiten: — alsdan zoude het bloed niet alleen in haren loop gestuit worden, maar geheel belet, om dat deel, hetwelk onder de kwetsing gelegen is, door te vloeijen en behoorlijk te voeden.” — » Men moet om deze reden in stede van drukking allerlei bij de hand nemen, om den aandrang van het bloed zoo veel mogelijk te verminderen; onder welke middelen eene ruime aderlating het gereedste is, (bijaldien groot bloedverlies geene contra-indicatie oplevert) moettende uitwendig de wonde alleen met een kleefpleister en los aangelegd verband gesteund worden, nemende voorts alles in acht wat VAN GESSCHER (*) opgeeft. Op zoodanig eene wijze kan men de kwetsing van eene armsgader meestal gelukkig genezen: terwijl bij sterke drukking niet zelden een *aneurysma* ontstaat.”

„ In

(*) Zie § 75 van zijne *Heelkunde*.

„In andere gevallen, waarbij door drukking de geheele omloop van het bloed niet gestuit wordt, kan dit middel daarentegen met vrugt gebruikt worden, b. v. bij de kwetsing van de slaapslagader. Dan make men gebruik van het *Zongelijgende verband* of het *Knoopverband*. Dit bestaat uit een windsel op twee hoofden gerold, lang 6 ellen en 2 vingers breed, hetwelk over eene ter plaatse der kwetsing aangelegde drukdoek op de volgende wijze wordt aangelegd. Het midden wordt eerst tegen de gezonde slaap geplaatst, en met beide hoofden van het windsel eene kringwijze omgang om het hoofd gedaan. Wanneer men op de drukdoek gekomen is, doet men de hoofden van het windsel van hand veranderen, en maakt daarmede op die plaats een Pakkersknoop. Met een dezer hoofden gaat men onder het kin door en met het andere over het hoofd en maakt op de gezonde slaap ook daar eene knoop; men gaat dus voort tot het windsel geheel is aangelegd. VERDUC dacht dit verband uit.”

Bij het beoordeelen (opdat wij dit nog uit diezelfde lessen aanmerken) of er bloed uit een ader, of uit een slagader vloeit, verlate men zich niet te algemeen op het *stootswijs* uitspringen van het bloed uit het vat, zijnde dit teeken niet zoo onbedriegelijk als VAN GESSCHER en andere Heelmeesters geloven: want wanneer een gekwetste ader onmiddelijk boven of naast een slagader gelegen is, zal het bloed zoowel uit de ader, als uit de

de slagader door de medegedeelde beweging, stootsgewijze worden ontlast. Drukking beneden en boven de wonde en de kleur des bloeds leveren zeekerer kenteekens op. Immers is het een ader, dan zal drukking beneden de wond, is het een slagader, eene boven de wond de bloeding stuiten.

In het onderhavig geval was het ook weder blijkbaar, dat eene geheele verdeeling van eene pees minder te dugten is, dan eene gestokene wonde derzelve, waarom het zelfs bij zoodanige kwetsing, wanneer hevige toevallen ontstaan, raadzaam wordt de pees geheel te doorklieven, voornamelijk bij kleinere peesen en peesachtige uitspansels. Men plaatse in allen gevalle de uiteinden zoo na mogelijk bij elkaar en het lid in eene zoodanige rigting, dat de spieren, tot welke de gebrokene pees of peesen behooren, onwerkzaam zijn. Ten welken einde zij ook met een' rondgaanden zwagtel omgeven worden, welke de bewegingen belet. — Onder de gevallen van bijzondere wonden bewees de eene lijkopening het aanwezen van eene *tegenscheur* of *contrafissuur* in den grond des bekkeneels zeer duidelijk, aan wier bestaan men wel eens pleeg te twijfelen, doch bijna om geene andere reden, als dat men haar ontstaan niet konde verklaren. — Ten opzigte van lapwonden, al zijn dezelve aanmerkelijk, die bij beledigingen aan het bekkeneel niet zeldzaam voorkomen, ried mijn Vader aan, om niet spoedig tot het wegnemen der lap over te gaan, zoo als sommige willen, meenende dat de algemeene bekleedsels van

het bekkeneel afgescheiden zijnde, nooit met hetzelfde zich wederom verenigen. Men moet de lap liever behouden en de hereeniging beproeven, wier mogelijkheid de ondervinding bevestigt. — De gladde cylindervormige trepaan-kroon verdient de voorkeur boven kegelvormige en gesleufde. Om na de kunstbewerking de opening te vullen met dikke *Sijndons* van draadpluksel, zelfs wat dikker dan de bekkeneelsbeenderen, zoo als VAN GESSCHER en anderen aanraden, is wegens het veroorzaken van drukking, volstrekt nadeelig te achten, zoo als BELL heeft opgemerkt. (*)

§ 2.
Wij hebben gelegenheid gehad om op te merken dat de geöpereerde Beursgezwellen door de eerste intentie, zonder verettering van aanbelang zijn genezen geworden. Gedeeltelijk hing dit zeker af van den aard der eigenlijk gezegde Beursgezwellen, welke los onder de algemeene bekleedsels gelegen zijn, en door eene eenvoudige snede gemakkelijk uitgedrukt kunnen worden. Gedeeltelijk evenwel ook van de groote voorzigtigheid, waarmede mijn Vader het beursje in allen gevalle pleeg te behandelen, dewijl de ondervinding hem geleerd had (zoo als ook anderen aantekenen), dat in zoodanige gevallen, waar de bevatte stof was uitgelopen,

(*) Zie VAN GESSCHER, *Hedend. Oef. Heelk.* III Dl. § 3295. en BELL *Heelkunde*, III Dl. pag. 91.

pen, de genezing langzamer en onaangenamer was. Immers is men dan gewoonlijk niet in staat om het beursje volkomen weg te nemen of af te scheiden, weshalve men tot bijtmiddelen nog de toevlugt moet nemen. Bij uitgebreide Beursgezwellen is het, niet zoo zeer om het aangroeijen van de beurs aan de omliiggende deelen, als wel om de breedte van het gezwel, in vergelijking met het van een wijken der randen van de wonde, zomtijds onmogelijk het gezwel door de eenvoudige opening uit te brengen. In zoodanig geval raadde mijn Vader niet eene kruissnede te doen, zoo als sommigen willen, maar eene dwarssnede, die perpendicular staat op het uiteinde der eerste lange snede, en dus over het geheel eene insnijding in de gedaante van een T gemaakt; en wel omdat hierdoor het oogmerk even goed bereikt wordt met eene minder uitgestrekte en schooner genezende snede.

§ 5.

Bij eene huidzweer der enklaauwen zagen wij de gezuiverde en wel bewaarde plantenkool met goed gevolg aanwenden. Het is bekend, dat voor geneeskundig gebruik het best de koolstof van lindeboomen of van kurk gebezigd wordt. Eveneens is het eene algemeen bekende zaak, dat de houtskool zoo wel tot zuivering van bedorven water, als tot bederfweering van dierlijke zelfstandigheden wordt aangewend. Het is deze zelfde kracht die in vuile zweeren werk-

werkzaam schijnt te zijn, ja ook inwendig genomen tegen *typhus putridus*, en volgens getuigenis van JUCH tegen de *dysenteria putrida*. In de scorbut, koudvuur, langdurige uitslagen en dergelijken wordt zij mede aanbevolen. Zelfs is het zeer opmerkingwaardig, dat de werking der houtskool veelal overeenkomt met die der kinabast, voornamelijk volgens de opmerkingen van MAKESY. Beide zuiveren (?) in den beginne, en veroorzaken vervolgens verstopping, beide bevorderen de eetlust, geven *tonus*, verhinderen de terugkeer van koortsaanvallen, beide werken bederfwerend. Deze schrijver beweert, dat onder sommige omstandigheden de houtskool zelfs de voorkeur boven kina verdient, voornamelijk bij periodische koortsen in warme landen, welke met aandoeeningen der ingewanden en eene ontstekingsachtige neiging (*diathesis*) vergezeld zijn, waarin de kina zonder nut bleef, zoo als ook in het laatste tijdperk van de remitterende galkoorts en bij zeer groote zwakte.

CALVERT beveelt de koolstof eveneens als een *surrogaat* der kina aan, zoowel tegen koorts, als tegen hardnekkige diarrhoeën en in het laatste tijdperk der loop. Hetzelfde betuigen CALCAGNO, MACCADINO, NICOSIA, TULLY in Sicilien, enz. (*) Wij voeren dit een en ander kortelijk aan, niet

(*) Men zie: *The new England. Journ. of Med. etc. Vol. IV. 1815, No. I. en II. Göttingische gelehrte. Anzeigen. 1823. 51 st. s. 499 u. 500. — Neue sammlung. auserl. Abhandl. z. gebr. prakt. Aerzte. VI. bd. 4 st. (1823) s. 712-716.*

niet omdat wij meenen dat houtskool de kinabast zoude kunnen of mogen vervangen, maar omdat het zoo onkostbare middel misschien te veel veronachtzaamd wordt. Zoude men b. v. bij den legerdienst soms niet veel voordeel van dit overal verkrijgbaar geneesmiddel kunnen trekken? Het vervangen van het eene geneesmiddel door het ander heeft overigens, onzes inziens, een zeer beperkt bestaan: het nut der *Surrogaten* eene zeer betrekkelijke waarde. Immers andere prikkels moeten andere uitwerkselen op het zelfde gestel te weeg brengen, en tweederleije prikkels kunnen slechts in tweederleije gestellen dezelfde verschijnselen opleveren. De meeste *Surragaten* brengen dus misschien een gelijkslagtige (*analoge*,) doch in vele gevallen niet eens eene gelijksoortige werking te wege. Men moge b. v. in *hystericae* (waar dezelve namelijk geïndiceerd is, niet in allen) het gebruik der walgelijke en euvelriekende *Asa foetida* door *Castoreum* om der lijderesses wille doen vervangen, men mist het *essentieele*, mag ik zoo eens zeggen, der kuur, men bezigt een ander werktuig, men verkrijgt andere uitkomsten. Of, bijaldien men dezelfde uitkomsten bij twee lijderessen ziet geboren worden, dan is er geen twijfel of beider gestel verschilt, beider ziekelijke aandoening en reäctie is niet dezelfde. Wij mogen dus al niet alle die wijzigingen en overgangen van uitwerkselen, geëvenredigd aan de zamengestelde werking van geneesmiddel en het reëgeerend gestel kennen, wij kunnen tot dezelve met genoegzame zeker-

kerheid besluiten, en daarnit afleiden dat elk natuurlijk geneesmiddel, als een bijzonder zamens-
stel zijnde eene bijzondere werking moet uitoefenen, en dat het een het ander niet volkomen kan vervangen (d. i. dezelfde uitkomsten opleveren), ten zij onder verschillende omstandigheden. *Natura a natura, corpus a corpore differt* (*). Doch keeren wij na dezen ons zoo ontglipten uitstap, tot het uitwendig gebruik der houtskool terug. — Zoo wel de chemische als de medische eigenschappen worden aldus door den Heer L. J. WESTENDORP (***) opgeteld, bij wien wij ook de waarneming over het gebruik van gewone houtskool, welke niet naar de regels der Bataafsche Apotheek bewaard was, vinden aangeteekend en welke wij hier bijvoegen.

» G. B., eene jonge dochter, 28 jaren oud, altijd gezond geweest zijnde, ontving, door een vork, eene geringe belediging, aan het beneden zijdelingsche gedeelte der linkervoet, tusschen de *tibia* en *fibula*, waarvan zij veel pijn en last had. Op raad van iemand lag zij er een weegbrec-blad op, doch zonder goed gevolg, zoodat er eene zweer ontstond, die zich dagelijks uitbreide. Door de raadgevingen van een goeufend Geneesheer werd de zweer met uit- en inwendige middels geheeld.

Doch (*) HIPPOCRATES: *sect. III. Aph. 2.*
(**) Zie zijne *Diss. Pharm. Med., de corporibus combustibilibus, et quibusdam e combustibilibus praeparatis.* (Groningae 1810, 8°.) p. 22 *seqq.* en de waarneming p. 31, *seqq.* Vergelijk ook WEINHOLD, *Die kunst veraltete Hautgeschwüre zu heilen*, s. 45, 46, 91.

Doch na omstreeks een half jaar gevoelde zij op dezelfde plaats pijn en zag 's anderen daags aldaar eene blaas, welke geopend werd en daarna zich niet weder sloot. Hierop werd door zeker Geneesheer, zeer ten nadeele der kwaal, aan het boven-deel der zweer een *setonium* geplaatst, waardoor weldra een nieuwe zweer ontstond, die zich met de oorspronkelijke vereenigde. Voorts bevond zij zich ook bij de uitwendige middelen door een ander Geleerde aangeraden niet beter, tot dat zij aan de zorg van mijnen Hooggeleerden Leermeester toevertrouwd, deze weldra bezefte, dat de zweer uit eene inwendige venerische oorzaak ontsproot. De lijderes klaagde namelijk over de witte vloed, die reeds lang geduurd had, over pijnen 'snachts, terwijl de spekkige randen (*margines callosi*) van de zweer en de vuile stinkende etter, dit aanduidden. Om dus de genezing te bewerken, schreef de Hoogleeraar de eigendommelijke geneesmiddelen uit de kwikmiddels inwendig voor, uitwendig kwikzalven aanbevelende; waardoor bewerkt werd, dat de reeds zeer uitgebreide zweer begon te genezen en geene teekenen van venus-smet overbleven. De kwikmiddels dus ter zijde gesteld zijnde, werd de verdere heeling der zweer door de gewone aangewezenen middelen voorgenomen. Doch te vergeefs; de zweer nam weder een kwaadaardiger aanzien. Toen werd het poeder van houtskool, welke niet in een gesloten vles was bewaard, over de zweer gestrooid, die nu het halve been besloeg. Hierdoor werd dezelve tot de om-
trek

trek van minder dan één duim verkleind. — Nogthans heeft de zweer naderhand zich weder uitgebreid, en is de plantenkool, volgens het voorschrift der Bataafsche Apotheek bewaard, op dezelve gestrooid, doch zonder eenig gevolg, zoodat de randen weder de vorige gedaante aannamen en de verschijnsels van verborgen venus-smet op nieuws zich vertoonden, waartegen weder de bovengemelde eigendommelijke middelen aangewend zijnde, de zweer een veel beter aanzien verkreeg, doch niet geheel genezen werd.”

Deze schrijver voert nog het voorbeeld aan van een soldaat, wien eene uitgebreide vuile zweer aan het been genezen werd door de *Carbo vegetabilis*, op raad van den zeer ervarenen VON EMDE aangewend. Dat nogtans hier ook het inwendig gebruik der *Cort. Peruv.* en *Acid. Mur.* veel goeds zal gedaan hebben, is niet te ontkennen. Wil men in de plaats van het koolpoeijer eene zalf gebruiken, dan menge men hetzelfde eenvoudig met smeer, amandelolij of honig tot eene behoorlijke dikte.

§ 4.

Over het genees- en heilkundig gebruik des *Arsenicums* of zoogenaamd *Rattekruid* zijn de gevoelens ook nu nog verdeeld. Het heugt mij nog juist, dat mijn Vader te *Arnhem* zijnde, een gesprek met den vermaarden VAN WY gehouden heeft, over de bewuste geneeswijze der kanker, bij welke gelegenheid die Geleerde bevestigde, dat
hij

hij niet dan in dringenden nood de *arsenicaal pleister* aanwende. Deze leer was ook die mijns vaders, welke aanried den kanker zoodra mogelijk met het mes te behandelen, om de verschrikkelijke gevolgen, welke deze kwaal na zich sleept, voor te komen, zelfs ook dan gaf hij dezen raad, wanneer men meent, dat het gezwel nog een' geruimen tijd zonder nadeel voor den lijder kan gedragen worden, omdat men zich hierin niet zelden vergist. Dit neemt nogtans niet weg dat er gevallen kunnen zijn, welke eenen langen tijd goedaardig blijven, doch dit geeft geen grond voor eenen algemeen regelen.

Eene gedeeltelijke wegneming der kanker doet geen nut en daar, waar dus of slechts gedeeltelijk of in het geheel niet de uitroeiing geschieden kan, zoude men de bovenvermelde pleister *kunnen* aanwenden, ware het dat de lijder nog van een' anderszins onvermijdelijken dood mogte gered worden. Een volkomen herstel door geneesmiddelen wordt evenwel hoogst zeldzaam erlangd, zoo als de ervaren VAN WY zelfs elders^(*) erkent, kunnende men het aldaar door hem over *specifische* middelen aangevoerde, ook op de *Arsenicaal pleister* toepassen. Bij den tegenwoordige Hoogleraar BUERMAN, (†) vindt men verscheiden gevallen ver-

(*) Zie. *Verhandeling over den kanker*, in de *Verhandelingen van het Genootschap: Civibus Servandis*. IV Deel, p. 3.

(†) Zie: *Dissertatio de Arsenici in corpore humano affectibus, ejusque usu hodie celebrato medico, praesertim ad Carcinomatis curationem*. (*Traj. ad Rhen.* 1809. 4°.) pag. 77. seqq.

verzameld, uit welke het onzekere van dit middel blijkt; gevallen door kundige Genees- en Heelkundigen, ja door VAN WY zelve met alle omzigtigheid behandeld. Om welke redenen dan ook koning LODEWYK daaromtrent, en ten opzichte van het roekeloos behandelen van kankergezwellen met *arsenikaal* middelen ernstige maatregelen deed nemen (*). Dr. J. G. DE BRUIN voert tegen den Hooggeleerden SUERMAN, die het gebruik des *Arsenicums* afkeurt, het gezag van de beroemde STIPRIAAN LUISCIUS, ONTYD en MACQUELYN aan en draagt een gematigd besluit over de geneeskundige aanwending van het *arsenicum* voor (+). Genoemde geleerden zeggen uitdrukkelijk: » Wij » kunnen verzekeren, dat men het rechte spoor » bijster is, en de waarheid te kort doet, met het » gebruik van het *arsenicum* algemeen af te keuren, daar ervaring ons geleerd heeft, dat men » in sommige gevallen zich van eene voorzigtige » en beredeneerde aanwending van dit middel met » zeer veel nut en zonder eenig nadeel voor des » lijdens gestel bedienen kan. Dikwerf hebben wij » de *Potassa arseniata* of de zoogenaamde *Fowler's Solutie* met een' allergewenschten uitslag » tegen hardnekkige tusschenpoozende koorts en » zeer aan lazarij komende uitslag-ziekten door » andere Geneeskundigen zien aanwenden, en ook » meer

(*) Zie de *Koninklijke Courant* van 16 Jan. 1809.

(+) Zie DE BRUIN, *Dissert. Med. Therap. de Arsenico* (Leidae. 1814. 4to.) pag. 61. §. 57 en pag. 67. §. 60. eindelijk p. 80. §. 67.

» meer dan eens zelve dit middel gebruikt zonder » noodlottige gevolgen, enz.» (*) Eveneens laat zich de Hoogleeraar XPEY over het inwendig gebruik van het *arsenicum* uit. (†)

Wij kunnen niet nalaten de juiste redenering en de ervaring van bovengenoemde inlandsche Geleerden over het uitwendig aanwenden van het rattekruid tegen den kanker, om der belangrijke wille, hier bij te voegen: » Hoe zeer zich

» REC.

(*) Zie *Geneeskundig Magazijn* door A. VAN STIPRAAN LUISCIUS enz. V. Dl. 2 st. pag. 417 en de vorigen.

(†) Zie DE BRUIN L. I. p. 52 seq. Vergelijk RICHTER *Specielle Therapie* II. Bd. s. 703. VI. Bd. s. 88 waar ook de grootste voorzigtigheid bij het aanwenden van dit *Heroicum* wordt aanbevolen. JOHN EBERLE (*A Treatise of the Mat. Med. etc. Philad.* 1822) telt het *arsenicum* onder de Geneesmiddelen, die voornamelijk op de spieren werken: geeft gelukkige gevolgen tegen de *intermitterende* koortsen, voornamelijk bij anders sterke en gezonde menschen, op. Tegen *Syphilitische* beennitwassen wordt het door de Amerikaansche Geneesheeren met nut gebezigd. Ook hij beveelt groote bedachtzaamheid, enz. Zie EHRHART'S *Med. Chir. Zeit.* 1823. III. Bd. s. 313 en 314. Voorts *Med. Chir. Zeit* 1796. I. Bd. s. 33. *Beob. über den Gebrauch des Arseniks gegen Wechselfieber u. s. w.* uit de *Med. Facts and obs. Vol. VI.* en FOWLER, *Med. Reports of the effects of Arsenic etc.* (Lond. 1786.) waar gemeld wordt dat deze geneeswijze reeds vroeger in *Duitschland* en vooral in *Beijeren* aangewend is geworden. Onder de meer beroemde arsenikaal-pleisters behoort ook die van PETER DAVISON, welke volgens SEWALL bestaat uit $\frac{1}{2}$ dr. *arsen. albi levigati* met wat eijerdojer, honig en meel tot eene pap gemaakt. Zie *Gütt. Gel. Anz.* 1823. s. 501. — HENDRIKSZ. *Oord. Beschr. van eenige der voornaamste Heelk. Operatien* (Gron. 1816) p. 89 en *Heelk. Operatien en Waarnemingen.* (Amst. 1822.) p. 44. volg.

» REC. geenszins vermeten wil om een beslissend
» vonnis te vellen omtrent eene zaak, welke *a*
» *priori* niet konde beslist worden, en waarover
» slechts een naarstig en onpartijdig onderzoek,
» het wel wikken en wegen van alle, de het zij
» bij eene gelukkige, het zij bij eene ongelukkige
» uitkomst plaats gehad hebbende omstandigheden,
» zoowel als eene langdurige ondervinding dien
» aangaande, bij uitsluiting, veilig uitspraak kan
» doen, veel min het *arsenicum* of de *Katzen-*
» *berger methode* als een specifiek middel tegen de
» kanker wil beschouwd hebben, zoo komt het
» hem echter onder verbetering voor, dat ook
» hieromtrent den middelweg te houden het vei-
» ligste zij, en dat men welligt even ongerijmd
» handelt met de arsenikale kankerkuur onbepaald
» in alle gevallen af te keuren, als dezelve alge-
» meen aan te bevelen; zijns inziens hangt alles
» daaromtrent van een zamenloop van gunstige of
» ongunstige omstandigheden af; en wel volgens
» zijne ervaring inzonderheid, of dat droevig on-
» gemak slechts plaatselijk is, of dat hetzelfde aan
» eene algemeene overhelling van het ligchaam tot
» kanker zijn' oorsprong verschuldigd is, en geno-
» men, hetgeen in den aanvang van den kanker zeer
» dikwerf het geval is, dat de ziekte nog alleen in
» een plaatselijk gebrek bestaat, welk een trap
» dezelve alreeds bereikt heeft, of namelijk het
» ongemak, het zij dan als *scirrhus* nog in de
» *glandulae conglomeratae* verborgen huisvestende,
» het zij als een waar Kreeftgezwel met eene meer
» of

» of min ontdekte oppervlakte, echter nog geheel
» vrij en los ligt, en de oksel of andere nabijgele-
» gene klieren nog niet door het kankergif besmet
» is, en eindelijk van de eigenaardige lichaams-
» gesteldheid der lijdereesse, van welke het al of
» niet opsorpen van het gif voornamelijk schijnt
» af te hangen; want is de kanker aan een eigen-
» aardige lichaamsongesteldheid en aan eene daar-
» aan beantwoordende ontarding van deszelfs klie-
» ren zijn aanwezig verschuldigd, of heeft de
» ziekte, alhoewel in haren aanvang slechts plaat-
» selijk, echter alreeds zoodanigen trap bereikt,
» dat zij zich aan het gestel der lijdereesse medege-
» deeld en in hetzelfde eene algemeene kankerach-
» tige diathesis heeft te weeg gebragt, of is einde-
» lijk de lijdereesse van eene zeer fijne en teedere
» lichaamsgesteldheid, gepaard met een zeer ge-
» voelig zenuwgestel, zoo is in deze gevallen de
» arsenikale kankerkuur evenmin aan te raden,
» als de wegneming van het ongemak door mid-
» del van het mes; beide methoden zijn in zulke
» gevallen evenmin veilig en veroorzaken door-
» gaans eene klaarblijkelijke verergering van de
» kwaal; waartegen men in die gevallen, waarin
» de kanker slechts een plaatselijk gebrek uitmaakt
» en de okselklieren nog niet door de eigenaardige
» kankerstof zijn aangedaan, vooral bij lijdereessen
» van eene sterke en niet zeer gevoelige lichaams-
» gesteldheid, welligt met eene gegronde hoop van
» gelukkige uitkomst de arsenikale kankerkuur aan-
» wenden kan, zoowel als het mes; doch inzon-

» derheid moet men ten opzichte van het aanwen-
» den van het *arsenicum* op de meer of minder
» gevoelige ligchaamsgesteldheid van de patiente
» achtgeven en geenszins bij alle patienten de-
» zelfde hoeveelheid van dit middel bezigen, maar
» de gifte naar gelang van zaken vermeerderen of
» verminderen; of indien een groote gifte
» volstrekt vereischt wordt, moet men in tijds de
» noodige maatregelen beramen ter voorkoming der
» noodlottige uitwerkselen van de opslorping van het
» gif op het gestel der lijderesse, door dezelve,
» staande deze arsenikale kankerkuur, een vooral
» uit melkspijzen bestaande diëet te doen in acht
» nemen, zich van alle wijn en bier zorgvuldig te
» onthouden; en bij uitsluiting melk en water of
» orgeade te laten drinken, en eindelijk door haar
» dagelijks eene hoeveelheid van een tot twee
» dragmen *hepar sulphuris* te doen nemen." (*)

Bondiger en oordeelkundiger beschouwing van het
al of niet geoorloofde der arsenikaalkuur zal men
welligt niet lezen: weshalve men ons deze uitvoe-
rige aanhaling ten goede duiden. — Twee lijders,
wier zweren duidelijke blijken van eene kanker-
achtige gesteldheid droegen, werden door gemel-
den *Recensent* met een gelukkige uitkomst behan-
deld, het zoogenaamd *Cosmetische* middel aan-
wendende. Men ziet evenwel uit al het bovenge-
zegde dat mijn vader de uitroeiing door het mes
meer uitbreidt, dan de geleerde Schrijvers des

Ma-

(*) Zie *Geneesk. Magz.* p. 422—426.

Magazijns schijnen te doen, die in gevallen de arsenikale pleister zouden aanwenden, waar volgens de andere leer het mes zoude *geïndiceert* zijn. Wij zijn niet vermetel genoeg hier eenigzins te beslissen, maar merken alleen op, dat wij gelooven, dat in die gevallen, waar het mes geen' dienst meer kan doen (zoo als in de bewuste gevallen) mees- tentijd ook de arsenikaalpleister, om redenen uit de redenering van STIPRIAAN c. s. op te maken, geen nut zal doen. Ook heeft in het geval des Nosocomiums de ondervinding dit bevestigd, voor zoo verre ons bekend is.

De genezingen van kankergezwellen zoo wel door in- als uitwendige geneesmiddelen zijn ook dikwerf slechts voorgewend of ingebeeld, dewijl men vele malen geopende kliergezwellen voor kanker aangezien en daarmede verward heeft. Ten onregte beroemt men zich dan op dergelijke genezingen, alsof men zelfs verzworenen kanker overwonnen hadde. Waarin de kropkliergezwellen verschillen en overeenkomen met kankergezwellen enz. en hoe die doelmatig behandeld moeten worden, leeren reeds de werken van VAN DER HAAR (1761), WHITE en THUESSINK (1784), LEURS en anderen. De gemeenzaamheid van dit gebrek hier te lande, moet, ook volgens mijns vaders opmerking en ondervinding, mede toegeschreven worden, aan het onthouden van het opzettelijk en bij uitnemendheid voor kinderen geschikt voedsel, het zog, en vooral aan het voeden door middel van dikke opgerezene pap, voornamelijk wanneer die dikwijls weder opgewarmd

wordt en in groote hoeveelheid toegediend. In die oorden van ons land, waar men meelspijzen het meest en onmatigst gebruikt komt dat ongemak meest voor, » en vooral meen ik” (zegt ergens mijn vader) » met VAN DER HAAR opgemerkt te hebben, dat het menigvuldig gebruik van aardappelen in dezen veel nadeel doet.”(*) — Hiervan volgt evenwel geenszins het algemeen nadeelige van het gebruik van aardappelen voor het menschedom, voornamelijk wanneer dezelve van eene goede kwaliteit zijn en met meer prikkelende spijsen, vleesch, enz. tevens gebruikt worden. De schuld ligt, onzes inziens, veel meer aan de wijze des gebruikts, en aan het toelaten van de verkoop van slechte aardappelen, (vooral van de mindere soorten die in *Holland* worden ingevoerd) dan aan den waren aard dier wortel zelve. — Het ongemak is wel erfelijk maar niet besmettelijk. Dikwijls ziet men namelijk van klierzwellige ouders een kind door schrophuleuse tering wegrukken, een ander met kliergezwellen, andere met haarwormen, daauw-wormen, oogontsteking, beeneters, doorgaans gelijkaardige ongemakken, te worstelen hebben. — Schrophuleuse gezwellen behoort men niet te willen oplossen of verdrijven.

FERRO voert drie voorbeelden aan van kankerlijders, die door de *Cosmische* zalf binnen drie weken volkomen genezen waren; terwijl de Heelkundige BENUF opmerkzaam maakt, dat, indien het

(*) Verg. v. GEUNS, *Staatk. Handb. van der Ingez. Gez. enz.* (*Amst.* 1801.) bl. 68 en 239 volgg.

het gezwel niet spoedig eene verandering ten goeden toont, men met dit middel niet moet aanhouden, uit vrees voor toevallen van vergiftiging, waartegen hij dan eene zeepoplossing aanbeveelt. (*) Wij zouden hier nog een aantal zoo ongelukkige als gunstige gevallen uit nieuwere Schrijvers kunnen bijvoegen, doch eindigen deze uitweiding met de ervaring van den beroemden Hoogleeraar DZONDI te Halle, die zegt in 1821 alle gedaanten van kanker behandeld te hebben, als die van het celleweefsel, der klieren, huid en beenderen, doch slechts tegen de eerste soort eenig voordeel gezien te hebben van het *arsenicum* als *pulvis cosmicus* (+). —

§ 5.

Zeldzaam en zonderling was zeker het vrij uitgebreide *Spekgezwel*, hetwelk uit het bekken eener vrouw werd weggenomen. — Dat deze operatie zeer moeilijk was, veel belcid en omzigtigheid vorderde, behoeft bijna geene opmerking, even als het ook *a priori* reeds te denken was dat er althans eene zeer hevige verrettering zoude ontstaan. — Bij den Geleerden en voor de wetenschap.

(*) Zie *Med. Archiv von Wien u. Oestreich*, 4 Jahrg. (1802). en *Nordischer Archiv der Natur u. Artzn.* III. Bd. 3 St. (1803).

(†) Zie EHRHART, *Med. Chir Zeitung*, 1822. II. Bd. s. 303. *Auszug aus den 5ten Jahresber. der Chirurg. Klinik zu Halle, in 1821. Kleine, erst entstehende Lippenkrebs geschwüre wichen stets dem Arsenik: zegt WEINHOLD. 11ter Ber. des K. Klinischen Instit. für Chirurg. et. zu Halle, in EHRHARTS Zeitung. 1823. I. Bd. S. 143.*

schappen te vroeg overledenen MESSDAG vinden wij nog nopens dit geval het volgende aangeteekend: (*)

» Dit gezwel stak tusschen het regter zitbeen en
» den aars, dus in het achterste gedeelte des bek-
» kens, eenigszins uit, strekte zich omstreeks de
» endeldarm naar de tegenovergestelde zijde uit,
» en vulde als tusschen de scheede en de regte
» darm geplaatst zijnde, het grootste gedeelte des
» bekkens zoodanig, dat de lozing der pis en af-
» gang daardoor belemmerd werd, ja bijna onder-
» drukt. De lijderes voorover op eene tafel ge-
» plaatst zijnde, werd een langwerpige insnede der
» algemeene bekleedsels gemaakt, op de plaats,
» waar het gezwel het meest naar buiten uitstak,
» en naar den bilnaad toe, ter lengte van 4 duim;
» voorts de snede naar binnen vervolgd tot dat het
» gezwel zichtbaar werd. Daarna werd het gezwel,
» een vinger in de scheede ingebracht zijnde, zoo veel
» mogelijk naar de wondopening gedrukt, van de
» regte darm, de schede en overige omliggende
» deelen zeer voorzigtig gescheiden en in zijn ge-
» heel naar buiten gebragt. De lengte van het
» gezwel was omstreeks 4 duim, de breedte 3,
» het gewigt een half pond. De zelfstandigheid
» was hard, digt en uitwendig hier en daar kraak-
» beenig. Er is bijna geen bloedvliet gedurende
» de kunstbeverking ontstaan en alles scheen eene
», ge-

(*) *Diss. obstetricia inauguralis de partu difficili instru-
mentis secantibus absolvendo.* (Groning; 1810. 8°.) p. 21 seqq;

» gelukkige uitkomst te voorspellen. De wonde
» werd met pluksel, drukdoeken en een doelmatig
» windsel verbonden. De volgende dag ontston-
» den zware toevallen van ontsteking, welke
» voor geene middelen weken; kort daarna ont-
» waarde men teekenen van *gangreen*, welke
» zich zonder twijfel aan de ingewanden des bek-
» kens en des benedenbuiks had medegedeeld en
» schadelijk geweest was; op den derden dag volgde
» de dood. De opening van het lijk werd door
» den echtgenoot van de overledene hardnekkig
» geweigerd. — Ook TULP verhaalt van een hard
» en doodelijk geval tusschen de scheede en de regte
» darm geplaatst, hetwelk zoodanig in omvang
» toenam, dat de pis en afgang onderdrukt wer-
» den, waaraan de zieke noodwendig stierf.” (*)

§ 6.

Behalven het beengestel van het boven vermelde
en naauwkeurig beschrevene waterhoofd, benevens
het kind, is in de verzameling van mijnen Vader
een tweede voorbeeld voorhanden van een kind
van een en veertig weken oud. Dit kind stierf
aan een doorbraak der vliezen en huid, tusschen
het linker wandbeen en het achterhoofdsbeen. Het
gedroogde hoofd van dit voorwerp overtreft in

om-

(*) *Observ. Med. Lib. III. Cap. X. p. 197. (ed. Nov. Amst. 1673. 8vo.)* cf. VOIGTEL, *Handbuch der pathol. Anatomie (Halle, 1805) II. Bd. S. 337.*

omvang het grootste volwassen menschenhoofd, zijnde de lange middellijn = 8 duim, de schuinsche = 9 d., de groote dwarsche = 7 $\frac{1}{2}$ d., de kleine dwarsche 5 $\frac{1}{2}$ d., en de omtrek = 24 d. De hoek van CAMPER is = 118°. Welk een en ander door de geleerden CRULL is aangeteekend geworden (*).

Het in het Overzicht beschreven kind werd nabij *Groningen* geboren en aldaar in het *Nosocomium* benevens de moeder ter waarneming opgenomen. Hetzelve had, volgens SCHMIDT, den ouderdom van bijna anderhalf jaar bereikt, en gaf niet tegenstaande de aanmerkelijke hoeveelheid waters, die op de hersenen drukte, geene duidelijke teekenen van die drukking, tenzij men daarvan (en niet zonder grond) wil afleiden, dat het kind bijna blind was. Of liever, bij een naauwkeurig onderzoek vond men, dat het lijdertje dan alleen zag wanneer het hoofd werd achterover gebogen, doch niets konde zien, bijaldien hetzelve regt stond of voor over gebogen werd. — Het ware wenschelijk dat wij van den toestand dezer oogen, uit een anatomisch oogpunt beschouwd en van de oogzenuwen eene nadere beschrijving hadden, doch die wij niet vinden. Vooral ware het nuttig geweest te weten, hoedanig het bevatte vocht als oorzaak der blindheid konde beschouwd worden. Immers komt het ons waarschijnlijk voor, dat de drukking die bij een opgerigte en voorovergebogene stand des hoofds door het vocht op het voorste gedeelte

(*) Zie boven pag. 19 in de noot.

van de hersenen noodwendig moest plaats hebben; oorzaak kan geweest zijn der blindheid: terwijl bij een achterovergebogene stand natuurlijk meer achterwaardsche drukking en op de kleine hersenen moest plaats grijpen, zijnde de gezichtzenuwen vrij van die persing. Het is dus eveneens jammer, dat wij niet aangeteekend vinden, of de achterovergebogene stand des hoofds ook met teekenen van drukking op de kleine hersenen enz. vergezeld gingen. Zelfs komt het ons voor, dat het kind blinder (om zoo te zeggen) moet geweest zijn, bij eene vooroverbuiging, dan in den regten stand, dewijl ook een meer op ééne plaats gerigte drukking nadeeliger schijnt te werken, dan een algemeene over de geheele masse. Doch keeren wij tot SCHMIDTS verhaal terug. Behalve het waterhoofd leverde het kind een opmerkenswaardig lighaamsgestel op, zoo als reeds boven in het algemeen vermeld is. Blijkbaar was het beengestel van dit geheele kind in den hoogsten graad verslapt, of door zoogenoemde Engelsche ziekte aangedaan, vanwaar zoowel de bevordering der uitzetting van de beenderen des hoofds, als de kromming der ruggegraad en de meenigvuldige beenbreuken afgeleid kunnen worden. „Na het wegnemen der buik- en borstingewanden, zag men verscheidene ribben met een scherpe hoek binnenwaards steken, welke, naauwkeurig nagespoord zijnde, bleek, dat aan de rechterzijde de vijfde rib eens gebroken geweest was, de zevende, achtste en negende, elk tweemaal, en de tiende driemaal;

van

van de linkerzijde waren zes ribben, namelijk de eerste, tweede, achtste, negende, tiende en elfde gebroken. Daarenboven de beide sleutelbeenen, het linker schouderblad, de *ulna* en *radius* van de regter voorarm, de *ulna* van de linker voorarm en de beide kuitbeenen. Doch alle deze breuken waren volkomen weder verhard en genezen, behalve die des linker kuitbeens." (*)

Wij hebben hier niet tot doel om meer bijzonder over de ziekten der hersenen en derzelve gevolgen te handelen, noch om de kenteekenen en voorspelling der verëtering van dat edele orgaan na te sporen, maar kunnen niet voorbij om eene belangrijke waarneming ten dezen opzichte aan onze Lezers hier mede te deelen. (†) Het was deze waarneming van mijnen Vader, die aanleiding gaf tot het schrijven van Dr. SCHMIDTS *Dissertatie*, in dewelke na eenige algemeene en niet onbelangrijke opmerkingen over de verschillende belediging der hersenen, meer bijzonder de verëtering der hersenen en het onzekere der voorspelling (*prognosis*) bij dezelve wordt overwogen. En hierop volgt de mededeeling van de bedoelde zeer zonderlinge waarneming, door welke dat onzekere der voorspelling bevestigd wordt, en tevens blijkt, dat ongewone ziekten of gebreken ook ongewone middelen vorderen. Zie hier de waarneming zelve. (SCHM. p. 33—43.)

„ Een

(*) Zie SCHMIDT, *Diss. laud.* p. 16 en *addenda*.

(†) Als eene goede bijdrage tot die beledigingen leze men Verh. van het Heelk. Gen. te *Amsterdam*, V D. 2 St.

„Een jongeling van omstreeks veertien jaren, vrij sterk zijnde en van boeren ouders geboortig, werd op den 7 Januarij 1799, door een haak, welke de boeren gebruiken om achter elkander op schaatsen te rijden, (gewoonlijk een *puikhaak* genaamd) op het ijs zoodanig gewond, dat de punt diep in het bovenst gedeelte van het regter ooghol ingedreven was, en het omgekromde gedeelte (het haakachtige), terwijl de jonge viel, door de benedenvlakte van het ooghol tot in het hol van *Higmor* doorgedrongen was. (*) De zeer ervaren Heelmeester SWART tot hulp geroepen zijnde, beproefde alles, om het vreemde ligchaam weder uit te brengen, doch te vergeefs. Men oordeelde nu noodig om tot den Hoogl. MULDER de toevlugt van geheel *Vriesland* in bijna radeloze gevallen om raad en hulp te gaan; weshalve de gewonde 's nachts van den dorpe *St. Anna Patrochie*, waar het ongeval gebeurd was, naar *Franeker* gevoerd werd. De volgenden dag hier gekomen zijnde, onderzocht de Hoogleeraar MULDER de

zaak

(*) Het ongeluk werd niet, zoo als de geleerde schrijvers van het *Geneesk. Magazijn* (v. D. pag. 495.) in hunne aanprijzende beoordeeling dezer *Dissertatie* vermelden, met den haak eener schaats aangebracht, maar met een *puikhaak*. Met een schaats was het geval volstrekt onmogelijk, hebbende geen twee, één vooruitstekende en één omgekromde, punten, zoo als vermelde haak, waarvan een punt, als het ware een verlengsel der stok daarstelt en in eene horizontale rigting het oog aldus, intrad. De tweede beleedigende punt had de rigting alsof b. v. een omgekeerde C aan de rechte punt, op eenigen afstand van het einde gehecht was, aldus: D

zaak naauwkeurig, en noodigde de Hoogleeraar ALLARDI, de Doctoren GEORG COOPMANS, NIEUBUR en STRENSMA, benevens den Heelmeester WAARDENBURG en cenige Studenten der Geneeskunde, wegens het ongewoone van het geval uit, om den gewonden te onderzoeken en de uittrekking der haak, die zonder insnijding niet geschieden konde, te zien verrigten, De gewonde zat geheel welgemoed (*placide*) en stil, even als of er niets voorgevallen ware, houdende met de eene hand het gedeelte der stok, waaraan de haak gehecht was, vast; (want men had het langste deel dier stok om des gemakswille bij het vervoeren afgezaagd;) de haak (het ijzeren gedeelte) was zoo verre door het ooghol in het *cranium* en de *sinus maxillaris* doorgedrongen, dat er niet het minste gedeelte meer zichtbaar van was. De rechte punt was door het boven ooglid nevens de binnen ooghoek door de *processus orbitalis* van het voorhoofdsbeen in de hersens zoo diep doorgedrongen, dat een sonde langs dezelve binnengebragt tot 4 duim toe binnen ging.”

» Te vergeefs wende de Hoogleeraar MULDER alle moeite aan, om de haak zonder insnijding uit te brengen, hetwelk vooral verhinderd werd door het gebogen gedeelte in het *autrum Highmori* bevat. Daarenboven maakte het gevoel van de hevigste pijn, welke de lijder zelfs bij de allervoorzigtigste beweging der haak aandeed, alle pogingen vruchteloos, dewijl onregelmatige en *convulsieve* bewegingen ontstonden, ja de jonge bijna
dol

dol scheen. Zoodra de haak losgelaten werd en de lijder zelve den stok hield, bedaarde alles, en ondervond hij geen ongemak. Er was dus niets over dan eene heelkundige kunstbewerking, en wel, zoo ver ik weet, eene ongewoone nooit te voren bewerkstelligde, waarbij de Hoogleeraar door de aangezichtsbeenen zich een' weg baande tot het *antrum Highmori*, aldus alle beletselen wegnam en eindelijk het vreemde ligchaam uitrok."

» Eene insnijding gemaakt zijnde, die door de algemeene bekleedselen en zachte deelen tot het been doordrong, en loodregt van de plaats, welke met den benedenrand van het ooghol overeenkomt, tot den afstand van één' duim nederdaalde: vervolgens de beenoppervlakte door een schraper ontbloot zijnde: en eindelijk met een wigje eene kleine opening gemaakt zijnde, werd door middel van eene beenschaar een stuk uit de bovenkaak geknipt, bijna één duim lang, een half duim breed en $\frac{1}{4}$ duim diep. Na deze verrigting was het *antrum Highmori* aan de boven-voorkant open, en het gekromde deel des haaks, werd, zoo verre hetzelfde in de holligheid doorgedrongen was, zichtbaar, belettende niets meer om den haak zonder veel pijn en zonder eenig ongeval naar buiten te halen."

» De door de operatie ontstane wonde werd met pluksel verbonden, doch in de opening door de rechte punt des haaks door het boven-ooglid naar de hersenen veroorzaakt, werd een pijpje gestoken om dezelve eenigen tijd open te houden en aldus

E

eenen

eenen noodigen nitgang te verleenen aan de stof, die anders in het bekkeneel zich zou verzamelen. De nitgetrokkene haak was zeer ruw en gedraaid, met eene stompe punt voorzien, welke twee duim lang is; het omgekromde deel was scherper en plat, langs den bogt gemeten eveneens twee duim lang. De breedte van den haak, of de afstand van de punt van het gekromde deel tot het regte was $\approx 1\frac{1}{2}$ duim. Het blijkt dus, dat, de lengte van den haak met de diepte, tot welke de sonde konde ingevoerd worden, vergeleken zijnde, de haak eerst hoog door het ooghol binnengebragt is geworden en naderhand, de gewonde vallende, teruggetrokken is, waardoor het gekromde deel tot het *antrum Highmori* is doorgedrongen. Doch wanneer de breedte des haaks vergeleken wordt met de wijdte der oogholte, wiens grootste dwarsche diameter naauwelijks één en een half duim bedraagt, en naar den bodem als een tregter vernauwd wordt, schijnt het moeijelijk te begrijpen, hoe de haak zoo diep heeft kunnen doordringen. Om dit evenwel uit te vorschen, hebben wij proeven genomen en die zelfde haak in een beenen hoofd binnengebragt hebbende gezien, dat de wonde niet anders konde gemaakt worden, tenzij het jukbeen van het kaakbeen afwijke. Het gekromde gedeelte des haaks in het *antrum Highmori* ingegaan zijnde, neemt het jukbeen de natuurlijke en vorige plaats weder in, en aldus de oogholte rondom gesloten zijnde, wordt belet, dat zonder eene heilkundige kunstbewerking

aan

aan het vreemde ligchaam geen' uitgang konde verleend worden."

» Na de operatie zijn eerst ontstekingswerende middelen en een' verkoelenden leefregel voorgeschreven, doch vervolgens de krachten eenigzins verminderd zijnde en de etterachtige stof door de wonde van de hersenholte uitgezonderd wordende, werden versterkende middelen toegediend en een meer verkwikkende diët gehouden." — » Oortusschen stond de wonde wel: in de eerste dagen een weinig kooris, naderhand niet meer. Hij had geen pijn, noch eenig ongemak aan het hoofd. De slaap was zacht en volkomen natuurlijk. In een woord, niets voorspelde eene ongelukkige uitkomst, en bijaldien de onzekere uitkomst van elke belediging des hoofds geene vrees ingeboezemd had, dan zoude ieder verzekerd hebben, dat de jongeling genczen zoude." — » De wonde in het aangezicht gemaakt, werd uitmuntend en regelmatig genezen, het *antrum Highmori* werd weder door beenzelfstandigheid gesloten en op het einde der vijfde week vormden de zachte deelen een likteeken." — » De binnenwonde door het spits des haaks veroorzaakt, was tot nog toe open, maar de uitvloeijing van etter allengs verminderende, had nu geheel opgehouden, zoodat ook van dezen kant geen vermoeden van een schuilend kwaad ontsproot. Naar gelange de hoeveelheid etters verminderde, konde de *sonde* minder diep in de wonde gebracht worden, zoodat de vereeniging en genezing van uit den bodem der wonde voortreffelijk

scheen voort te komen. Doch de ongelukkige uitkomst heeft hier de hoop bedrogen. De zesde week nog niet afgelopen zijnde, op den 16 Februarij, werd de lijder onverwachts door *convulsiones* aangeast, en stierf plotseling. Bijkans sedert twee dagen was de jongeling met hoofdpijn gekweld geweest, bevindende zich overigens wel, maar men meende dit ongemak aan het snijden van het hoofdhaar te rogen toeschrijven; immers hoeveel dit aan sommige zieken schaadt, blijkt voornamelijk uit datgene, wat de Geleerde LANOIX daarover geschreven heeft, welke zelfs voorbeelden van daardoor veroorzaakten dood aanhaalt." (*)

» De lijkopening, die met moeite toegestaan werd, toonde het volgende. Het bovenste deel des bekkeneels afgezaagd zijnde, vertoonden de *dura et pia meninx* benevens het spinnewebsvlies eenen natuurlijken toestand, en de hersenkwabben waren gezond. De voorste kwabben opgeligt zijnde, kwam niets kwaads voor, als dat de *dura mater* en de overige vliessen der hersenen vast zamenhingen met het oogholsgedeelte van het voorhoofdsbeen ter plaatse, waar de wonde aangebragt was. Maar het regter halfronnd horizontaal doorgesneden zijnde, bleek de voorste oppervlakte van den voorsten boezem (*ventriculi anterioris*) een weinig meer verheven en hol, dan gewoonlijk. Voorts de voorste kwab

van

(*) Zie *Actes de la Société de Médecine, Chirurgie et Pharmacie, établie à Bruxelles, sous la devise: Ægrotantibus*, vol. I. p. 1. No. 7.

van dezelfde zijde nagegaan zijnde, vond men in het benedenste en binnenste gedeelte derzelve eene verzameling van etter, bedragende omstrecks twee onzen. De bodem van deze verzworene plaats, kwam overeen met de te voren gewonde plaats. Het overige hersengestel, zoowel de kleine als de groote hersenen waren volkomen gezond en gaaf. — De hersenen weggenomen zijnde, bleek dat de punt des haaks door het oogholsgedeelte des voorhoofdsbeen was doorgestaan, dat de vliessen daar verscheurd waren, en dat het vreemde ligchaam tot de binnenste zelfstandigheid doorgedrongen was. De zamengroeiing der vliessen met het voorhoofdsbeen belette, dat de in de laatste dagen afgescheiden etter uitgeworpen konde worden, en de sonde niet meer diep konde ingaan.” De Heer SCHMIDT besluit nu zijne *dissertatie*, zoowel nit hoofde van het medegedeelde bijzondere geval, als het overige door hem gezegde, aldus.

» Alles wel overwogen zijnde blijkt, dat de uitkomst van eene belediging der hersenen zeer onzeker is en voornamelijk de verettering, en dat misschien verscheidene zieken bewaard konden worden, wanneer de *diagnostische* teekenen duidelijker waren. Zoo had in het vermelde geval de stof door een *troiquar*, door het ooghol binnengebragt zijnde, kunnen onlast worden, zoo als met waterachtige vochten uit den buik en andere holligheden van ons ligchaam geschiedt, en aldus de gewonde misschien in zijn vorige gezondheid hersteld geworden zijn. Doch dewijl er geen het

minste vermoeden van afgeschieden en teruggehouden etter aanwezig was, dacht mijn gederde Leermecster geenszins aan het doen dier operatie. Maar daarna ried Hij aan zijne toehoorders, om, indien door eenig soortgelijk ongeluk door het ooghol eene wonde aangebragt zijnde, de toevallen onverwacht slimmer werden, dit twijfelachtig middel liever te bezigen, dan geen. — » Dat niet allen, die door een stekend werktuig door het ooghol gewond worden, en dit eenigen tijd overleven, aan verettering der hersenen lijden, blijkt onder anderen uit de waarneming van den Hooglecraar FANTONI. (*) Men moet eindelijk nog in het oog houden, dat bij het uitnemen van zoodanig vreemd ligchaam uit de hersenen, niet veel krachts moet aangewend worden, maar liever eene insnijding en het wegnemen van beenzelfstandigheid, dewijl het meermalen gebeurt, dat vreemde lichamen niet door denzelfden weg kunnen uitgebragt worden, langs dewelke zij binnen kwamen. —

Opmerkenswaardig vinden wij nog de aantekening nopens een paar voorbeelden van hersenbreuken, die wij te dezer plaatse invoegen. „ Een kind door mijn' vriend Dr. VAN DE LAAR en Prof. DU PUI (†) beschreven, stierf terstond na de geboorte, even als

(*) Zie *Opuscula Medica et Physiologica*. (Genevae 1738.) pag. 188. Obs. XXXV.

(†) Zie *Observ. Chir. anat. obst. Med.* (L. B. 1794.) Obs. III. sect. 2. — Het bovenstaande moet in den jare 1808 geschreven zijn.

als de meeste dergelijke en ook het kind hetwelk voor weinige jaren in *Franeker* geboren werd, komende genoegzaam met het aldaar afgebeelde overeen. Doch één kind heb ik evenwel gezien met een hersenbreuk op het voorhoofd, waarbij de voorste kwabben van de hersenen tusschen de beide deelen van het voorhoofdsbeen waren doorgezakt en een aanmerkelijke zwelling boven den neus vertoonden, hetwelk bij mijn vertrek uit *Franeker* (1807) nog leefde en toen ten naasten bij den ouderdom van anderhalf jaar bereikt had. Het was in *Minnertsga*, een dorp niet ver van *Franeker* geboren.”

„Eens heb ik in *Leeuwarden* eene Hersenbreuk op de kruin gezien, waarbij de middelste gedeelten van de boven-halfronden der hersenen door de groote *fontanel* waren uitgedreven. Deze is die onder de Hoofdbreuken, welke het zeldzaamst voorkomt. Dit kind werd ook, gelijk de meesten dood geboren.”

„Niet zelden hangt dit ongemak met een inwendig waterhoofd zamen, in welk geval het gezwel op het aanraken minder vast is, men bespeurt eene vochtgolving in hetzelfde, welke meer of minder duidelijk is naar mate er meer of minder hersenen tevens met het waterachtig vocht in het gezwel begrepen zijn. Soms gebeurt het, dat er niets dan water schuilt en de hersenen geheel binnen het bekkeneel gebleven zijn. Van hier de verdeeling in *Hersenbreuken*, *Hersen-waterbreuken*, en *Waterbreuken* van het hoofd. In allen gevalle mag

de drukking, welke men tot steun der deelen aanbrengt slechts gering zijn, en geenszins zoo hevig als eene poging tot inbrengen van het verplaatste deel zoude vereischen."

§ 7.

Ten opzichte der behandeling van het zoggezwel meenen sommigen, dat men altoos het gezwel moet trachten te verdrijven, terwijl anderen de bevordering der verettering dadelijk aanraden, beweerende, dat na mislukte verdrijving niet zelden knoestachtigen gezwellen overblijven, die soms in kanker ontaarden. De ondervinding leert, volgens de getuigenis van mijnen Vader, dat de ontsteking der borsten eene gelijke behandeling met de ontsteking van andere deelen vordert. In den beginne behoort men de oplossing te beproeven, dewijl de vrees om dusdoende knoestgezwellen te veroorzaken geenszins zoo groot is, als sommigen meenen, terwijl er veel meer gevaar van kanker is, wanneer de verzwering onvoorzigtig of op eene ongeschikte wijze wordt behandeld. Alles hangt hier voornamelijk van het tijdperk der ziekte, waartu men geroepen wordt, af: immers wanneer reeds neiging en teekenen van verettering aanwezig zijn, is het ongeraden middelen ter oplossing in het werk te stellen. — Het is te verwonderen, dat tot die oplossing zoo menigvuldig de aderlating, een zoo krachtig berekend middel, verzuimd wordt. Dit geschiedt vooral uit vrees, dat de toevloed van zog hier-

hierdoor verminderd zal worden, doch ook deze vrees wordt door de ondervinding voor ongegrond verklaard, mits men de bloedlating regelt naar het gestel, de bijomstandigheden, enz. van de lijderes. Het uitzuigen der borst is meer voor- dan nadeelig, doch behoort niet door het kind te geschieden.

Even als men tegen het aderlaten bij zoggezwel- len was, zoo vindt men ook Schrijvers, die tegen deze kunstbewerking zijn bij de *Roos*, en in het algemeen tegen de oplossende methode derzelve, dewijl men meent, dat die kwaal veeleer van een' rotachtigen en kwaadsappigen aard is, moe- tende door kina enz. bestreden worden. Doch zoodanige stelling komt geenszins met de algemeene ondervinding overeen, welke leert dat in de meeste gevallen bij aanvankelijke roos niet slechts aderla- ting nuttig is, maar de geheele ontsteking oplos- sende geneeswijze, laxeermiddelen, koele leefwijze, zachte zweetmiddelen, enz.

§ 8.

Over de waterbreuken moeten wij vooreerst op- merken, dat behalve andere kenteekenen ook door de Schrijvers wordt opgegeven de doorschijnend- heid van de zwelling, welk kenteeken men voor zeer onzeker moet houden, want zoowel het bevatte vocht als de *tunica vaginalis* zijn soms beletselen voor den vrijen doortogt des lichts. Maar daaren- boven is het ook niet altijd zeker, dat bij eene doorzigtige zwelling altijd ophooping van water plaats heeft. Immers nam mijn vader een geval

waar, in hetwelke eene doorschijnende dikte aanwezig was, welke verscheiden Geneesheeren als een Waterbreuk behandeld hadden, terwijl het niets anders was dan eene ingewandsbreuk (*Herina intestinalis*) (*).

Men weet dat de Waterbreuken hoofdzakelijk op twee manieren behandeld worden, of op eene *onderhoudende*, *palliative*, of op een *volkomene*, *radicale* wijze. De eerste bestaat in het maken van eene kunstige opening ten einde het verzamelde vocht uitgang te verleenen, en dat wel zoo dikwijls als hetzelve wederkeert en den lijder lastig wordt. Deze ontlasting geschiedt of door het lancet, of door de *troiquar*, in het algemeen even boven den bodem van het *scrotum* aan den buiten- en voorkant, een weinig schuins opwaarts, waardoor men best de bloedvaten, doch voornamelijk den bal kan vermijden. Door dergelijke kwetsing en verdere omstandigheden ontstaat een *Bloedbreuk* (*Haematocele*). — Om het tweede oogmerk te bereijken moet men de geheele holigheid, waarin het vocht verzameld wordt, vernietigen, hetwelk door eene wezenlijke aaneengroeiing der scheederok en witte rok of zaadstreng te weeg gebracht wordt, door kunstig verwekte ontsteking of *suppuratie*. De geheele openlegging van het gezwel; het inbrengen van een *turunde*
of

(*) Men zie L. POPTA, *Diss. de Praecipuis Herniis spuris.* (Worcuni 1806.) p. 18. alwaar Cap. II. §. I—III. de *diagnosia* der *Hydrocele* kort en duidelijk wordt opgegeven.

of steekwiek in de wonde met de *troiquar* gemaakt, of van eene *bougie*; het wegnemen van de geheele *tunica vaginales*; het aanleggen van een bijtmiddel om eene doode korst te maken, welke afvalt en hiermede te volharden totdat de scheederok aangestast zij; het inbrengen van een *seton* door de geheele lengte van het gezwel; de inspuiting van roode wijn of eenig ander zamentrekkend vocht na de aftapping; het aanleggen van eene spaansche vlieg-pleister over de wonde, waardoor de aftapping geschiedt is; deze zijn alle tegen den waterbreuk aanbevolen middelen, door FABRITIUS ab AQUA PENDENTA, VAN MOENICKEN, DOUGLAS, EISE, POTT, SHARPE, EARLE en anderen aangeprezen. „Het *Bijtmiddel*, de *Seton*, en de *Insnijding* „voldoen het best aan het oogmerk en onder „dezen geven wij in het algemeen de voorkeur „aan de laatstgenoemde bewerking.” Zoodanig was mijns vaders oordeel in eene openbare les over dit gebrek in Februarij 1798, hetwelk in latere aantekeningen evencens voorkomt, alhoewel de manier der inspuiting naderhand ook niet geheel verworpen is geworden, zoo als onder anderen uit bovengemelde waarnemingen blijkt. Uit deze wordt ook de reden der voorkeur van de insnijding duidelijk.

Over het onderscheid tusschen den aard van een *vleeschbreuk* (*sarcocèle*) en alle andere zwelling der ballen, vooral die zwelling en verharding, welke het gevolg eener voorafgaande ontsteking is, heeft

de

de Hoogl. HENDRIKSZ uitvoerig gehandeld. (*) Wij vonden in eene aantekening van mijnen vader het navolgende: „De ballen, allergevoeligste lichamen en dus ligt te beledigen, kunnen somtijds aanmerkelijk uitgezet en vergroot worden, zonder nadeelige gevolgen, wanneer men spoedig gepaste middelen van oplossing of anders naar den aard der zaak aanwendt. Ingevalle dezelve van ontsteking of verettering afhangt, moet dezelve als zoodanig, de aanbrengeude oorzaken in acht genomen zijnde, behandeld worden.” — „Dan niet alleen dit; maar met het overige kliergestel in maaksel overeenkomende, zijn de ballen ook aan gelijksoortige ongemakken hiermede onderhevig: voor knoestgezwollen namelijk en kanker, zoodanig eene opzwelliug van de bal noemt men *vleeschbreuk*. — In gevalle van verharding zonder hoop van oplossing moet de bal vroegtijdig door het mes worden weggenomen. — Om een gelukkig gevolg te hoopen moet de bal niet knobbelig, noch verzworen zijn, maar evenredig uitgezet, niet pijnlijk en de streng zacht. Bij oude zwakke menschen en dezulken, welke een bleek gelaat, ongezond lichaamsgestel, met bedorvene spijsvertering en andere kenteekenen van verstopte ingewanden, ronddragen, is weinig of geen vooruit-
zigt

(*) Zie *Oordeelk Beschrijving* pag. 94 volgg. Een bal werd wegens voorafgegane verzwering door dezen Hoogleraar gelukkig weggenomen. p. 116. Dergelijke voorbeelden vinden wij ook elders.

zigt op eene gelukkige kunstbewerking, in welk een staat het gebrek ook zijn moge." Bij een der drie bovenvermelde lijdens ontstond eene braking, welke eene bloedstorting ten gevolge had. Wij kunnen niet beoordeelen of deze bloedstorting en zenuwtoevallen een gevolg waren van de wijze, waarop de zaadstreng gedurende de operatie behandeld is geworden, hetwelk men weet, dat hierop zooveel invloed heeft en tegen al hetwelk de voortreffelijke leerling mijns Vaders, Dr. WACHTER op goede gronden, zoo het ons voorkomt, de stevige binding van de gehele streng aanbeveelt. (*) Doch eveneens leert de ervaring van anderen en wel van den Hoogleeraar HENDRIKSZ, dat de onderbinding van de voornaamste bloedvaten, afgezonderd van de overige deelen der streng, met een gelukkig gevolg bekroond werd. Immers » van de veelvuldige voorbeelden, welke mijne » praktijk mij van deze kunstbewerking heeft op- » geleverd, heb ik noch nadeelige bloeding, noch » zenuwtoevallen zien ontstaan," schrijft genoemde Hoogleeraar. (†) Of Zijn Ed. in bovengemeld geval (p. 18) eene andere methode gevolgd zij, en daaruit bloedvliet voortspoot, is ons onbekend. Trouwens die bloeding konde ook niet volstrekt nadeelig genoemd worden.

§ 9.

(*) Zie *Ἰπποκράτης* Magazijn enz. I. Dl. 3 st. p. 303-345. *Over het onderbinden der aderen en slagaderen van de zaadstreng bij het wegnemen van een of beide ballen.*

(†) *Oordeelk. Beschrijving* enz. pag. 120. *Over de behandeling na de operatie, zie men ald. p. 121. Vergelijk ROUX, Parallele etc. s. 85-89.*

Ten opzichte van het voorbereidend verband bij hazelippen achten wij het niet ondienstig de volgende getuigenis, op veelvuldige ervaring gegrond, van mijnen vader mede te deelen, omdat sommigen te hoog met zoodanig verband schijnen te loopen. De kunstbewerking zelve werd overigens, naar voorkomende omstandigheden, verrigt op die manieren, welke door HEISTER en ULHOORN, (*) VAN GESSCHER (+), BELL (§), LA FAYE, LOUIS (×), en anderen worden opgegeven.

VAN DER HAAR gaf voornamelijk omtrent de nuttigheid en noodzakelijkheid van een voorbereidend verband voor het doen van gemelde kunstbewerking eenige aanmerkingen (+), waarvan ook LOUIS gewaagt. „Dat dit verband, hetwelk uit een tweehoofdige smal windsel bestaat, hetwelk van achteren beginnende onder den neus door wordt aangelegd, bij zeer ver van elkander verwijderde randen van hazelippen en gespletene verhemelten van nut kan zijn en eenige weken voor de kunstbewerking allengs meer en meer aangesloten, bij kinderen niet alleen de spleet der lippen kleiner doet worden, maar ook het verhemelte eeniger-

mate

(*) LXXIV. Hoofdst.

(†) § 3518—3532.

(§) IV. Dl pag. 149 volg.

(×) *Mémoires de l'Acad. Royale de Chirurgie. Tom. I. pag. 605. en Tom. III. pag. 385, en Tom. IV. pag. 292.*

(+) Zie zijne uitgezochte *Genees- en Heelkundige Mengelschriften. II. Deel pag. 1.* En de zoo evengenoemde *Mémoires,*

mate sluiten kan, is zeker en de waarneming, welke VAN DER HAAR bijbrengt van een kind, waarvan de spleet in het verhemelte eerst een vinger en na drie weken het verband gedragen te hebben, geen pijpsteel toeliet, bevestigt zulks volkomen. Dat ondertusschen zelfs de verst van elkander verwijderde hazelippen zich zonder voorafgaand verband laten genezen is even zeker. Bij de meeste kinderen is het geregeld aanleggen van zulk een verband onmogelijk, bij velen verbaast moeijelijk. Bij volwassenen zie ik er geheel geene nuttigheid in, even min bij de hazelip, als bij het wegnemen van kankerachtige lipgezwellen, waarbij VAN DER HAAR hetzelfde verband anders ook aanraadt, ja zoo, dat hij verklaart, gedurende twintig jaren, *nimmer, zelfs eenen der ligtste hazelippen of groote kankergezwellen der lippen geöpereerd te hebben, zonder altoos voor eenige dagen of weken dit voorbereidend verband te doen voorafgaan.* Bij de ligtste hazemonden is hetzelfde volstrekt overtollig, bij kankerachtige lipgezwellen van eenig aanbelang (want bij kleinen is het ook onnut) veroorzaakt het naar mijn inzien eene nadeelige drukking."

„Nimmer geloove ik ook dat dit verband zoo vele nuttigheid, in wat geval ook, kan hebben, dat men *veilig* het gebruik van naalden en omgewondene hechting achterwege laten kan, en op de draadhechting vertrouwen, vooral bij kleine kinderen, die veel schreeuwen."

Twec der bovengemelde hazenlippen waren en-
en-

kelvoudige, de overige vier waren *zamengestelden*, waarvan één *enkeld*, de anderen *dubbeld* waren.

Omtrent den oorsprong of wording van de hazelippen heeft onlangs Dr. NICATI, door den Hoogleeraar VROLIK voornamelijk voorgelicht, niet onbelangrijke stellingen medegedeeld (*), die wij ons meenen te herinneren ook van den onsterfelijken BRUGMANS gehoord te hebben.

Gemelde verklaring is voornamelijk gegrond op het aanzijn van *tusschen-boven-kaaks-beenderen* of *snijstands beenderen* (*ossa intermaxillaria seu insiciva*) bij den mensch, wier bestaan bij denzelfden veelal ontkend is geworden, ook door mijnen Vader (†). GOETHE heeft nogtans voornamelijk hun aanwezen betoogd en het is niet zeer moeilijk bij een naauwkeurig onderzoek van menschenhoofden zich van de sporen van deszelfs achterste grenzen te overtuigen Bij de meeste koppen vind ik met NICATI en anderen zeer duidelijk den *achtersten naad*, door denwelken deze beenjes met de verhemelte-beenen worden vereenigd: bij sommigen zijn zelfs de naden welke van de evengenoemde naar voren loopen goed te onderscheiden; doch bij geen één zie ik duidelijk een' naad van den neusvlengel naar de tandkas loopen, hoewel over deszelfs aanzijn in een omstrecks éénjarig kind twijfelende. In een kopje met een

ha-

(*) Zie *Specimen Anat. Pathol. inaug. de Labii leporini congeniti natura et origine: auct. G. NICATI (Traj. ad Rhen. et Amst. 8vo. 1822.)*

(†) Zie *Oratio de meritis Petri Camperi etc. Amst. 6t. p. 82,*

hazemond vind ik het geheel ter linker zijde veel duidelijker aanwezig (*). Maar, wat hier meer in aanmerking komt, is, dat AUTENRIETH en anderen bij vruchten van 116 en 121 dagen de snijstandsbeenen duidelijk afgezonderd van de bovenkaaksbeenen vonden. Wanneer men voorts tot nog jonger vruchten opklimt en zeker ontwaart, dat in den beginne nog grootere scheiding plaats heeft en zelfs neus- en mondholte als in één gevloeid voorkomen: en dat deze eerst naderhand door ontwikkeling mede der snijstandsbeenen gescheiden worden: dat eindelijk eerst na het vormen des beens de zachte deelen zich vormen, althans schikken: dan is het niet moeilijk den oorsprong der hazelippen te vinden in eene onnatuurlijke of belette ontwikkeling dier zelfde beenen. Weshalve NICATI terecht stelt, dat „de „oorzaak van de hazelip en deszelfs complicatiën „te zoeken is in het ontbreken van eene natuurlijke vereeniging tusschen de snijstandsbeenen, „waarbij zich dikwijls een gebrek van verband „langs

(*) Het niet aanwezig zijn en vergroeijen der naden van deze beentjes bij den mensch kan ook niet wel aangevoerd worden, als een bewijs dat deze beentjes niet bestonden. In een' paardekop b. v. zie ik de *ossa intermax.*, *nasi* et *maxill. sup.* in één gegroeid: bij een hond en aap geen afzonderlijke *intermax.*: bij een oude das geen het minste spoor daarvan: enz. De *Bradypus tridactylus* heeft volgens VAN DER HOEVENS opmerking ook *ossa intermaxillaria* hoewel anderen dit ontkennen. Ik kan dezelve niet duidelyk onderscheiden. Zie NICATI. *variis* Loc.

„langs het gehele verhemelte-deel der boven-
„kaaksbeenderen en de verhemeltebeenderen zelve
„voegt.” Vandaar kan men afscheiden waarom zoo
dikwijls dubbelde hazemonden voorkomen; van-
daar dat bij de enkelden de spleet allerzeldzaamst
in het midden der lip is, doch meest omstreeks
onder een der neusvleugels; vandaar dat ingevalle
de spleet in het midden is, eene scheiding tusschen
de twee snijtands-beenen plaats heeft en eigenlijk
niet tusschen de bovenkaaksbeenen.

Bij de bovengemelde dubbelde hazelippen (p. 23)
veroorzaakten dus bij twee der gevallen de snij-
tandsbeenen eenige moeite bij de genezing, ja
zelfs waren bij het oudere kind dezelve met twee
tanden zoo vooruitstekende, dat zij weggenomen
moesten worden. Men verkreeg hierdoor wel een
grooter opening en een becuwonde, doch alles
schikte zich zonder toevallen, wordende het kind
volkomen genezen.

De geleerde CARUS (en waarschijnlijk ook ande-
ren) raadt eveneens het wegnemen van zoodanig
voor de vereeniging hinderlijk middelstuk aan en
komt in zijn gevoelen nopens het ontstaan der
hazelip met bovenvermelde verklaring overeen. Hij
zegt namelijk (*): „Voornamelijk die plaats, waar
„het *os intermaxillare* zich met de *ossa max.*
„*sup.* verbindt, vertoont zich niet zelden onvol-
„komen vereenigd, en wel of alleen in de huid,
„waar-

(*) Zie: *Lehrbuch der Gynäkologie*. II Th s. 604 § 1659.
(Leipz. 1820). Verg. § 672. s. 22.

„waarbij de wanstalligheid den naam van *hazelip*,
„welke of enkelvoudig of dubbeld is, bekomt,
„of ook in het been, wanneer men dezelve
„*wolfsmond* noemt Soms tijds kan het overi-
„gens bij de wolfsmond niet vermeden worden,
„het deel des tusschenkaakbeens, hetwelk te ver
„voorsteeckt en de vereeniging der bovenlip
„verhindert weg te nemen.” Hetzelfde gevoelen
meenen wij ook elders (*) bij dien kundigen schrij-
ver te kunnen opmaken, wanneer hij zegt: „In
„de *Vledermuis* (*Vesp. murinus*) vind ik beide
„zijdeelen des tusschenkaakbeens altijd van een
„verwijderd, en de mond- en neusholte niet door
„beenen gescheiden. Hierdoor komt de vorm des
„bovenkaaks tot stand, welke geheel met de zoo-
„genaamde wolfsmond of bovenkaaksspleet der
„misgeboorten van den mensch overeenkomt.”

De voortreffelijke K. A. RUDOLPHI zegt omtrent
bovengemeld onderwerp het volgende, in de hoofd-
zaak met dezelfde verklaring overeenkomende,
doch niet in bijzonderheden gaande. „De been-
„stukjes, welke met de tusschenkaaksbeenen
„(*ossa intermax. s. incis.*) vergeleken moeten
„worden, blijven soms tijds tot in de vierde maand
„bij de menschelijke vrucht afgescheiden bestaan.

„Dik-

(*) Zie *Lehrbuch der Zoötomie*. s. 173. § 254. (Leipz.
1818). Alwaar door het volgend zeggen het bestaan van snij-
tandsbeenen wordt aangenomen: *Uebrigens bildet der Zwi-
schenkiefer in keinem Saugthier eine spina nasalis, welche
dagegen schon im Menschlichen Fötus sehr deutlich ist.*

„ Dikwerf komt een spoor of teeken van dezelve
„ als naad achter de snijtanden voor. Somtijds
„ ontwikkelen zij zich tegennatuurlijk, en vormen
„ daardoor de dubbelde hazelip; doch heb ik dan
„ in het vooruitspringend beenstukje tot nog toe
„ maar één snijtand aan elke zijde gevonden. Men
„ vindt reeds een spoor van de kennis der snijtand
„ beentjes in ROB. NESBITT's *Osteogenie* (1753).” (*)
De bovengemelde waarneming, bij welke ook twee
snijtanden ontwikkeld waren strekt waarschijnlijk
ter bevestiging van RUDOLPHI's bevinding.

En om nog ééne getuigenis nopens het bestaan
der beentjes, waarover wij handelen, bij te bren-
gen van eenen man, wiens bevoegdheid in dezen
niemand zal tegenspreken, van een' man, wiens
veelvuldige eigene ervaring en nasporing genoeg
bekend zijn, van JOH. FRIED. MECKEL. Aldus
laat hij zich naauwkeurig uit: „ Volgens PORTAL
„ ontwikkelt zich het bovenkaaksbeen uit meerdere
„ beenstukken, van welke er zich in het ligchaam
„ één vormt onder de oogkuilgaten, een ander
„ in den grond van den oogkuil, een derde in
„ het neusuitwas, twee of drie in het verhemeltes
„ uitwas.”

„ Ik vind hetzelfde bij de meeste vruchten van
„ drie maanden uit drie deelen bestaan, van wel-
„ ke het voorste dat gedeelte van het verhemeltes
„ uitwas en tandkas uitwas, hetwelk voor het
„ ver-

(*) Zie RUDOLPHI *Grundrisz der Physiologie*. I. Bd. s. 30,
§ 30. *Ann.* 2. (Berlin 1821).

„ verhemeltes-kanaal geplaatst is, en het neusuit-
„ was bevat: het middelste het ligchaam en het
„ middelste deel des verhemeltes uitwas: en het
„ derde, het achterste gedeelte van het verhemel-
„ te uitwas. Het verhemelteskanaal, hetwelk
„ hier nog slechts een gat (*foramen incisivum*.
„ s. *palatinum anterius*) is, schijnt geweldig
„ groot. De binnen-, boven- en achterwand van
„ het ligchaam zijn nog in het geheel niet ge-
„ vormd. Hier is dus het voorste gedeelte van
„ het achterste afgescheiden, er bevindt zich een
„ waar tusschenkaaksbeen, eene hoogstmerkwaar-
„ dige overeenkomst met den normalen toestand
„ van alle onder den mensch staande dieren. Ook
„ wanneer beide niet meer volmaakt van elkander
„ gescheiden zijn, loopt nog bij den rijpen vrucht-
„ en later het spoor van scheiding niet alleen veel
„ breeder, maar ook veel langer langs het verhe-
„ meltens deel voort, zoodat hetzelfde ook door de
„ geheele breedte van de bovenzijde henengaat.
„ Hetzelfde blijft dikwijls zelfs hier nog niet steken,
„ maar loopt vandaar naar boven, en scheidt een
„ deel van de binnenste oppervlakte des ligchaams,
„ als een innerlijk, dun blaadje, hetwelk slechts
„ tegen het buitenste aanligt, af. Buitendien
„ loopt er een tak van deze bovenste spouwing
„ naar achteren en gaat achter de traankuilen door
„ de opperkaaksholten naar de voorste vlakke des
„ ligchaams, waar dezelve met de wijde onder-
„ oogkuilsche spleten in het onderoogkuilsche gat
„ in een vloeit. Zwakke sporen hiervan vindt

„men ook bij volwassenen. Verschijnselen, die
„in zoo verre gewigtig zijn, als zij van eene, in
„de vroegere levensperioden sterkere afzondering
„van het *snijtanddeél* als *tusschenkaaksbeen* (*os*
„*incis. s. intermax.*) van het overige, ook bij
„den mensch, bewijzen opleveren. Altijd vindt
„men ook bij jonge vruchten dien binnensten tak
„der spouwing aan de onderste vlakke van het
„verhemeltensdeel, en deze, als ook de wegens op-
„gespletene bovenkaken van volwassene vruchten
„gemaakte waarnemingen schijnen te bewijzen, dat
„vroeger voor *elken* snijtand zich een afzonderlijk
„beenstuk aanwezig bevindt.” (*)

Doch ook na het aannemen van bovengemelde verklaring blijven nog gewigtige vraagstukken ter beantwoording over: b. v. waarom bij dieren, die zoo duidelijk, zelfs na de geboorte een' geruimen tijd, afzonderlijke snijtandsbeenen hebben, zoo zeldzaam hazemonden voorkomen? Welke de reden wel mag zijn, waarom bij den mensch in de meeste (in de natuurlijkste) gevallen deze beentjes volkomen met de bovenkaaksbeenen vergroeijen, in velen alleen den achtersten naad overlatende en waarom de vergroeijing zoo schielijk plaats heeft? enz. Deze vragen vind ik bij de Natuurkundigen, mij bekend, niet volkomen beantwoord, hoewel ik niet geheel wanhope, dat door een vergelijkend onderzoek van alle dierklassen, met in achtneming van de omstandigheden waarin zij leven en hoewel

van

(*) Zie JOH. FR. MECKEL, *Handbuch der menschlichen Anatomie*, II. Bd. p. 130. § 586. (Halle und Berlin 1816.)

van hunne tandontwikkeling, die vragen zullen kunnen opgelost worden. Altans zoo komt het mij voor.

De Hoogleeraar BAKKER, in zijne uitmuntende wederlegging van DOORNIK (*), laat zich, na over de twijfeling der Geleerden omtrent dit heen bij den mensch te hebben gesproken, aldus ten slotte uit:

„ Deze beenderen zijn aan alle zoogdieren en aan
„ deze alleen eigen, ofschoon derzelver zamenvoe-
„ ging, gelijk de andere naden van het hoofd, wel-
„ eens uitgewischt wordt; en dat zij bij den mensch
„ (indien zij namelijk bestendig in de vrucht aan-
„ wezig zijn,) misschien tot hetzelfde oogmerk
„ kunnen dienen, als b. voorb. de eindstukken
„ (*epiphyses*) der lange beenderen en de voorhoofds-
„ naad, tot den groei namelijk, en in dit geval
„ wel tot den allereersten groei: of hetgene ik
„ voor waarschijnlijker houde, dat met dezen
„ naad niet anders bedoeld wordt, dan het be-
„ houd der analogie of éénheid van vorm, welke,
„ in vele andere opzigten, het menschelijk lig-
„ chaam zelfs met dat der meest afwijkende ge-
„ wervelde dieren gemeen heeft. Ook behoort
„ het voortduren van dezen vlakken naad (nam.
„ de genoemde achterste, door VICO D'AZYR *une*
„ *felure* gheeten) tot de zeldzame gevallen (?):
„ immers tegen de 2 hoofden, waarin JOSEPHI

zegt

(*) Zie *Natuur- en Geschiedkundig Onderzoek aangaande den oorspronkelijken stam van het menschelijk geslacht*: door G. BAKKER. (Haarl. Bohn 1810.) p. 93, en de aldáar aangehaalde: *vergel.* pag. 144 en 145.

„zegt dezelve duidelijk te kunnen aanwijzen,
„kan men 100 andere stellen, waar zij ont-
„breekt; en indien de meerderheid ooit ten regel
„strekken kan, zoo is dezelve in geen geval van
„eene meer volstreckte toepassing, dan in het
„vaststellen van de wetten der Natuur.” — Nog-
tans vinden wij geene genoegzame redenen aangevoerd,
om derzelve bestaan ronduit te ontkennen. (*)

§ 10.

Hoewel niet in die mate, als te voren, gelooven wij dat ook nu nog menige beenbreuk en ontwich-ting verkeerd en altans onbedachtzaam behandeld wordt. Ook nu nog mag men de woorden van mijnen Vader in 1798 uitgesproken wel herinneren: „De mensch door uitwendige zoowel als inwendige gebreken aangetast en deerlijk geteisterd, stelt zich uit een verlangen naar herstelling, gelijk aan een' gierigaard uit begeerte naar geld, niet zelden onbezonnen in de waagschaal; gelijk bedriegers den vrek soms opligten, zoo worden ongelukkige lijdens door onbeschaamde Kwakzalvers om den tuin geleid en de ongegrondste stellingen worden dikwijls gheetig aangenomen, blindelings geloofd, terwijl niets den afgedwaalden terug kan brengen, dan verlies en te leurstelling. Onder alle gebreken intusschen, welke den hulp van den Handarts vorderen, is er veelligt geen waarop het

ge-

(*) CARUS telt onder de oorzaken der hazemond nog de inbeelding (*das Versehen*) der moeder. Zijn voorbeeld komt ons evenwel geenzins beslissend voor. Zie: *zur Lehre von Schwang. u. Geb. &c. I Abth.* (Leipz. 1822) VI, S. 226.

gezegde meer toepasselijk is, dan op beenbreuken en ontwrichtingen." enz.

Het is ons oogmerk niet hier over de verschillende soorten van beenbreuken en derzelver behandeling te spreken; ook zijn de gevallen boven uitvoerig genoeg medegedeeld, dan dat wij in vele uitbreidingen behoeven te treden.

Eene beenbreuk van het elleboogsuitsteeksel werd in een uitgestrekte houding genezen. Hierover zijn het de Heelkundigen ook nu nog niet eens. Men weet dat de groote P. CAMPER de behandeling van dit ongemak in eene halfgebogene houding heeft aanbevolen. DESAULT daarentegen bezigde eene uitgestrekte met vele anderen. ROUX geeft aan CAMPER's manier de voorkeur, zeggende (*): » CAMPER'S *méthode* is verkieselijker, welke » hierin bestaat, dat de voorarm in eene halve » bogt met de arm gebragt wordt, en weldra be- » wegingen van allengskens grooteren omvang be- » proefd worden, in plaats van deze beide deelen » geheel uit te strekken en zoo, gedurende den » gheelen tijd, welke ter hereeniging des elle- » boogsuitsteeksels noodig is, volkomen onbewege- » lijk te houden. Zelfs wanneer volgens de *mé- » thode* van CAMPER het geval gebeurt, dat door » de verlenging van dit uitsteeksel de voorarm » niet

(* Zie *Parallele etc.* s. 125 en 126. — Opmerkenswaardig is ROUX's oordeel over de mogelijke genezing der breuk van het dijbeenshoofd binnen het *ligamentum capsulare*. s. 128 en 129.

„ niet meer zoo sterk en volkomen uitgestoken
„ kan worden, als voorhenen, dan kan dit nog
„ niet als een nadeel worden aangemerkt. De
„ wezenlijke beweging der articulatie des elle-
„ boogs, ten gebuike des bovensten ledemaats,
„ is de buiging. Eene volkomene uitstrekkung des
„ voorarms van de bovenarm is zeker onnut. Men
„ bevindt zelfs dat deze bij vele zeer gespierde
„ personen natuurlijk niet volkomen is, enz.”
Doch wij zien niet geheel en al in, waarom bij
eene gepaste uitstrekkung de beweging der articu-
latie meer zoude verloren gaan, dan bij dergelijke
behandeling van het zetten van gewrichten, enz. —
Immers zal door gepaste oefening na de herstellde
breuk de gewrichtsbeweging genoegzaam terugkeren.
Ook verschilt FRORIEP in gevoelens van ROUX,
zeggende: „ Ik kan niet geheel overeenstemmen
„ met hetgeen de Schrijver over de behandeling
„ der breuk van het elleboogsuitsteeksel zegt.
„ Wanneer ook het afgebroken elleboogsuitsteeksel
„ zich niet volkomen weder aansluit, wanneer zich
„ ook altijd een ligamenteuse tusschenzelfstandig-
„ heid vormt, dan moet toch de behandeling
„ daarhenen strekken, om de vorige vorm zoo veel
„ mogelijk te herstellen. Dewijl nu de verwijde-
„ ring des uitsteeksels van het been bij een gebo-
„ gen elleboogsgewricht altijd grooter zijn moet dan
„ bij eene uitgestrekte, zoo moet ook de tusschen-
„ zelfstandigheid in het eerste geval altijd grooter
„ zijn „

(*) Zie *Parallele etc. Vorerinnerung. s. VI.*

„zija, dan in het laatste en daarom zoude ik al-
„tijd eene manier, waar men de vereeniging bij
„een nitgestrekte houding geschieden laat, voor-
„trekken boven die, waarbij de arm gedurende
„het zamengroeijen gebogen wordt gehouden.”

Het oordeel van anderen over dit punt verder na te gaan is thans onze zaak niet.

Dat bij de verbreking van een der halswervelen door de drukking op het ruggemerg en de daaruit voortspruitende zenuwen eene verlamming ontstond van alles wat beneden die breuk was, en ongevoeligheid, is gemakkelijk verklaarbaar. Toch ziet men ook uit dit geval dat het ruggemerg een' zekeren graad van drukking gedurende een' geruimen tijd kan ondergaan, zonder dat daarmede overigens zenuwtoevallen verzeld gaan, of eene plotselinge dood volgt. Trouwens men heeft daarvan meerdere voorbeelden, die toch ten opzichte der omstandigheden en plaats der kwetsing aanmerkelijk verschillen, evencens als het omtrent de beleedigen des hersengestels gelegen is. Zoo had b. v. iemand eene beenbreuk der 7, 8 en 9e ruggewervel en wel zoo, dat de *processus spinosi* afgebroken zijnde, eene drukking op het ruggemerg veroorzaakte. Hierop volgde volledige verlamming der onderste ledematen, zoowel ten opzichte des gevoels, als der beweging. Zeer opmerkelijk was in dit geval, dat noch koude noch hitte eenigé gevoelige aandoening te weeg bragten, dewijl men vele malen waarneemt, dat in deze gevallen de temperatuurs-verandering een ziekelijk

ge-

gevoel veroorzaakt, ook dan wanneer alle andere prikkels onwerkzaam zijn. CLINE maakte eene lengtesneed: nam twee *processus spinosi* en een stuk der derde weg, zoodat alle drukking ophield. Dewijl de bovenste dezer wervels verplaatst was en naar voren drakte, werden de *processus transversi* stukswijze aan elken kant weggezaagd, doch vergeefs zocht men den wervel te herplaatsen, dewijl de spierbeenen van het *diaphragma* en de *psöis* de *dislocatie* gestadig weder veroorzaakten. De lamheid duurde voort, de lijder werd zwakker en stierf op den 19^{den} dag. Het ruggemerg was volkomen doorgescheurd. (*) — Dr. J. L. CASPER heeft over de kwetsingen des ruggemergs onlangs een niet onbelangrijk betoog gegeven, waaruit wij het volgende ter kennis van den Nederlander brengen. (†)

De Schrijvers, zoowel oudere als nieuwere, spreken verschillend en meermalen twijfelachtig over de doodelijkheid der beleedigen van het ruggemerg. HIPPOCRATES verklaarde de wonden van het ruggemerg in het algemeen voor doodelijk. De overigen beoordeelen de *absolute* doodelijkheid voornamelijk 1.) naar de plaats der aangebragte wonde: 2.) naar de strekking van dezelve: 3.) naar de

(*) Zie *Götting. gelehrte Anzeigen*, 1823. 5 stück. s. 497.

(†) Zie *Ueber die Verletzungen des Rückenmarkes in Hinsicht auf ihr Lethalitäts-Verhältniss. Aus RUST Magazin für die gesammte Heilkunde besonders abgedruckt.* (Berlin. 1823 8vo.)

de meerdere of mindere diepte. Latende anderen ons in het onzekere of lettende op de gevolgen. Tot de eersten behooren b. v. GALENUS, MANGET, HEBENSTREIT, HEISTER, PLOUCQUET, RICHTER, METZGER, enz. Zij komen in het algemeen daarin overeen, dat de beledigingen des ruggemergs des te doodelijker zijn, naarmate zij nader aan de hersenen en de *medulla oblongata* geschieden. Duidelijk laat zich onder anderen HEISTER uit: "de wonden des ruggemergs even als zij overal hoogst gevaarlijk zijn, zoo zijn zij aan den hals het gevaarlijkst en *altijd* doodelijk. „ En PLOUCQUET: " Indien het ruggemerg nabij de hersenen, waar hetzelfde in de halswervelen bevat is, op eenige wijze beledigd of gedrukt wordt, het zij door een beledigend werktuig, het zij door van de wervelen afgescheurde stukken, het zij door uitgevaat bloed, het zij door ontwrichte wervelen, pleeg de dood *plotseling* en *onvermijdelijk* te volgen."

Tot de tweede meening behooren BOHN, VALENTIN, ALBERTI, enz. BOHN verklaart b. v. „de wonden des ruggemergs aan het bovenst gedeelte, doch *bijzonder de dwarse* onvoorwaardelijk doodelijk." En ALBERTI: „De *dwars* aangebragte zijn vooral doodelijk: doch kleinere dergelijke wonden, voornamelijk meer *in de lengte* gemaakte, dan dwarse zijn niet *absolut* doodelijk."

Het derde gevoelen was BOERHAAVE toegedaan, en TEICHMEYER: houdende de *diepe* wonden des
rug-

ruggemergs, vooral ook boven aan, tot de *absolut* doodelijke.

HALLER laat ons in het onzekere door te zeggen, dat zijne proeven op katten, honden, enz. leerden, dat de wonden des ruggemergs *niet zoo geheel* doodelijk waren. Waarmede ARNEMANN's uitspraak in dezen overeenstemt, wanneer uit zijne proeven blijkt, dat de ruggemergswonden, niet regtstreeks tot de *snel* doodende behooren. Hetwelk altans voor den Regter geene beslissing oplevert. BOYER en andere Franschen behoort tot de geene, welke de verlamming bij de belediging des ruggemergs ontstaande, niet *voor zich*, maar door hare gevolgen dikwijls, al is het ook eerst laat, doodelijk houden.

Nadat CASPER de belediging des ruggemergs nauwkeuriger, dan dit in de voorkomende gevallen alijd kan onderscheiden worden, gedeeld heeft in die door *wonden* (*gestokene, gehouwene, geschotene* en *vergiftigewonden*) en door *drukking* (bij *ontwrichting* en *breuken* van wervelen: bij het indringen van *vreemde lichamen*: bij ophooping en uitstorting van *stoffen*), en door *schudding*, verklaart hij zich bepaaldelijk over de doodelijkheid van elk derzelve. Dit alles hier uitvoerig mede te deelen leidt buiten ons bestek. Wij geven daarom nog de slotsom van dat onderzoek en enkele daadzaken, die voor dezelve strijden.

„Onder de beledigingen, aan de welke het ruggemerg blootgesteld is, zijn

Ab-

Absolut doodelijk.

Gestokene wonden aan het hovendeel.

Gehouwene wonden aan het hovendeel.

Scheiding des geheels (*Continuitätstrennungen.*) van de geheele ruggestreg; en daarom ook

Geheel doordringende geschotene wonden.

Ware ontwrichting der halswervels.

Ware breuk der halswervelen.

Uitgestorte vloeistoffen in het ruggegraadshol.

Niet absolut doodelijk.

Gestokene wonden aan het benedendeel. (Voorname-lijk beneden de 9de rugwervel, blijvende dan de werking van het hart, longen, lever en maag ongestoord.)

Gehouwene wonden aan het benedendeel.

Ware ontwrichting der borst- en lendenwervelen.

Ware breuk der borst- en lendenwervelen.

Breuken van de dorenwijze uitsteekselen der wervelen.

Schudding.

Voor

Voor de eerste stelling pleit een bijzonder geval door FERREIN medegedeeld. Een soldaat ontving een steek met een' degen, welke in het onderst gedeelte van het ruggemerg doordrong. Hij was binnen korten tijd oogenschijnlijk geheeld en ging naar zijn regiment terug; doch klaagde nog altijd over hevige pijn in de voormalige wonde en ging met moeite. Na vele jaren bekwam hij scorbut, genas in vier weken tijds, maar de plaatselijke pijn was sterker dan te voren. Bij nauwkeuriger onderzoek bevond men nu een gezwel, met vochtgolving aan de 12de ruggewervel. Het werd doorgesneden, waarop een wijkelkje vol bloederige weij uitvloede en het einde van den degen, twee duimen lang zich vertoonde. Er volgden convulsies en onwillekeurige ontlastingen, toen men de degenspits uitnam, en na 56 uren stierf de man, welke *tien jaren* deze groote gestokene wonde behield, welke diep in het ruggemerg gedrongen was. — TULP verhaalt daarentegen van eenen man, die een' steek aan het bovendeel des ruggemergs kreeg en dadelijk dood ter aarde viel. — Andere voorbeelden bevestigen mede beide stellingen.

Bij gehouwene en gesnedenen wonden heeft dezelfde regelmaat plaats als bij gestokene, doch meestal heeft bij dezen grooter uitstorting van bloed plaats, wegens de kwetsing der vaten. Uit boven vermeld geval van CLINE blijkt, even als uit die van PLATTNER, DESAULT, HAYWARD, enz. dat volkomene afscheuring (*solutio continui completa*) des ruggemergs immer *absolut* doodelijk is.

hoe-

hoewel geenszins plotseling. Geschotene wonden zijn in het onderhavige deel immer van de gevaarlijkste, dewijl door dezelve niet slechts afscheuring, of verwonding, maar tevens verbrijzeling van beenzelfstandigheid, verspreiding van splinters, bloedstorting enz. plaats grijpen.

Alleropmerkenswaardigst is het geval door DESAULT verhaald, dewijl de lijder geene teekenen van verlamming vertoond heeft. Hetzelve betrof eenen soldaat, welke in 1792 in het *Hotel-Dieu* behandeld werd. Hij had eene de borst doorgaande geschotene wonde, met teekenen van bloedstorting; de dood volgde na 26 uren. De kogel was regts tusschen de 8ste en 9de rib doorgedrongen, en door de onderste lob der regter long gegaan, had voorts de regter zijde van het ligchaam des 10^{den} ruggewervels doorboord, aldaar het ruggemerg geheel verdeeld en was toen in de linker borst gedrongen.

Het is nog een twistgeding tusschen groote Heelkundigen of en in hoe verre ontwrichtingen der wervels mogelijk zijn en dus voorkomen. Na waarnemingen en redeneringen aan weerskanten opgeteld te hebben, besluit CASPAR, zoo wij meenen te regt, dat zuivere en volkomene ontwrichting der wervels in het algemeen mogelijk is, dat dezelve meermalen aan de halswervelen, dan aan de rug- en lendewervels plaats heeft, dat ook eene ontwrichting van den kop en den atlas mogelijk is. — Van de veelvuldige gevallen door CASPAR nagespoord en beoordeeld, zullen wij geene bijzondere

mededeelen; doch alleen herinneren dat de boven (bl. 95.) vermelde gevolgen juist zijn, en dat het oordeel over eene al of niet aanwezige, over eene volkomene of onvolkomene wervel-ontwrichting immer nog hare moeilijkheden behoudt. Men dient hierover dien Schrijver zelve na te lezen.

De korthcid van elken wervel op zich zclven beschouwd, de bewegelijkheid van hunne geheele verbinding tot ééne kolom, en van die met de ribben zijn oorzaak dat, in evenredigheid van eenig aangebragt geweld, toch weinige beenbreuken der *spina vertebralis* voorkomen. En uit die zelfde structuur volgt, zoo als ook de ondervinding bewijst, dat de bewegelijkheid in de lendenen de geringste zijnde, dáár de meeste breuken voorkomen. Nogtans zijn deze beenbreuken door dezelfde oorzaken, als alle andere, mogelijk, en ontstaan niet meerendeels, zoo als BELL beweerde, alleen door schieten, of bij geschotene wonden. De Schrijvers houden zeer algemeen de wervelbeen-breuken voor volkomen doodelijk, dewijl door dezelve eene vernauwing van het rugkanaal, drukking, steking, bloeding, enz. ontstaan en geen vooruitzicht op genezing der breuk aanwezig is. Onder de uitmuntende verzameling van zieke beenen van HOVIUS te *Amsterdam*, door den beroemden BONN beschreven, is geen voorbeeld van genezene wervelbeenbreuk aanwezig, evenmin als in de beschrijving van 300 gebrokene en weder geheelde beenderen door SOMMERING, noch in de rijke verzameling van het Berlijn's Museum. Maar in het kabinet van den onsterfelijken CAMPER, (thans

te

te *Groningen* aanwezig,) is een lendewervel van eenen man, welke zich in een aanval van razernij uit een venster, twee verdiepingen hoog, wierp, lam werd, doch in een jaar genezen was. Men bespeurt de voormalige breuk aan den wervel, zegt CASPER. (*) Uit dit geval niet alleen, maar ook uit de zoodanige, waarin verlamming der onderste ledematen overbleef, blijkt, dat eene breuk der lendewervelen niet voor volstrekt doodelijk kan gehouden worden. Meermalen doodelijk is die der borstwervelen. Volkomen doodelijk die van den hals.

Zoodanige uitstorting van vochten, op welk eene wijze ook ontstaan, waardoor het ruggemerg gedrukt wordt, heeft den dood vroeger of later ten gevolge, zoo als de menigvuldige waarnemingen der Geleerden bewijzen. Doodelijk zal dus dergelijke uitstorting blijven zoo lang de Chirurgie geene veilige operatie en verdere behandeling heeft opgeleverd, waardoor het drukkend vocht ontlast kan worden, even als ten opzichte des hersengestels door de trepanatie. CASPER docht ten opzichte van de mogelijkheid eener operatie aan dit deel een opmerkelijk berigt van Prof. WAGNER mede. » In het Thomas-hospitaal te *Londen*, zag ik door den Hr. TYWEL eene gewigtige operatie verrigten. Bij eenen man, welke voor twee dagen door een hevigen slag in den rug getroffen en na dien tijd aan de benedenste ledematen verlamd was, opende hij de ruggemergsholte om het ruggemerg van de

ver-

(*) Zie: *Prix de l'Academie de Chirurg.* Tom. V. p. 828.

vermoedelijke drukking te bevrijden. In den omtrek van den ondersten ruggewervel werd de ruggegraad ontbloot, en gedeeltelijk met eene soort van *trepbine*, gedeeltelijk met eene kettingzaag en eene soort van korte zaag de bogen van twee rugwervelen (ik meende van de 11^{den} en 12^{den},) weggenomen. De eene zoude neêrgedrukt, de andere uitgedreven geweest zijn. Den derden dag na de operatie bevond zich de lijder nog zeer wel en bekende meer gevoel in de onderste ledematen te hebben.” — Hierbij voegt hij nog het geval van CLINE door ons boven reeds medegedeeld. —

Onder de mogelijkheden ter genezing van uitgestorte vochten bestaat nog de wederopneming of opslorping van dat vocht: hoedanig eene werking men in het hersengestel waarneemt. Het komt ons voor, dat dit alleen plaats grijpt omtrent kleine uitstortingen, welke op zich zelve reeds minder gevaarlijk zijn en langer verdragen worden; daarenboven, dat dit niet geschiedt, dan bij zuivere uitstortingen door inwendige oorzaken voornamelijk ontstaan, zonder uitwendige meer aanmerkelijke beledigingen. — Wanneer ook eene drukking langzaam ontstaat, wordt dezelve veel langer en met minder gevaar verdragen, zoo als theorie en ondervinding beide leeren.

De schudding (*Erschütterung*) des ruggemergs is somtijds doodelijk geweest, veeltijds niet. Doch hier hangt zeer veel van de zuiverheid der schudding zelve af, *d. i.* of deze met andere beledigingen verbonden zij of niet.

En hiermede eindigen wij dezen Regts-Geneeeskundigen uitstap, die wij niet onnut achten, dewijl in ons vaderland aan die wetenschap niet *algemeen* gedacht wordt, althans weinig daarover geschreven. Het ware wenschelijk, dat ervarenen en door langdurige ondervinding geoeffende mannen hunne waarnemingen omtrent dien tak van wetenschap wereldkundig maakten. — Het komt ons voor dat de nieuwste proeven over het ruggemerg mede van waarde zijn voor de Regts-geneeskundige beoordeeling in opgemelde gevallen, en dat het der moeite waardig zoude zijn dezelve te vergelijken en toe te passen. Aldus vragen wij onder anderen of de opmerkingen van den schranderen MAGENDIE te dezen opzichte niet behooren in overweging genomen te worden. Immers deze Geleerde leert door uitmuntende proeven, dat van de twee rijen (*ordres de racines*) van wortels der zenuwen, welke uit het ruggemerg ontspruiten en naar het ligchaam en de ledematen gaan, de voorste rij bestemd is voor de verrigting der beweging, terwijl de achterste alleen aan het gevoel is toegewijd. Indien men de eerste doorsnijdt, dan verliest het dier alle beweging, maar het behoudt ongelet het gevoel: en omgekeerd. De oudere Anatomisten kwamen natuurlijk niet tot de waarneming dezer onderscheiding, dewijl zij op de zenuwbundels letteden, welke ontspruiten uit de vereeniging der wortels. MAGENDIE zag zijne proeven door een pathologisch geval bevestigd. Iemand had gedurende verscheiden jaren de beweging aan beide armen

verloren; maar eene levendige gevoeligheid in die deelen behouden. Hij stierf en bij het onderzoek van het lijk bevond men de achterste wortels in een' volledigen staat aanwezig, terwijl de voorste blijkbaar veranderd (*altérées*) waren, hun mergstof verloren hadden en terug gebragt waren tot hun vliezig omkleedsel.

Daar voorts zoowel de gevoeligheid, als de bewegelijkheid opgeheven worden na de scheiding der zenuwen van het ruggemerg, zoo als bekend is, was het van gewigt om na te gaan of ook het ruggemerg zelve in twee deelen gedeeld is, het eene voor de beweging, het andere voor het gevoel. MAGENDIE heeft bevonden, dat dezelve gevormd is van twee nevens elkander gelegene koorden (*comme formée de deux cordons juxta-posés*), en dat dit plaats grijpt langs de geheele lengte des ruggemergs; zijnde de eene koord voor het gevoel, de andere voor de beweging dienstig. — Het werd hierdoor waarschijnlijk, dat bij menschen, die de beweging verliezen en de gevoeligheid behouden, en omgekeerd, of eene ziekte van de voel-koord of eene van de bewegings-koord plaats heeft.

» Het toeval wilde, want ook het toeval heeft haren invloed op den loop der wetenschappen, dat iemand uit het gesticht van CHARENTON (*un aliéné*) gedurende meer dan zeven jaren de beweging van het geheel ligchaam verloren, doch het gevoel behouden hebbende, in de laatst voorgaande maand stierf. De Hr. ROYER-COLLARD, Geneesheer dier inrigting, liet met de meest mogelijke zorgvuldigheid

heid het ruggemerg onderzoeken, en men vond wezenlijk eene zeer aanmerkelijke verandering in het geheele bewegingsdeel des mergs, terwijl het gevoeldeel in een' volledigen toestand was." — Wij kunnen niet nalaten te betuigen, dat het ons leed doet, dat de kundige MAGENDIE zelf dit niet zag, althans dat ook de Hr. COLLARD *fit examiner etc.* Wij hopen dat verdere nasporingen een en ander zullen bevestigen. » Aldus (zegt MAGENDIE) blijft er geen twijfel nopens twee groote verschijnselen van ons phijziek leven meer overig. Het eene zoowel, als het andere heeft zijne eigene organen; en terwijl het gevoel en de beweging bijna altijd als in ééne werking zamengesmolten voorkomen, zal dit misschien afgeleid moeten worden van de continuïteit van hunne organen." — Aan de oppervlakte nu van het ruggemerg zijn de organen zoowel ter beweging, als tot het gevoel meest ontwikkeld, in het middelpunt zijn zij het niet. (*)

Zullen dergelijke proeven b. v. niet tot opheldering kunnen verstrekken, waarom in vele gevallen, waarin beweging en gevoel in het algemeen geheel ontbreken, toch temperatuurs-verandering aandoening verwekt? enz.

Meer.

(*) Men zie: *Extract d'un Memoire lu par M. MAGENDIE, Sur quelques découvertes récentes relatives aux fonctions du système nerveux: dans les Annales de Chimie & de Physique par GAY-LUSSAC et ARAGO. Tom. XXIII Août 1823. p. 429—436.* Waar voorts p. 436—440 nog opmerkenswaardige proeven over de hersenen voorkomen. Zie ook: ERORIEP's Notizen, 1823. N°. 18.

§ 11.

Meermalen hebben wij onzen Vader als oogarts en vooral als Operateur der cataract hooren roemen, welke operatie Hij dan ook veelvuldige malen verrigt heeft. Het kan dus niet onbelangrijk zijn hier de manier opgeteckend te vinden, welke de onvergetelijke man in dezen volgde, en zijne denkbeelden omtrent een en ander te kennen. Gedeeltelijk zullen wij dit doen volgens de uitmuntende Geschiedenis der cataract-operatie van den voortreffelijken Leerling en Opvolger van mijnen Vader, onzen Vriend en Ambtgenoot s. ENS (*), gedeeltelijk naar voorhanden zijnde aantekeningen. — Wij moeten vooraf nog aanmerken, dat mijn Vader in *Groningen* buiten het *Nosocomium* ook nog cataract-Operatiën verrigt moet hebben, dewijl de Hoogl. HENDRIKZ van zes gevallen gewag maakt, waarvan twee volkomen, drie gedeeltelijk gunstig uitvielen, en ééne door de opvolgende ontsteking geheel mislukte. (†) — In hoe verre de manier van opereren, welke wij nu zullen beschrijven met die van anderen overeenkome of daarvan afwijke, zullen wij niet bepaaldelijk en altijd aantekenen. Men kan

(*) Zie *Historia Extractionis Cataractae*. (*Worc. Fris.* 1803.) Het bovengezegde wordt aldaar ook bevestigd: *cumque inter Operationes Chirurgicas, quas ab Aest. Praeceptore peractas vidi, Cataractae Extractio frequentissime obvenerit, etc. Praef. p. X.*

(†) Zie *Oordeelk. Beschrijving*, pag. 49.

kan dit in het aangehaalde werk van den Hoogl. ENS verder nazien.

Wanneer de lijder volkomen gezond is, wordt alle voorbereiding tot de Operatie door Geneesmiddelen afgekeurd; en ingevalle eenige ongesteldheid of ziekte aanwezig is, deze naar zijnen aard bestreden, even als ware de lijder aan geen *cataract* onderhevig.

Over de plaatsing van den Patient verschillen de gevoelens. Mijn Vader plaatste de lijders zoodanig, dat de lichtstralen met den as van het oog in één vielen: getuigende beter te kunnen zien, en de kwetsing der *Iris* te vermijden, wanneer het licht regt, dan wanneer het schuinsch invalt, zoo als geschiedt bijaldien de lijder schuins zit. De Hoogl. ENS (p. 256.) zag een voorbeeld, in hetwelk bij een zijdelings invallen van het licht, als het ware wegens een optische illusie (*lusus opticus*) de belediging der *iris* ter naauwernood konde vermijd worden.

Ten opzichte der plaatsing van den Operateur. Hij zette zich gewoonlijk op een' stoel nevens den lijder neer, ondersteunende de elleboog door de knie (of ook op iets anders) en vestigende de hand nader, door met de kleine en den ringvinger op de wang des lijders te rusten, hetwelk van zeer veel nut werd bevonden, zoo als ook RICHTER aanbeveelt. (p. 257.)

Gewoonlijk was het genoegzaam om de opening of verwijdering der oogleden door de vingeren te be-

werkstelligen. In gevalle sterke bewegingen enz. dit ondoenlijk maken, dan werd de oogspiegel van JERICHO of ook wel die van PELLIER aangewend. In het eerste geval plaatste zich een ervaren Helper achter den lijder, en ligte het bovenste ooglid door den wijs- en middelsten vinger zoodanig op, dat de middelste vinger het naast aan de binnenste ooghoek was, en derhalve dat bij eene Operatie aan het regter oog de Helper zijne linker, bij een' aan het linker oog, zijne regter hand gebruikte. (p. 258 en 259.)

De ondervinding leerde in het algemeen aan mijnen Vader, dat het gebruik van oogspiegels om de bewegingen des oogbols te beletten onnut was, ja dat derzelver gebruik tot pijn, ontsteking enz. aanleiding gaf. Menigvuldige voorbeelden, zegt de Hoogl. ENS (p. 262 *seqq.*) hebben de genoegzaamheid der vingers te dien einde bewezen. Mijn Vader pleeg namelijk na de verwijdering der oogleden een weinigje te toeven, volgens de leer van RICHTER, waardoor de oogbol eenigzins in rust komt. Dit geschiedende beproefde Hij met de punt van het mesje de *cornea* te doorboren, hetwelk meestal gelukte: de *cornea* doorboord zijnde konde hij gewoonlijk door zijne handigheid de oogbol genoegzaam door het mesje zelve vestigen, zoodat die geene matiging van beweging door de vingers, veel min door werktuigen behoefde. Doch wanneer op deze wijze de *cornea* al niet konde doorstoken worden, dan plaatste Hij den middelsten vinger, waarmede het onderste ooglid werd neêrge-
drukt

drukt, aan den binnenhoek des oogs op de *tunica sclerotica* en matigde aldus, bijna op de wijze van LA FAYE de bewegelijkheid. Er moet eene zeer geringe drukking aangewend worden, waarbij indien de noodzakelijkheid het vereischt, evencens eene geringe drukking van den helper, die het bovenste ooglid ophoudt, gevoegd wordt, doch er wordt volstrekt geene drukking meer aangewend, zoodra Hij bemerkte, dat door het mesje de beweging van het oog gematigd werd. — Er zijn dus *volstrekt geene* werktuigen noodig om de beweging des oogs gedurende de bewerking te beletten en hetzelfde te vestigen. De beweging welke aan het oog door het mesje zelve zoude medegedeeld worden en welke RICHTER meer vreest, dan de gemelde onwillekeurige; wordt door mijnen Vader door dezelfde handigheid bedwongen, als boven beschreven is. Eindelijk, wat nog onder de redenen ter verwerping van instrumenten in dezen behoort; indien de beweging des oogs aldus door de vingers bedwongen wordt, kan de drukking naar verkiezing vermeerderd of verminderd worden, hetgeen in het algemeen door oogspiegels niet geschieden kan, zelfs niet met het instrument door den zeer ervarenen LE CAT uitgevonden, hetwelk *Ophthalmostate* genoemd wordt: want de oogarts kan de hoegrootheid van de drukking door werktuigen niet volkomen kennen, en aldus kan zeer gemakkelijk een te hevige drukking op het oog worden aangewend, zoodat het waterig vocht voorwaarts bewogen wordt, en het kristal vocht
naar

naar den regenboog wordt gedreven, waardoor deze beeledigd wordt, zoo als de ervarene Z. VOGEL waarnam. (enz. p. 265.)

Behalve de oogspiegels hebben de Oculisten ook nog andere werktuigen ter bevestiging van het oog uitgedacht en aangewend, welke in het algemeen dezelfde nadeelen hebben, als de oogspiegels zelve. Hiertoe behoort het dubbeld haakje van BERENGER de werktuigen van PANARD, van CASAAMATA, en andere. DEMOURS heeft mede een' vingerhoed (*digitalis*,) hetwelk met een klein haakje voorzien is; van welk werktuig hij voor elk oog een moest hebben, wegens de ombuiging aan het einde van het haakje. Dit gebrek heeft mijn Vader verbeterd door het haakje op de wijze van dat van CASAA-MATA te krommen en hetzelfde een weinig zijdelings aan den vingerhoed te hechten, zoodat één werktuig voor beide oogen kan dienen. De gedeelten of beenen, welke om den vinger sluiten, zijn uitgehold ten einde beter bevestigd te kunnen worden. Dit werktuig werd op de *tunica sclerotica* aangewend, bijna op die plaats waar de *Hasta* PANARDI pleeg geplaatst te worden, en op deze wijze zag de Hoogl. ENS (p. 268 *seq.*) het werktuig door zijnen Leermeester aangewend bij een meisje, welke aan één oog blind geboren was, met het andere nog kleuren onderscheiden konde. Zoodra dit oog door de punt van het mes aangeroerd werd, kon hetzelfde noch door de vingers, noch door een' oogspiegel bevestigd worden, wegens de hevige rolling
en

en convulsieve aandoening des oogs, terwijl gemelde vingerhoed een' uitnemenden dienst bewees.

Mijn Vader nam ook waar, even als anderen, dat bij blindgeborenen dat rollen der oogen gewoonlijk sterk is; doch wanneer slechts één oog in zoodanig geval door *cataract* is aangedaan, dan zijn die onregelmatige bewegingen niet zoo aanwezig, waarvan in 1803 althans twee voorbeelden voorkwamen. (p. 269.)

Door het oog, waarvan de operatie niet geschiedt, met een doek te dekken, wordt mede voordeel gedaan.

Over de operatie zelve deelen wij het hoofdzakelijke des vierden Hoofdstuks van den Hoogl. ENS mede, ten einde deszelfs meening over dezelve aan den Nederlandschen lezer, tevens met de gevoelens van onzen Vader over die kunstbewerking, kennelijk te maken. Drie dingen komen hier voornamelijk in aanmerking. De doorsnijding van het horenvlies (*sectio corneae*), de opening van het beursje (*apertura capsulae lentis*), de uitneming van de duistere verdikte *lens* of der *cataract*.

1. De snede des horenvlies moet zoodanig geschieden, dat in de benedenste helft der *cornea* eene offene en zuivere wonde gevormd worde, die gemakkelijk weér zamengroeit, geen wanstallig likteeken nalaat, en groot genoeg is om het duistere kristalbeursje eenen uitgang te verleenen: dezelve moet geschieden met zoo geringe uitvloeijing van het waterig vocht, als mogelijk is, en met vermindering van belediging der *iris*.

Zoo-

Zoowel de structuur van het oog, als de gemakkelijker uitgang der *cataract* maken de vermelde snede verkiesselijk, terwijl daarenboven bij dezelve aan het mesje een gereeder in- en uitgang verleend wordt. Andere sneden zijn in het algemeen minder aannemelijk.

De snede, welke in het bovenste en eenigzins uiterlijke deel der *cornea* begint, en in het tegenovergestelde benedenste en binnenste gedeelte eindigt, werd door WENZEL voorgesteld, meenende, dat het uitvlocijen van het waterachtig vocht aldus niet te vrezen was. Doch hier tegen valt op te merken, dat gemelde vocht zeer zeldzaam, zoo ooit, door eigene zwaarte uitloopt, maar veeleer door meer sterke drukking of kranpachtige zamentrekking: weshalve deze snede geen voordeel bezit. Daarenboven: wanneer de oogen wat diep in de oogholten geplaatst zijn, of wanneer het voorhoofd veel vooruit steekt, is deze operatie zeer ongemakkelijk.

BELL wilde eene snede, welke naar boven gericht is en waardoor dus de bovenhelft des horenvlies doorgesneden wordt, gemaakt hebben; doch deze heeft bijna dezelfde zwarigheden. Ook kan de oogbol onder de operatie minder bevestigd worden, dewijl dezelve aldus meer bovenwaarts, dan benedenwaarts bewogen pleeg te worden. Ongemakkelijker wordt ook het werktuig, waarmede de *capsula* geopend wordt, van boven af ingebracht, als van onderen. Hetzelfde is tocpasselijk in gevalle een werktuig moet gebezigd worden, om de *cataract*

ract

raet, indien dezelve nit wil gaan, los te maken of overblijfselen derzelve weg te nemen.

Sommige Oculisten hebben om een likteeken voor te komen, en de zeer groote verwijding der pupil, welke soms bij het uitgaan der *cataract* plaats heeft, te vermijden, eene manier van opereren voorgesteld, volgens welke in plaats van de voorste oogkamer, de achterste geopend moet worden, en door de gemaakte opening de *cataract* uitgenomen.

De manier te dien einde door den zeer ervaren BELL uitgedacht, heeft vele zwarigheden tegen zich, waarvan de voornaamste deze is, dat het niet mogelijk is, om een snijgend werktuig in die rigting, waarin het geschieden moet, van boven af in de achterste kamer van het oog te brengen, zonder belediging der *sclerotica*, *choroïdea*, *retina*, *processus ciliares*, het *ligamentum ciliare*, etc. misschien zelfs des Regenboogs. Welke belediging zeer zeker vermeden moet worden. — De manier van BUTTER levert even min voordeelen op, als de vorige. — Doch behalve deze zwarigheden, is de grond, waarop de uitvinding steunt, zonder reden: want de verwijding van de pupil, hoewel die groot zij, kan bijna niet schaden, indien zij niet snel en onverwachts geschiede (hetgeen bij den uitgang der *cataract* hoogst zeldzaam geschiedt), en de snede der *cornea*, indien dezelve goed wordt bewerkstelligd, heeft allerzeldzaamst eene verdonkering van het gezigt ten gevolge.

Derhalve besluiten wij, dat wegens de aangevoerd

voerde oorzaken, de *cataract* altijd door het doorschijnend horenylies moet uitgenomen worden.

Opdat nu eene wonde gemaakt worde, welke gemakkelijk zamengroeit, en waardoor zoo veel immer mogelijk is, een misvormd likteeken vermijdt wordt, moet de *cornea* eene halfmaansvormige snede ontvangen: immers leert de ondervinding in de Heelkunde genoegzaam, dat deze soort van wonde gemakkelijker en schooner geneest, dan eene hockige. Wij verschillen dus in gevoelen van hun, die de *cornea* op deze laatste wijze willen snijden.

De snede moet ten einde de *cataract* gemakkelijk nitga, evenredig groot genoeg zijn, daar alle drukking nadeelig voor het oog is. Om deze juiste maat te erlangen wordt best geoordeeld de snede zoo te maken, dat de Oculist langs de dwarse middellijn der pupil, op den afstand van omtrent ééne lijn van de *sclerotica* beginne, en op de tegenovergestelde zijde ter zelfder plaatse eenen uitgang zoeken, en eindelijk nederwaarts op denzelfden afstand van de *sclerotica* snijde, tot dat hij de genoemde halfmaansvormige snede volbragt hebbe. Het is niet noodig om de snede altijd volkomen op den zelfden afstand van de *sclerotica* te maken; dewijl de *cornea* in alle oogen niet dezelfde bolheid (*convexiteit*) heeft. Indien de bolheid groot is, dan schaadt een kleinere afstand tusschen de snede en de *sclerotica* zoo zeer niet, mits men zorg drage dat dezelve niet kleiner worde dan $\frac{1}{2}$ lijn, omdat anders wegens den kleinen afstand tusschen het snijdend werktuig en de *iris*, grooter gevaar

aan-

aanwezig is, om deze te beleedigen. — In oogen, wier horenvlies minder bol is, moet men om dezelfde reden zeer op zijn hoede zijn, om den afstand tusschen de horenvlies-snede en de *tunica sclerotica* niet te klein te nemen; daarentegen moet evenwel die afstand niet grooter zijn dan ééne lijn. — Maar wanneer door eenig toeval de snede te klein is, raden velen aan, om dezelve te verwijden met de schaar van DAVIEL. Behalve dat in het algemeen uit het gebruik der schaar nadeelen geboren worden, is de schaar van DAVIEL te groot, en kan niet aangewend worden met ondersteuning op de koon, maar alleen met de vrije hand. Beter is daarom de schaar van RICHTER, welke kleiner is en zoo gekromd, dat de hand des Heelmeesters op de koon kan steunen. — Het schijnt ons nogtans beter toe, bijaldien de snede moet verwijd worden om de wonde eerst te laten genezen, en daarna de kunstbewerking te herhalen.

Sommigen hebben aanbevolen om in plaats van de helft der *cornea*, twee derde deelen derzelve te doorsnijden, om door eene grootere opening een gemakkelijker uitgang aan de *cataract* te bezorgen. Doch hierdoor wordt die uitgang geenszins vrijer, dewijl, wanneer de middellijn der snede verder uitgestrekt wordt, dan de middellijn der pupil, die kleiner wordt en de *cataract* altijd uitgaat waar de diameter de grootste is, derhalve nevens het middelpunt der pupil. Daarentegen, wanneer twee derde deelen doorgesneden worden, heeft men te meer het uitvloeijen van het waterig vocht te vree-

H

zen.

zen. Dat dit uitvloeijen zoo veel mogelijk moet vermijd worden, zoo lang de snede der *cornea* nog niet geëindigd is, kan men gemakkelijk uit den bouw van het oog, vergeleken met den aard der operatie, opmaken.

Sommige Oogartsen volvoeren de snede van het horenvlies met één, andere met verscheidene instrumenten. Wanneer het waar is, zoo als uit het gezegde blijkt, dat de snede gemaakt moet worden volgens de beschrevene wijze, dan heeft men slechts één instrument noodig. De volgende bezwaren doen zich voornamelijk tegen de horenvliessnede met meerdere werktuigen op.

a. Zoodra de *cornea* aan het benedenste gedeelte geopend is geworden, vloeit het waterig vocht of geheel of gedeeltelijk weg, de *cornea* valt in, en dit belet om met andere instrumenten eene effene en schoone wonde te maken.

b. Indien de reeds gemaakte opening door een ander instrument, volgens DAVIEL en anderen, verwijd wordt, dan wordt de oogbol niet alleen regts en links sterk bewogen, maar ook is er veel gevaar voor belediging der *iris*, welke na het uitvloeijen van het waterig vocht vrij zweeft.

c. De verwijdering door de schaar geschiedt langzaam, vooral bij de manier van DAVIEL, volgens den geheelen omvang der *cornea*: want dan moet de schaar nu bij grootere, dan bij kleinere tusschenruimten ingebracht worden, en bij elke onmatige beweging des oogs teruggetrokken worden. Hierdoor ontstaan ook noodwendig ongelijke en ruwe wond-

wond-randen, welke ongemakkelijker zamengroei-
jen, het waterig vocht dus langer laten uitzijpe-
len, en eindelijk een wanstallig likteeken nalaten.

Om die bezwaren te overwinnen, bezigde ST-
WARD eene andere manier. Hij poogde de onmati-
ge bewegingen van het oog te matigen door een'
gegroeften spiegel in de gemaakte opening binnen te
brengen, en vervolgens door de schaar, op geleide
des spiegels binnengebragt zijnde, met eene regte
snede de wonde te verwijderen, en aldus een dric-
zijdig *segment* te maken. Behalve het gebrek eener
hoekige wonde, valt hier nog meer op te merken.
De onwillekeurige bewegingen van het oog immers
beletten, om den spiegel en schaar veilig binnen te
brengen, of indien zij binnengebragt zijn, zal
echter de spiegel door drukking op de *iris* een'
onnuttigen en schadelijken prikkel in het oog te weeg
brengen, waardoor niet zelden gevaar van ontsteking
ontstaat. De Oculist zelf behoeft daarenboven voor
deze beide bewerkingen ook het gebruik van beide
handen tevens.

Aldus het gebruik van meerdere werktuigen af-
gekeurd zijnde, blijft de vraag overig welk soort
van werktuig dient dan nu gebezigt te worden.

Het mesje van RICHTER voldoet het best aan het
oogmerk, door alle voorwaarden te vervullen.

a. Door de breedte en dikte van het mesje, wel-
ke van de punt af tot het handvat sel allengs
toenemen, wordt veroorzaakt dat, hoe dieper het
mesje door de *cornea* in de voorste kamer indringt,
niet alleen de wonde door de punt gemaakt, ver-

wijderd wordt, maar ook dezelve zoo volkomen opvult, dat het waterig vocht niet uitvloeijen kan.

b. Deszelfs breedte, welke gelijk is aan den halven diameter van de *cornea*, veroorzaakt, dat de *cornea* in ééns kan doorsneden worden, en aldus eene regelmatige wonde ontstaan; terwijl daarentegen, indien een mesje van mindere breedte gebezigd wordt, hetzelfde teruggetrokken en nogmaals naar voren bewogen moet worden, om de wonde te volmaken, door welke bewerking de gemaakte wonde niet volkomen gesloten wordt, en derhalve het uitvloeijen van het waterig vocht en eene onregelmatige wonde ontstaat; daarenboven valt de voorste oogkamer in, en de snede van den regenboog kan zonder beleediging bijna niet geschieden.

Wegens de langzaam toenemende breedte gaat het mesje gemakkelijk in het oog, terwijl daarentegen de mesjes, welke dadelijk na de punt breeder worden, eene grootere drukking vorderen, waardoor de oogbol soms naar den binnenhoek zóó sterk bewogen wordt, dat de punt van het mesje op de juiste plaats niet kan uitkomen. Deze laatste mesjes opereren daarenboven te snel, dan dat de Oculist gedurende dezelve alles zoude kunnen waarnemen, wat geschieden mogte. Misschien merkt iemand nog aan, dat wegens de langzame verbreding van het lemmet, deszelfs punt uit de *cornea* moet uitkomen vóór dat het breedste gedeelte het benedenste gedeelte van dezelve heeft doorsneden, aldus daar iets beleedigende, waardoor de lijder onverwachts bewegingen maakt, welke de kunstbewerking

king storen. Ondertusschen kan de Heelmeester door het mesje zelf de oogbol genoegzaam in den buitenhoek terughouden, of zóó bepalen, dat die belediging vermijdt wordt.

c. Een tweesnijdende *punt* doorboort de *cornea* ook gemakkelijker, dan mesjes, wier punt slechts aan ééne zijde snijdt.

d. Beide zijden van het lemmet moeten een weinig bol zijn, opdat onder het snijden het scherpe van de *iris* af bewogen wordt, en opdat het mesje gemakkelijk door de voorste kamer doorgaat, waarop vele Operateurs willen gelet hebben.

e. Door een' stompen rug wordt vermeden, dat de *cornea*, welke benedenwaarts moet gesneden worden, niet naar boven worde gewond; dewijl daarenboven het scherp van het mesje een weinig buitenwaarts (of voorwaarts) moet geleid worden, om de snede op de juiste plaats te kunnen eindigen, zal de belediging des regenboogs minder gevaar lijden, dan bij een' snijdenden rug. Deze rug moet derhalve wel stomp, maar niet dik zijn, veel eer dun, om onder het snijden den hoek van de wonde der *cornea* niet te openen en aldus aan het waterig vocht eenen uitgang te banen.

De rug moet ook regt zijn, dewijl de Heelmeester, welke het mesje gebruikt, bijna niet beletten kan, wanneer de rug gebogen is, dat hetzelfde in den binnenhoek uitkome op de plaats, welke lager is, dan die, waar hetzelfde in den buitenhoek ingegaan is en aldus niet de helft der *cornea*, maar een kleiner gedeelte bevat.

f. Opdat de punt van het mesje op denzelfden afstand van de *sclerotica* weder uitga, als dezelve de voorste kamer doorgedaan is, wordt vereischt dat het lemmet regt of liever vlak zij, d. i. noch naar de eene noch naar de andere kant omgebogen.

g. De lengte van het lemmet wordt door RICHTER op 2 duim bepaald, en deze lengte moet het niet te boven gaan, om dat anders de hand van den Oculist niet op de koon des lijders kan steunen, zoo als noodig is.

Met een zoodanig ingerigt mesje pleeg dan mijn geachte Vader gewoonlijk de kunstbewerking te volvoeren. De manier van gebruiken is deze. Het mesje wordt op de bewuste plaats zoodanig in de *cornea* gebragt, dat de punt naar het middelpunt der pupil gerigt is, waardoor de belediging der *iris* beter vermijd wordt, dan indien het loodlijnig, zoo als sommigen wilden, binnengebragt wordt. Wordt het daarentegen in eene rigting, evenwijdig aan die der *iris* aangewend, dan kan het gemakkelijk tusschen de lagen van de *cornea*, in plaats van in de voorste oogkamer gaan, zoo als RICHTER eens gebeurde. Doch zoodra de punt in de voorste oogkamer is, moet het mesje zóó gerigt worden, dat de zoo even beschrevene snede volvoerd worde.

Andere Oculisten hebben deze mesjes meer of min gewijzigd of geheel andere gebezigt, doch welke in het algemeen beneden de vermelde in waarde geacht worden, wordende een enkel slechts in bijzondere gevallen aangeprezen. (*p. 287. seqq.*) Onder de meer zamengestelde werktuigen behooren

alle die, welke door eene veer bewogen worden, of de *snepperaardige*, over dewelke mijns Vaders oordeel met dat van den Hoogleeraar ENS eenstemmend was. » Elke Oogarts die met eene vaste hand begaafd is, behoeft voorwaar deze werktuigen niet, terwijl daarentegen die, welke hunne handen niet vertrouwen, de operatie der *cataract* liever niet ondernemen moesten, als zulke onzekere werktuigen te hulp te roepen. Want de veer losgelaten zijnde, is het niet in de magt van den Operateur, het mesje naar voorkomende omstandigheden te rigten.” Dergelijke werktuigen van GUERIN, DUMONT en VAN ROY worden door ENS opgenoemd en beoordeeld, zijnde onder dezelve het eerste nog al het beste. De oogspiegel door ECKHOLT aan hetzelfde gevoegd, drukt het oog te veel, even als die van DUMONT. De Hoogleeraar HENDRIKSZ heeft het snepper-werktuig van GUERIN met enige verandering weder aanbevolen en bedient zich thans van hetzelfde bij voorkeur. (*) Hij is van oordeel dat hetzelfde aan alle vereischten van een *cataract*-instrument voldoet, gebruikende voor elk oog een afzonderlijk gerigte *snepper* en kunnende de oogspiegel, naar verkiezing, door aanschroeven van eene nieuwe veranderen. — Uit eigene ondervinding kunnen wij niets tegen deze manier van opereren aanmerken, doch wij meenen toch uit het zeggen van den Hoogl. HENDRIKSZ te moeten opmaken, dat er door het

(*) Zie *Oordeelk. Besch.* pag. 49 volgg. en *Pl. II. fig. 1 6.*
Vergel. ENS L. l. p. 287. seqq. en Tab. IV. fig. 14—17.

werktuig zelf eene schadelijke drukking op het oog wordt aangebragt, althans bijaldien de *cornea* zeer vlak is. (*) En al heeft nu de *cornea* niet eene zeer vlakke gedaante, dan zien wij nog niet in, hoedanig de spiegel zonder drukking het oog zal bepalen: want zullen de vele punten van aanrakingder binnenste uitgehoolde oppervlakte des spiegels, wezenlijk in genoegzame aanraking komen zonder drukking? Immers dan moest de bolle oppervlakte van het oog volkomen passen in de holte des spiegels: te welken einde men een oneindig getal spiegels voor onderscheidene oogen zoude moeten nahouden. (†) Is deze opmerking waar, bij het gebruik van alle spiegels, zooveel te meer bij dit geval. Want alhoewel bij de overige manieren van opereren ook zeer veel op de *vestiging* van het oog aankomt, is dit hier nog veel noodiger, dewijl in het eerste geval op elk oogenblik om zoo te spreken het in de magt van den Operateur is, om de operatie te staken, om het mesje terug te nemen, bijaldien door eenige beweging van het oog de rigting verkeerd mogte zijn. Maar in het laatste geval de veer eens in werking zijnde, is geene herroeping meer mogelijk, en kan derhalve hier elke beweging op het oogenblik der loslating noodlottig zijn.

Wij

(*) Zie *Oordeelk. Beschr.* p. 51.

(†) Zie *Oordeelk. Beschr.* p. 60. Alwaar de Hoogleeraar zelf de voorzigtigheid bij de keuze eens rings aanbeveelt en de moeijelijkheid daarvan opmerkt. Hoeveel hangt hier dus van die keuze af en van waar hier het juiste oordeel?

Wij zijn om die redenen nog meer geneigd te gelooven, dat de gelukkige uitkomst der snepoperatiën er meer aan toe te schrijven zij, dat eene korte drukking op het oog minder schadelijk is, dan men gemeenlijk gelooft, dan wel daaraan, dat bij dezelve geene drukking geschiedt. — Dat het nadeel van werktuigen, die door veeren gedreven worden, meer schijnbaar, dan wezenlijk is, bevestigt de Hoogl. HENDRIKSZ, doordien het algemeen gebruik van snepers bij de aderslating in *Groningen* geene nadelige gevolgen oplevert. Doch het zij ons vergund op te merken, dat deze vergelijking min naauwkeurig is, dewijl in alle gevallen de Heelmeester de ader beter vestigen kan, dan het oog: terwijl daarenboven eene wonde in den arm bezijden de ader onbeduidend zal zijn, in tegenoverstelling van eene zoodanige op eene onregte plaats van het oog. Maar wat de werking van de veer zelve aangaat; het zij zoo, dat men aan dezelve de juiste mate van spanning geve en aan het geheele instrument (het zij bij de horevliessnede, het zij bij de aderslating) zoodanige juiste plaatsing, waarbij de snede op de bedoelde en bepaalde plaats wordt aangebragt, dan nog is het niet te ontkennen, dat het loslaten van eene veer altijd eenen schok mededeelt aan het lichaam, hetwelk door die veer moet bewogen worden. Dat deze schok nadeeliger voor het oog, dan bij de aderslating zijn moet, ziet ieder in. Deze redenen, behalve toch het onbepaalde van de veerkracht, die bijna in elk instrument moet

verschillen, zouden mij, wanneer ik de operatie wilde verrigten, tot het gebruik der mesjes voor alsnog doen besluiten, te meer, daar mijn geachte Ambtgenoot, den Hoogl. ENS hiervan geenszins nadeelige gevolgen zag. Nog in den verledenen zomer heb ik die bewerking door denzelfven met een gelukkig gevolg te *Harlingen* aan eene vrouw zien verrigten, waarbij de kundige Heelmeester AGEMA het oog, door middel der vingeren alleen genoegzaam vestigde. Wanneer men daarbij nog in aanmerking neemt, dat de Operateur gedurende de Operatie behoort te kunnen waarnemen, wat er mogte voorvallen, dan ziet elk gemakkelijk in, dat de snepper hier nog ongeschikter zij, dan een te breed mesje. (bl. 116.) — Dat nochtans jonge Heelmeesters, die tegen de operatie opzien en ongeoeffend zijn, de snepper-methode, wanneer dezelve verder wordt aangeprezen, gretig zullen volgen en verdedigen, is wel vooruit te zien. Wij laten een en ander volgaarne aan deskundige mannen ter beslissing over, eindigende met de eigene woorden van mijnen Vader, ten opzichte van het werktuig van VAN WIS: „Hetgeen MORAND en » VERDIER omtrent de handelwijze van POIJET » zeiden, geldt veel sterker hier: in een lijk ge- » lukt het volkomen, maar in een levend voor- » werp laat zich de *Staar* op deze wijze minder » geschikt, ja nooit zonder gevaar om het ge- » zigt voor altoos te verliezen, in het werk stel- » len.” En elders: » Alles intusschen wat ont- » steking baart, behoort vooral bij kunstbewerkin-
gen

» gen aan de oogen zoo veel mogelijk vermijd te worden. Te dezen opzigte is naar ons inzien de » manier van DAVIEL enz. nadeelig, en alleen het » gebruik van mesjes aan te bevelen.”

2. Nadat de horenvlics-snede verrigt is geworden, moet de Heelmeester de doorbooring van het kristal-beursje (*perforatio capsulae lentis.*) nog verrigten, waarover wij het volgende hoofdzakelijk in mijns Vaders handschriften en bij den Hoogl. ENS vinden opgeteekend. De gevoelens zijn te dezen opzigte verschillende, houdende sommigen deze doorboring voor gevaarlijk en meenende, dat de *cataract* zonder dezelve bij eene geringe drukking meestal uitkomt, anderen voor zeer noodig. Meermalen nogtans geschiedt het eerste niet, en in alle gevallen moet bij het niet doorboren eene drukking, die zeer nadeelig is, aangewend worden, ten einde de *cataract* voor den dag kome: weshalve de doorboring of opening van het beursje meer algemeene aanbeveling verdient. Desniettegenstaande heeft ook deze operatie hare zwaarigheden; zij dient met omzigtigheid en met wel ingerigte instrumenten te geschieden. De manier van LA FAYE verdient hier boven allen de voorkeur, latende mijn Vader zich daarover uit, zoo als volgt, waarmede de Hoogl. ENS (p. 301.) overeenstemt.

„LA FAYE namelijk, bediende zich van een zeker werktuig (bij ENS op de 1ste pl., fig. 12 en 13 afgebeeld,) waarin een klein lancet verborgen is, dienende eerst om de lap van het doorgesneden horenvlics op te ligten, en vervolgens om de gezeg-

zegde opening in het beursje te maken. Hij noemt dit werktuig *Kystotome*, hetwelk in het klein zeer veel overeenkomst heeft met den *Pharyngotome* van anderen. Nadat het lapje van het horenvlies opgeligt is, kan men de punt van het lancetje alleen door het drukken met den duim op het knopje des werktuigs doen uitkomen en naar de pupil rigten, om daardoor in het kristalbeursje te steken en eene genoegzame opening te maken."

„ Ook in dezen opzigte nu is de behandeling eenvoudiger, dan bij andere manieren, bij welke men doorgaans twee werktuigen tot hetzelfde oogmerk aanwendt, te weten: een spadeltje ter opligting en eene naalde tot doorboring van het beursje. Dan niet alleen dit, zij is ook veiliger. Het oog immers, kan bijna nooit zoo stil gehouden worden, dat men na het opligten van het horenvlies, in staat is het *beursje* regelregt, zonder den *regenboog* te kwetsen, door te steken en dit al eens gelukkende, dan is men nimmer meester de opening in het beursje te bepalen, daar men de naalde gemakkelijk te diep kan invoeren; met de *Kystotome* heeft men van dit een en ander geen gevaar, men doet het lancetje niet eer te voorschijn komen, vóór dat het uiteinde van het buisje, waarin het verborgen is, regt tegen over de pupil is, en kan ook niet het kristal tot in het glasachtig vocht doorboren, daar de dikte van het kristalvocht de uitspringende punt overtreft, die slechts $\frac{1}{4}$ lijn of weinig meer uitkomt. — De verandering, welke VOGEL in de

Kys-

Kystotome van LA FAYE gemaakt heeft, door het buisje, waarin het lancetje verborgen is, eenigermate te buigen, is door anderen, vooral door PELLIER gevolgd en naderhand door DE WIT inzonderheid aangeprezen, om des te gemakkelijker te kunnen werken, zeggende, dat door de regtheid van de *Kystotome* te weeg gebracht wordt, dat de hand, waarin het werktuig gehouden wordt, eenigzins belet te zien, wat er in het oog omgaat; weshalve DE WIT behalve de buiging van het buisje, nog eene verlenging van hetzelfde aanprijst. Doch naar mijn inzien is die hinderpaal zoo aanmerkelijk niet: nimmer, dunkt mij, heeft men noodig, zoo menigmaal, ten minsten als ik de kunstbewerking van de *Staar* verrigt heb, is het niet noodig geweest, om de hand, waarin de *Kystotome* gehouden werd, zoo hoog op te ligten, dat die het gezigt kan hinderen: men behoeft niet de punt van het lancet horizontaal te rigten, schuins van onderen instekende is men zeer wel in staat, om de opening regt in het midden van het kristalvocht te maken, en dus op de plaats, waar zulks behoort te geschieden." — „Na de doorboring van het kristalbeursje laat men wedcrom (even als terstond na de horenvlies-suede) het oog sluiten, of op eenige andere wijze, door eene hand b. v. over het oog te houden, het licht, hetwelk in het oog valt, verminderen, om dus te bewerken, dat de pupil zich verwijdere en alle mogelijke ruimte geve aan het verduisterd kristalvocht,

vocht, om eenen uitgang te vinden." (*) „Eene ligte drukking is dan doorgaans voldoende, om dezen uitgang te bevorderen, anders moet dezelve door het inbrengen van de *curet* op de best mogelijke wijze bevorderd worden. Naauwelijks is nu de *cataract* door de pupil in de voorste kamer van het oog doorgedrongen, of dezelve gaat ook door de opening in het hoorenvlies en valt op de wang, enz." Niets schaadt bij dit gedeelte der operatie meer, dan overhaasting; hoe langzamer en zachter zich de pupil verwijderd, des te zekerder is de gelukkige uitkomst van de kunstbewerking. Na eene langzame verwijding, volgt eene langzame zamentrekking, de vorige kracht, de vorige gedaante keeren terug, zegt de Hoogl. ENS, (pag. 503 *seqq.*)

Ten opzichte van het uitnemen der *cataract*, tegelijk met het beursje, voegen wij nog het volgende hierbij. „Omdat de verduistering van het *kristalbeursje*, soms met die van het kristalvocht gepaard gaat en dus na het wegnemen van de *lens* nog blindheid overblijft, heeft DE BEER eene handelwijze uitgedacht, waarbij altoos het *beursje met de lens* zoude uitgenomen worden. (†) Het ho-

ren-

(*) Om deze zelfde reden, waarom mijn Vader door middel der hand het licht matigde, doet de Hoogl. HENDRIKSZ. de operatie in eene kamer, waar het licht door gordijnen kan gematigd worden. Ingevalle de *pupil* voor de operatie zeer naauw is, legt hij enige uren te voren een altrekseel *Herb. Hyosc.* of *Bellad.* op het oog. Zie *Oordeelk. Beschrijv.*, p. 61 en 52.

(†) Men zie: *Dessen Methode den grauen Staar sannt den*

renvlies geopend zijnde, tracht DE BEER eerst door eene zachte drukking zonder de *capsula* te openen, deze met de *lens* naar buiten te drijven. Wanneer het beursje verduisterd en de *lens* verdund was, is dit Hem soms gelukt, doch in andere gevallen, is Hij genoodzaakt geweest andere maatregelen te gebruiken. Ook is het niet zelden geburd, dat de drukking te sterk doorgezet zijnde een gedeelte van het glasvocht mede uitkwam. Ook gebeurde het soms, dat het glasvocht naar buiten kwam en de *Staar* zijne plaats behield."

„Om deze reden heeft DE BEER een haakje uitgedacht, waarmede hij de *lens* en *capsula* tevens naar buiten zoude voeren, doch ook deze handelwijze voldeed niet aan het oogmerk. Voorts vond hij nog een ander werktuig uit, dat hij *Staar-naaldhaak* noemt, hetwelk als het ware eene gebogene staarnaald verbeeldt; dan ook dit gaf menigmaal aanleiding, dat de kunstbewerking mislukte. Weshalve DE BEER ten laatste een lansvormig werktuigje tot dat einde gebruikte, hetwelk, ofschoon niet volkomen, echter beter aan het oogmerk voldeed."

„Ofschoon nu deze kunstbewerking in den eersten opslag aanprijzing schijnt te verdienen, zoo geeft echter het dikwijls mislukken en den meerderen graad van ontsteking, welke er altoos het gevolg van is, aanleiding om dezelve geenszins aan te raden.

den Kapsel aus zu ziehen. (Wien 1799) In het Hollandsch vertaald door VAN INGEN.

den. Ten minste niet algemeen, maar alleen in bepaaldelijk die gevallen, waarbij de *capsula* verduisterd is, hetwelk zeer zelden gebeurt. HELLING vond onder 200 lijders 2 *secundaire cataracten*, en MUR-SINNA onder de 566, slechts 3 der zoodanigen.”

„De derde weg, langs welken de *cataract* genezen kan worden, is de *ontbinding (Resolutio)*, waarover de Hoogleeraar DU PUI eene verhandeling geschreven heeft, tot welke een geval door den grooten POTT behandeld, aanleiding gaf (*). En is dan de aard en natuurlijke gesteldheid van het kristalvocht zoodanig, dat hetzelfde (gelijk in de aldaar en elders opgegevene gevallen plaats had), van het omvattend beursje ontdaan, of losgemaakt in het waterig vocht geheel ontbonden wordt, en dat deze ontbinding zoo doorschijnend wordt, dat er geene verduistering in het gezicht meer plaats heeft, dan is het genoeg, dat men, ingevalle de *cataract* vloeibaar is, zoo als somtijds plaats heeft en wel eens zóó, dat men dezelve door uitneming of nederdrukking willende helpen, het geheele waterachtige vocht troebel gemaakt heeft, en noch regenboog, noch werktuigen achter het horenvlies konde onderscheiden, dan is het, zeg ik, wanneer de *cataract* vloeibaar is, genoeg om eene gewone naald, zoo als men tot het nederdrukken pleeg te gebruiken, te nemen, de samenhang van het beursje

te

(*) Zie *Verh. van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, te Haarlem*, XXI. Dl. pag. 63 en de aldaar aangehaalde Noot.

te verbreken en dus toegang te verleenen aan het waterachtig vocht voor de *ontbinding*, terwijl de opslorpemde vaten naderhand het troebele schijnen op te nemen.” » Is de *cataract* gedeeltelijk vloeibaar en gedeeltelijk in eenen meer vasten staat, dan zal alles op dezelfde wijze kunnen verrigt worden; dan alleen heeft men er meer op te letten, dat men dit vaste deel volkomen uit deszelfs plaats brenge, om het waterachtige vocht gelegenheid te verschaffen, van vrijelijk op hetzelfde in te werken.” — „Vooraf intusschen zal het noodig zijn, die voorzorg van volkomene verplaatsing der *lens* te bewerken, ingevalle dezelve verduisterd zijnde, niet vloeibaar is, maar zijne gewone vastigheid behoudt. Het waterachtig vocht zal dan, volgens *POTT*, hoe troebel het ook moge worden, in een kort tijdsbestek geheel helder en klaar worden, enz.” — „Dit zoo zijnde, daar de bewerking zoo veel gemakkelijker zelfs dan de *nederdrukking* schijnt te zijn en de gevolgen niet minder uitnemend, moet men dan deze *ontbinding van de cataract* ver boven de *uitneming* en *nederdrukking* de voorkeur geven? Zeer zeker ja, bijaldien men slechts in staat is de vloeibare en min of meer vaste *cataracten* door *onfeilbare* teekenen van elkander te onderscheiden: bijaldien er nimmer *cataracten* gevonden werden, welke voor oplossing onvatbaar zijn, en het niet dikwijls gebeurd ware, dat jaren na het *nederdrukken* de *cataract* onveranderd en niet gesmolten, wederom opgestegen waren, of na den dood bij een ontledkundig onderzoek onveranderd bevonden is.

Onfeilbare teekenen nu van die onderscheidene soorten dezès ongemaks zijn er voor als nog niet: terwijl men daarenboven aantekeningen vindt van kalkachtige, harde, ja zelfs verbeende *cataracten*." — » Ofschoon nu in het algemeen de *ontbinding* voor alsnog boven de *nederdrukking* en *uittening* der *cataract* geenszins te verkiezen zij, zoo behoort men echter desnietteenstaande dezelve niet geheel te verwerpen, ja in die gevallen, alwaar de *uittening* mislukt of om eene of andere reden niet geschieden kan, is het steeds beter de *ontbinding*, dan de *nederdrukking* te beproeven. B. v. bij sterke aangroeiing van het cristal-beursje enz. (*). Bij kinderen zoude men vooral de ontbinding kunnen beproeven, dewijl bij de meesten de onmogelijkheid bestaat om de andere kunstbewerkingen naar den eisch te volvoeren wegens hunne woeligheid, enz. Bij aangeborene *cataract* wordt zij door sommigen ook aangeraden" (†).

Zie hier het oordeel over deze kunstbewerking, zoo als mijn Vader hetzelfde te zijnen tijde voordroeg, eveneens medegedeeld.

§ 12.

Er is door mijnen Vader nog eene moeilijke en ongemeene heilkundige bewerking aan de oogen, en

(*) Zie onder anderen dergelijk een geval van DE BEER in ARNE-MANN'S *Magaz. für die Wunderzn. Götting.* I. B. 1. St. p. 294.

(†) Zie WARE, in *Philos. Transact.* 1801 en HIMLIJ und SCHMIDT *Ophthalmologische Bibliothek.* Bd. I. St. 2 S. 117 — De beste manier om de operatie te dien einde te volvoeren, is de door BUCHHORN voorgestelde in zijne *Dissert. Inaug. de Keratonyxide.* (Halae saxonum 1806.) — Vergelijk HENDRIKSZ *Heelk. Operatiën* p. 10 volgg. en anderen.

en op eene nieuwe wijze verrigt, waarvan wij de overlevering aan den geleerden WACHTER verschuldigd zijn, die met regt aanmerkt, dat de waarneming over dezelve door het overlijden van mijnen Vader of lang konde achterwege gebleven, of geheel verloren geraakt zijn, zonder zijne zorg en oplettendheid. Alhoewel na het tijdvak, waarover het *Overzigt* loopt, geschied zijnde, meenen wij en om de belangrijkheid van het geval zelve, en om de bevestiging des roems van den Operateur als Oculist, deze waarneming na den dood mijns Vaders opgesteld hier niet te mogen verzwijgen. Wij leveren om des te naauwkeuriger te zijn de vertaling van WACHTERS waarneming.

» JOHAN GEORGE HOOFT, 50 jaren oud, geboortig in de Oostvriesche stad *Aurich*, van een vrij stevig gestel, hebbende nogtans een eenigzins *serofuleus* aanzien, was bijna altijd zeer gezond. Reeds sedert eenige jaren vertoonde zich 's voorjaars een puistachtige uitslag over het geheele ligchaam, doch voornamelijk rondom den hals, maar welk uitslag nu voor 3 jaren op den gewonen tijd zich niet openbaarde. Hij wist hiervan geene oorzaak op te geven, dewijl hij geene geneesmiddelen, waardoor een terugslaan konde ontstaan, gebruikt had. In plaats van gemelden uitslag, altans zoo als mij waarschijnlijk voorkomt, werd een zware *chronische ophthalmie* geboren, welke beide oogen bezette. Verschillende Geneesheeren en Heelmeeesters werden om raad gevraagd, welke verscheidene Geneesmiddelen ten gebuike toedienden, uit welken

allen (en derzelver getal was voorwaar ontzettend) geen zich krachtdadiger vertoonde dan de *mercurius dulcis*, in den vorm van pillen. Naderhand gebruikte hij ook met best gevolg pillen uit *Extr. cicutaec*, door dewelke de hevigheid der *ophthalmie* wel veel bedaarde, doch geenszins geheel verdween: evenwel werd het gezigt, te voren door de hevige ontsteking volkomen opgeheven, grootendeels hersteld. Onder deze omstandigheden nu, maakte zich ongelukkig een onervarene van het vertrouwen des lijders meester, belovende binnen kort zonder twijfel het gezigt te zullen herstellen. Deze beschouwde het gebrek als een horenvliës-vlek (*macula corneae*), alhoewel toen reeds een vrij wel gevormde *cataract* waargenomen konde worden. Hij bezigde nu derhalve een volkomen ongeschikte geneeswijze: blies op de oogen zeer fijn gepoederde witte zuiker, en aldus werd wederom een sterke *ophthalmie* geboren. Hij beval tevens ontstekingswerende stovingen, bloedzuigers nevens de oogen, een *setaceum* in den nek, een *fontanel* op elken arm; na het langdurig aanwenden van al deze, niet tot de zachtste behoorende middelen, werd eindelijk de *ophthalmie* wel bedaad, maar de ongelukkige lijder volkomen van zijn gezigt beroofd."

» Wat was nu beter en raadzamer dan hulp te vragen van onzen Hoogl. MULDER, wiens roem in de behandeling van gebreken der oogen wijd verspreid was, maar vooral naar *Oost-Vriesland*, dewijl Z. H. Gel. niet weinig *cataract*-operatiën aan zieken, van die landstreek tot Hem hunne toeylugt

vlugt nemende, met een allergewenscht gevolg bewerkstelligd had?"

» Nadat de Hoogleeraar beide oogen naauwkeurig onderzocht had, verklaarde Hij dat de hoop op herstel zeer gering was, en dat aan het regter oog, als aan *amaurosis* lijdende, geen heekkundige kunstbewerking eenige hulp konde toebrengen. Doch een ander oordeel velde hij over het linker oog, in hetwelk de pupil zoo vernaauwd was, dat nauwelijks de punt van eene naald door dezelve zoude hebben kunnen doorgaan; de regenboog bleek volkomen ongevoelig op den prikkel van het licht te zijn, en daarenboven was een zeer wel gevormde *cataract* aanwezig." — » En alhoewel dit een en ander niet tot de ligtste kwalen der oogen behoorde, beloofde evenwel de Hoogl. MULDER aan den lijder, dat hij zoude beproeven, wat de operatie nog konde uitwerken. Hij beval eerst het gebruik van niesmiddelen, van dewelke de zieke bijna geen uitwerking of hulp ontwaarde. Hij oordeelde toen tot een ander geneesmiddel te moeten overgaan, namelijk tot het *oleum hyoscyami*, door wier werking de vernaauwing der pupil wel een weinig verbeterd is geworden, maar geenszins aan den natuurlijken toestand weder gelijk geworden. Wat moest derhalve in een zoo zamengesteld geval geschieden? Eerst stond de Hoogl. MULDER in twijfel om die operatie te doen, waardoor volgens de manier van WENZEL een kunstmatige pupil (*pupilla artificialis*) gevormd wordt, of om de samengetrokkene pupil te verwijderen, en na die verwijdering de *cataract*

uit te nemen. De laatste handelwijze schien de beste, en op den 27 October 1810 werd op de volgende wijze de operatie volvoerd." » Nadat een *anodynum* aan den lijder was toegediend geworden, en het regter oog met een windsel bedekt, werd dezelfde voorbereiding gemaakt, als bij de operatie der *cataract* geschiedt: doch om grooter vastheid der hand onder het opereren te verschaffen, plaatste de Hoogleeraar, op een gewonen stoel nevens den ziekengezeten zijnde, de elleboog op de knie." — » De Heelmeester des *Nosocomiums*, de zeer ervaren HENDRIKSZ achter den zieken geplaatst, ligte met de wijs- en middelste vinger der regter hand het bovenste ooglid op, zoodat de middelste vinger naast bij den binnenhoek des oogs was. MULDER steunde met den ring- en kleine vinger op de koon des lijders, en nu werd met RICHTERS mesje (*) het horenvlies doorgesneden, zoodat in de benedenste helft der *cornea* een wonde gevormd werd, even als bij de uitneming der *cataract* geschiedt, uit welke wonde het waterig vocht uytloei- de. Deze snede volbragt zijnde, werd er overgegaan tot de verwijdering der pupil, hetwelk eerst beproefd werd met de *cystotome* van LA FAYE (†). Maar dit werktuig voldeed geenszins aan het oogmerk. Toen werd derhalve eene zeer fijne schaar aangewend, door middel van dewelke vier kleine insnijdingen geschieden, twee horizontale en twee lood-

(*) Zie *ENS Hist. I. pag. 100. Tab. III, fig. 15.*

(†) Dezelfde *p. 30. Tab. I. fig. 12 en 13.*

loodlijnige, welke gemaakt zijnde de gesnedenē gedeelten (*segmenten*) der regenboog met hetzelfde instrument werden weggenomen. Om het horenvlies op te ligten, werd het lepeltje van DAVIEL (*) gebruikt. Doch gedurende de operatie werd de beweging van het oog zoo sterk, dat hetzelfde met de vingers niet meer konde gehouden worden, weshalve de oogspiegel van JERICHO (†), welke de Hoogleeraar slechts zeer zeldzaam aanwendde, gebezigd werd. Maar ook dit instrument help niets, weshalve de vingers wederom in den binnenhoek des oogs geplaatst werden, om hetzelfde te vestigen.”

» De pupil nu genoeg verwijd zijnde om den uitgang der *cataract* niet te beletten, werd het beursje des kristal-lens doorboord met de *cystotomus* van LA FAYE, en door eene geringe drukking boven de bol aangebragt, sprong de verduisterde *lens* door de verwijde pupil voor den dag, maar toen werd duidelijk ontdekt, dat ook de *capsula lentis* zelve ontaard was, zoodat geene lichtstralen tot het netvlies konden doordringen. Er bleef dus niets anders over, dan om de *capsula* mede uit te nemen; en onze MULDER draalde niet lang om dit te beproeven met de schaar van LA FAYE. (§) Deze wegneming geschiedde zonder eenige moeilijkheid;

en

(*) Dezelvde pag. 11. Tab. I. fig. 4. a.

(†) Dezelvde pag. 39. Notaj. Tab. II. fig. 14 en 15. alwaar dit instrument het eerst is afgebeeld.

(§) Dezelvde Tab. I. fig. 16. en VAN GESSCHER, *Hedend. v. f. Heelk.* III Deel. Tab. XXIX. fig. 7.

en hoe sprong de lijder van vreugde op, toen hij zijn gezigt hersteld zag! Terstond werd het oog gesloten, de lijder met den rug naar het licht geplaatst en twee *compressen* aan een windsel gehecht op de oogten geplaatst, wordende gedurig door middel van eene spons nat gehouden met:”

Rj. Aq. Rosar. unc. VI.

Spir. Vin. unc. I.

m. d. u.

» Zoodanig oogwaterje was wezenlijk zeer noodzakelijk, omdat er geen geringe oogontsteking te wachten was, welke gedurende de kunstbewerking reeds begon te ontstaan. Na de operatie verkeerde de lijder in het donker en hield een ontstekingswerende leefregel.”

» De tweede dag na de operatie klaagde hij over een ligte prikkelende pijn, welke na vier dagen geheel verdween. Op den tienden dag werd het verband veranderd, en er waren geene teekenen van ontsteking. Na 14 dagen gebood de Hoogleeraar den lijder om zich langzamerhand aan het licht bloot te stellen: en vier weken na de operatie was het gezigt volkomen hersteld, slechts nog een weinig zwak, doch zoo dat hij al wat hem omringde, zelfs fijnere dingen konde onderscheiden. Die zwakte van gezigt verbeterde zich evenwel dagelijks. Eene niet ronde, maar meer langwerpige pupil is nu zichtbaar in het midden der regenboog en ongevoelig voor den prikkel des lichts. Een vochtige ne-
vel.

velachtige weërgesteldheid schijnt wel eenigen invloed uit te oefenen op het oog, maar veroorzaakt geenszins pijn. De toestand van het andere oog blijft gelijk. Hij gebruikt nog een oogwatertje uit *spir. vini* en *aq. pura.*”

» Zie hier derhalve een geval, hetwelk mij altoos toeschijnt, onder de zeldzamere te moeten gerangschikt worden. Want wie zoude een zamengestelder geval kunnen aanvoeren? Wien is ook zoodanig een mapier van handelen bekend geweest? Wie konde eindelijk grooter uitkomst verwacht hebben?”

Na deze *Historia morbi et operationis* deelt de Geleerde Hr. WACHTER eenige zeer lezenswaardige opmerkingen over dezelve mede, waarvan wij den voornamen inhoud hierbij voegen.

De oorsprong dier *ophthalmie*, welke zoo ondoelmatig en voor den lijder noodlottig behandeld werd, moet meerendeels in de teruggedrevene huiduitslag gezocht worden. De mogelijkheid hiervan leert de dagelijksche ondervinding in het algemeen, en in het bijzonder (onder anderen) eene waarneming van den grooten RICHTER, welke na het opdroogen van hoofdzeer (*tinea capitis*) de pupil gesloten zag.

Velen zouden misschien het vermelde geval tot de ongeneeslijke gebragt, en geene operatie ondernomen hebben, doch na zich verzekerd te hebben dat door nieismiddelen enz. de pupil zich niet verwijdde, ondernam toch mijn Vader met overleg en beleid dezelve, wordende met eene goede uit-

komst bekroond. (*) WACHTER vergelijkt voorts de beschrevene manier met gevallen, die met het genoemde eenigzins overeenkomen, en verklaart die manier voor geheel nieuw. Het is bekend dat de vorming van een kunstmatige pupil die heilkundige kunstbewerking is, » door de welke, in gevalle van een slecht gevormde of ziekelijke regenboog of ho-
renvlies de lichtstralen tot het netvlies niet kunnen doordringen, eene opening gemaakt wordt of mid-
den in den regenboog of aan deszelfs rand, zoo dat de lichtstralen op nieuws tot het netvlies kunnen doordringen.» (+)

WOOLHOUSE, Oculist van JACOB II koning van Engeland, enz. heeft het eerste denkbeeld tot de vorming van een' nieuwen pupil gegeven door een kunstbewerking, door hem *diapetis* genoemd, aan te bevelen, waarbij de oorspronkelijke of oude pupil, die zamengegroeid was, weder hersteld wordt. CHESELDEN en vele anderen (§) verbeterden voorts WOOLHOUSE'S handelwijze en breidden dezelve verder uit, zoodat zelfs een geheel nieuwe pupil werd daargesteld. CHESELDEN mag dus gezegd worden, ei-

(*) Nooit behoort men de kunstbewerking der kunstmatige pupil in het werk te stellen, zoo lang er gelegenheid schijnt te zijn tot herstelling zonder dezelve. Men beproeve eerst de narcotische plantensappen, enz.: vinden wij in eene aantekening elders.

(†) Zie WACHTER *spec. chir.* p. 15. Verg. VAN ONSENOORT, *Operative Heelk.* I Deel. bl. 253. De indicatiën tot de operatie zie men bij W. p. 15 en 16: bij V. O. p. 253 en 254.

(§) Zie dezelve b. v. bij ONSENOORT bl. 249 *volgg.*

eigenlijk het eerst eene kunstmatige pupil gevormd te hebben, en wel op de volgende wijze. Hij bragt een zeer fijn en smal mesje door de *cornea* of liever door de *sclerotica* binnen op dezelfde plaats, als geschiedt bij de nederdrukking der *cataract*, tot dat gedeelte der regenboog, in hetwelk de opening moet gemaakt worden, en volbragt met hetzelfde instrument een transversale incisie van 2 of 3 lijnen. Sommigen meenen, dat hij eene naald gebruikte, hoedanig een bij de neerdrukking der *cataract* gebezigd wordt. Eenigen hebben met goed gevolg van deze manier van opereren gebruik gemaakt, andere verscheiden gebreken derzelve met grond opgegeven en aangetoond. — GUERIN meende de vorige manier te verbeteren door aan te bevelen, om het mesje in te brengen door het *doorschijnende* horenvlies in de voorste oogkamer, en om van dat deel door een kruis-snede het horenvlies in te snijden. Doch dit belet evenmin, als het vorige de zamentrekking van het wondje, waardoor naderhand het zien weder belet wordt. — JANIN beval de *coretotomia* aan, waarbij het horenvlies, volgens hem (*), op de

(*) De nadere verbeteringen van deze en de overige methoden, zie men bij ONSENOORT en anderen na. *Oper. Heelk.* I. bl. 258 volg. doch waar wij lezen: *cerotomia, corectomia, corodialysis*. En *verb. over de graauwe staar en den kunstigen oogappel* door denzelfden Geleerde. (Amst. 1818.) Men vergelijke met dat alles het boven vermelde geval van mijnen vader, om te zien in hoe verre hetzelfde nog nieuw en opmerkenswaardig is.

dezelfde wijze als bij de *cataract* geopend wordt, waarna door middel van eene zeer fijne schaar een wondje in den regenboog naar de binnen ooghoek gemaakt wordt. Dit wondje evenwel vergroeit dikwerf schielijk, er ontstaat verettering, enz.; redenen waarom deze manier afkeuring verdient, zoo als zij door JANIN werd voorgesteld. — WENZEL stelde die manier voor, welke *corenectomia* heet. Hij snijdt met een mesje, hoedanig bij de uitneming der *cataract* gebezigt wordt, het horenvlies halfmaanswijze, zoodat de helft verdeeld is. Op hetzelfde oogenblik, waarin hij deze snede maakt, brengt hij de punt van het mesje door de regenboog ter lengte van een halve lijn, en terwijl hij het handvat van het mesje nederdrukt, maakt hij in den regenboog een halfmaanswijs wondje. Nu snijdt hij met eene schaar het gewonde gedeelte (*segment*) des regenboogs af, waardoor aan het licht toegang tot het netvlies vergund wordt. Het is bij deze operatie moeilijk om de opening des regenboogs zoo te bepalen, dat de *lens* of het ontaarde beursje indien het noodig zij, kan uitgenomen worden. — De Hoogl. SCHMIDT heeft de *corectodyalysis* bewerkstelligd. De naald wordt even als bij de nederdrukking der *cataract* in het oog gebragt, doorgaande tot de *crystal-lens* in gevalle te voren geen uitnemen geschied is. Vervolgens wordt de naald achter den regenboog voortgedreven naar den voorsten ooghoek en aldus de afscheiding des regenboogs van den haarwijkenband volbragt. Indien nu de *lens* ondoorschijnend is, wordt dezelve tevens nedergedrukt.

Bij

Bij deze methode is groot gevaar om nadeelige kwetsing aan andere deelen van het oog toe te brengen. WACHTER zoude daarenboven het uitnemen van de ondoorschijnende *lens* boven het nederdrukken verkiezen (p. 24.).

» Onder alle medegedeelde manieren is er geene, welke met die van MULDER overeenkomt, en in ons geval wezenlijk boven alle anderen mij de voorkeur schijnt te verdienen, ja zelfs boven die van WENZEL, welke alhoewel de beste van allen ook nog hare zwarigheden heeft:” zegt WACHTER en vervolgt aldus: » Tot het doen dier horenvliessnede tegelijk met die des regenboogs wordt voorwaar een zeer geoeffende hand vereischt; en ik twijfel of zelfs de handigste Heelmeester die methode (van WENZEL) zal kunnen volgen, wanneer de bewegelijkheid van het oog zoo groot is, dat hetzelfde met mocite of soms geheel niet kan gevestigd worden. . . . Weshalve het tot het zeer moeilijke behoort om volgens WENZELS manier de regenboogssnede te volvoeren.” — » Wij gelooven dan de *Muldersche* manier te moeten volgen, in gevalle namelijk het horenvlies ongeschonden (*intacta*) is, de voorste kamer niet vernietigd of met het horenvlies zamengegroeid is, alhoewel de *lens* of het beursje ontaard zij. Wij bevelen dus een halfmaanswijze snede van het horenvlies op dezelfde wijze als bij de *cataract* aan, en met hetzelfde werktuig. Indien de pupil, alhoewel aanmerkelijk zamengetrokken zijnde, nog eenig spoor van zijn aanzijn vertoont, zouden wij dezelve verwijderen, doch wanneer

neer dezelve geheel verdwenen is, dan schijnt het ons best toe, om dezelve op die plaats te maken, waar ze te voren natuurlijk gevonden werd, en op dezelfde wijze als de Hoogl. MULDER dezelve maakte door vier insnijdingen met de schaar en voorts door de wondlipjes weg te nemen. Ook in gevalle geen spoor van de pupil meer aanwezig is, zouden wij de insnijdingen beter aan het doel beantwoordende achten, dan slechts een halfmaanswijze suede.”

Het gevaar van kwetsing van andere deelen is bij deze manier blijkbaar minder, dan bij eenige andere der opgegevenen. De schaar, hoewel anders bij heilkundige bewerkingen beneden het mes te achten, is hier boven hetzelfde verkieslijk. Het wegnemen van de wondlipjes is zeer noodig, doch moet door een geoefende hand en altijd met groote voorzigtigheid geschieden. Men kan op deze wijze den omtrek der opening naar verkiezing maken, en bijaldien *cataract* aanwezig is, dezelve op de gewoone wijze uitnemen. De ondoorzigtige *lens* in het oog te laten is niet raadzaam, dewijl eene plaatsverandering derzelve het gezigt weder beneemen kan. —

Het uitnemen van het beursje was niet nieuw, hebbende de Hoogl. VAN MAANEN die bewerking in 1795 met den beroemden oculist JERICHO verrigt. Het schijnt nogtans geene aanbeveling te verdienen om volgens BEER en anderen in alle gevallen het beursje mede weg te nemen, dewijl hetzelfde slechts zelden verdonkerd is. MURSINNA vond dit onder 566 gevallen slechts drie maal.

De

De afgesnedene deelen des regenboogs kunnen met de schaar ook naar buiten gebracht worden, en men behoeft daartoe niet het afzonderlijk werktuig van BEER. (*) Er is bij de opgegevene operatie geene meerdere vrees voor ontsteking, dan bij die der *cataract*.

Wij eindigen deze mededeeling met de woorden van WACHTER: »Dewijl deze operatie onder ons tot de zeldzame behoort, heb ik het niet ongepast geoordeeld de voorgedragene waarneming korteljk te verhalen.» Waarschijnlijk verdient die manier een plaatsje nevens die van zoo vele geroemde buitenlanders.

§ 15.

Onder de Heelkundige bewerkingen is er geene die opmerkenswaardiger was, dan de wegneming of uitroeiijing van het kniegewricht (*Exstirpatio Genu*) (†), door den heer G. H. WACHTER zoo

(*) Zie ENS L. I. pag. 228. Tab. V. fig. 5.

(†) Volgens de definitie van den Geleerden ONSENOORT zoude hier geene uitroeiijing, uitneming, *exstirpatio* plaats gegrepen hebben, dewijl dezelve « bestaat in de geheele wegneming van eenigerhande deel, b. v. van den arm uit het schoudergewricht, waarin men alleen de bekleedselen en spieren in verschillende rigtingen verdeeld:» want in het onderhavig geval moest ook het been verdeeld worden. Daarenboven moet toch ook bij de *exstirpatio* in het schoudergewricht, in het heupgewricht, enz. immer het *ligamentum capsulare et rotundum* doorgesneden worden. Weshalve wij deze bepaling niet kunnen aannemen. Zie *Operatieve Heelkunde. I. Deel. pag. 59 en 60.* (Amst. SULPKE. 1822).

meesterlijk beschreven. Opmerkenswaardig was dit geval, zoowel wegens de zeldzaamheid der operatie zelve, als om de omstandigheden, die bij hetzelfde zoo ongelukkig samenliepen. Nogtans beschouw ik deze kunstbewerking, te voren slechts eens door PARK bewerkstelligd, benevens die der *wegneming van het been uit het heupgewricht* aan een meisje in 1798 met het gelukkigst gevolg verrigt, als twee daadzaken, die de Chirurgicale roem van mijnen onvergetelijken Vader onwrikbaar gevestigd hebben. Hierbij komt nog de moeilijke kunstbewerking, *het wegnemen van het ondereinde des kuitbeens*. Het is hier de plaats niet om over die tweede kunstbewerking uitvoerig te handelen, maar ik merk slechts in het voorbijgaan aan, dat het bijkans verteerde meisje naderhand een frissche jonge dochter geworden is, en nu sedert jaren gehuwd zijnde, moeder van vijf gezonde kinderen is, welke zij zelve zoogde. Zoo verre mij bekend is, bestaat er tot op heden toe geen weërge van zoodanig gelukkig geval.

Altans schreef TITTMANN voor weinige jaren, dat het nog niet bewezen was of deze operatie wel een gelukkig gevolg konde hebben: waarop de kundige VAN DER HOUT met regt aanmerkt, dat hieraan onder onze landgenooten geen twijfel meer was (*). Ik hoop in het vervolg van tijd gelegenheid

(*) TITTMANN zegt namelijk omtrent de amputatie van het dijbeen uit het heupgewricht: »Hoezeer deze operatie door velen is aangeprezen geworden en ook werkelijk aan levende

gelegenheid te hebben om een uitgewerkt stuk over dit geval, met afteekeningen zoowel van het *carieuse* been, als van de genezene wonde, door den be-

roem-

personen verrigt is, heeft men echter nog geen enkel voorbeeld dat zij met gelukkig gevolg is bekroond geworden, kunnen aanwijzen. Ziet men echter vooraf, dat de lijder bij het nalaten der operatie zeker sterven zal, en wil men om deze reden de kunstbewerking niet verzuimen, zoo is het echter hoogstwaarschijnlijk, dat dezelve geheel vergeefs zal zijn, en (N. B.) verder tot niets zal strekken, dan om de lijder voor zijnen dood nog op het gruwzaamst te folteren. Indien de operatie al gelukkig altoopt, zal het ligchaam evenwel zulk eene geweldige omwenteling, waarbij eene vierde gedeelte van het geheel wordt weggenomen, bezwaarlijk kunnen verdragen." enz. VAN DER HOUT zegt hierop in de *noot*: « Het te-gengestelde is bij ons te lande waar. De Hoogl. MULDER heeft dezelve aan een jong meisje met het gelukkigst gevolg verrigt. En, gelukkige voorbeelden moeten ons tot het behoud van ongelukkigen aanmoedigen." Men zie: *Laerboek der Heelkunde van J. A. TITTMANN, naar het Hoogd. vrij vert. enz. door A. VAN DER HOUT, I Deel. pag. 277 en 278. (Amst. Sulpke, 1816.)* Wij merken nog aan, dat het laatste besluit van TITTMANN onjuist is, want dat het levensgevaar niet zoo zeer afhangt van de hoeveelheid stof, welke wordt weggenomen, als van het bijzonder gedeelte, hetwelk wordt afgesneden. — Alhoewel wij geene voorbeelden, als het bovengemelde tot nog toe kennen, moeten wij uit de 2de uitgave van de vertaling van bovengemelde werk opmaken, dat er sedert 1816 meer door den kundigen VAN DER HOUT zijn opgeteekend gevonden, en misschien zoo vele dat het niet meer der moeite waardig schijnt te zijn om de Operateurs te noemen, zelfs niet den landgenoot, die de gelukkigste uitkomst in dezen te beurte viel. Immers hier lezen wij alleen: « Niettegenstaande dit alles is zij doch in latere tijden, hoewel zeldzaam, met een gelukkig gevolg verrigt geworden." Zie bovengenoemd werk I Deel. pag. 313 en 314. 2de en verm. druk. (Amst. Sulpke, 1819)

K

roemden schilder VAN DER KOOIJ vervaardigd, voor-
zien, in het licht te geven.

Ik ga nu eerst over ter mededeeling van hetgene
bij

Nadat ik het bovenstaande ter perse gelegd had, kwam mij het negende stuk der *Biblioth. der pract. Heilk. von HUFELAND und OSANN* 1823. (September. Berlin.) in handen, alwaar (S. 178—180.) loffelijke melding gemaakt wordt van eene *commentatio chirurg. de Femore in cavitate cotyloidea amputando*, auct. A. G. HEDENO. (Lips. 1823. 4°. c. Tab. V. lith.) In dit, naar die opgave, met veel vlijt en oordeel geschreven werkje, wordt van vijf met gelukkig gevolg verrigte operatiën van dien aard gewag gemaakt: hetwelk dus aan VAN DER HOUT's latere schrijfwijze grond bijzet. Wij hopen eerlang in dat werkje zelve het meer of het min gelukkige dier uitkomsten te leeren kennen, en met dat van mijnen Vader te vergelijken. Het is ons ook niet bekend of dit geval onder die vijf opgeteld zij geworden, en het doet ons leed hier nog de gevallen, nog de namen der Operateurs te kunnen mededeelen.

Sedert kwam mij ook nog in handen een stukje, getiteld: *Eine neue Verfahrensart zur Exartikulation des Oberschenkels*, von Dr. LISFRANC in *FORBIERS Notizen*, 1823. N°. 98. S. 156—159. Overgenomen uit *Archives générales de Médecine*, Juin 1823. Behalve eenige algemeene wenken en de nieuwe manier van opereren, vinden wij daar de aanwendbaarheid der operatie bevestigd door de ondervinding van PARAUD bij SABATIER aangehaald, van RAFFOS, BROWNIGG, LARRY, RUSCH en GUTHRIE. Het is hier de plaats niet om ons over LISFRANC's manier enz. uit te laten, maar AVERILL verzekert dat hij denzelven met zoo ontzettende handigheid heeft zien opereren, dat hij de operatie aan een lijk in minder dan tien seconden (?? — waren het minuten dan was het nog wonder) verrigt had. — Den 2 September, 1823 heeft JAMES SYMES, *Prof. Anat. en Chirurg.* te Edenburg aan een jongen van 19 jaar het linker been uit het heupgewricht uitgenomen, zijnde dezelve hoogst vermagerd. De operatie geschiedde naar

bij Dr. WACHTER omtrent het eerste geval aange-
teekend staat (*).

» CORNELIA FERVERDA, eene weduwe van 54
jaren en moeder van 9 kinderen, te voren gezond,
werd voor omstreeks vijf maanden door een' zwaren
schrik aangedaan, zoodat zij den volgenden dag eene
hevige koorts kreeg, welke 24 uren duurde. Zij
gevoelde terstond tevens eene zware, vaste pijn in
de regter knie, welke zoodanig toenam, dat zij ge-
noodzaakt werd van iemand, welke in de stad *Gro-
ningen* de Heelkunde uitoefent, hulp te vragen.
Deze oordeelde dat de kwaal in eene ontwrichting
of verplaatsing bestond, alhoewel de lijdere vast
staande hield, dat geen uitwendig geweld op de nu
pijnlijke plaats was aangebragt geworden. Alle, bij
zoodanig toeval noodige middelen werden in het
werkgesteld, de knie namelijk met windsels stevig
onwonden en met *spir. vini camp.* bevochtigd;
welk een en ander aan het doel niet voldeed. Im-
mers, de knie werd allengs dikker en pijnlijker.

Al-

de manier van LISFRANC, en op den 18 September, waren
alle vooruitzichten op herstel allergunstigst. Zie *FRORIERS No-
tizen*, 1823, No. 108, S. 319. WENDELSTADT zag en ondr-
zochte een matroos, welke na de slag bij *Abukir* de amputatie
ex acetabulo ondergaan en jaren lang overleefd had. Zie *HUF-
FEL. u. HIMLY Journ. der pract. Heilk.* 1811, 8 St., S. 110—112.
De amputatie uit de gewrichten boven andere amputatiën
heeft niet zeer lang geldden ook Dr. J. MANN aanbevolen,
trachtende de vooroordeelen tegen dezelve door ondervinding
weg te nemen. Zie *EHRHARTS Zeitung* 1823, I, S. 292.

(*) Zie *Diss.* I. p. 30—60.

» Alles aldus gedurig verergerende, werd de zeer ervaren Chirurgijns van het Akademisch ziekenhuis, de tegenwoordige Hoogl. P. HENDRIKSZ te hulp geroepen, die weldra uit alle toevallen ontwaarde dat er beenbederf (*caries*) plaats vond. Deze bezigde verschillende pleisters en stovingen, welke soms de zwelling wel verdreven, maar geenszins de hevige pijn wegnamen. Eindelijk werden ook spaansche vlieg-pleisters, aan weerskanten van het gewricht aangewend, uit wier opening eene matige hoeveelheid eener weiachtige stof vlocide, doch geen verlichting aanbragt, zoodat het noodig geoordeeld werd, verdoovende middelen toe te dienen. Bij alle deze moeilijkheden kwam een hevige *diarrhoea*, welke door geneesmiddelen tot bedaren kwam.”

» Nadat alles aldus zonder verlichting was aangewend en de krachten zeer afnamen, oordeelde de zeer ervaren HENDRIKSZ het best om raad te vragen bij onzen Leermeester den Hoogl. MULDER, welke terstond aan de beklagelijke en arme lijderes eene plaats in het Heelkundig ziekenhuis verleende.”

» Op den 30 September 1809 aldaar opgenomen zijnde, werd het volgende waargenomen: De regter knie en deze geheele ledemaat was gezwollen. Het aangedane deel kon geene aanraking velen, dewijl daardoor de hevigste pijn, die alle beweging des gelids belette ontstond, zoo als ook die van het dijbeen en van den voet. Behalve deze zwelling, vertoonde de geleiding van het kuit- en scheenbeen met de dij eene tegennatuurlijke houding, dewijl de
uit-

uiteinden van die beenen meer naar buiten hielden, zoo zelfs, dat de hoofden dier beenen van het overige been schenen afgescheiden te zijn; doch hetgeen wegens de hevigheid der pijnen bij de beweging niet vast konde bepaald worden. De knieschijf scheen iets grooter, dan gewoonlijk. De kleur der zwelling was uitwendig bijna natuurlijk, maar met verscheidene roode puntjes bezet. De zieke verhaalde een' onmatigen eetlust te hebben, en voornamelijk des nachts een koud, taai, zeer verzwakkend zweet. Een snelle en kleine pols. Werd toegediend:

Rl. Cort Peruv. flavi unc. i.

Coq. in s. q. aq ad colat. unc. xii.

add. Syr. Cort Aurant unc. i.

Spir. nitri dulc. dr. i.

Laud. liq. sydenh. gtt. xxx.

m.

S. Om de 2 uren een kopje vol."

» Tegen den nacht een *haustus anodynus*."

» Binnen korten tijd herstelden hare krachten en verkreeg zij een veel beter uitzigt. Uitwendig werd niets aangewend. In de volgende week werd eene zwelling der linker knie waargenomen, welke eene slijmige of geleiachtige stof scheen te bevatten en spoedig weder verdween. De pijn der regter knie was een weinigje minder, zoodat dezelve soms geheel verdween, en de lijderes een weinig sliep, hetwelk gedurende de geheele ziekte niet geschied was. Dit gebeurde evenwel voorna-

melijk, nadat in plaats van de *haustus anodynus pilul. opiï* in eene allengs vermeerderde *dosis* genomen waren. De eetlust was goed, niet onmatig; de pols had gewonnen.” —

» Er bleef ter genezing nu niets over, dan de afzetting des ledemaats of de uitroeiing van het gelid. Dewijl echter de kwaal zich niet buiten de knie uitstreckte, en de toestand der lijdere zoodanig was, dat zij de zwaarste operatie scheen te kunnen doorstaan, oordeelde de Hoogleeraar om het gewricht weg te nemen en het been te behouden.”

» Op den 22 October 1809 werd ten aanzien van den Hoogleeraar THOMASSEN à THUËSSINK, de Doctoren BUSCH en TELLEGEN, de Churigijs HENDRIKSZ, VON EMDE en BUISSING, en meer dan dertig studenten, welke de Heelkundige lessen plegen bij te wonen, de operatie op de volgende wijze verrigt.”

» De lijdere werd op eene tafel gelegd, en het *tourniquet* op de *arteria femoralis* geplaatst, doch zonder eenige drukking te bewerkstelligen. De algemeene bekleedselen werden boven de knieschijf met een gewoon *scalpel* dwars doorgesneden, en de insnijding door de pees der uitstreckende spieren van het been, en door de benedenste vezelen van de beide *vasti*, tot op het dijbeen vervolgd. Vervolgens werd een lengtesnede gemaakt, beginnende een duim boven de dwarsnede, en eindigende omstreeks 4 duim beneden dezelve. Dit geschied zijnde werden de wanden der wonde van het been en de banden losgemaakt, en wel het
eerst

eerst boven de knie, waardoor weldra de hoofden van het dijbeen (*condyli ossis fem.*) zichtbaar werden. Nadat nu de zachtere deelen van de harde zooveel doenlijk gescheiden waren, werd een mes ter breedte van omtrent $\frac{1}{2}$ duim, en ter lengte van 12 duim, dwars onder het dijbeen gebragt, het scherp, zooveel mogelijk, naar de achterzijde van het dijbeen gerigt, en zeer nabij hetzelfde om de belediging van de *arteria poplitea* voor te komen. Op deze wijze de onder de dij gelegene deelen van het been afgescheiden zijnde, werd een houten spadel van 1 duim breedte door de gemaakte opening doorgestoken, en langs hetzelfde het dijbeen door de zaag verdeeld, omstreeks 2 duim boven de *condyli*. Daarna de wondlippen omstreeks de knieschijf en het hoofd des kuitbeens van de banden en het been afgescheiden zijnde, kwam ook zeer spoedig het bovenste gedeelte des kuitbeens bloot, hetwelk geschied zijnde, het been zoo is gebogen geworden, dat de *condyli* van het dijbeen afgescheiden buiten de wonde uitstaken. Hierdoor werd het gemakkelijker om tot de deelen, welke achter het kuitbeen zijn, van het been af te zonderen. Deze afscheiding zelve gaat nogtans met de grootste moeijelijkheid gepaard en behoort tot het gewigtigste gedeelte der kunstbewerking. De afscheiding geschied zijnde, werd de houten spadel onder de *tibia* en *fibula* gebragt, en het bovenste gedeelte der *tibia* doorgezaagd, juist boven de plaats, waar deze met de *fibula* verbonden wordt. De afscheiding had wel lager zonder belediging der groote vaten, kunnen ge-

schied zijn, maar gedurende de operatie bleek, dat de *caries de condyli* van het dijbeen, doch voornamelijk deszelfs knie oppervlakte, en het achterste gedeelte van den kuitbeenskop innam, zich buiten die plek niet uitstreckende; zoodat aldus de kwaal met wortel en tak werd uitgeroeid." Er werd aldus niets dan het beenig gedeelte en de banden weggenomen, blijvende de uitwendige bekleedselen en spieren geheel over. De bloedstorting was zeer gering, en slechts weinig was het binden van vaten noodigde: *arteria poplitea* was ongeschonden en na het wegnemen van het zieke deel niet eens zichtbaar.

» De kunstbewerking aldus zeer gelukkig ten einde gebragt zijnde, werd reeds dadelijk eenige aannadering tusschen de dij en de scheen bemerkt door de zamentrekking der spieren en huid. De lippen der wonde van de lengtesnede werden door een' eenvoudigen naad, gewoonlijk de *geknoopte* genaamd, vereenigd; de overige lippen werden zamengehouden door kruislings aangelegde kleefpleisters, en het geheel met Engelsch pluksel bedekt. Om nu, zooveel mogelijk, het been met de dij in eene vaste ligging te houden, was een verband en een werktuig bij der hand, te dien einde door den geachten Leermeester uitgedacht. Dit bestond uit twee latjes van 27 duim lengte en 1 duim breedte en dikte, aan het eene einde op een' afstand van $6\frac{1}{2}$ d. aan het andere op eene van $3\frac{1}{2}$ d. door een opgerigten houten plank ter dikte van $\frac{1}{2}$ d. en ter hoogte van 5 d. vereenigd. Omstreeks het
mid-

midden des werktuigs was een derde plankje, op dezelfde wijze met de latjes vereenigd; elk plankje was zoodanig uitgehoold, dat in het midden des boogs slechts $\frac{1}{2}$ duim hoogte des houts overbleef. De gedeelten der plankjes welke aan weerskanten uitstaken hadden 1 d. breedte, van boven cirkelswijze uitgehoold, om elk een houten cilinder ter lengte des geheelen werktuigs te ontvangen. Met deze aldus geplaatste cilinders werd een stevig doek verbonden, nederhangende in den vorm der uitgehoelde plankjes, om het geheele been te ondersteunen. Doordien deze cilinders om hunnen as bewegelijk waren kon het doek dalen en rijzen, en op de behoorlijke hoogte bevestigd worden."

» Op dit werktuig werd een verband gelegd, hoedanig een men bezigt om gebrokene beenderen bijeen te houden en te bevestigen. Een kussentje namelijk, drie spalken met doek omwonden, en een wollen windsel met achttien hoofden van POTT."

» Het uitgestrekte lid werd aldus op dezen toestel geplaatst, en eerst het windsel van POTT aangelegd, en daarna de beide lange spalken aan de kanten, en een kortere boven op het been bevestigd, eindelijk het kussentje met lint toegebonden. Na dit alles werd de lijderes zeer voorzigtig te bed gebracht, en opdat het been door de dekens niet gedrukt zoude worden door hoepels overschraagd."

» De misselijkheid, welke gedurende de operatie ontstond, verergerde na dezelve, doch verdween na 4 uren door een *cardiacum et mixt anodyna*. Hierop volgde eene allergewenschte rust, eene groote

vermindering van pijn en gcheele kalmte. De lijdere was zeer met haar lot tevreden, en geen wonder, daar zij bijna aanhoudend gedurende 22 maanden door de hevigste pijnen gefolterd was geworden, die voor geene verdoovende middelen weken, zijnde zij aan deze ook reeds zoo gewoon geworden, dat zij des avonds voor de operatie, XIV *grain opium*, zonder uitwerking, ingenomen had."

» In den nacht na de kunstbewerking sliep de lijdere weinig, alhoewel zij geene pijn had, doch in de drie volgende nachten uitnemend wel. De eetlust was goed, geene koorts, in één woord de zieke bevond zich wel. Op den derden dag werd het verband gedeeltelijk, met de schaar weggenomen, en bleek het dat de verettering begon. Zij gebruikte nog een *mixt. anod.*, afwisselende met *dec. cort. Peruv.* Op den 25 October was de wonde reeds in volle verettering en had een goed aanzien: — zij had eenen leelijken smaak in den mond. Des avonds scheen zij door een gesprek met eene vriendin vermoeid te zijn, was minder wel, en had weder walging, Daarna kreeg zij *convulsies*, die toch spoedig bedaarden. De hoeveelheid etter was aanmerkelijk en van eene beste gedaante. De eetlust goed, bijna geene pijn."

» Tot den 30 October ging alles wel, slechts eene ligte koorts werd waargenomen, de pols was regelmatig, niet zwak, maar de lijdere klaagde over eene stekende pijn in de wonde. Het verband werd nu geheel afgenomen, hetgeen niet zonder groote pijn geschiedde, welke nogtans spoedig overging.

Eene

Eene zeer gezonde etter werd aanhoudend door de wonde afgescheiden. Maar op den 31sten ontdekten er zich eenige verschijnselen van een' zenuwachtigen aard; de eetlust was geheel verdwenen, de pols zamengetrokken, de afgang vermenigvuldigd en week. De zenuwtoevallen namen den volgenden dag toe. De zieke klaagde over zamentrekking der keel; over pijn in het hoofd, in de lendenen en ledematen; het uitzigt was treurig; de oogen vochtig (*lacrymanles*). Er was duizeligheid met zware vrees en een stille ijling aanwezig; des nachts geen slaap. De pols snel en klein. Neusbloeding. Geen eetlust. Desniettegenstaande eene vrij groote hoeveelheid van besten etter. Des avonds van denzelfden dag namen de zenuwtoevallen plotseling weer toe; de doorzwelging geschiedde met moeite, de koorts begon met koude, en ging in warmte over, loopende met zweet af. Er was meer pijn aanwezig, volgens het zeggen der lijderes, zich van den voet tot de lendenen uitstreckende, doch veel verminderende nadat de koorts in zweet overging. — Het volgende werd beurtelings toegediend."

Rf. Aq. coct. unc. vi.

Salis tartari unc. i.

Syrup comm. unc. β.

m.

Rf. Opii puri gr. ii.

Sacch. albi scrup. i.

m.f. Pulv. et d. tales N^o. V.

S. Om de 2 uren een kopje vol.

S. Om de 2 uren een poedertje.

» De kinadrnk bleef staan.

» 2 November. In den nacht was de zieke vrij stil

stil; zij gevoelde geene pijn, dan in de keel; waardoor de doorzwelging lastig werd; bijna geen' slaap; groote dorst. De pols sterker en voller (*momentosior*). Maar in den morgentijd werd de benaauwdheid vooral heviger; zij braakte eens; de pijn der wonde van weinig beduidenis."

» Zij neme alle uren het *sal tart.* en *opium* beurtelings."

» Op den avond van dezen dag was de toestand der zieke veel beter, het uitzigt gunstiger. Het verband van de wonde genomen zijnde bleek het, dat er eene grooter hoeveelheid etter afgescheiden was, dan gisteren. De wonde zelve stond zeer goed. — De kinadranc wordt weder gebruikt."

3 Nov. Een vrij rustige nacht, doch zonder slaap; geene klagten meer over keelsnoering. De pols regelmatig, en vrij zwaar. Geen zeer groote dorst. Een zeer goed aanzien der wonde en etter; de uiteinden der beenderen kwamen uitmuntend overeen."

4 Nov. In den nacht weder toeneming van benaauwdheid, den slaap belettende. In den morgentijd ééns afgang, waardoor de benaauwdheid zeer verminderde. Men nam eene zeer groote gevoeligheid waar, zoodat zij door de minste beweging aangedaan werd, en in het algemeen zich niet zoo wel bevond, als den vorigen dag. Des avonds werd eene scherpe, zure stof gebrakt. De zieke was angstig en droefgeestig. De eetlust onderdrukt; de dorst matig. De hoeveelheid en hoedanigheid des etters allerbest, zoo alsook het aanzien der wonde, alhoewel de uiteinden der beenderen niet zoo goed over-

overeenkwamen, dewijl het dijbeenseinde zichtbaar was. Tegen den nacht was de zieke zeer droevig en ongeduldig. De pols zwak, alhoewel de *cort. peruv.* op zijn' tijd gebruikt werd. Zij klaagde over pijn des voets en lenden. De volgende *mixtura anodyna* werd toegediend:

Rj. Tinct. castor. dr. i.

Liq. anod. Hoffm. dr. i.

Aq. menth. pip. unc. iv.

m. d.

5 Nov. Des nachts vrij wel geslapen en hierdoor zeer verkwikt. Zij klaagde nogtans over hevige pijn der lendenen en des geheelens rugs. De smaak was bedorven; geen eetlust; veel dorst, en des voormiddags ten 11 uren eenig teeken van koorts. Het ongeduld en de zwaarmocdigheid waren veel verminderd. De toestand der wonde en etter goed. De uiteinden van de beenderen hebben eene betere rigting."

» 6 Nov. Het gevoel van pijn in de lenden en rug bleef aanhouden, waarvan wij nu als voornamc oorzaak vonden ontvelde plekken van het liggen (doorliggen), welke evenwel geenszins *gangraeneus* waren. De lijderes betuigde nu, dat zij reeds voor de operatie hieraan geleden had, doch daarvan geen gewag gemaakt had, omdat zij wegens de pijn alle beweging vreesde. Op de lenden werden aldus kleefpleisters aangelegd, en onder den rug een zacht ledervcl. Er was geene koorts, maar de doorzwelging

weder moeilijker. De dorst hevig, de tong zuiver, de pols zwak. Pijn in het hoofd en in den arm. Na den middag ontstond weder eene sterke benaauwdheid met uitwerping van al het genotene. De ademhaling werd met moeite en met eenig geraas volbragt. Zij klaagde over bezetting der borst met hoest. De toestand der wonde is gelijk té voren, behalve dat de rigting der beenderen minder geschikt was, en het uiteinde van het dijbeen eenigzins boven het scheenbeen uitstak. Des voormiddags te 11 uren heeft zij afgang gehad, hetwelk zeer vermoeide. Zij was zeer droevig en slaperig. Des avonds eene hevige benaauwdheid, welke nogtans in den nacht, zeer afnam na een' stoelgang, op welke een eenigzins verkwikkende slaap volgde."

» 8 Nov. Alle toevallen bijna gelijk, als gisteren. De slaap verkwikte de zieke veel. Zij braakte de kinadranc dikwijls weder uit, zoodat zij veel tegenzin in dit medicament kreeg, althans onder dezen vorm. Er werd om den smaak wat te veranderen wat *aq. cinnamon* bijgevoegd. Zij gebruikte spijs en matig drank. Zij had eens afgang en wel met veel verligting, alhoewel zij den vorigen avond eene vrij groote hoeveelheid karnemelk met siroop genuttigd had. De geheele toestel werd nu vernieuwd en de machine iets korter genomen, omdat de vorige de schaamdeelen gedrukt, en een ontvelling aan de binnenkant van de dij veroorzaakt had, welke spoedig weder verdween. Ook was de inrigting des werktuigs eenigzins anders: in plaats van den doek, welke het been ophield, werd eene dunne
blik-

blikken plaat gehezigd , welke zeer naauwkeurig het lid met het verband insloot. Daarenboven werd, opdat het einde des dijbeens zich niet weder verheffen zoude, of het scheenbeen doorzakken, en opdat aldus de beenen zooveel mogelijk in eene rigting behouden zouden worden, werd (zeg ik) een lang windsel dwars onder het bovenste gedeelte der *tibia* doorgestoken, aan beide zijden door den rand des blikken toestels gaande, zoodat het aldaar bevestigd zijnde de *tibia* ondersteunde, of des noods een weinig ophief; over het ondereinde der dij werd een stevige doek, omstreeks eene hand breed, gelegd, hetwelk door linten aan wederzijden des werktuigs bevestigd zijnde, de dij nederdrukte. Deze tegenovergesteld werkende krachten voldeden uitmuntend aan het oogmerk, en op deze wijze is het verband voortaan alijd bevestigd, hoewel voor het overige gelijk blijvende. Na het wegnemen van het verband is de toestand der wonde en van het geheele lid zeer naauwkeurig nagegaan. Het bleek dat er beenweer (*callus*) van eene behoorlijke zelfstandigheid, en een leërachtige bruine kleur, in eene genoegzame hoeveelheid gevormd was geworden, en dat er noch in de knieholte, noch aan de zijden, eenige verzameling van etter plaats had, en alles eene natuurlijke kleur vertoonde; dat de dwarsche plooijen, welke overgebleven waren van de vereenigde wondlippen, veelal verdwenen waren; dat de wonde grootendeels geheeld was, en een zachte etter afgescheiden werd."

» 9 Nov. In den nacht vermeederde de benaauwdheid weder veel, waardoor minder slaap. De lijde-

deres braakte weder meermalen van den kinadranc, zoodat de Hoogl. best oordeelde, dit medicament in de gedaante van poeder met gewone siroop in zoodanige hoeveelheid te geven, dat dagelijks een half *ons* ingenomen werd. Deze konde zij nu zeer wel verdragen. De eetlust was zoo goed niet, dan te voren, maar matig. Zij klaagde over vrij hevige pijn in den rug en van het gheele zieke been. De bal, welke zij dikwijls gezegd had, dat zij in de keel als het ware gevoelde (*globulus hystericus*), werd zij ook nu gewaar, zoodat soms benaauwdheid geboren werd, doch niet zoo erg als te voren. De pijn in het lid verminderde sterk, nadat de windsels eenigzins geslaakt waren.”

» 10 Nov. Dezelfde verschijnselen, maar op den 11^{den} bevond zich de lijderes beter. De eetlust was goed; de dorst grooter, dan behoorde. De benaauwdheid veel verbeterd. Het gevoel des bals bijna verdwenen en meer gedaald. De wonde gaf eene goede hoeveelheid zachten etter. De krachten namen sterk toe, zoo dat zij des avonds een half uur buiten het bed vertoefde. De pijnen in het been veel afgenomen. De tong schoon en vochtig. De pols bijna natuurlijk. Er scheen eene verkoudheidsaardige aandoening der borst aanwezig te zijn, welke een’ ligten hoest veroorzaakte en door het gebruik van arabische gom verdween. De rigting der beenen was de gewenschte, want het benedenste gedeelte des dijbeens kon niet meer gezien worden, en kwam volkomen met de *tibia* overeen.”

» 12 Nov. De toestand der lijderesse was minder
gun-

gunstig; zij braakte eene aanzienlijke hoeveelheid galstof; de smaak was evenwel niet bedorven, maar de eetlust verdwenen, en de dorst zeer groot. — Bijkans geene pijn; de toestand der wonde zeer goed; geene benaauwdheid.”

» 13 Nov. Dezen nacht had zij, even als eenige vorigen, niets geslapen. Eenmaal afgang; de pols regelmatig, niet zwak. Alhoewel de smaak niet natuurlijk was, neemt zij toch spijs; de dorst is niet zeer groot. De hoest is niet terug gekeerd, doch niet aanhoudend; de ophoesting goed.”

„ 14 en 15 Nov. De smerten in het zieke deel waren zeer hevig, de slaap belettende. Des morgens, buiten het bed vertoevende, is de zieke zeer verkwikt. De eetlust matig. De wonde gaf minder goeden etter dan te voren; want de afgescheidene stof was rood, dun, *ichoreus*, hetgeen misschien af te leiden is van het minder geregeld gebruik der kina. De beeneinden komen niet zoo goed overeen; de wijl er grooter afstand tusschenbeide is. De beenweeer scheen nogtans uitnemend gevormd. De plooijen verdwenen meer en meer, en de lengtesnede was volkomen genezen, hebbende een geregelde groede gevormd. Des avonds keerden voornamelijk de lende pijnen terug, welke ook weder verdwenen door een *haustus anodynus*, waarvan zij reeds eenigen tijd tegen den nacht gebruik had gemaakt.”

17 Nov. Het benedenste gedeelte des dijbeens, tot nu toe eenigzins zichtbaar, is reeds geheel verdwenen en met vleesch bedekt. Overigens had de wonde het beste aanzien. Zij had tweemaal een

witachtige afgang; de hoest was weder sterker; des avonds neusbloeding."

» 19 Nov. De hoeveelheid etter was zeer verminderd; zij zat reeds gedurende twee uren op, en na eenige dagen verliet zij bijna den geheelen dag het bed. De pijn in het been en den rug waren veel ligter; de eetlust beter; de dorst matig. De toestand der wonde aller-best. Zij was welvarend."

» 21 Nov. Geringe teekenen van koorts, dorst en hitte. De pijn van de ontvelde lendenen ontstaande was niet afgenomen, maar bedaarde door het *anodynum*. De krachten namen toe. De lijderes klaagde over jeukte in het zieke deel, hetwelk, tot nog toe opgezwollen zijnde, allengs aanmerkelijk in omvang afnam. De regen- en nevelachtige lucht scheen een' aanmerkelijken invloed op de wonde uit te oefenen, althans klaagde zij op dien tijd over heviger pijn, welke gewoonlijk afnam door de windsels wat aan te trekken. Zij konde de *cort. peruv.* best innemen en verteren. Er werd weinig etter afscheiden, en de wonde was bijna gesloten en genezen. De zamenhechting der beenen was vast genoeg, dat het been zonder ongemak opgeligt konde worden, hierdoor ontstond geene pijn in het lijdend deel, en er werd geen bewegelijkheid meer waargenomen tusschen de beeneinden. De zieke konde best den voet en de teenen bewegen. In één woord, alles toonde eene spoedige en volkomene genezing aan."

„Deze gunstige toestand duurde tot den 12 Decem-

cember, toen zij eene groote hoeveelheid galachtige stof braakte, waarop koorts volgde, doch welke niet voor den 20sten dier maand terugkeerde. Die koorts scheen ontstaan te zijn uit gevatte koude en vermoeijenis. Zij had ook een' ligten catarrhalen hoest. De beide benedenste ledematen zwollen allengs waterzuchtig op; de lijderes zeide dat ook de buik gezwollen was, doch dat zij aan deze kwaal meermalen onderhevig was. Doch dewijl zij met een' mantel bedekt zat, wanneer zij bezocht en verbonden werd, was de buik niet zoo zigbaar, dat de vermeerdering van omvang bleek, en dewijl de zieke over geen zwaarder ongemak klaagde, noch er vermindering in de pisafscheiding waargenomen werd, werd de buik niet opzettelijk onderzocht. Doch dewijl het *oedema* der onderste ledematen verslimmerde, oordeelde de zeer geachte Hoogl. dat het misschien noodig ware de *indicatie* tot andere geneesmiddelen te volgen, maar dat alles nogmaals nauwkeurig moest nagegaan worden, voor dat dit geschiede. Onverwachts geschiedde er nu iets, hetwelk men van de vrouw, die, vóór zij in het *Nosoconium* werd opgenomen, gedurende bijkans vijf maanden aan de ondragelijkste pijnen geleden had, niet zoude verwacht hebben."

„Op den 22sten December, des morgens omstreeks acht uren, stond de lijderes eerder, dan gewoonlijk van het bed op, door koorts en lende pijn, zoo als zij zeide, vermoeid. Doch nauwelijks zat zij, of, wanende te moeten afgaan, baarde zij een kind geheel in de vliezen besloten en dood, hetwelk

na het openen der vliezen een meisje bleek te zijn. Kort daarna, een half uur namelijk verlopen zijnde, volgde een tweede kind, zijnde een jongetje, wiens vliezen en moederkoek spoedig volgden. Deze kwam met de voeten voor, gene met het hoofd. Er was bijna geen bloedvliet en de kraamvrouw klaagde weinig over pijn. Zij nam een *haustus anodynus*, waardoor de ligte naweeën verdwenen. Zij bekende nu, dat zij naauwelijks eene week voor dat zij door de kwaal in het kniegewricht was aangedaan geworden, bezwangerd werd. Zij zeide, dat de weeën des ochtends ten vier uren begonnen waren, hetwelk zij zonder klagen doorstond. Doch zij was tot zeven uren toe met haar dochtertje alleen, welke haar gedurende de geheele ziekte had opgepast.”

„Op de gewone tijd, namelijk ten 12 uren, het verband geschiedende, vertoonde zich de wonde geheel onveranderd en eene kleine hoeveelheid zachte etter gevende. Des avonds van dezelfde dag was de zwelling der ledematen reeds verminderd, vooral van de gezonde zijde. De ontvelde plekken der lendenen waren geheel genezen, zoodat de lijderes over geene pijn of ongemak klaagde. De stevigheid van het aangedane deel nam aanmerkelijk toe.”

„25 Dec. Er werd niets kwaads bespeurd en geene koorts; maar de borsten waren slap, en de ledematen weder iets meer opgezet.”

» 24 Dec. Er werd eene ontzettende hoeveelheid van weiachtige, dunne, doorzigtige vloeistof, in welke witte vlokjes, veel met room overeenko-

men-

mende, zich afzonderden, uit de wonde uitgescheiden; en wel in eene zoo groote hoeveelheid, dat het door het bed en het stroo op den vloer vloede. — Daarcuboven nam men eene oppervlakkige roosachtige ontsteking in den omtrek der wonde waar, benevens opzwellling van het geheele been. Overigens voer zij wel.”

» 25 Dec. Des morgens ten zeven uren werd reeds het verband vernieuwd. Na het wegnemen van hetzelfde bleek, dat de hoeveelheid afgescheiden weiachtige stof veel minder was. Er was geene koorts en gedurende den nacht een zoete slaap. De pols was regelmatig en de eelust goed; de borsten nog slap. Nabij het likteeken, omstreeks welks middenste gedeelte eene kleine opening gezien werd, was de meest pijnlijke plaats, welke geen aanraken kon verdragen; deze pijn scheen zich toch niet tot het beengestel uit te strekken. Des avonds ten 7 uren, toen het verband werd afgenomen, vernamen wij, dat de afscheiding van weiachtige stoffen weder aanmerkelijker was, dan des morgens. Door hoesten werd deze stof uit de wond gedreven en eveneens door aangebrachte drukking op het midden der dij. — De borsten waren een weinigje opgezwollen, door ophoesting werden vele witte schuimachtige sluimen opgegeven.”

» 26 Dec. Het uitloopen van weiachtige stof, zoo als den vorigen dag; maar het likteeken voor het grootste gedeelte vernield, zoo dat er eene groote opening aanwezig was. De lippen der wonde vertoonden evenwel niets ontaards. Hoest en opsluiming

ming duurden voort. De eetlust goed en de krachten nauwelijks verminderd."

» 27 Dec. De hoeveelheid weiachtige stof is veel verminderd. Uit den mond der wonde werd een stuk gestold bloed weggenomen, waarvan de bron ons onbekend was. — De lijderes klaagde over een gevoel van zwaarte in het aangedane deel."

» 28 Dec. De fluimlozing en hoest waren zeer toegenomen. Zij klaagde over raauwheid in de keel; zij at evenwel goed. De opgehoeste stof was bijna gelijk aan die, welke nu in mindere hoeveelheid uit de wonde voortkwam. De borsten nauwelijks gezwollen. — Bijna geene kraamzuivering, ook geene koorts. Het likteeken bijna geheel en al vernietigd, zoodat de wonde denzelfden omtrek had als te voren, althans overdwars. Er werd wederom een brok bloed van daar weggenomen. — Zij gebruikte een *decoctum cort. peruv. et lich. island.*"

» 30 Dec. De hoest en fluimlozing waren van minder aanbelang, en er werd bijna geen weiachtige stof uit de wonde uitgescheiden. De opzwellling van het aangedane deel was bijna verdwenen. — De spruw werd aan de randen der tong en in de keel opgemerkt. De eetlust goed. — Zij gebruikte, behalve gemeld *decoctum*, de *borax* met *syr. violar.*"

» 1 Januarij 1810. De spruw was verdwenen; de hoest bedaard, en de fluimlozing opgehouden. Eene goddaardige etter werd uit de wonde afgescheiden. Doch de pols was zwakker."

» 3 Jan. De spruw kwam terug. Droefgeestigheid en zwakte. — De zieke nuttigde niets, dan drinken.

Tot

Tot den 12 Jan. werden bijna dezelfde verschijnselen waargenomen; de krachten namen niet veel af; de afscheiding van etter en de grootte der wonde verminderden. De plooi, welke van de dwarsnede ontstond en weder zichtbaar geworden was, verdween nu weder geheel. De tong was zuiver, maar zij had sedert eenige dagen geen' afgang gehad, hetwelk haar veel ongemaks baarde. — Dewijl de stevigheid van het lid door alles, wat na de bevalling geschiedde, niet verminderd was, werd nu de blikken machine weggenomen en alleen spalken aangelegd. De plekken der lendenen, welke gedurende de kraam weder in omtrek toegenomen waren, waren zeer pijnlijk. Het verband vernieuwd zijnde konde nu de lijderes beter zitten, en in het bed van plaats veranderen, waardoor zij minder pijnlijk was. — Om den afgang te bevorderen werd een *catharticum*, met gewenscht gevolg, gegeven."

„ 15 Jan. De toestand der zieke was beter; zij nam matig spijs en drank; de krachten weinig verminderd. Door drukking in den omtrek der wonde kwam eene groote hoeveelheid goede etter voor den dag; evenwel niet zonder groote pijn, en zoo het scheen, van den boven en buitenkant der knie; ook klaagde zij over eene als het ware knagende pijn in het gewricht des voets, zoodat zij daar geene aanraking verdragen konde."

„ 15 Jan. Zij verkeert omtrent in denzelfden toestand; eene ruime afscheiding van etter, maar van eenen goeden aard; geene eelust. De krachten nemen af. — Het been was eenigzins doorgebogen en

minder stevig, dan te voren, hetgeen toegeschreven werd aan eene onvoorzigtige poging der lijdere om op het been te staan. Het werd daarom raadzaam geoordeeld, opdat zij dit niet weder zoude ondernemen, de blikken machine nogmaals aan te leggen.”

20 Jan. Er ontstond eene hevige ontlasting van afgang, waardoor de zieke zeer verzwakt werd: de pols zwak, en de afscheiding van etter zeer aanmerkelijk. Geene eetlust.

» 22 Jan. De *diarrhoea* is zeer verminderd; overigens bijna hetzelfde. — Doch nu werd er ontdekt, dat al de vermelde kwade verschijnselen hunnen oorsprong namen uit de volkomene verwaarloozing van het gebruik der *cort. peruv.*, en daarenboven, doordien de zieke in plaats van de voordeeligste spijs die haar voorgediend werd, doch welke zij weigerde te nemen, allerhande schadelijke dingen at, welke door haar dochtertje heimelijk werden aangevoerd, waaronder ook *opium*, van hetwelke wij meenden dat zij geen gebruik meer maakte, en wel in eene zoo groote hoeveelheid, dat zij beleeden vorigen avond in eens xvii *grain* gebruikt te hebben. Nogtans sliep zij weinig. De Hoogl. gebood nu, om de *dosis* van dit geneesmiddel allengs te verminderen, en allernaauwkeurigst op te passen, dat niets schadelijks aan de zieke toekwam, en om de geneesmiddelen op hunnen tijd aan te wenden. — Het been was weder iets gebogen, en de stevigheid minder, misschien door uitwendige kracht. De lijdere klaagde nog aanhoudend over hevige pijn in het gewricht des voets.”

25 Jan.

» 25 Jan. Nadat zij weder geregeld de kina gebruikte, vermeerderden de krachten wel eenigzins, en was de hoeveelheid afgescheiden etter weder min aanzienlijk, ja zelfs de hoedanigheid beter; de zwakte was nogtans zeer aanmerkelijk. De eetlust was matig.”

» 27 Jan. De krachten namen eenigzins toe; de toestand der wonde zeer goed. — De zieke klaagde over raauwheid des monds, en van daar moeilijke doorzwelging. Des avonds nam zij xi gr. *opium*.

» 29. Jan. Het bleek dat alles weder verergerde. De zwakte was zeer groot: het aangezigt bleek en ingevallen; het geheele ligchaam vermagerd. De etter in grooter hoeveelheid, maar van minderen aard. — Spruw, en van hier belemmerde doorzwelging. In het kort, alles voorspelde eenen aanstaanden dood. — Zij voer met het gebruik der kina voort, en nam Borax met Violensiroop.”

» 30 Jan. Zeer groote zwakte; de pols te naauwernood merkbaar; de stem bijna verdwenen; groote heeschheid. Ontzettende dorst. Een *Hippocratisch* wezen. Geene eetlust; vermeerderde koorts; er werd in het geheel niets gebruikt.”

„Al deze kwade toevallen namen meer en meer toe. De geheele binnenoppervlakte des monds was met spruw bezet; de vermagering zeer groot, de koorts liet niet na; de dorst was hevig. De pols bijna niet voelbaar. — Zij klaagde over pijn in alle leden, maar was meest buiten besef. Eindelijk werd de ademhaling zeer moeilijk, en op den 8sten Februarij gaf zij des avonds den geest.”

„Den volgenden dag werd het lijk geopend. De

ingewanden hadden niets tegennatuurlijks, behalve dat de regter long een weinigje ontstoken was, en in de luchtcellen eene geringe hoeveelheid etterachtige stof bevat werd.

Het aangedane lid vertoonde het volgende: De algemeene bekleedselen weggenomen zijnde, hadden de uitstreckende spieren (*m. extensores*) aan het voorste gedeelte der dij bijna eene natuurlijke ligging, maar waren iets korter, dan gewoonlijk. De pees van de vierhoofdige spier (*m. quadriceps; vastus scilicet uterque, rectus en cruraeus.*) hangt vast zamen met het beenige uitwas (*apophysis*,) hetwelk boven het einde des dijbeens uitstak en in gedaante bijna eene knieschijf vertoonde. De buigende spieren van het been (*flexores cruris*) waren op de gewone plaats met het scheenbeen verbonden. Aan den buitenkant was onder de algemeene bekleedselen en spieren eene kleine etterverzameling aanwezig, en eveneens onder het genoemde uitwas, alwaar eene holligheid bemerkt werd, die tusschen de beeneinden doorliep. De beenweer, die niet weelderig uitgegroeid, maar regelmatig gevormd was, en de beeneinden omgaf, werd zichtbaar na het wegnemen der spieren, blijkende nu tevens, dat de beenweer gedeeltelijk vernietigd was geworden, zonder twijfel van dien tijd af, toen die overvloedige uitvloeiing van weiachtige stof, die het wel gevormd likteeken der zachte deelen had vervreten en vernietigd, gezien werd, en dat hierdoor het benedenste gedeelte der reeds herschapene knieschijf was vernield geworden. Het
bo-

bovenste gedeelte des scheenbeens hier aansluitende was als het ware door beenbederf (*caries*) aangedaan, en aan weerskanten werd een achterwaarts gaande sleuf tusschen de beencinden en de gevormde beenweer opklimmende zichtbaar, waardoor de beenen, te voren zeer zeker geheel zamengewassen geweest, nu weder gescheiden waren; en de stevigheid tevens verminderd was geworden. — In het gewricht des voets met het scheen- en kuitbeen, waarin wij gezegd hebben dat zij na de zogverplaatsing meermalen en eindelijk een zeer scherpe pijn geleden had, werd een kleine hoeveelheid etterstof, van een' kwaden aard, scherp en *ichoreus*, gevonden, en een beginnend beenbederf des scheenbeens en des kootbeens (*talus*). De overige deelen des ledemaats weken van den natuurlijken staat niet af.

Na deze *Historia morbi* in haar geheel medegedeeld te hebben, durven wij gerust den bevoegden Lezer afvragen, of wij met regt dit geval in meer dan een opzigt opmerkingswaardig noemden, of hetzelfde niet eenig is en misschien zal blijven, of het niet eindelijk veel ter leering en overdenking oplevert? Wij willen, voor dat wij tot een ander geval overgaan, nog eenige opmerkingen over het bovenverhaalde mededeelen, gedeeltelijk ook volgens WACHTER (*).

Alhoewel de lijderes beweerde, dat hare kwaal door een' hevigen schrik, en niet door uitwendig

ge-

(*) Vergelijk *Diss. s. I. p. 106—150.*

geweld was voortgebracht, had men naderhand reden om dit zeer in twijfel te trekken, dewijl men vernam, dat zij op den avond vóór die hevige koorts (p. 155) zeer door sterken drank was bedwelmd geweest en waarschijnlijk toen ook bezwangerd was geworden. Althans was er geene reden om de gelegenheids-oorzaak der duidelijk aanwezige *caries sicca* aan eenige inwendige gesteldheid, zoo als een scorbutieke, venerische, enz. te mogen toeschrijven. Het schijnt ook vrij aannemelijk, dat de eerste hevige en scherpe pijn geenszins aan *caries* dadelijk was toe te schrijven, maar veeleer dat eene ontsteking des beens en der zachte deelen heeft plaats gegrepen, vanwaar ook de koorts ontstond. Waaruit volgt dat de handelwijze van den eersten te hulp geroopenen man zeer ten nadeele der lijderes is geweest, dewijl hij noodwendig eene *antiphlogistische* geneeswijze had moeten volgen (*).

Nadat nu in het *Nosocomium* de krachten van de lijderes hersteld waren, zoo door medicamenten als versterkende en ververschende spijsen, en nadat gebleken was uit de pogingen van den kundigen HENDRIKSZ en uit de geheele toenmalige toestand de ongeneeslijkheid des kwaals gebleken was, scheen het wegnemen van dezelve door het

mcs

(*) De rec. in het *Geneesk. Magazijn* door A. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, enz. merkt op, dat volgens zijne ervaring *caries* en ontsteking doorgaans elkander vergezellen, en tegelijk aanwezige zijn: hetwelk toch moeilijk te beslissen is.

més duidelijk *geïndiceerd* te worden. Daar nu de kwaal zich niet verder dan de knie uitstreckte, zoo als bleek uit de kleine omvang der zwelling en uit de bepaaldheid der pijn aldaar, was de uitroeiing des gewrichts boven de amputatie van het geheele been *geïndiceerd*. Met regt merkt WACHTER bij deze gelegenheid aan, dat geenszins, zoo als RICHERAND (*) bewoert, altijd *exostosis* de *caries* moet voorafgaan: en dat in het algemeen deze kwaal zeer juist een *ulcus ossis* genaamd wordt. Ook is het uitvloeiën van etter of *ichor* geenszins als noodzakelijk karaktermerk der *caries* te beschouwen.

Men heeft het een en ander tegen deze operatie aangevoerd, waardoor de geheele afzetting boven de uitroeiing van een gewricht verkiesbaar zoude zijn. Doch met alle regt beweert PARK dat iemand, wiens knie uitgenomen is in het zelfde geval geplaatst wordt, als iemand, die aan een zamengestelde beenbreuk lijdt. Althans er komen beenbreuken voor, die even groote wonden vertoonen, die met verlies van beenstof gepaard gaan, enz. en toch door de goedgunstige werkzame natuur, met de zorg der kunst vereenigd, genezen zijn geworden (†). RICHERAND raad deze operatie als een der allergevaarlijksten af, doch zoowel het

VOOR-

(*) Zie *Nosographie Chirurgicale*. Tom; II. pag. 73.

(†) Zie WACHTER *Diss.* 1. p. 96 *seqq.* MURSINNA *Journal für die Chirurgie u. s. w.* I Bd. 1 *stück*, S. 41. —

voorbeeld van PARK, als dat van mijnen Vader toont aan, dat bij *genoegzame voorzigtigheid* dit gevaar zoo groot niet is: ook meenen wij dat de groote RICHERAND zelf nog onlangs niet minder gevaarvolle ondernemingen heeft aangeraden (*). Deze zelfde geleerde voert nog aan, dat gedurende de genezing veel onheils geboren kan worden, en er immer een misvormd en verminkt lid over blijft. Tegen het eerste valt op te merken, dar 1^e. een gepaste en naar goede *indicatien* ingerigte Geneeskundige hulp in dezen veel kan overwinnen: 2^e. dat dit zelfde tegen vele anderen operatiën kan gebezigd worden, immers hoe dikwijls volgt niet *tetanus* b. v. na een eenvoudige *amputatie*, enz.: 3^e. wordt ook bij dezen niet een verminkt lid nagelaten en wel zoodanig dat een kunstbeen niet zoude kunnen herstellen, wat nu aanwezig blijft? HECTOR CAGHEN door PARK geöpereerd en genezen, deed zijn gewoon scheepswerk en had niet een zoo mismaakt been, als RICHERAND beschrijft: althans dit blijkt uit PARKS geschriften niet. Er wordt ook na deze operatie een goede *callus* gevormd;

(*) Zie *L. Z. Tom. II. p. 230.* Wij bedoelen hier RICHERAND'S bijzondere borstoperatie, waarvan vele tijdschriften gewaagd hebben, en die nog altijd iets zonderlings behoudt. Men zie Dr. JORRITSMAN, *geschiedenis van eene wegneming der ribben en van het borststols: naar het Fransch van RICHERAND.* (Leyden bij v. LEEUWEN. 1823.) En is het uitnemen der geheele carcinomateuse baarmoeder volgens OSLANDER, SAUTER, enz., minder gevaarlijk? Zie *Götting. Anz. 1823. 173 Stück:* en anderen.

vormd; en om welke reden ook hier niet, even als bij zware beenbreuken. De vrees dat bij de uitroeiing niet de geheele kwaal zal worden weggenomen is of even gegrond of even ongegrond bij elke amputatie, als hier. Maar het is de plicht van den Heelmeester in allen gevalle niet slechts een oppervlakkig onderzoek der plaatselijke kwaal te doen, maar eene grondige kennis van het geheele lid en van de geheele *constitutie* des lidders zich te verschaffen, om eene vaste *indicatie* te erlangen. Ook hier komt geheel en al voor den Heelmeester te pas, hetgeen de uitmuntende GAUBIUS (*) zegt: » De Geneesheer schrijve, als voorzigtig man, niets voor, waarvan hij geene genoegzame reden kan geven, bijaldien het vereischt wordt: hij doe derhalve niets onordelijk, maar alles volgens eene wel gegronde aanwijzing. Boven alles bepaale hij derhalve op eene wettige wijze, of

(*) Zie *Libellus de Meth. concinn. form. med.* (L. B. 1739) p. 3. *Seqq.* Verg. VAN MANEN in het *Geneesk. Magaz.* III *Dl.* I *Stuk.* pag. 38—67. Dat zwakte op zich zelve geen tegenaanwijzing oplevert tegen het wegnemen van een lichaamsdeel meldt onder anderen GESSCHER (§ 3225. der *Hedend. oefen. Heelk.*) en pleeg mijn Vader althans met twee voorbeelden op te helderen: 1. van GELKSKE WIERDS die bij groote zwakte en uitteering de afzetting van het been uit het heupgewricht onderging en drie weken na de operatie op straat verscheen. 2. Van eene 52 jarige vrouw, welke verbazend zwak was, aan welke een kankerachtige borst, 4 pond zwaar, weggenomen werd en toch spoedig genas. — Men houde in het oog, dat bij zoodanige gevallen de *cachectische* en zwakke toestand uit de plaatselijke kwaal ontstaat; niet omgekeerd.

of in het onderhavige geval wel iets behoore gedaan te worden. Van hier is het pligt niets voor te schrijven (niet te opereren), indien het bekend wordt, dat of de Natuur alleen kracht genoeg heeft ter overwinning der ziekte, of dat de kwaal volstrekt ongeneeslijk is, of voor uit te zien is, dat uit de behandeling eene ergere kwaal ontspruiten zal, of de aard der kwaal zelve twijfelachtig is. enz.: opdat of geen schade aan de zieke geschiede, of dezelve niet nodeloos worde uitgeput... Bijaldien er gewerkt moet worden, . . . dan kiezen men krachtige en ter bereiking van het doel allermeest geschikte middels uit. . . . Zelfs in wanhopige gevallen, mag men iets beproeven." Van hier ook dat een ander geleerde (*) voornamelijk vóór het bewerkstelligen der operatie wil gelet hebben op de vraag, of het gebrek uit een uitwendige oorzaak ontstaan zij uit een inwendige ongesteldheid des ligchaams, omdat men bij deze laatste gevallen gevaarlijker toevallen en gebrek aan vereeniging der beeneinden meer te duchten heeft.

Wat de manier waarop de operatie verrigt werd aanbelangt valt op te merken.

Er werd voorzigtigheidshalve een *tourniquet* los aangelegd, om in gevalle de *arteria poplitea* gekwetst

(*) Zie *Geneesk. Magazijn*, V Dl. 2 St. 3 Afd. bl. 467. Alwaar bevestigd wordt dat in het onderhandige geval waarschijnlijk uitwendig geweld als oorzaak kan beschouwd worden. — Verg. het boyen gezegde.

kwetst mogte worden te dienen, hetzij bij de onderbinding van het beleedigde vat, hetzij bij de afzetting des geheelen beens in geval van nood uit die beleediging ontstaan. Zoodanige kwetsing konde nogtans bij genoegzame voorzigtigheid en kennis niet geschieden, ten zij de genoemde slagader van den gewonen loop afweek. — De dwarsnede, welke gemaakt werd, bleek zeer noodig te zijn ter volkomene ontblooting des gewrichts, alhoewel niet te ontkennen is dat door dezelve grootere verettering te wachten was, dan bij eene enkelvoudige lengtesnede. Het voorname nut der dwarsnede bestaat voornamelijk daarin, dat dan het lange mes en de houten spadel veel gemakkelijker konden ingebracht worden en werken. De zaag van SAVIGNY, had hier misschien van dienst kunnen zijn, om de verdeeling des beens te bewerkstelligen (*).

PARK nam de uiteinden der beenderen elk afzonderlijk nit, hetwelk mijn Vader niet noodig oordeelde, en hetgeen met der daad zelve bleek onnoodig te zijn.

De voorzigtigheid, ten einde geene slagader te kwetsen, is voornamelijk aan te bevelen ten opzichte der *arteria tibialis*, ten tijde dat men het scheenbeen doorzaagt.

De beenderen lagen genoeg bloot om te zien dat

(*) Zie *A Collection of Engravings, representing the most modern and improved Instruments, used in the practise of surgery etc. Tab. 45. (London. 1798).*

dat er niets ziekelijks aan dezelve meer bestond. Er was ook geene bloedstorting uit de beenderen, welke PARK zoo zeer hinderde. De lijderes verloor immers gedurende de geheele operatie, welke binnen een half uur afliep, misschien een half pond bloed, terwijl zij volkomen bij zich zelve bleef. Dit was geenszins aan matiging der pijnen door *opium* toe te schrijven. Onder de operatie ontstond wel misselijkheid, doch dit heeft ook bij mijn gewigtige kunstbewerkingen plaats, en men mag met grond vragen, of de zwangere staat hiertoe geene aanmerkelijke *praedispositie* opleverde. Zoodat het meer wonder is, dat er geene sterkere braking hebbe plaats gegrepen.

De lengtesnede werd door eene bloedige hechting vereenigd, om door de meerdere stevigheid aan de uiteinden der beenderen minder gelegenheid te geven tot opwaarts buigen, hetwelk nogtans niet genoegzaam bevonden werd (*p.* 155.), doch waartoe het vermelde verband nitnemend diende. De dwarswonde werd met kleefpleisters behandeld, om aldaar aan den etter een vrijer uitgang te verleenen. Met alle regt merkt WACHTER op, dat in de hedendaagsche Chirurgie te veel de bloedige hechtungen vermijd worden, waaruit dan ook tegenwoordig vele slecht gevormde likteekens ontstaan. — Engelsch pluksel verdiende in dit geval, zoo als elders, de voorkeur. De reden waarom de *grootte dosis* van XIV *gr. opii*, des avonds vóór de operatie werd toegediend, kan men daarin vinden, dat de lijderes binnen 5 maanden, voor zij in het

Nosocomitum kwam, reeds XIV en een half *drachma* dier stof had gebruikt en dus geheel aan dien prikkel gewoon was geworden.

Na de operatie voorspelde, zoo als boven gemeld is, alles een gunstig beloop. De geringe koorts, die zelfs bij min aanmerkelijke wonden veel sterker pleeg te zijn, moet voornamelijk daaraan toegeschreven worden, dat in dit geval de bloedomloop niet gestremd werd, zoo als bij *amputaties* noodwendig geschiedt.

De zenuwtocvallen op den 31 Octob. ontstaan, vernam men naderhand, dat hunnen eersten oorsprong gehad hebben in het zekere teeken der zwangerheid, het leven des kinds, hetwelk de lijderees zeer bekommerde. De teekenen van mondklem (*tetanus*) toen ook volgende, waren gedeeltelijk aan diezelfde bekommernis, gedeeltelijk aan verkleuming, gedeeltelijk ook aan de werking der wonde zelve toe te schrijven, hoewel de hoegroothheid derzelve niet in aanmerking komt. Dat zwakte eene oorzaak van de mondklem zoude zijn, is zeer onwaarschijnlijk, althans zeldzaam. Met alle regt stemt WACHTER met MURSINNA tegen STUTZ en anderen in, dat de *tetanus* niet een *asthenische*, maar een *hyperstenische* kwaal zij, en dat die ziekte niet tot de doodelijke behoort geteld te worden, zoo als RICHERAND doet (*).

Er

(*) Zie: WACHTER l. l. pag. 121—131. — MURSINNA *Journ. für die Chir. u. s. w.* II. Bd. 1 St. en de overige aldaar aangehaalde. — Behalve de genezing van *tetanus* door amputatie door LAR-

Er had in dit geval eene bijzondere omstandigheid plaats, die allerzeldzaamst mag genoemd worden, namelijk de wording van beenweer aan het benedenste gedeelte van het dijbeen op eene zichtbare wijze, dewijl dat gedeelte eenigzins uit de wonde stak. Behalve de belangrijke waarneming van die vorming leeren wij ook uit dit geval, dat er zeer goed beenweer ontstaan kan, alhoewel

zwan-
REY, vindt men daarvan latere voorbeelden, onder andere één van VERING, (*med. chir. Zeitung von ERDMART*, 1819. 3. S. 333.) MILLER behandelde met zeer goed gevolg de *tetanus* door *Arsenicalia*: hetgeen toch geen algemeene navolging verdient. (*ibid.* S. 338.) DICKSON is van oordeel dat de mondklein door verstopping wordt voorafgegaan; hij vond bij twee lijken het *ileum* ontstoken en in een ander het vlies des ruggemergs en de inwendige oppervlakte van het hart. Het schijnt niet ongeschikt om met CORVISARI de *tetanus* te verdeelen in *acute*, *subacute* en *chronische*: en daarnaar de behandeling in te rigten. (*ibid.* 4. S. 105 en 106.) Voortreffelijke opmerkingen over den ontstekingsachtigen aard der *tetanus* en deszelfs voornamc zitplaats in het ruggemerg, vindt men ook door REID, in de *Transactions of the Association of Fellows and Licent, of the College of Physicians in Ireland*. Vol. I. (1817.) (*ibid.* 3. S. 151 en 152.) Aderlatingen worden door sommigen geprezen, door anderen afgeraden, hetgeen zeer zeker beide van verschil van omstandigheden afhangt. MORRISON, die op *Demerary* dikwijls *tetanus* zag, houdt dezelve ook, zoo als in het algemeen de Engelschen doen, voor *sthenisch* en schijnt veel op *mercurialia*, en groote gaven *opium* enz. te steunen. (*ibid.* 1818. 4. S. 68.) De lijkopening door PATISSIER bewerkstelligd, toonde in een aan *tetanus* gestorven arbeidsman ontsteking der inwendige huid van het hart, der groote bloedvaten, der *arachnoïdea* des ruggemergs en der zenuwen. (*Journal de Médecine, Chirurgie, etc. par LEROUX*. Tom. XXXVIII, 1817.) ONSENOORT *Operat. Heelk*, I. pag. 207.

zwangerheid aanwezig is, hetgeen door onzen grooten BONN, door SPRENGEL, RICHERAND en vele anderen ontkend wordt (*). Het schijnt mij toe, dat men bij de beslissing van dit vraagstuk niet genoegzaam gelet heeft op het groot verschil der gestellen en andere bijkomende omstandigheden. Immers, eene vrouw, die sterk van gestel is en veel voedingssappen uit goed voedsel bereidt, zal stof genoeg bezitten, (om zoo te spreken) om zoo wel het kind als de beenbreuk te voeden. Een andere daarentegen heeft dat niet. In het onderhavige geval heeft, dunkt mij, zoo wel de voedzame kost, als de versterkende geneesmiddelen en prikkelende *opiaten* aanvankelijk genoeg werkzaamheid en stof opgeleverd, om beide verrigtingen tevens te doen, doch niet zonder nadeel en vermagering van het overige ligchaam. Doch allengs schijnt die overspanning (om het zoo eens te noemen,) een einde te hebben moeten nemen, en hierin is misschien een grondoorzaak der te vroege bevalling te zoeken.

Want

(*) In EHRHART's *med. chir. Zeit.* 1818. 4. S. 51. lezen wij van eene acht maanden zwangere vrouw, die gelukkig eene amputatie des beens onderging, zijnde het andere been zwaar gewond. Deze operatie geschiedde in het Hospitaal *Beaujon*. Zij beviel gelukkig 37 dagen daarna van een gezond kind. Men ziet uit dit en andere gevallen, dat de zwangerheid ook gelukkig ten einde kan loopen, al geschieden zware operatiën, en dat de genezing door haar niet altijd belet wordt, ten blijke dat voor beide stof zij. Doch komt in dit geval de verkleining van het te voedene ligchaam mede in aanmerking, waarvan *plethora* in het overige gedeelte,

Want alhoewel de gemoedsaandoeningen der lijdereſſe, de angst, enz. op deze gebeurtenis zeer veel invloed hadden, beſchouw ik toch de meerdere leiding van voedingſtof naar de knie als eene oorzaak, welke in de baarmoeder eene andere ſtemming (een krampachtige?) heeft te weeg gebragt, eene *praedispositio* tot *abortus*. Men kan dus niet geheel en al beweren, dat de vorming van *callus* en de zwangerheid volſtrekt geenen invloed op elkander hebben gehad. Zelfs mag men in dit geval nog vragen, of het ſterk verlangen der lijdereſſe (of liever haar vertrouwen dat dit geſchieden zoude,) om vóór hare bevalling genezen te zijn, niet tot een' voordeeligen prikkel ter leiding der ſtof naar de knie geſtrekt hebbe? Deze vooronderſtelling ſchijnt niet ongegrond (*).

» Men meent, (vinden wij ergens bij mijnen Vader aangeteekend) dat bij ſtokouden ook nimmer eene volkomene hereeniging der verbrokene beeneinden te wachten is. Het tegendeel heb ik bij eene 92 jarige vrouw waargenomen, wien het opperarmbeen verbroken was en volkomen herſteld is. Doch, wanneer de ouderdom met ongeſteldheid gepaard gaat, dan wordt, even als in elk anderen leeftijd, de volkomene vereeniging ſomtijds belet. Zoo heb ik een' man gezien, ruim 70 jaren oud,

(*) Zie onder anderen VAN HOORN *Spec. laud. pag. 79 ſqq.* § II. Hetgeen b. v. overigens (p. 83. 3°.) een te hevige *inflammatio* kon veroorzaken, konde hier een' genoegzame te weeg brengen. Doet de ligging der bloedvaten hier ook niet het hare?

oud, wiens scheenbeen in eene schuinsche rigting verbroken zijnde, 7 weken na het ongeval nog geheel los was; doch de lijder was scorbutiek. Eveneens ken ik eenen jongeling, door de Engelsche ziekte allerellendigst misvormd, wiens armen en beenen herhaalde keeren, alleen door het bewegen der spieren verbroken zijn, en bij wien deze ongesteldheid zoodanig de overhand had, dat in het midden van het scheenbeen uit eene voorgaande breuk een nieuw gewricht als het ware geboren was, waardoor het onderste gedeelte van hetzelfde regthoekig met het bovenste achter uitstaat.”

KOELER beweerde tegen BONN, dat de zelfstandigheid des beenweers niet leërchtig, maar kraakbeenig is, vóór dat dezelve hard wordt. In het hier waargenomene geval zag men duidelijk de gegrondheid van BONN's stelling, zoo als WACHTER naauwkeurig opteckende. RICHERAND geeft eene theorie, die niet door de waarnemingen bevestigd wordt. Hij zegt, namelijk: »de overeenstemmende oppervlakten der beeneinden worden week door de opslorping van de phosphorzure kalk; de vaten welke ontbloot werden door deze werking ontwikkelen zich; er ontstaat zamenhang tuschen de ontstokene oppervlakten, het middel van vereeniging verkrijgt meer stevigheid door het omkorsten van phosphorzure kalk (*).” Later heeft

JOHN

(*) Zie BONN *Diss. de Callo*, pag. 163. WACHTER *L. I.* pag. 133. sqq. RICHERAND *Nosogr. chir.* Vol. I, pag. 125: en anderen.

JOHN HOWSHIR zich vooral bezig gehouden met proeven over de vorming des beenweers of vereeniging der beenderen, door de beenen van konijnen te breken en op onderscheidene tijden daarna te onderzoeken. Volgens hem is het eerste gevolg der beenbreuk een *extravasatie* van bloed in de omliggende deelen, voornamelijk in het celledweefsel van het beenvlies, in de mergholte en tusschen de beeneinden. Dit bloed stolt allengs en vormt de grondlaag (of klomp), waarin het *ossificatie proces* plaats grijpt. Wanneer de kleur van het in het beenvlies bevatte bloed verbleekt, dan neemt dat vlies allengs het karakter van een kraakbeen aan. Voorts zet zich de beenzelfstandigheid eerst aan de uitwendige oppervlakte van de te vereenigene beeneinden, en aan den rand des merghols aan; wast vervolgens aan beide plaatsen gelijkmatig uit. Gedurende den tijd dat de beide nieuwe beeneinden tot elkander naderen, wordt het tusschen beide gelegene *coägulum* al vaster en digter, zoodat het de beenen reeds een' zekeren graad van stevigheid geeft, vóór de vereeniging volkomen bewerkstelligd is, hetwelk voorts allengs geschiedt (*). Het schijnt mij toe, dat uit den vorm des beenweers in ons geval, en uit de wijze en rigting, waarin naderhand weder verbrekking of los worden plaats had, de zoo even gemelde waarnemingen bevestigd worden.

Uit

(*) Zie: *Medico-chirurgical Transactions published by the medical and chirurgical Society of London. Vol. IX. Part. 1. (Lond. 1818)* en *EHRHART'S Zeitung 1819. 1. Bd. S. 108 und 109.*

Uit de waarnemingen in het onderhavige geval wordt ook bewezen, dat een gezonde etter geenszins de vorming van *callus* belet, zoo als KOHLER meent. Ontsteking en de invloed der dampkringslucht schaden hier ook niet. Doch ook hier is het: *est modus in rebus*. —

Dat de zwangerheid geenszins vermoed werd bij eene vrouw, die zooveel doorstond en nog zoude doorstaan, is natuurlijk. Ook schijnt zij zelve lang aan haren toestand getwijfeld te hebben: immers bij volstrekte zekerheid zoude zij de operatie toch niet hebben willen ondergaan. Dat de zwangerheid ook vervolgens na de kunstbewerking niet ontdekt werd, kwam voornamelijk van de ligging der vrouw en de bedekking en houding, die zij bij het verband enz. aannam. Uit dezen haren toestand werd naderhand het *oedema* der beenen verklaarbaar. — Ware de zwangerheid bekend geweest, dan was uit zeer begrijpelijke redenen de operatie niet door mijn' Vader ondernomen geworden.

Het is hier de plaats niet om over de wijze, waarop de zogverplaatsing en in het algemeen de *metastases* plaats hebben, in het breede te handelen. Het schijnt ons nogtans met den geleerden WACHTER toe dat er wezenlijke verplaatsingen van stoffen die in zekere organen zijn afgescheiden, blijkbaar plaats vinden: dat deze stoffen zeer mogelijk door de opslorpemde vaten kunnen vervoerd en elders afgezet worden: dat het natuurlijk is, dat de ergens afgezette stof in enkele hoedanigheden verschille van de oorspron-

spronkelijk afgescheidene, dewijl de vaten geene stoffen ooit vervoeren, zonder ze tevens te verarbeiden (*): dat het derhalve niet noodig schijnt tot de meer gewaagde stelling van zoogenaamd *vicariëerende functiën* in *allen* gevalle de toevlugt te nemen.

Onder de moeilijkheden der genezing behoort nog geteld te worden het houden der beeneinden in eene goede rigting. Immers ook deze draagt veel bij tot betere en mindere beenweervorming. Voorts de opene plekken van het doorliggen en de hysterische aandoeningen. De invloed van het luchtgestel. Maar boven alles, de zogverplaatsing, welke het likteeken vernielde, de stevigheid der beenen verminderde, door scherpe weiachtige stof de beenweef niet alleen aandeed, maar ook aanvankelijk beenbederf deed ontstaan. Voor dezelve was geen etterverzameling aanwezig, hetwelk PARK zoo zeer hinderde, maar een gedurig en gepaste ontlasting derzelve naar buiten. Zoo lang ook de voorgeschreevene *Cort. Peruvianus* gebruikt werd, wonden de krachten en de stevigheid des beens aan: maar naderhand, toen het dochtertje der lijderes dezelve verkocht en allerschandelijkst met sterke drank verruilde; toen in plaats van gepast en gezond voedsel, hetwelk met de meeste zorg te onzen huize voor haar bereid werd, ander geheel onnut of schadelijk, doch meer aan hare

Ius.

(*) Zie: J. V. COULON, *Diss. de mutata humorum indole, a vi visorum vitali derivanda*, (L. B. 1789) Verg. FRUGMANS, *de Puogenia*, § 123 seqq. (Gron. 1785.) CORNET en anderen.

lusten voldoende, werd gebruikt: toen zij dagelijks zeer veel koffij dronk; toen moest een toestand geboren worden, die na de ontdekking van dit alles, door de meest zorgvuldig toegediende medicamenten en voedsels niet meer te overwinnen was. Nog is het onbegrijpelijk hoe alles op deze wijze zich hebbe toegedragen. Als oorzaak van het verkoopen der Geneesmiddelen wordt nog aangemerkt, het verlangen om gedurende den winter nog als sukkelende in het ziekenhuis een gemakkelijk leven te leiden: doch dit schijnt tegenstrijdig met hare vrees voor het ontdekken der zwangerschap?

Hoe uitstekend en bewonderenswaardig hier nu ook de pogingen der Natuur waren, hoe voortreffelijk en zorgvuldig de hulp der kunst, de strijd was niet te winnen: het goede moest voor het kwade onderdoen! Een geheel nitterende toestand, een aanhoudende koorts, en alle verschijnselen, die daarbij plaats hebben, zonder dat nogtans longtering of eenig ander meer plaatselijk gebrek aanwezig was, maakten aldus een einde aan het leven van dezen mensch, die nog immer een voorwerp van bewondering of verbazing, zoowel voor den *Medicus*, als voor den *Psycholoog* zal blijven!

En hiermede scheiden wij nu van dit geval af, waarvan de meer uitvoerige mededeeling den lezeren niet onaangenaam en onnut zal zijn: immers zoo wij ons niet grovelijk bedriegen.

§ 13.

Wij moeten nog gewag maken van de laatste
ver-

vermelde mede zeer gewigtige operatie, *het wegnemen van het ondereinde des kuitsbeens*. Dit geval is ook door den heer WACHTER aangeteekend (*).

» GEERT JANS GIESEN, een man van 26 jaren, tenger, doch te voren gezond van gestel, zag er nu uitgeteerd en kwaadsappig (*cachectisch*) uit; hij had voor 3 jaren in het militaire hospitaal, te Groningen, aan eene rotkoorts gelcgen, welke hem niet schielijk verliet en treurige gevolgen na zich sleepte. Van den tijd der herstelling af aan ontstond er pijn in het benedenste gedeelte des kuitsbeens des linker kants, een weinig boven de *mal-leolus*, op welke plaats kort daarna een klein puijsje, dadelijk met eene korst bedekt, en allengs zich vergrootende, ontstond. Hij telde dit alles in den beginne weinig, tot dat na omstreeks zes maanden het puijsje in een' openc zweer veranderde, waartegen hij verschillende geneesmiddelen door verschillenden aangeraden bezigde, onder welker gebruik somtijds bloedstorting ontstond, en wel eene zoo hevige, dat hij eens op één dag althans één pond bloeds verloor, waardoor zijne krachten niet weinig afnamen en de toestand der zweer niet beter werd. Hierop volgden hevige pijnen, zoodat hij niet meer gaan kon. Eindelijk nam hij zijne toevlugt tot een Chirurgijn, die de afzetting des beens, als het eenige hulpmiddel, aanbeval: doch de lijder weigerde dit volstandig. Hij oordeelde daarop raad te vragen bij mijnen Vader, die hem in het Academisch ziekenhuis

voor

(*) Zie L. I. pag. 154—160.

voor de Heelkunde opnam. Men vond het volgende. Op bovengemelde plaats van het linker kuitbeen was een zwamachtig (*fungens*) uitwas, of zoogenaamd weelderig, sponsachtig, glad en onessen, bleek rood en slap vleesch, hetwelk bij de minste beweging van het been een bloederige *ichor* uitstortte en van tijd tot tijd zeer pijnlijk was. De gedaante was eirond, bijna 5 duim lang, 2 duim breed en $\frac{1}{2}$ duim uitstekende boven de oppervlakte der huid. In den omtrek was de huid bleek, geel en gespannen, doch niet pijnlijk. Zonder moeilijkheid konde hij den voet uitstrekken en buigen. Voor acht weken was een afgebladerd beenstukje, ter grootte van een dubbeltje, te gelijk met de *ichor* door de opening der zweer ontlast. Inwendige geneesmiddelen had hij nog niet gebruikt, alle verrigtingen waren in orde, en de lijder betuigde nu overigens gezond te zijn.

» Uit dit alles bleek, dat er geen twijfel was, of het kuitbeen was door *caries* aangedaan, terwijl het scheenbeen daarvan vrij was. Dewijl nu bleek, dat het gewricht des voets met het scheenbeen ongeschonden was en de beweging aldaar ongestoord, was er geen twijfel, of in dit geval konde veel goeds van eene uitroeiing van het bedorven deel des kuitbeens verwacht worden, hetgeen boven de *amputatie* verkieslijk was, voornamelijk daar de krachten des lijders zoo wel gesteld waren, dat hij zeer goed eene aanmerkelijke verbetering zoude kunnen doorstaan. De uitroeiing geschiedde derhalve door mijnen Vader op de vol-

gen-

gende wijze: Eerst werd over het *fungeuse* uitwas in geheel deszelfs omvang ingesneden, en van het onderliggend been afgescheiden, waardoor dit been zichtbaar werd, en nu nader bleek dat het kuitbeen door beenbederf was aangedaan; men nam eene zekere uitgeholde plek waar, overeenstemmende met de grootte van het te voren geloosde beenstukje. Het overige gedeelte van het ontbloote been was oneffen, raw, doch natuurlijk van kleur. Maar de opening der wonde was niet groot genoeg, om van boven het gezonde been te ontdekken, weshalve de snede in die rigting verlengd werd. Nu konde zeer goed onderscheiden worden, tot hoe verre de *caries* zich uitstreckte. Dewijl hier geene zaag konde gebruikt worden, werd door de kroon van een *trepaan* een deel van het gezonde been, tegelijk met een klein deel van het aangedane weggenomen: hetwelk met veel voorzichtigheid doch niet zeer gemakkelijk geschiedde. Vervolgens werd de toestand van het benedenste gedeelte des kuitbeens onderzocht, en het bleek, dat het beenbederf zich bijna tot het voetgewricht uitstreckte. Men oordeelde dus best, om dat geheele been uit de geloding zelve weg te nemen. De wonde werd dus ook naar beneden verwijdt, wordende tevens al de bedorvene huid weggenomen. Om het kuitbeen van het tusschenbeens-vlies (*lig. interosseum.*) te scheiden, werd een *scalpel* onder het been ingebracht, en het vlies met de meeste voorzichtigheid verdeeld, op dat de naastliggende slagader niet zoude gekwetst worden. Hierna werd de

de gewrichts-beurs-band (*Lig. capsulare*) doorkliefd, en aldus het benedenst deel des kuitbeens uitgenomen. De lijder konde toen zeer goed al de bewegingen des voets ten uitvoer brengen. De wonde, die na het wegnemen der bedorvene huid vrij uitgestrekt was, werd met pluksel bedekt, waarop drukdoeken en een behoorlijk bevestigend windsel."

» Gedurende de kunstbewerking ontstond bloedvliet uit drie slagaderlijke vaten, van de welke slechts één gebonden werd, dewijl de beide andere zich van zelf sloten, alhoewel een van deze vrij wijd was. De lijder scheen gedurende de operatie door zeer hevige pijnen gefolterd te worden, maar bleef volkomen bij zijne bewustheid. Het stuk des scheenbeens was 5 duim lang, hier en daar als vervreten, ruw, dikker dan natuurlijk en zachter."

» Des avonds van denzelfden dag werd geen spoor van koorts waargenomen: de pijn was veel geringer en de lijder rustig."

» 11 Mei. Des nachts wel geslapen, weinig pijn, geene bloedstorting, natuurlijke pols, matige eetlust, doch sterke dorst. Er worde eene *mixt. anodyna* en *decoct. Cort. Peruv.* gebruikt."

» 12 Mei. De pijn en koorts van geene beteekenis, de dorst minder, drooge mond, geen groote eetlust, een schoone tong, de pols sneller; des nachts een zöete rust. De lijder had nog geene ontlasting gehad, waarom een en andermaal met goed gevolg, een *clysmā* gezet werd. De etter had

had reeds eene zeer goede hoedanigheid; de wonde stond zeer goed."

» 15 Mei. Er was geene pijn in den voet, geene koorts; tweemaal natuurlijke afgang, matige eetlust en dorst. De toestand der wonde best."

» 14 Mei. Hij verkeerde in denzelfden gunstigen toestand, doch had gedurende 24 uren geen water geloosd, weshalve des avonds de *catheter* werd aangewend, waardoor eene groote hoeveelheid pis ontlast werd. De lijder verhaalde meermalen aan deze kwaal onderhevig te zijn, welke hem aangekomen was na de vermelde rotkoorts. De tanden der wonde zagen er een weinig ontstoken en slap uit, weshalve het pluksel met *aq. Goulardi* en *Sp. Vin. Camp.* bevochtigd werd. De etter was desnietteenstaande zacht en in eene behoorlijke hoeveelheid afgeschieden."

» 15 Mei. Het verband was met bloed bekleurd en, afgenomen zijnde, bleek dat dit bloed uit een huidslagaderijc was gevloeid, welke reeds weder gesloten was. De toestand der wonde, als voormaals: de etter goed. De lijder had van zelf eenige malen zijn water geloosd."

» 17 Mei. Ecnige teekenen van koorts. De toestand der wonde allerbest. Gedurende den nacht evenwel geen slaap, weshalve 's avonds een *anodynum* gegeven werd. De pis zonder moeite geloosd."

» 18 Mei. Meer koorts en eenige malen neusbloeding. Verscheidene keeren dunne afgang. De wonde bevond zich wel."

19 Mei.

» 19 Mei. De toestand des lijders veel beter; de *diarrhoea* bedaard en geene neusbloeding. Zeer goede etter.”

» 22 Mei. Gedurende 18 uren weder geen water geloosd, doch na het insmeren van *linimentum volatile* aan de schaamdeelen, werd eene overvloedige hoeveelheid ontlast. Er was eenige verzameling van etter in het voetsgewricht, tot welks verdrijving een matige drukking werd aangewend.

» 25 Mei. De zieke voer zeer wel; er was bijna geene etterverzameling meer in de voetgeleding, en een groot deel der weggenomene huid was weder aangegroeid, maar er werd ontdekt, dat er in het midden des beens eene verzameling van eenig vocht aanwezig was. Er werd eene opening in dit *absces* gemaakt, en er vlocide eene groote hoeveelheid goede etter uit.”

» 26 Mei. De toestand der wonde was allerbest, maar uit het *absces* kwam bij drukking eene vrij overvloedige hoeveelheid etters te voorschijn. Er waren geene teekenen van koorts, doch de pols zwakker, de eetlust matig, de dorst grooter.”

» 31 Mei. De wonde wordt dagelijks kleiner van omvang, maar het *absces* geeft nog eene vrij groote hoeveelheid etters, waardoor de krachten verzwakken. Desniettenstaande is er reden om te hopen, dat de lijder de verettering wel zal kunnen verdragen en het vorig gebruik van dit lichaamslid herkrijgen.”

Dusverre des heeren WACHTER's en mijns Vaders aantekeningen. Uit de waarnemingen van den

Hoogleeraar HENDRIKSZ, die in der tijd ook de operatie bij mijnen Vader bijwoonde, vinden wij het min voldoende van dezelve in dit geval door de opvolgenden toestand des lijders bevestigd. » De wonde, welke zeer aanzienlijk was, » zegt deze Hoogleeraar, » veranderde in eene vuile zweer, die men door geene middelen tot genezing konde brengen. De voet aan de buitenzijde, door de *fibula* niet meer bepaald kantelde naar binnen om, en de lijder verliet na 21 weken het *Nosocomium* in niet veel gunstiger toestand, dan hij er gekomen was. » In het kort, de zweer verdergerde van tijd tot tijd onder de behoeftige omstandigheden, waarin de lijder zich bevond, en werd in October 1815 zoodanig bevonden, dat de afzetting van het been, een handbreed beneden de knie, als onvermijdelijk moest beschouwd worden. Na deze kunstbewerking herleeftde de zwakke lijder geheel en al, verlatende na zes weken, volkomen hersteld, het *Nosocomium*, en gezonder dan hij, naar zijn zeggen, immer geweest was (*).

De Hoogleeraar HENDRIKSZ maakt vervolgens te dezer plaatse zijne gevoelens, nopens het uitnemen van een aanzienlijk stuk been in vergelijking van eene geheele wegneming van eenig lid, bekend, verklarende zich ten voordeele der laatste kunstbewerking. Er wordt hier tevens dankbare hulde toegebracht aan de verdiensten van mijnen onvergetelijken Vader, vooral als handig *opérateur*; doch daar-

(*) Zie *Oordeelk. Beschrijving*. pag. 80, 81 en 82.

daarenboven verklaard, dat mijn Vader door de
mijn gunstige uitkomsten geleerd, zelfs van die
bewerkingen zoude terug gekomen zijn, en had de
gelegenheid zich aangeboden, zulks openlijk zou
gezegd hebben, zoodra hem gebleken was, dat
aan die soort van operatie de bedoelde voordeelen
niet verbonden waren (*). Alhoewel wij eveneens
gelooven, dat onze geachte Vader dergelijke beken-
tenis volgaarne en rondborstig zoude gedaan heb-
ben, zoodra het nadeelige Hem gebleken was, is
het ons voor als nog niet waarschijnlijk, veelmin
zeker, dat dusdanige beslissing uit de twee boven-
vermelde operatiën zoude zijn voortgevloeid en
door onzen Vader beëamd. Immers wij meenen
te mogen beweren, dat al de *contraïndicatiën*
en zwarigheden door den Hoogleeraar HENDRIKSZ
voorgesteld tegen de *exstirpatiën* in vergelijking
met de *amputatie* ook reeds bestonden, ten tijde
onze Vader de eerstgenoemde kunstbewerking ver-
rigte: en derhalve van dezelve of *onkundig* moet
geweest zijn of dezelve *niet gewigtig genoeg* moet
geoordeeld hebben, en dus om een van die red-
nen de *operatie* gedaan heeft en niet afgekeurd.
Het eerste mogen wij niet vooronderstellen, zelfs
volgens de getuigenis van den Hoogleeraar HEN-
DRIKSZ. Het laatste meenen wij met bewijsgronden
te kunnen staven. Wij mogen dit ons gevoelen
hier niet verzwijgen, doch verzoeken tevens den
Hoogleeraar HENDRIKSZ niet in den waan te ver-
kec-

(*) Zie Oordeelk. Beschrijving. pag. 83—86.

keeren, dat wij dit ter nederschrijven om Z. E. eenigzins te beleedigen of meesterlijk te beoordeelen; neen, het is alleen de zucht om de waarheid te vinden door wederkeerige wisseling van gevoelens die ons in dezen drijft; het is alleen het onbewimpeld mededeelen van ons gevoelens in dezen ter beoordeeling en onderwerping aan beter weten van bevoegde regters. » Men wane dus niet, dat ik door deze gevoelens de algemeen bekende verdiensten van den kundigen HENDRIKSZ eene vlek wil aanwrijven; dit zou niemand minder, dan mij voegen, die de ondubbelzinnigste bewijzen van des mans genegenheid en vriendschap geniet.» (*) — De argumenten nu zijn deze.

1. Bij de *exstirpatie* wordt de *vooronderstelde causa mali* (p. 80.) verwijderd: bij de *amputatie* daarentegen de *causa mali*. (p. 82.)
2. De moeilijkheid en pijnlijkheid is bij de bewerking der *exstirpatie* veel grooter, dan bij die der *amputatie*. (p. 80 en 82.)
3. De invloed der buitenlucht is bij de eerste *operatie* grooter, dan bij de laatste, als werkende op gewrichten. (p. 84.)
4. Een kunstbeen is verkieslijk boven een stijf of verminkt been, waarvan de lijder in vervolg van tijd meestal meer overlast, dan wezenlijk voordeel, te wachten heeft. (p. 84.)
5. De ongelukkige uitkomst der twee vermelde *exstirpatiën* en de gelukkige uitkomst der *amputatie* in het laatste geval.

(*) Zie L. 1. pag. 85.

Wij moeten vóór de nadere beschouwing dier *argumenten* opmerken, dat de vergelijking volgens den Hoogleeraar HENDRIKSZ hier geldt; » die gevallen, welke uit hunnen aard de afzetting voorderen, en waarin men, als een alternatief van de afzetting, de wegneming van een groot stuk gecariëerd been de voorkeur wil geven, zoo als hier (in de vermelde twee *exstirpaties*) plaats had; vooral wanneer dit de onderste ledematen geldt.» (p. 83.)

Daarenboven houde men nog in het oog, dat hier niet alleen van het laatste geval gesproken wordt, hetwelk men uit zijnen eigenen aard, of liever zonder veelyuldige de genezing belettende en den dood verhaastende omstandigheden, als ongunstig afgehoopen kan beschouwen: hetgeen nopens het eerste niet geldt. Ook moet men niet vergeten, dat ten tijde de heer WACHTER zijne *dissertatie* over het geval van vrouw FERWERDA in het licht gaf, en onder voorzitting van mijnen Vader openlijk verdedigde, die vrouw overleden, derhalve het geheele geval afgehoopen was. En wat was dan natuurlijker geweest, dan dat de heer WACHTER in zijn geschrift de tolk van de gevoelens mijns Vaders ware geweest, ook in de afkeuring van de operatie, uithoofde van deszelfs ongelukkigen afloop, voor het vervolg. Reeds hier had zich de gelegenheid aangeboden om te zeggen, dat aan die soort van operatie de bedoelde voordelen niet verbonden waren: ware mijn Vader van dat gevoelen geweest. Doch loopen wij de argumenten door.

1. Reeds hebben wij boven (p. 122.) doen
N 3 op-

opmerken, dat het gevoelen, alsof door de *exstirpatie* niet de geheele kwaal zal weggenomen worden, hier of even gegrond of even ongegrond is, als bij elke *amputatie*, ja, als bij vele andere operatiën. Wij herhalen voorcerst hetgene wij daar zeiden, namelijk dat een allernaauwkeurigst onderzoek vooraf moet gaan, eer men of tot de eene of tot de andere kunstbewerking, ten opzichte van de uitgestrektheid en den aard der kwaal, overga. Is het niet doenlijk om die uitgestrektheid naauwkeurig te bepalen, in eenig voorkomend geval, dan is het even onbeslist en wankelbaar of de amputatie de geheele kwaal zal wegnemen, of niet? Is het mogelijk en zigbaar of volkomen blijkbaar, hoe verre zich de kwaal heeft verspreid, dan is de beslissing ook dáár, en gemakkelijk te beoordeelen of eene *exstirpatie* toereikende zal kunnen zijn, of dat een *amputatie* en waar deze zal moeten geschieden. — Wat den aard der kwaal aanbelangt: wanneer een *cachectische* ongesteldheid enz. den geheelen lijder doet wegwijnen, doch die gesteldheid zelve een gevolg is van den toestand van een zijner ledematen, dan vordert noodwendig de genezing van het overige ligchaam het wegnemen van dat lid of dat gedeelte des lids, waarin de oorzaak des kwaads, zijnen zetel heeft. Bijaldien namelijk geene in- en uitwendige Geneesmiddelen dezelve kunnen overwinnen. Is daarentegen het plaatselijk gebrek een gevolg van eene algeheele inwendige ziekelijke gesteldheid, (b. v. door *metastasis* ontstaan, enz.) dan zal het wegnemen van het lid veelal schadelijk

lijk zijn. Veelal zeggen wij: immers er bestaat gevallen, waarin na het ontstaan van een plaatselijk gebrek het overige gestel als herleeft, althans bij voortgezette doelmatige zorg hoop op een geheel herstel geboren wordt, doch waarbij het plaatselijk gebrek nu wederkeerig oorzaak wordt van het voortduren der algemeene ongesteldheid of deszelfs genezing min of meer belemmerd. En nu wat het eerst bovenvermelde aangaat; zal er een minder goed gevolg plaats hebben ter genezing, wanneer het ondereinde van het kuitbeen, of het boveneinde des opperarmsbeens weggenomen wordt, dan wanneer men of been of arm *amputeert*, in gevalle de kwaal alléén in dat onder- of boveneinde gevestigd was? Neen, maar in het eerste geval zal men de *causa mali* alleen weggenomen hebben, in het tweede buiten noodzaak meer dan de *causa mali*. En dit laatste is ongeoorloofd. Wat het tweede aangaat: wanneer het plaatselijk gebrek een gevolg van de inwendige ongesteldheid is, dan zal evenmin de *amputatie*, als de *exstirpatie* hulp kunnen aubringen. — Wij zien dus niet anders in, of *theoretisch* beschouwd kunnen door *exstirpatie* en door *amputatie* beide de *causa mali* wezenlijk weggenomen worden en staan dus beide in zoo verre gelijk. Doch wat meer is, het onderzoek van zieke beenderen, dunkt ons, en de ondervinding bevestigen het. Want vooreerst toonen ons de zickebeenen, dat zich *caries* of andere ongemakken niet zelden tot een naauw beperkten omvang bepalen, terwijl het overige en nabijgelegene deelen gezond zijn; der-

halve, dat er gevallen bestaan bij de welke het wegnemen van dat gedeelte alléén de verwijdering van de *causa mali* is. Ten andere, men heeft verscheidene voorbeelden van het exstirperen van het bovenste gedeelte des armbeens uit het schoudergewricht en wel met een gelukkig gevolg, zoodat het gebruik der hand en arm overbleef, althans de lijder gezond werd; derhalve de oorzaak der kwaal geheel is weggenomen. Zoodanig zijn b. v. de gevallen van BOUCHER, WHITE, BENDT, ORRED, BROMFIELD, SABATIER en anderen, terwijl LARREY, SCHAACK en anderen losse beenstukken eveneens wegnamen. De kundige en ondernemende PARK nam ook met een gelukkig gevolg aan een man, wiens armbeen in de ellehoog zoodanig uit de geleiding was, dat hetzelfde door de algemeene bekleedsels uitstak en niet hersteld konde worden, dit benedenst gedeelte des arms weg. De genezing volgde spoedig en het gebruik van den arm bleef bewaard. Wij bekennen volvaardig, dat het in dit geval zeer duidelijk was, dat het uitstekend einde des armbeens eene oorzaak van groote gevolgen voor den lijder zoude worden, en men geene reden hoegenaamd had om in het verdere gedeelte van dat been eenige ongesteldheid te vooronderstellen, veel min te vinden, en men dus zeker was de oorzaak der kwaal te hebben weggenomen, door het afzagen van dat beenstuk. Wij bekennen eveneens dat deze vaste bepaling groote zwaarigheden vindt bij vele andere gevallen, b. v. bij *caries*. Doch hieruit volgt, behalve dat er gevallen bestaan in wel-

welke de *diagnosis* moeilijk en onbepaald is, er toch ook zijn in welke dezelve duidelijk, bepaald is (*). En in deze laatsten is het, dat de *exstirpatie* geïndiceerd wordt boven de *amputatie*. Zoo bleek het duidelijk genoeg bij vrouw FERWERDA dat de kwaal alléén de knie innam, zoowel vóór de operatie, alsook na haren dood bij het onderzoek der dij-, scheen- en kuitbeenen. Deze waarheid wordt nog meer bevestigd in het geval van CAGHEN, die volkomen herstelde. Ook omtrent GIESEN lezen wij woordelijk: » er was geen twijfel of het kuitbeen was door *caries* aangedaan, terwijl het scheenbeen daarvan vrij was,» enz. (p. 133.) Er was dus ook hier op dit oogenblik aan de *indicatie* voldaan, de *causa mali* weggenomen: en ware de lijder in betere omstandigheden geweest, dan zoude het de vraag geweest zijn of de genezing niet gevolgd ware? Immers hoe zwak men dit argument moege achten (en wij hechten er niet eens sterk aan,) merke men evenwel op, dat de lijder in zijne armoede toch van den tijd van het verlaten des *Nosocomiums* (Sept. 1810.) tot het afzetten des beens (Oct. 1813.), drie jaren geleefd heeft.

Doch toegegeven zijnde dat in eenige gevallen de *causa mali* duidelijk ontdekt en zeer juist bepaald kan worden, dan nog raden de overige *argumenten* de *exstirpatie* af: zal men beweerén, — Wij eindigen de.

(*) Zelfs zegt de Hoogl. HENDRIKSZ.: » dat men zelden (dus toch somtijds) op deze wijze genoegzame zekerheid heeft, dat het kwaad is uitgeroeid,» pag. 84.

deze bedenkingen met de eigene woorden mijns Vaders in eene openbare les (15 Maart 1798) uitgesproken: » De onzekerheid om het geheele ongemak weg te nemen en de vrees van terugkeering op eene andere plaats, komen eveneens in aanmerking bij eene geheele afzetting, en kunnen dus geene reden geven om de uitroeiing van het gewricht na te laten.» » In allen gevalle behooren de omliggende zachte deelen gezond genoeg te zijn.»

2. De *exstirpatie* is moeilijker en pijnlijker dan de *amputatie*. RICHERAND en anderen beschouwen de moeilijkheid der verrigting als gevaarlijk voor den lijder en als een tegenaanwijzing der operatie. Behalve dat men hiertegen in het algemeen kan aanvoeren, dat niemand deze operatie, evenmin als elke andere, zonder genoegzame voorbereidende kennis en handigheid, met bedaardheid en vertrouwen gepaard, moet ondernemen, zijnde dan het gevaar uit de moeilijkheid geboren wordende niet grooter, dan bij onderscheidene breuksnijdingen, enz.; behalve dit, getuigt de ondervinding voor de uitvoerbaarheid en zelfs voor eene gelukkige uitvoering. En dit, dunkt ons, moet veel eerder in aanmerking komen dan de meerdere of mindere gemakkelijkerheid ten opzichte van eene andere, hoewel soortgelijke operatie. Immers dit meer of min moeilijke moet de Heelmeester zich pligtshalve getroosten en zich daaraan niet storen, wanneer er overigens voordeelen aan dezelve verbonden zijn, zoo als wij beneden hopen aan te toonen.

De

De ondervinding leert die gelukkige uitvoerbaarheid in de gevallen van PARK, mijnen Vader, en verscheidene anderen, die b. v. een deel van het opperarmbeen uit het gewricht uitnamen. Men weet dat PARK als eene eerste zwaarigheid bij de operatie zich de kwetsing van aanzienlijke bloedvaten voorstelde. Doch in het gewricht des elleboogs is die zwaarigheid gering. Het uitnemen der knie door Hem en mijnen Vader toonden aan, dat de vaten in dat geval vermijd konden worden, zoo als ook bij het wegnemen van het ondereinde des kuitsbeens. Want » na de opspuiting der slagaderen van het geamputeerde been bleek het, dat de *arteria tibialis postica*, hoewel zeer nabij de *fibula* gelegen, op die plaats, waar dezelve was doorgezaagd door den Hoogleeaar MULDER niet aangeraakt was.” (*) Ook het overige gedeelte der operatie der knie werd gelukkig verrigt, zoowel als die des kuitsbeens. De *extirpatie* uit het heupgewricht werd eveneens gelukkig volvoerd: en hier was zeer zeker het moeilijke niet geringer. — De pijnlijkheid voor den lijder wordt ten anderen vermeld. Niets is pligtmatiger, dan elke genezing zoo aangenaam mogelijk te maken en te volvoeren; niets zoude onmededoogender, onverantwoordelijker, in één woord onchristelijker zijn, dan iemand aan meer pijn en smart bloot te stellen, dan volstrekt noodig is om zijne kwaal weg te nemen; niets

zou-

(*) Deze zijn de woorden van den Hoogl. HENDRIKSZ, *Oors. deeltk. Beschrijving*, bl. 82.

zoude verfoeijelijker kunnen uitgedacht worden, dan iemand aan eene moeilijker of kunstigere operatie (overigens eens alles gelijk staande) te onderwerpen, om daardoor handigheid of koenheid te vertoonen. Wij zouden dus niet aarzelen indien die pijn zoo veel grooter ware en geene voordeelen aan de *exstirpatie* verbonden waren boven de *amputatie*, die kunstbewerking ook in dit opzigt te verwerpen. Doch vooreerst gelooven wij dat de omstandigheden hier veel afdoen; en ten anderen, dat die voordeelen bestaan, en om dezer wille eenige meerdere pijn kan verdragen worden. De vergelijking is moeilijk in het werk te stellen, b. v., hoe zal men beslissen of vrouw FERWERDA zoo veel meer pijn gehad heeft dan eene andere vrouw bij eene *amputatie* onder dezelfde omstandigheden. De *uitdrukking der pijn* is een *psychologisch* iets en men moet wel degelijk de zieletoestand van den lijder hierbij in aanmerking nemen. De Hoogleeraar HENDRIKSZ doet dit ook wezenlijk, in het geval van GIESSEN, zeggende: »de hoop op genezing, met behoud van het been, deed den lijder de pijn geduldig doorstaan.» (bl. 80.) En na deze opmerking meenen wij te mogen vragen: welk verschil van zieletoestand had er bij GIESSEN voor, gedurende en na beide operatien plaats? was die telkens dezelfde? De hoop op het behoud van het been was de eenige opbeuring, die bij de eerste operatie plaats vond. Doch de man was minder gehard in pijn, had nooit eene belangrijke operatie ondergaan, zorgde dus natuurlijk met angst voor dat tijd-

tijdstip. Daarna ondervond hij geen beterschap, geëvenredigd aan zijne verwachting, aan zijn' door-gestane smart; wat wonder, dat hij met misnoegdheid die pijnlijke oogenblikken zich levendig herinnerde, het loon onëvenredig vond aan den arbeid. Bij de tweede operatie was hij nog drie jaren in de school der smarte gehard geworden; hij stelde nu in zijn' twijfelmoedige toestand zijne laatste hoop op de *amputatie*, waarvan hij mischien bij anderen de voordeelige uitkomsten kende; hij had reeds bij de vorige operatie zoo veel uitgestaan, zoude hij dit nu niet kunnen? hij verzocht zelf aan den Hoogleraar HENDRIKSZ (bl. 81.) om hem het been af te zetten, waarmede deze volkomen instemde. Wat wonder, dat een en ander hem moed gaf. En na de operatie verbeterde van dag tot dag zijn toestand, na zes weken was hij volkomen hersteld: hij verliet gezond, dan hij, naar zijn zeggen, immer geweest was, het *Nosocomium*. Wat wonder, dat hij met meer voldoening, met minder onaangename gewaarwording, met een warm gevoel van dankbaarheid de laatst geledene pijn geringer achtte, ja zich verbeeldde, dat hij liever zesmaal de *amputatie*, dan éénmaal de *exstirpatie* zoude willen ondergaan! Het zij, in dit geval, zoo het wil, de pijnlijkheid eener operatie laat zich uiterst moeilijk bepalen en beoordeelen: het ontbreekt ons in dezen nog aan een vergelijkende reeks van waarnemingen. Eene uitgewerkte verhandeling over de meerdere en mindere mate van pijnlijkheid van verlerlei
of

of alle operatiën uit een *anatomico-physiologisch* oogpunt, naar den tegenwoordigen stand der wetenschap, zoude niet onbelangrijker zijn dan eene uit een meer *psychologisch* oogpunt.

Nadat wij aldus de *diagnosis* der kwaal en de *operatie* zelve zoo ten opzichte des *operators* als des lijders hebben beschouwd, blijft de gewigtige vraag over, welke gevolgen de kunstbewerking oplevert en wat daarover voor- of nadeelig te denken zij, vooral volgens de ervaring.

3. Onder de zwarigheden die PARK zieh bij de *exstirpatiën* voorstelde behoorde de groote verettering en ontsteking, de onzekerheid of de heenen zouden zamengroeijen, het missen der aanhechting van de uitstrekkende spieren. » De eerste is de gewigtigste van allen, voornamelijk bij de uitroeijing van het kniegewricht, omdat de etter door hare eigene zwaarte niet ontlast kan worden,» zegt mijn Vader. » Om dit echter te bevorderen zoude men eene tegenopening te dien einde kunnen maken.» Voorts geeft de tegenwoordige behandeling van uitgestrekte wonden in het algemeen minder vrees voor ontsteking, dan die der ouden.» Het beloop nu zoo wel van PARK's geval, als de bovenvermelde toonen genoegzaam aan, dat die ontsteking en verettering niet onteugelbaar zijn. Wanneer men daarenboven de verettering bij de *exstirpatie* in het heupgewricht overweegt en daarvan gelukkige gevolgen ziet geboren worden, dan zal dezelve in andere gevallen wel geene meerdere moeite baren. Maar bovenal

hou-

houde men in het oog, dat de graad van ontsteking en van verettering geenszins altijd geëvenredigd is aan de hoegrootheid der wonde, maar tevens van andere omstandigheden afhangt, zoodat de te hevige verettering eveneens bij amputaties wordt waargenomen, en oorzaak van veel onheils bij dezelve is, even als bij *exstirpaties* (*). Ontzettende veretteringen worden ook niet zelden bij uitgebreide zamengestelde beenbreuken, enz. waargenomen. Men werpt misschien tegen, dat die gevallen zeldzaam met gunstig gevolg gevonden worden; wel nu, wij blijven ook de *exstirpatien* onder die gevallen houden, welke uit den aard der zaak zeldzamer voorkomen en altijd zullen voorkomen, dan de afzettingen, maar willen dezelve niet onvoorwaardelijk verworpen hebben. — De onzekerheid of de beenen zouden zamengroeijen is door de ondervinding opgeheven. Het geheele been van vrouw FERWERDA konde opgeheven worden; er had zich een goede beenweer gevormd. CAGHEN gebruikte zijn stijf been dagelijks. Andere gevallen na eene uitscheiding van beenstukken door de natuur zelve bevestigen hetzelfde. — »Het missen der aanhechting der spieren is geheel eene overtollige zwaarigheid, daar het kniegewricht weggenomen en het dij- en scheenbeen onbewegelijk met elkander vereenigd zijnde geene buiging en dus ook geene uitstrekking vereischt wordt.» — Deze gevolgen als zwaarigheden beschouwd zijn derhal-

(*) Men zie onder anderen VAN ROOEN, *Dissert.* 1. pag.

halve niet aanmerklijker bevonden, dan die van *amputatiën*. Doch de Hoogleeraar HENDRIKSZ brengt bepaaldelijk de invloed der buitenlucht op de gewrichten te berde. Wij ontkennen dien na-deeligen invloed geenszins, maar merken op dat dezelve toch in de aangehaalde verschillend soortige gevallen niet zoo hevig, althans nadeelig was, als het scheen te zullen zijn. Daarenboven, bij het uitnemen van geheele gewrichten, der knie b. v., is die invloed opgeheven door het niet aanwezig zijn van het gewricht zelve. Bij de *exstirpaties* uit de gewrichten is het overblijvend gedeelte spoedig bedekt bij eene gunstige genezing. Bij het uitnemen van beenstukken, op de wijze als dit bij GIESSEN gebeurde is hiervoor de meeste zwaarigheid, daar de wonde niet zoo dadelijk door gezonde huid gedekt en niet zoo spoedig genezen wordt. De gelukkige genezing na het wegnemen van boven- en benedeneinden van het armbeen, bij PARK, BILGUER en anderen, bewijzen evenwel dat die invloed, hoewel grooter dan bij afzettingen, overwonnen kan worden. Wel is waar, de proeven van CHAUSSIER op honden vielen niet zoo voordeelig uit, maar WACHTER heeft wederom een voordeelig voorbeeld. Eveneens schijnt de mogelijkheid met goed gevolg dezer operatie te bestaan ten opzichte van de kleine en groote ellepijp, hoewel geene voorbeelden bij menschen dezelve bevestigd hebben. Vóór dezelve spreken immers zoowel de proeven van CHAUSSIER, als een geval door ORRED medegedeeld, waarin aan een' jongeling

ling van 16 jaren een stuk van 5 duimen lengte der éénen ellepijp werd weggenomen. De *exstirpatie* van het dijbeen in het heupgewricht had op een' hond, door VERMANDOIS in het werk gesteld, eene gelukkige uitkomst; zoo als ook bij KOELER en CHAUSSIER. En bewijzen dan niet de gelukkige en volkomene genezing na de *exstirpatie* van het dijbeen door mijnen Vader (*) en anderen, dat het uittnemen van het hoofd des dijbeens zonder schade kan geschieden, zonder nadeeligen invloed der lucht op het gewricht. Het is hoogstwaarschijnlijk, dat na zoodanige kunstbewerking zelfs de heupkom met beenweer zoude opgevuld worden: zoo als duidelijk bleek bij de gelukkige proeven met honden te dien einde door WACHTER genomen (†). — Bij het wegnemen van het onderende des kuit-

beens

(*) Zie boven pag. 130. § 12. en *Oratio de meritis Petri Camperi in Anatomicam comparatam.* (Groning. 1808) pag. 81. of de vertaling van dezelve door G. H. WACHTER. (Groning. 1808. 8°) pag 98 en 99.

(†) Zie: WACHTER, *Diss. l.* pag. 90 en 91; *caet.* — Het volgende geval uit de *commentatio* van HEDEN in HUFELAND'S *Biblioth.* (1823 Sept.) overgenomen, behoort hier vermeld te worden. SCHMALZ in *Königsbrück*, nam bij een' zesjarigen knaap, welke aan beide heupgewrichten aan *coxalgie* leed, na eene moeitevolle en langdurige behandeling, waar, dat de Natuur de afzondering van een bedorven dijbeenshoofd aan de regter zijde van zelve bewerkte. »De arts wilde tot redding van het leven des lijders de *excisie* van het dijbeenshoofd (der linker zijde?) bewerkstelligen, en verwonderde zich niet weinig, toen hij hetzelfde na eene gemaakte luidsnaede reeds los vond, zoodat hij hetzelfde reeds na eenige krachtige draaijngen uit-

O trek-

beens had wel in het vermelde geval eene ongunstige uitkomst plaats, maar BILGUER verhaalt toch (en anderen), dat stukken van 2, 5 en 4 duim des scheen- en kuitbeens uit wonden zijn uitgescheiden geworden, waarop eene goede genezing volgde; en hieruit maken wij op, dat onder gunstige omstandigheden hetzelfde zal kunnen verwacht worden bij genoemde *exstirpatie*. CHAUSSIER immers ontnam aan honden ook het benedendeel des scheen- en kuitbeens. — De gelukkige voorbeelden derhalve, die bestaan; doen ons besluiten dat de invloed der buitenlucht op de gewrichten bij *exstirpaties* niet zoo hevig is, als dezelve schijnt. In kleinere gewrichten schijnt zelfs die inwerking niet altijd zoo nadeelig te zijn. Nog in den verleden zomer woonde ik het wegnemen van een' middelsten vinger uit het gewricht, (wegens een *osteosteätoma*) door mijnen geachten zwager W. A. WILLEMS, te *Joure*, bij. Wegens de twijfeling, waarin wij verkeerden of het kootje der voorhand ook ziekelijk aangedaan was, werd deszelfs gewrichtskop en vooreinde naauwkeurig onderzocht, en was hierbij een' geruimen tijd aan de buitenlucht bloot gesteld. Nogtans heeft dit geene nadeelige gevolgen gehad, maar is de lijderes spoedig en volkomen hersteld.

4. In de voormelde openbare les van mijnen

Va-

trekken konde. Er vormden zich aan beide zijden nieuwe gewrichten, en de lijder werd zoo verre hersteld, dat hij zonder krukken konde gaan."

Vader lezen wij ten opzichte van dit vierde argument het volgende, waaruit blijkt, dat ook deze zwaarigheid Hem bekend was en geene genoegzame reden heeft opgeleverd om de *exstirpatie* af te keuren.

» De onzekerheid of het deel genezen zijnde van eenig nut konde zijn, is van zeer veel gewigt: immers wanneer men geene meerdere diensten van het behouden lid te wachten hadde, dan van een' kunstarm of kunstbeen, zoude men den lijder vergeefs eene sterkere pijn verwekken en aan meerder gevaar bloot stellen, dan bij de geheele afzetting." — » Ten opzichte van den arm is het voordeel ten eerste in het oogloopende. Hoe kunstig men ook de bovenste ledematen nabootse, nimmer zal men er die diensten van te wachten hebben, welke de natuurlijke hand, hoewel aan eenen stijven elleboog gehecht kan aanbrengen." — » Bij de uitroeiing van het kniegewricht is zekerlijk minder voordeel." » Onder vele zwaarigheden in dit opzigt schijnt de kortheid van het been, door het wegnemen van het geheele gewricht te wege gebragt eene der voornaamste te zijn. Dan het beenweer vult de tusschenruimte eenigzins aan en de kortheid vergoedt het ongemak door de stijfheid van het gewricht te wege gebragt. Altoos immers zal men zien, dat zij, die eene stijve knie en gewone lengte hebben zeer ongemakkelijk gaan." Deze gevoelens komen dus met den Hoogleeraar HENDRIKSZ bijna overeen; beide hechten natuurlijk meer waardij aan het behoud van het bovenste

lid, dan aan dat van het benedenste: doch ook aan *dit* behoud hechte mijn Vader later veel door het voorbeeld van CAGHEN geleerd, zoo als boven bleek en uit WACHERS verhandeling genoegzaam blijkt.

Behalve dit gevoelen van mijnen Vader, zij het ons vergund op te merken, dat een stijf, ja een misvormd been (gesteld eens, dat die misvorming groot zoude zijn) ons verkieslijk schijnt boven een kunstbeen, en dat daarenboven chirurgicale regelen hetzelfde vorderen. — Kunstbeenen zijn in het algemeen of gebrekkig ingerigt of kostbaar. Zij zijn in verre de meeste gevallen misvormder voor het oog dan een stijf been: zij laten meest altijd geene buiging der knie toe en staan hierin met een stijf been gelijk; zij vorderen vernieuwing. En dan nog, zijn er geene levensomstandigheden, die zelfs dikwerf voorkomen, waarin de lijder zich van zijn kunstbeen ontdaan hebbende, (b. v. des nachts te bed,) hetzelfde niet spoedig genoeg kan aangorden, om hetzij in behoeften te voorzien, hetzij gevaar te ontkomen? Ik geloof niet, dat iemand de keuze tusschen een stijf en een houten been, in het algemeen moeilijk zoude vallen. Zoo ken ik onder anderen eenen boer, die velerlei werkzaamheden met een hoogst misvormd been verrigt, welke hij onmogelijk zoude kunnen verrigten, met een houten been. Om slechts iets te noemen, het paardrijden zoude hem moeilijk vallen. Deze man heeft na een hevige en vervolgens slecht behandelde beenbreuk aan het scheen- en kuitbeen, met

met verlies van beenzelfstandigheid, die misvorming bekomen.

Het is, meenen wij, een algemeene regel in de Chirurgie, dat men niet meer moet wegnemen dan volstrekt noodig is, om eene kwaal te genezen; dat het zelfs pligt is, om zoo veel immer mogelijk is de eigene ledematen des ligchaams te sparen en te behouden. Dit nu waar zijnde, is het aan geenen twijfel onderhevig, dat, bijaldien men zeker is van de *causa mali* en het *malum* zelf weg te zullen nemen door het louter uitnemen des kniegewrichts, men dan het geheele been niet behoort en niet vermag weg te nemen. Is het voorts waar dat men zoo min mogelijk storing in de overige verrigtingen van het ligchaam door eene operatie moet te weeg brengen, dan is het ook duidelijk dat de *extirpatie* uit dit oogpunt de voorkeur verdient. Want, alhoewel in sommige gevallen bij *extirpaties* meer verettering enz. plaats moge hebben, dan bij *amputaties*, is het niet te ontkennen dat bij deze laatste de bloedsomloop eene zeer groote verandering ondergaat, welke bij de eerste niet noemenswaardig is: bij de laatste wordt in het overige ligchaam veel grooter modificatie vereischt, om het verbroken evenwigt te herstellen, dan bij de eerste.

5. Dat de ongelukkige afloop der beide gevallen van vrouw FERWERDA en GIESSEN mijnen vader voortaan van *extirpatiën* zoude hebben doen afzien, komt ons onwaarschijnlijk voor. Want, vooreerst was het eerste geval reeds geheel ten

einde geloopt, toen de heer WACHTER zijne *disser-
tatie* schreef, en wij twijfelen geenszins of deze
zoude het vermeld hebben, wanneer mijn vader
zoo ongunstig voor het vervolg over die kunstbe-
werking geoordeeld had. Het tweede geval had
waarschijnlijk, zoo mijn beminde Vader den ver-
deren afloop daarvan mogt beleefd hebben, aanlei-
ding gegeven tot eene nadere opsporing der *indi-
catiën* tot die *operatie*: het had de leer der *diäg-
nosis* nader bepaald, enz. en misschien tot het
besluit gebragt, dat in bepaalde omstandigheden
de *exstirpatie* van zoodanig beenstuk, mindere
aanprijzing verdient, dan dat der knie: misschien
tot meer andere opmerkingen. Maar wij voor ons
gelooven niet dat deze twee gevallen, (waarvan
men het eene alleen door bij omstandigheden als
noodlottig mag beschouwen) vergeleken met niet
schaars te vindene goede van soortgelijke werkin-
gen in de natuur en door de kunst, bewerkt zou-
den hebben, dat mijn Vader van de *exstirpaties*
zoude afgezien hebben, wanneer er gevallen voor
dezelve geschikt zich hadden opgedaan. En dit is
hetgeen wij voornamelijk wilden bewijzen, en mee-
nen bewezen te hebben door meerendeels de eigene
gevoelens of woorden van onzen Vader of deszelfs
waardigen leerling aan te voeren, hebbende slechts
hier en daar eigene redenering tusschen gevoegd.
Wie nu wezenlijk de waarheid meest aan zijne
zijde heeft, beslissen wij niet stoutelijk in eene
zaak, waarover de eerste Meesters der kunst het
nog niet eens zijn. Wij eindigen met de woorden
van

van den voortreffelijken ROUX (*). » Twee kunstbewerkingen, welke onderling veel gemeens hebben en over welke waardij men het nog niet geheel eens is, zijn van WHITE in *Manchester* uitgevonden (1769) (†), namelijk het afzagen van naast elkander liggende beeneinden in de valsche geledingen, en het afzagen van *carieuse* geledingsuiteinden, in plaats van een deel boven het zieke gewricht te *amputeren*. Beide uitvindingen dragen den stempel van een waar genie Wanneer ook het afzagen van *carieuse* beeneinden, (hetwelk van het schoudergewricht, waarvoor WHITE hetzelfde het eerst aanwendde, allengs tot andere gewrichten is uitgestrekt geworden) voortaan niet aan de afzetting der ledematen voorgetrokken wordt, dan is toch de naam van WHITE voor altijd roemrijk in de jaarboeken der Heelkunde geschreven. En

wan-

(*) Zie: *Parallele 1. s. 6 und 7. vergel. De la resection ou du retranchement de portions d'os malades, soit dans les articulations, soit hors des articulations. (Paris 1802).* — Natuurlijk maakt ROUX van eene omkeering in de behandeling der witte gewrichtszwelling vooral gewag, omdat hij elders, even als anderen, zegt, dat dit gebrek in het algemeen de oorzaak van vele amputatiën is. *Parallele S. 254.*

(†) Of liever verrigt: immers BOUCHER was op dezelve reeds bedacht, hoewel dan ook aan de natuur de afscheiding des overigen beens overlatende, alleen het *ligamentum capsulare* doorsnijdende. Zie: *Mem. de l'Acad. Royale de Chirurgie. Tom. II. pag. 287 en 461. (1753).* — De Deensche Heelmeester WOLLER gaf in 1739 het eerst eene manier op, om het heupbeen uit de kom te ligten, alhoewel hij zelf de operatie niet verrigtte. *HUFELAND's Bibliothek, 1823, Sept. S. 179.*

wanneer, waarop evenwel nog geen vooruitzicht is, het vooroordeel (?) verdwijnt, hetwelk de fransche en zelfs de engelsche Heelkundigen tegen het afzagen van *carieuse* beenen opgevat hebben, wanneer nieuwe proeven even gelukkige gevolgen hebben, als die waarover PARK in *Liverpool*, en de beide MOREAU in *Bar-Sur-Ornain* en *Champion* zich mogten verheugen, dan zoude WHITE eene omkeering in de behandeling der witte gewrichtszwellingen veroorzaakt hebben, en zijne operatie zoude een belangrijk tijdperk in de vorderingen der Chirurgie beteekenen (*)."

(*) Onder het afdrukken dezes, wordt in de *Alg. Konst en Letterb.* N°. 14. pag. 209 medegedeeld, dat ASTLEY COOPER, te *London*, de *extirpatie* uit het heupgewricht op den 16 *Jan.* 1. 1. verrigt heeft en de uitkomst tot nu toe gelukkig is. Zie ook FRORIER's, *Notizen* 1824. *Febr.* S. 256.

VERLOSKUNDIGE
GEVALLEN.

Quanto melius igitur et hoc in opere procedunt. Hodierni, qui, vanis et noxiis reiectis, non generalem quandam, in omnibus adhibendam, curandi methodum percipiunt, sed ad varias causas respicientes, diversa proponunt adminicula, singulis accommodata,

VAN DER EEM, *Diss. p. 97.*

VERLOSKUNDIGE
GEVALLEN.

§ 1.

Alhoewel onder het getal der verlossingen, die in het *Nosocomium* verrigt werden, de bovenvermelde gevallen (*p. 31 en volg.*), zeer leerzaam waren en tot onderscheidene opmerkingen aanleiding gaven, moet men erkennen dat dezelve minder bijzonderheden bevatten, dan de Heelkundige. Immers de meeste gevallen liepen gergeld en natuurlijk af zonder eenige hulp der kunst, en deze zijn niet vermeld geworden.

De natuurlijke gevallen liepen zonder hulp der kunst af, want mijn Vader was met anderen van denkbeeld dat hoe nuttig en volstrekt noodig het gebruik van Hefboom en Tang in bepaalde gevallen zij, derzelve aanwending bij goede weeën en gunstige ligging des kinds, met oogmerk om de verlossing zoo spoedig mogelijk te volbrengen ten sterksten moest worden afgekeurd. Hij vermaande daarom zijne leerlingen tot en oefende hen in ge-
duld

duld, opdat zij door overhaasting, waartoe zoodikwerf de barenden en aanwezigen tot eigen nadeel aandrijven en den jongen beoefenaar als dringen, geene onberekenbare onheilen zouden veroorzaken. Wij weten wel dat deze leer bekend is en door velen aangeprezen, ja dikwijls herhaald, maar achten het nogtans niet overbodig dezelve nog eens te herinneren, daar er niet zelden tegen gezondigd wordt. Vandaar beweert ook nog mijn zeer geachte leermeester, SALOMON, te *Leyden*, dat de Vroedvrouwen een *negatief* nut doen door minder te doen, dan vele zeer werktuigkundige Vroedmeesters (*). Het is eene moeilijk beslisbare vraag en er zijn gewigtige redenen zoowel voor eene gunstige, als voor eene ongunstige beantwoording derzelve: of het voor- dan nadelig voor de maatschappij is, dat het getal der Vroedmeesters vermeerderd en dat der Vroedvrouwen vermindert?

Doch men moet bekennen dat de Verloskunde in latere jaren een veel zachtaardigere manier van behandeling heeft verkregen, dan zij te voren had, en dat de vermenigvuldiging van Vroedmeesters, in onze tijden, aanmerkelijk minder schadelijk moet geacht worden, dan dezelve vóór vele jaren zoude geweest zijn. Immers censdeels is men hoe langer hoe meer met de ware verhouding van des kindshoofd tot het vrouwelijke bekken in verschillende omstandigheden bekend geworden, en heeft daardoor zoo wel het gebruik van werktuigen

(*) *Verloskunde*. (Amst. 1817.) I. Deel. bl. 31.

verbeterd, in gevallen, waar dezelve dienstig zijn, als ook dezelve afgeschaft, waar ze te voren onvermijdelijk schenen. Anderdeels heeft men meer en meer beginnen te letten op de *vitale actie* van de baarmoeder en derzelve betrekking tot het kind en de geheele geboorte. Men denke b. v. slechts eens aan het vrij algemeene vooroordeel der vroegere Vroedkundigen, dat aangezichtsgeboorten en bilgeboorten in het algemeen niet veilig aan de natuur konden worden overgelaten, terwijl latere naauwkeurige waarnemingen volkomen bewijzen, dat deze beide slechts in *abnormalen* toestand hulp vereischen (*). En hoeveel waarheid bevat niet BOER's *aphorisme*, tegen welke groote mannen gezondigd hebben, en waarvan zelfs BAUDELOCQUE niet vrij te spreken is." Toegepaste *mathesis* is voor elke Geleerde en Kunstenaar noodig, gevolgelijk ook voor den Vroedkundige. Maar het baren zelf, de krachten, door welke hetzelfde verrigt wordt, en in het algemeen het geheel van deze wonderbare verrigting laten zich niet naar den wiskundigen vorm verklaren, evenmin als de gelegenheden der adembaling of des bloedsomloop. Het is in dezen opzichte reeds veel wiskunstig te weten, dat men wiskunstig niets wete; en nogtans is het alleen deze met moeite verworvene kennis, deze zelfde gelcerde onwetenheid, welke de wel-

ge-

(*) Zie onder anderen BOER, *Abhandl. u. Versuche geburts-hülfl. Inhalts.* (Wien. 1802). III. Th. S. 27-42.

gevormde Vroedmeester van de onkundigen onderscheidt (*).” Niet minder waar zegt dezelfde voortreffelijke Vroedkundige: »Diegene welke beweren, dat men in de Vroedkunde in alle gevallen de werktuigen ontberen kan, hebben het ongeluk aan *fantasieën* te lijden; tijd en gelegenheid genezen hen toch allengs van dezen waan. Maar zij, die zonder noodzaak werktuigen gebruiken, meest uit eigenbaat en kwaadbegrepene eerzucht, onwetenheid en kwakzalverij, zijn drieste menschen, welke altijd en moeder en kind mishandelen. Deze zijn in het algemeen niet te verbeteren, en zij blijven, zoo lang zij leven, de gezworene vijanden van de barende *natuur* (†).

Het moge zoo duister zijn als het wil, op welk eene wijze de verbeeldingskracht en de hartstogten van de vrouw op het kind kunnen werken en hierdoor misvormingen, enz. ontstaan, de invloed van de vrouwelijke gemoedsaandoeningen op de baarmoeder is geenszins te ontkennen (§). Het is daar-

(*) Zie *ald.* II. *Bd.* 1. *Th.* S. 63. xv. *Aphor.*

(†) Zie *ald.* xvi. *Aphor.* en elders.

(§) Wij bedoelen hiermede niet alsof beide gevallen gelijk staan en dezelfde verklaring zouden toelaten; maar beweren dat het niet geheel onwaar is, dat van het eene tot het andere slechts weinige schreden de overgang daarstellen. Alhoewel wij ook niet in dien uitgestrekten zin, als sommigen, aan den invloed der verbeeldingskracht der moeder op het kind gelooven, kunnen wij niet ontkennen dat er voorbeelden bestaan, die eene nadere overweging en opmerking waardig zijn. Zie onder anderen Dr. FEYTEMA TJALLINGH, *Specimen Med. inaug.* p. 4, *seqq.* (*L. B.* 4°. 1815.) CARUS, *zur Lehre* u. s. w. I. S. 226.

daarom van belang voor den Vroedkundige om niet alleen de zicetoestand van de barende, maar ook van de zwangere vrouw naauwkeurig gade te slaan. Immers de ervaring leert dat de aanleidende oorzaak van vele miskramen, vroegtijdige geboorten, enz. in driften en aandocningen te zoeken zijn; terwijl dezelve eveneens op den arbeid hetzij voor- hetzij nadeelig werken. Zoo zijn b. v. eene zekere mate van moed, gepaard met volharding, geduld en hoop, allerwenschelijkst bij de verlossingen, nuttig voor vrouw en kind; terwijl angst, ongestadigheid, ongeduld en vrees eene tegenovergestelde uitwerking zullen doen. Het is derhalve niet te verwonderen, dat in het nieuw ingerigte *Nosecomium* niet alleen alles voor de jonge vrouwen vreemd en ongewoon zijnde, maar de inrigting van die stichting nog te weinig, hetzij voor- hetzij nadeelig, bij het algemeen bekend zijnde, dit een en ander hen vreesachtig en beangst moest maken en hierdoor de arbeid vertraagd worden. Daarenboven schijnt die invloed mij toe bij eerstbarende *mede* tot de oorzaken te behooren, waarom deze gewoonlijk een' langzamer arbeid hebben; en de zulke waren hier verscheidene, bij de welken dan ook nog meest de bekommernis werkte, welke het ongeoorloofde genot te weeg brengt.

En is het gevoelen van sommigen gegrond, dat het *foetus* niet alleen door de mechanische omstandigheden en aandrang der baarmoeder die plaatsing gewoonlijk inneemt, welke de gunstigste is, maar
ook

ook door *eigene* bewegingen daartoe bijdraagt, als zockende, om zoo te spreken, het gemakkelijkste voor zich zelven, dan is het tevens waar, dat bij eerstbarenden de vrucht aan die neiging minder kan voldoen en daardoor die verlossingen ook langzamer zijn. Doch, alhoewel voor deze stelling goede gronden kunnen worden aangevoerd, zijn wij van dezelve nog niet volkomen overtuigd. Mijn vriend Dr. LANDT heeft deswege, onder anderen, een en ander kort, maar bondig gezegd (*). —

§ 2.

Wij kunnen niet inzien, dat eene uitvoerige uiteenzetting der bijzonder bovenvermelde gevallen ten opzichte der theoretico-praktische gronden, waarop dezelve behandeld werden, noodig is. Immers zouden wij bij het doelmatige van het gebruik der Tang in die gevallen, waar dezelve gebezigd is geworden, geene tegenspraak ontmoeten en bekende redenen moeten aanvoeren. — Wat aangaat de vernaauwing van den uitgang des bekens door de bijzondere vereeniging en lengte van het staartbeen, valt alleen op de merken dat het hoogst noodzakelijk is, om bij het beoordeelen van den vermoedelijken gang der verlossing niet alleen acht te geven op de *oogenblikkelijke* verhouding (om zoo te zeggen), die tusschen den omvang der

(*) Zie *Spec. Med. Inaug. de Actate puerili.* (L. B. 4°. 1819). pag. 24.

deelen van de vrouw en des kinds plaats hebben, maar ook op de veranderingen welke die verhouding door de eigendommelijke structuur in bijzondere gevallen kan ondergaan. Door hier op te letten zoude misschien menige verlossing, die nu door werktuigen met eenig geweld soms en te vroegtijdig, volbragt wordt, aan de natuur overgelaten kunnen worden en alhoewel met krachtinspanning geregeld afloopen.

De manier om bijaldien de moederkoek op den mond der baarmoeder ingeplant is, vroegtijdig eene hand langs een zijdelings afgepeld gedeelte der koek op te voeren, en de vliezen beneden zoo mogelijk ongeschonden te laten komt ons aller aanbeveling waardig voor. Want ten 1sten. een gedeelte der koek afgepeld wordende, is het gevaar voor bloedstorting minder groot, dan wanneer de geheele omtrek afgepeld wordt of de koek doordrongen; ten 2^{den}. wordt door het hooger breken der vliezen veroorzaakt dat nog een gedeelte van het kindswater op de koek gelijkmatig blijft drukken en daardoor zelfs de bloeding mechanisch vermindert; ten 3^{den}. heeft men bij het hooger breken der vliezen het voordeel, van gewoonlijk nader bij de voeten te komen en dus gemakkelijker dezelve te kunnen vervoeren; terwijl nog ten 4^{den}. hierbij minder vocht afgeloopen zijnde, de kering gemakkelijker gemaakt wordt. — Hoe noodlottig hier eene verkeerde behandeling zij, hoe ondoelmatig bijna de keering na aflooping van het kinds-vocht, zag ik

in een voorbeeld te *Leyden*. Eene onkundige vrouw namelijk, die zich voor Vroedvrouw uitgaf, had reeds gedurende 24 uren bij eene barende geweest, en hoewel de moedermond nog niet zeer wijd geopend was, getracht het water te breken; hetwelk haar, helaas! zoo wel gelukte, dat zij door de *placenta*, die op den baarmoedermond ingeplant was, doch hetwelk zij niet wist, aan het lamsvocht eenen uitweg baande. Hetzelve liep dus af; de weeën vermeerderden, en hoe meer de mond zich opende, des te meer vlocide het bloed, hetgeen daarenboven vermeerdert werd door de gedurige ondoelmatige werkzaamheid der Vroedvrouw. In dezen toestand vond mijn zeer geachte leermeester SALOMON haar en riep mijnen onvergetelijken vriend KOOLHAAS, wicns vroegtijdig afsterven wij nog betreuren, en mij tot zich om dit bijzonder geval bij te wonen. Weldra werd de ware en bedenkelijke toestand van zaken erkend en tot de keering besloten. Deze was zeer pijnlijk voor de lijderes, en wegens de droogte en rigiditeit allermoeijelijkst te verrigten. Dezelve werd nogtans volvoerd en het hoofd nog met de Tang verlost. Na de bevalling ontstond allerhevigste bloedvliet, die door geene inwendige noch uitwendige middelen, noch door injecties tot bedaren was te krijgen, en weshalve de vrouw na weinige uren, geheel uitgeput, overleed. Het kind werd dood geboren. — Zoodanig geval was voor ons treurig leerzaam, doch maakt ook op den jongen Vroedkun-

kundigen eenen indruk, die nimmermeer uitgewischt wordt en hem voor altijd voorzigtig in zijne handelingen maakt.

In het bovenvermelde geval werd het kind levend geboren en der vrouwe geschiedde geen leed (*).

§ 3.

Omslingeringen der navelstreng zijn geene ongewone verschijnselen, doch dezelve kunnen zonderling zijn en zoodanig dat zij zelfs de verlossing verhinderen of vertragen, bijaldien geene bijzondere lengte hier tevens aanwezig is. Wij voegen een hiertoe betrekkelijk geval den 8sten Aug. 1795 waargenomen, hierbij. Aldus schrijft mijn Vader: » Alles beloofde bij deze vrouw eene spoedige verlossing, liggende het hoofd des kinds met de kruin voor den mond der baarmoeder, het achterhoofd naar het regter schaambeek. De geboorte van het kind volgde echter niet zoo spoedig, als men in den eersten opslag gedacht had, en hiervan werd de reden weldra blijkbaar. Naauwelijks immers was het hoofd geboren, of nevens den hals vertoonde zich een' voet, om de welke de navelstreng eens en

(*) Zie J. C. BRAND, *Diss. de Secundinis ausbiter ostii matricis interni adfixis.* (L. B. 1770.) en F. B. OSIANDER, *Comment. de causa insertionis placentae in uteri orificium ex novis circa generationem humanam observationibus et hypothsesibus declarata.* (Götting. 1792.) beide in SCHLEGEL *Sylloge. Opp. min. obstetr.* Vol. II. pag. 25 en 71.

en om den hals tweemaal geslingerd was. Wanneer men de natuurlijke lengte van eene navelstreng vergelijkt met de minste, welke deze omslingeringen opnemen, zal men ontwaar worden, dat de natuurlijke lengte der streng hiertoe geheel vereischt wordt en dus dat het onmogelijk is in zoodanig een geval de streng op de gewone wijze te ontwikkelen, weshalve het noodzakelijk zoude zijn de streng op twee plaatsen te binden en tusschen beide door te knippen, om daarna de verlossing zoo spoedig mogelijk te voleinden. Voor dat ik hiertoe overging, beproefde ik echter of de ontwikkeling mogelijk was, en bevond dat dezelve niet alleen mogelijk, maar zelfs gemakkelijk was, zijnde de streng, zoo als bij de uitkomst bleek, een halve el langer dan natuurlijk. — De nageboorte volgde, nadat het dochterje geboren was, zeer spoedig en alles liep verder gelukkig af.”

Het te lang zijn der navelstreng is, wanneer de lengte niet veel van de gewone afwijkt, moeilijk te bepalen en ook onschadelijk. Eveneens is eene vrij wat te lange navelstreng bijna altijd onschadelijk, dewijl dezelve al tot omslingeringen aanleiding gevende, tevens de oorzaak in zich bevat van gemakkelijke ontwinding. Alleen schijnt zij ook nog aanleidende oorzaak te zijn van het vinden van wezenlijke knopen in de streng, wier bestaan sommigen in twijfel trekken. In eene waarneming van HENCKEL, onder anderen, ging buitengewone lengte der navelstreng met eene omslingeling om den rechter voet en een' knoop omstreeks het midden
der

der streng gepaard (*). Aan het gedeelte, hetwelk naar de moederkoek gaat, was daarenboven een aanmerkelijke aderbreuk. (*varix*)

§ 4.

Er is in de geheele Geneeskunde naauwelijks iets moeilijker te bepalen, dan het al of niet aanwezig zijn van zwangerheid. Want niet alleen dat men hier met menigerlei ligchamelijke wijzigingen, om zoo te zeggen, te doen heeft, maar ook met den psychischen invloed op dien toestand. Listen en bedriegerijen worden zoo wel uitgevent om zwangerheid te veinzen, als te ontveinzen, en hijaldien dan ligchamelijke omstandigheden al het een of ander schijnen te logenstraffen, dan nog moet men hier naar zekere aangaven der lijdressen te werk gaan. PLENK beweerde, dat de natuur ons de kenteekenen der bevruchting onthouden heeft, om de in de eerste maanden meer gemakkelijke afdrijing der vrucht tegen 's menchen boosheid te beschermen (†). Geen omstandigheid konde er worden uitgedacht, die geschikter was om zwau-

(*) Zie *Med u Chir. Ecob. und Abh.* (Berlin 1779. 8°.) S. 28—34, en DUBDACH *Diss. de laesione partium foetus nutritioni inservientium abortus causa.* (Lips. 1768) § 9. in SCHLEGEL *Sylloge Opp. min. Obstetr.* Vol. II. pag. 215.

(†) Zie *Grundriss der poliz.-gerichtl. Entbindungskunde* von KNEBEL en deszelfs *Grundriss zu einer Zeichentelehre der ges. Entbindungswissens.* (Breslau 1798.) pag. 362—418. BRENNER *de fallacia signorum in graviditate.* (Marb. 1790.)

gerheid te ontveinzen dan die van vrouw FERWERDA, zoodra zij slechts standvastigheid genoeg bezat, om hare rol te spelen. Vooreerst konde op haar, zoo lang men met hare leefwijze onbekend was, geen vermoeden vallen (pag. 97.): voorts was het bij eene zóó sukkelende vrouw niets vreemds, geene maanstonden te hebben, van tijd tot tijd pijnlijk in den rug, braakzuchtig en wat des meer zij, te zijn. Er werd dus aan geen handdadig onderzoek gedacht: en dan nog hoe weinig zekerheids geeft dit in de eerste maanden en in de uitoefening. De kenteekenen van eene regelmatige en volkomen normale zwangerheid op te schrijven, is zeer goed te doen, maar in twijfelachtige gevallen te beslissen is zelfs na onderzoek zeer gewaagd. Het is nog geen twee jaren geleden dat ik eene vrouw onderzocht, wiens *ostium uterinum* niet gezegd konde worden eenige andere verandering ondergaan te hebben dan dat het een weinig achterwaarts opgetrokken was: zelfs was de opening niet rond. Ik meende haar voor niet zwanger te mogen houden. Doch na ongeveer zes maanden bleek onze dwaling, daar zij van een gezond kind verlost werd. — Trouwens de voorbeelden van soortgelijke gevallen zijn menigvuldiger, dan men meent, en alleen op gezegden of zonder onderzoek te beslissen is altijd een waagstuk. Tot bewijs dient nog het volgend noodlottig geval door mijnen Vader opgeteckend.

» Den 6 April 1795 kwam eene vrouw mij hoodschappen, dat hare zuster G. D. sedert eenen gerui-

ruimen tijd laboreerde aan eene opstopping der maandstonden dat eerst Dr. v. D. K. en naderhand Dr. K. haar zoodanige middelen hadden toegediend, als ter bevordering dezer natuurlijke ontlasting noodzakelijk geacht werden, doch alles vruchteloos; dat de lijdere intusschen al zwakker geworden was en na geweldige pijnen te hebben uitgestaan nu op een oogenblik eene uitzakking der baarmoeder gekregen had; vragende in deze omstandigheid mijne hulp. — Bij de lijdere gekomen zijnde, vond ik eene oude vrouw, deze uitgezakte baarmoeder ondersteunende, ja met geweld terug houdende, alzoo dezelve, volgens hare verzekering, steeds meer en meer trachtte uit te schieten. — Het uitgezakte deel betastende, verwonderde ik mij over deszelfs hardheid en uitgestrektheid, doch bemerkte weldra, dat het een hoofd van een kind was, hetwelk buiten twijfel reeds geheel geboren geweest ware, zoo de gezegde vrouw niet met geweld terug gehouden had. — De verlossing was dus spoedig volbragt en de omstanders, welke de lijdere altoos voor een eerlijk, zedig meisje gehouden hadden, werden in hare meening deerlijk bedrogen. Het kind was bijna voldragen en zeer uitgeteerd en slaauw; door gepaste middelen kwam het echter een weinig tot zich zelve en leefde tot den volgenden dag. — De moeder, welke reeds door de opgenoemde middelen zeer verzwakt was, nam hand over hand in krachten af en stierf drie dagen na de kraam."

Bij eene jonggehuwde teringzieke vrouw, van

welke het twijfelachtig was of hare maandstonden opgehouden waren, wegens zwangerheid of wegens den algemeen verzwakten toestand, had het zonderling verschijnsel plaats, dat, nadat zij reeds als overleden was afgelegd geworden en nadat bij het sterven geen de minste teekenen van pijn bespeurd waren, echter eene vrucht van 3 maanden kort daarna werd uitgedreven. Men moet dus hier aannemen dat de biederesse toen nog in een' schijndooden toestand verkeerde, of dat de zwangere baarmoeder het *ultimum moriens* is. En zelfs theoretisch beschouwd is het niet ongegrond om aan te nemen, dat, alhoewel de ingewanden veelal voor het laatst stervende gehouden moeten worden, de baarmoeder in den zwangeren toestand nog later sterft, het langst aan de destructie weerstand biedt. Het vermelde leert in allen gevalle dat daar, waar het overige ligchaam overleden schijnt, de baarmoeder nog werkzaam kan zijn, en men derhalve *somtijds* nog medewerking van dezelve mag hopen bij kunstmatige verlossingen van schijndooden; en ten andere, dat wanneer bij eene schijndood nog een' bloedvliet mogt aanhouden, men nog niet dadelijk behoort op te houden met middelen tegen dezelve aan te wenden.

§ 5.

Hiermede zouden wij deze uitbreiding ten opzichte der Vroedkundige gevallen kunnen eindigen, doch voegen nog een paar waarnemingen bij, die hier

hier wel enige vermelding schijnen te verdienen, en anders misschien in vergetelheid gedompeld werden.

» Den 21 Julij 1795 werd ik geroepen bij de vrouw van J. L., welke sedert den vorigen dag in arbeid was en bijgestaan door de Vroedvrouw T. Deze verhaalde mij, dat zij bij de vrouw komende weldra ontdekt had, dat een der ledematen zich voor den mond der haar moeder vertoonde: — dat die mond van tijd tot tijd verwijderd zijnde de vliezen eindelijk gebroken waren en dat zij toen duidelijk ontwaar was geworden, dat het een elleboog en wel de rechter was. — Dat door volgende vlagen de arm geheel was doorgeschoten en de borst in de holte van het bekken ingedrongen, voor dat er eene genoegzame ontsluiting was om het ligchaam op te brengen en de voeten te zoeken: — dat zij eindelijk, zoodanig eene ontsluiting daar zijnde, getracht had de verlossing op de gewone wijze bij de voeten te volbrengen, doch dat al hare pogingen vruchteloos geweest waren: — dat zij niet in staat geweest was het ligchaam eenigzins op te brengen, integendeel, dat hetzelfde steeds meer en meer naar beneden gedrongen werd en nu onwrikbaar bepaald bleef. — Na gedaan onderzoek bleek, dat de ligging van het kind door de Vroedvrouw wel bepaald was en ook dat het kind met de geheele borst zoodanig in het kleine bekken was ingedrongen, dat er geene beweging in te krijgen was. Verders waren er alle teekenen van een dood, ja reeds door verrotting aangetast kind, zijnde de stank bijna ondragelijk.

Ik stelde herhaalde pogingen in het werk om het kind te keeren, doch geheel vruchteloos; — het was in het eerst volstrekt onmogelijk eenige verplaatsing te weeg te brengen, eindelijk echter gelukte het mij mijn hand langs den arm en schouder van het kind wat verder binnen te brengen, en toen ontdekte ik, dat het schouderblad met deszelfs onderste punt door de algemeene bekleedselen uitstak. Zonder moeite bijna verwijderde ik met den vinger die opening der huid en bragt het schouderblad geheel schoon, zonder eenig aangehecht vleesch, naar buiten. Uit deze ontdekking besloot ik, dat zoodanige doorboringen der zachte deelen van het kind meer zouden plaats hebben, en dat het raadzaamst was het geheele kind bij gedeelten af te halen. — Ik trachtte derhalve eerst de naar buiten nithangenden arm van het ligchaam te scheiden en verrigtte zulks gemakkelijk, zonder eenig snijdend werktuig noodig te hebben. Verder ontdekte ik, dat insgelijks het ander schouderblad door de huid uitstak en bragt hetzelfde even als het eerstgenoemde, naar buiten, waarna het niet moeilijk viel ook dien arm van het ligchaam te scheiden en af te halen. Hierna werd ik ontwaar dat langs de ruggegraat alle ribben door de bekleedselen uitstaken en bragt deze één voor één zeer gemakkelijk uit. Dit verrigt zijnde onderzocht ik zoo veel mogelijk het overige kind of er meer beenderen zich eenen weg door de huid gebaad hadden, doch ont-

ontdekte, behalve eenige wervelbeenderen der rug geene. Deze ook uitgehaald hebbende, bragt ik door eene opening in de bekleedselen des rugs eenen vinger in en bestuurde daarmede het kind zoodanig, dat de billen naar den mond der baarmoeder gekeerd werden: en aldus werd de verlossing volbragt. Dit overige gedeelte des kinds konde wegens de verrotting naauwelijks aan elkander hangen; gelijk ook de nageboorte, welke bij stukken volgde. — Het kind was een jongetje.”

»De kraamvrouw bleef in de twee eerste dagen naar de plaats gehad hebbende omstandigheden welvarende, doch 's nachts daaraan werd zij door eene hevige koorts aangetast en stierf den derden dag tegen den middag. Naderhand verhaalde men mij, dat de kraamvrouw 's avonds voor haren dood alleen zijnde, was opgestaan en koud water gedronken had; hetwelk tot eene zoo schielijke verandering aanleiding kan gegeven hebben.”

Het zoude onzes inziens belangrijk zijn, te weten, of er bijzondere omstandigheden bestaan, waaraan men naderhand zoude kunnen beslissen, of eene vrouw van een dood en verrot kind bevallen was, dan of eene verrotting buiten 's moeders ligchaam hebbe plaats gegrepen. Zoowel een naauwkeurig onderzoek des kinds, als der moeder ware in dergelijke gevallen wenschelijk: de aard der kraamzuivering zoude hier b. v. iets kunnen afdoen, enz. Immers zoude in de geregtelijke Geneeskunde dergelijke kennis te pas kunnen komen,

men, wanner eene vrouw van een kind, als boven beschreven, bevallen zijnde, na eenige dagen van kindermoord beschuldigd werd. Althans dit viel ons zoo in de gedachten en het is onder de mogelijkheden.

§ 6.

» Den 14 Augustus 1795, werd ik door den Heelmeester YPE REEN van *Winsum*, verzocht aldaar bij eene vrouw te komen, welke door een *annulus*, tot ondersteuning der uitgezakte baarmoeder binnengebragt, geweldig leed en het uitbrengen van dat werktuig verlangde. Bij de lijdere gekomen zijnde, verhaalde zij, dat nu bijna vier jaren geleden de Heel- en Vroedmeester P. van H. haar, aan eene uitzakking der baarmoeder lijdende, eenen ring had binnengebragt, doch met veel moeite, zijnde bijna een uur daarmede bezig geweest. De ring was, zeide zij, ter groote van een teeschoteltje. Na dien tijd had zij altijd geweldige pijnen geleden en dan eens aan eene opstopping der pis, dan eens aan eenen beletten afgang, ja dikwijls aan beide tevens gesukkeld: het een en ander werd van tijd tot tijd erger en nu was de pijn bijna ondragelijk, terwijl zich gedurig een stinkend vocht door de scheede ontlastte. Bij het onderslaan ontdekte ik de ring boven in het kleine bekken en verwonderde mij over deszelfs uitgestrektheid, waarmede de geheele omtrek van het bekken gevuld was, zoodat het geenszins vreemd scheen,

scheen, dat afgang en pis zoo dikwijls in derzelver ontlasting verhinderd werden, noch ook dat de Vroedmeester veel moeite gehad had om den ring binnen te brengen. In het midden des rings ontdekke ik een gat, groot genoeg om eenen vinger door te laten, hetwelk doende beproefde ik het uitbrengen des rings, doch vergeefs. Eindelijk bragt ik door het gemelde gat eene koord en liet de Heelmeester REEN hieraan voorzigtig trekken, terwijl ik met de hand in de scheede den loop des rings bestuurde en op zulk eene wijze gelukte deze verlossing." — De ring was vier duim in zijn' middellijn, dus gelijk aan eene gewone wijde van een vrouwen-bekken.

Na deze kunstbewerking bleef de uityloei-
jing van een stinkend vocht uit de scheede voortduren, de krachten, welke reeds toen gering waren, verminderden steeds, ofschoon men versterkende middelen toediende, en de dood maakte kort daarna een einde aan dit lijden.

Dit geval leert ten duidelijkste hetgeen BACO Verulamius zeide: *Instrumenta non grandissima, sed aptissima opus perficiunt.*

EINDE.